

Riksdagens protokoll 1996/97:43

Onsdagen den 11 december

Protokoll
1996/97:43

Kl. 9.00 – 18.04
19.00 – 22.19

1 § Justering av protokoll

Justerades protokollet för den 5 december.

2 § Meddelande om kammarens sammanträdesplan

Förste vice talmannen meddelade att planen för kammarens sammanträden under tiden den 21 januari–1 mars 1997 delats ut till kammarens ledamöter.

3 § Meddelande om komplettering av kammarens sammanträdesplan

Förste vice talmannen meddelade att ett meddelande om komplettering av kammarens sammanträdesplan delats ut till kammarens ledamöter.

4 § Hänvisning av ärenden till utskott och beslut om förlängd motionstid

Föredrogs och hänvisades

Proposition

1996/97:58 Prövning av frågor om kyrkotillhörighet för medlemmar i icke-territoriella församlingar till konstitutionsutskottet

Kammaren biföll talmannens förslag att motionstiden för ovanstående proposition med hänsyn till juluppehållet skulle förlängas till *den 22 januari 1997*.

5 § Förnyad bordläggning

Föredrogs men bordlades åter

Arbetsmarknadsutskottets betänkanden 1996/97:AU1, AU2, AU4, AU6 och AU7

6 § Beslut rörande utskottsbetänkande som slutdebatterats tisdagen den 10 december

JuU1 Anslag till rättsväsendet Budgetåret 1997

Mom. 1 (anslag under utgiftsområde 4 Rättsväsendet)

1. utskottet

2. res. 1 (v)

Votering:

189 för utskottet

20 för res. 1

115 avstod

25 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 153 s, 2 m, 25 c, 4 fp, 5 mp

För res. 1: 20 v

Avstod: 72 m, 19 fp, 10 mp, 14 kd

Frånvarande: 8 s, 6 m, 2 c, 3 fp, 2 v, 3 mp, 1 kd

Mom. 2 (kriminalpolitikens inriktning)

1. utskottet

2. res. 3 (m)

Votering:

253 för utskottet

73 för res. 3

23 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 153 s, 1 m, 25 c, 24 fp, 20 v, 16 mp, 14 kd

För res. 3: 73 m

Frånvarande: 8 s, 6 m, 2 c, 2 fp, 2 v, 2 mp, 1 kd

Gullan Lindblad (m) anmälde att hon avsett att rösta nej men markerats ha röstat ja.

Mom. 12 (bevarande av den nationella beredskapsstyrkan)

1. utskottet

2. res. 10 (m, kd)

Votering:

238 för utskottet

88 för res. 10

23 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 153 s, 25 c, 24 fp, 20 v, 16 mp

För res. 10: 74 m, 14 kd

Frånvarande: 8 s, 6 m, 2 c, 2 fp, 2 v, 2 mp, 1 kd

Mom. 34 (utredning om frivårdens resursbehov)

1. utskottet
2. res. 22 (m, mp, kd)

Votering:

221 för utskottet

104 för res. 22

24 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 152 s, 25 c, 24 fp, 20 v

För res. 22: 74 m, 16 mp, 14 kd

Frånvarande: 9 s, 6 m, 2 c, 2 fp, 2 v, 2 mp, 1 kd

Mom. 35 (regionindelning av kronofogdemyndigheterna)

1. utskottet

2. res. 23 (c)

Votering:

293 för utskottet

26 för res. 23

6 avstod

24 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 152 s, 72 m, 22 fp, 19 v, 15 mp, 13 kd

För res. 23: 25 c, 1 mp

Avstod: 2 m, 2 fp, 1 v, 1 kd

Frånvarande: 9 s, 6 m, 2 c, 2 fp, 2 v, 2 mp, 1 kd

Mom. 37 (BRÅ:s verksamhetsinriktning)

1. utskottet

2. res. 24 (m, c, fp, mp, kd)

3. res. 25 (v)

Förberedande votering:

154 för res. 24

20 för res. 25

152 avstod

23 frånvarande

Kammaren biträdde res. 24.

Huvudvotering:

174 för utskottet

152 för res. 24

23 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 153 s, 1 fp, 20 v

För res. 24: 74 m, 25 c, 23 fp, 16 mp, 14 kd

Frånvarande: 8 s, 6 m, 2 c, 2 fp, 2 v, 2 mp, 1 kd

Mom. 39 (finansiering av brottsofferfonden)

1. utskottet

2. res. 26 (m, mp)

Votering:

236 för utskottet

90 för res. 26

23 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 153 s, 25 c, 24 fp, 20 v, 14 kd

För res. 26: 74 m, 16 mp

Frånvarande: 8 s, 6 m, 2 c, 2 fp, 2 v, 2 mp, 1 kd

Mom. 40 (stöd till kvinno- och brottsofferjourer)

1. utskottet

2. res. 27 (c)

Votering:

262 för utskottet

31 för res. 27

33 avstod

23 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 153 s, 72 m, 23 fp, 14 kd

För res. 27: 2 m, 25 c, 3 v, 1 mp

Avstod: 1 fp, 17 v, 15 mp

Frånvarande: 8 s, 6 m, 2 c, 2 fp, 2 v, 2 mp, 1 kd

Mom. 41 (inrättande av brottsofferjourer)

1. utskottet

2. res. 28 (v)

Votering:

305 för utskottet

20 för res. 28

1 avstod

23 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 153 s, 74 m, 25 c, 23 fp, 16 mp, 14 kd

För res. 28: 20 v

Avstod: 1 fp

Frånvarande: 8 s, 6 m, 2 c, 2 fp, 2 v, 2 mp, 1 kd

Mom. 44 (lokala brottsförebyggande råd m.m.)

1. utskottet

2. res. 29 (c)

Kammaren biföll utskottets hemställan med acklamation.

Övriga moment

Kammaren biföll utskottets hemställan.

7 § Forskningspolitiken

Föredrogs
Utbildningsutskottets betänkande 1996/97:UbU3
Forskningspolitiken (prop. 1996/97:5 delvis)

Anf. 1 RUNE RYDÉN (m):

Herr talman! Sverige tillhör de länder som under många år har legat långt framme vad gäller forskningspolitiska satsningar. Den snabba kunskapsutvecklingen och den ökade betydelsen för kunskap och kompetens gör att regeringens minskning av forskningsanslagen och hoten mot de fristående forskningsstiftelserna är allvarliga. Neddragningar inom högskolornas forskning avvisas av oss moderater, liksom ingreppen i de fria forskningsstiftelsernas självständighet.

Regeringens neddragning av anslagen till forskningsråden drabbar särskilt de medicinska, naturvetenskapliga och tekniska forskningsområdena, trots att det är inom dessa områden som Sverige har stora utvecklingsmöjligheter. Utöver detta har regeringen kraftigt minskat anslagen till den tillämpade forskningen, bl.a. till NUTEK och Naturvårdsverket. Detta går på tvärs mot den forskningspolitik som efterfrågas i samhället i stort och i större delen av näringslivet i synnerhet.

Vi moderater anser att forskningen har en mycket stor betydelse såväl för att värna grunden för ett öppet, dynamiskt samhälle som för att främja framtidskridandet i en tid när kunskaper har blivit ett allt viktigare konkurrensmedel. Bara genom att ligga i den absoluta forskningsfronten på viktiga områden kan Sveriges intressen främjas. En fri och stark forskning är i kombination med ett gynnsamt företagsklimat av grundläggande betydelse för en modern välfärdsstat och dess konkurrensförmåga och utveckling.

Är inte de svenska villkoren i ett globalt perspektiv goda flyttar företag och kompetens ut ur landet. God forskning och utveckling stärker däremot vår konkurrenskraft. Viktigt i det sammanhanget är medborgarnas utbildnings- och kompetensnivå samt frihet för forskarna att själva i största möjliga utsträckning besluta om mål och medel för forskningen. Lika viktiga är oberoende forskningsinstitutioner, nära kontakt mellan högskola och näringsliv, ett bra företagsklimat samt ett flertal av varandra oberoende forskningsfinansiärer.

I Sverige har traditionsenligt forskning bedrivits som offentligt finansierad grundforskning vid högskolor och universitet och som tillämpad forskning och utveckling inom näringslivet. Historiskt har det funnits en samstämmighet mellan de politiska partierna om en kontinuerlig utbyggnad av den statligt finansierade forskningen. Naturligtvis har det funnits skillnader, i fråga om exempelvis hur stor del sektorsforskning vi skall ha samt relationen mellan grundforskningen och tillämpad forskning, men det har bara varit en krusning på ytan i jämförelse med den skillnad i synen på anslagen till forskning som finns den här gången. Jag vet, för jag har varit med om samtliga beslut i den här kammaren som rör forskningspropositionerna.

Ytterligare ett av de områden som regeringen aviserar mycket stora nedskärningar på är det internationella forskningssamarbetet inom projekt som ESA, ITER och CERN. Visserligen har regeringen tillsatt en utred-

ning. Kommittédirektiven är i varje fall färdiga och berör Sveriges engagemang vid storskalig forskning. Men det slås klart fast på s. 5 i kommittédirektiven att besparingsbeloppet måste bli detsamma som regeringen har föreslagit, även om besparingar inom forskningsområdet, om utredaren så bedömer, kan fördelas på annat sätt än det i regeringens preliminära beräkning för 1998 års budgetproposition. Det innebär att Sverige aviserar nedskärningar av de här anslagen i storleksordningen 45 %. Det är väsentligt mer än något annat land. Det finns länder – det skall erkännas – där man diskuterar om man inte i det rådande budgetläget behöver se över anslagen till de här forskningsinstitutionerna. I Tyskland exempelvis diskuterar man en nedskärning på 10 %, men jämför det med en nedskärning på 45 %, i stort sett en halvering av anslagen. Det är en väldig skillnad.

Detta gör regeringen innan diskussioner har förts med våra kontraktspartner. Inte heller har de kontrakt vi är bundna av sagts upp. Vilket intryck ger inte detta i den internationella forskningsvärlden! Sverige har dess värre redan tagit skada av detta. Det goda rykte som vi har i internationella forskningskretsar har fått sig en fläck. Dessutom är det illa att de yngre forskare som står i begrepp att satsa på projekt inom de här områdena naturligtvis kommer att avskräckas. Det kommer inte att bli pengar över för nysatsningar, och troligen kommer t.o.m. pågående projekt att avvecklas. Allt det där skall utredningen naturligtvis belysa, men skadan är redan skedd.

Sverige har deltagit i EU:s forskningsprogram med stor framgång. Det gäller speciellt teleteknikprogrammen. Just nu pågår det fjärde ramprogrammet, och det femte kommer att börja om ett år. Vi moderater har haft en del synpunkter på dess uppläggning. EU:s forskningspolitiska program togs fram för att stärka Europa i konkurrensen med USA och Japan, men det finns anledning att ifrågasätta programmen och att de skall fastställas av ministerrådet. I stället tycker vi att EU kanske borde ha ett eget forskningsråd som höll samman EU:s forskningspolitik.

En ytterligare anledning till kritik mot EU:s forskningspolitik är den stora byråkrati som finns runt alla de program som nu utförs. Den tar mycket tid och kraft från forskningen och kunde göras på ett betydligt bättre och enklare sätt. Men det kanske är lätt för oss svenskar att säga det.

Sverige satsar mycket på forskning, och det är industrin som satsar mest. Hela 62 % av den totala forskningssatsningen kommer från industrin. Det är bara ett fåtal länder, med Japan och Schweiz i spetsen, som har en större satsning på det här området än vad vi har. Länder som USA och Tyskland, eller för den delen OECD i dess helhet, ligger strax efter Sverige. Trots att våra satsningar är stora, det skall vi vara överens om, finns det anledning för oss i Sverige att känna en viss ödmjukhet. Nära 98 % av alla forskning som sker i världen sker ju utanför Sverige gränser. Det innebär att den lilla forskning som finns i Sverige måste ha hög internationell standard om vi skall märkas och kunna delta i den internationella konkurrensen.

För att lyckas med det måste vi vara bäst, eller i varje fall lika bra som de allra bästa, på några områden. Då kan vi som likvärdig partner delta i den internationella forskningen på många andra områden. För att kunna vara bra, måste vi också ha bra grundforskning. En bra grundforskning

förlagd till universitet och högskolor där forskare kan utbildas är därför mycket viktig. Den utgör också basen för den tillämpade forskningen genom att forskare som utbildas i grundforskningen vid universitet och högskolor sedan kan flytta ut i industrin och syssla med tillämpad forskning där. Det är staten som har ansvaret för grundforskningen. Den nedskärning som Socialdemokraterna talar om på forskningssidan bryter, tycker vi, en gammal fin trend och är oroväckande.

Årets nobelpristagare har kritiserat detta i svenska massmedier, enligt min uppfattning med rätta. Jag tycker att vi ödmjukt skall lyssna på deras synpunkter och erfarenheter. De har stor erfarenhet från det här området.

I det här sammanhanget kommer forskningsråden in. De har drabbats av stora nedskärningar från regeringens sida. Forskningsråden ger anslag till forskning på de olika fakulteterna. Många forskare där är finansierade med rådsmedel, och det är stor konkurrens om dessa rådsmedel. Det är helt klart att de bästa forskarna vid fakulteterna får rådsmedel.

Man kan utan tvekan säga att den viktiga forskning som bedrivs, bedrivs av personer som har fått anslag från forskningsråden. De forskare som enbart har fakultetsanslag, har inte mycket tid över för egen forskning – förutom möjligen professorerna. Mycket tid går ju åt till undervisning, det är en viktig del i högskolans arbete, administration och annat. Därför är det först när man lyckas kvalificera sig för ett forskningsrådsanslag som man har nått upp till den verkligt högkvalitativa forskningen och därmed också får tid över till denna.

Tyvärr är det nog så att vi i Sverige utbildar för få tekniker och naturvetare – trots att vi ibland gör sken av att vara mycket framgångsrika på det området. Många länder utbildar i förhållande till befolkningen mer än vad vi gör i Sverige. Länder som Japan och Australien och här i Europa Irland ligger före oss. Jag tror att det är utomordentligt viktigt att öka antalet elever vid de tekniska och naturvetenskapliga programmen på gymnasiet. För att lyckas med det måste vi nog börja redan på grundskolans mellanstadium för att öka intresset för de här ämnena bland dagens ungdomar. Det är där intresset väcks.

Flera av de stora företagen har ju klagat på att det saknas tillräckligt med kompetenta forskare inom de områden där man efterfrågar detta. Jag tänker på företag som Ericsson, Astra Pharmacia & Upjohn osv. Dessa företag förlägger ny forskningsverksamhet utanför Sveriges gränser. De gör det delvis av marknadsskäl, men också, och det tycker jag att vi skall ta till oss, för att vi inte har tillräckligt många kompetenta forskare inom de här områdena i Sverige. Därför placerar man forskning utomlands.

Jag nämnde inledningsvis att det är av största vikt att Sverige har bra grundforskning av tillräcklig omfattning. Tyvärr skär Socialdemokraterna i anslagen till stort men för basforskningen och forskarutbildningen. Socialdemokraterna säger att lösningen på problemet är att avkastningen på de s.k. löntagarfondspengarna skall täcka de nedskärningar som departementet har gjort på forskningsråden, NUTEK och Naturvårdsverket. Men så kan det inte bli till hundra procent. För det första finns det ingen total överensstämmelse mellan stiftelsernas ändamålsparagrafer och just de här forskningsområdena. För det andra kommer det, och det är det verkligt allvarliga, att innebära en tidsförskjutning. Vi vet inte riktigt hur lång den kommer att bli, men i värsta fall kan det röra sig om 1–1½ år, innan stiftelserna hinner besluta om nya forskningsanslag och få dem att något så

när överensstämma med de hål som har uppstått på de tre nämnda områdena.

Om det nu är så att Socialdemokraterna tycker illa om den forskningsverksamhet som bedrivs på NUTEK eller den vid Naturvårdsverket eller den som finansieras av forskningsråden i övrigt, då borde man tala om det och säga: Vi tycker att den bör minskas. Men det gör man inte. Man talar i stället om att den totala forskningen ökar.

Herr talman! Det kommer att ta betydligt längre tid än vad regeringen vill låta påskina att komma i gång med att låta nya ansökningar komma in till stiftelserna, behandla dessa, bevilja anslag, se till att folk får anställning i de nya projekten etc. Under mellantiden kommer osäkerheten att kvarstå. Många forskare kommer att hoppa av. De kommer att tycka att tillvaron är alltför osäker. Sverige går antagligen miste om flera kompetenta forskare. Det är sorgligt, men det är dess värre sant. Regeringen har skött det här området väldigt illa.

För mig är det något av en gåta att man handskats med den här frågan på det här sättet. Framför allt har man alldeles bortsett från att satsningen på de här löntagarfondsmedlen gjordes för att stimulera svensk forskning ytterligare, alltså utöver de fasta anslagen. Det gällde att öka den svenska forskningens internationella konkurrenskraft och hela samhällets konkurrenskraft. Det gällde också att få en större anknytning till näringslivet. En överföring av forskningsresultat från universitet och högskolor till svensk industri och svensk produktion var också en viktig anledning för tillkomsten av forskningsstiftelserna. Allt detta, eller i varje fall delar av det, kan nu spolieras genom att utbildningsministern har hanterat den här frågan på ett i mitt tycke klumpigt sätt.

Slutligen, herr talman, tror jag att man inför 1999 års forskningsproposition bör överväga att lägga fram denna på våren och att då anta ramarna. Sedan kan man i anslagspropositionen på höstkanten diskutera de olika anslagsnivåerna närmare i detalj. Jag är väl medveten om att det inte fanns möjlighet att göra så i år på grund av det nya budgetsystemet, men jag tror att det vore bra att ha detta i minnet inför 1999.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation nr 1 i betänkandet UbU3 vad avser mom. 1.

Anf. 2 ANDREAS CARLGREN (c):

Herr talman! Forskningen lägger grunden för mycket av det som utvecklas i samhället. Den är också förutsättningen för det kunskapssökande som vi människor måste ägna oss åt för att kunna driva samhällsutvecklingen vidare. Vi vet att ett land som satsar tillräckligt mycket på forskning också har större möjligheter att nå ekonomisk utveckling och konkurrenskraft i förhållande till andra länder.

Om vi skall kunna ta vara på dessa möjligheter, måste forskningens utvecklingsmöjligheter vara tillräckligt starka. Det förutsätter i sin tur en hög grad av frihet och oberoende för forskningen.

Risken finns i dag – när vi diskuterar forskningen i ett land pressat av ganska stora ekonomiska bekymmer, som nu antligen är på väg att lätta – att vi trots allt blir för kortsiktigt inriktade och för ensidigt nyttoinriktade. Ofta visar det sig att också den forskning som man inte kunde förutse skulle ge stor avkastning faktiskt gör det. Och ofta kommer överraskningarna fram genom sådant som man från början inte hade väntat sig i

fråga om forskning. Därför är det så viktigt att forskningen får tillräcklig bredd, att grundforskningen får tillräckligt stora resurser och att vi slår vakt om forskningens frihet och oberoende.

Vi i Centerpartiet har tyckt att regeringens förslag till riktlinjer för forskningspolitiken borde kompletteras med skrivningen att forskningen skall vara fri i formuleringen av problem och valet av metoder. Det skulle vara ett sätt att tydligt markera vilken viktig roll forskningens frihet har.

Friheten förutsätter också en mångfald i fråga om forskningsfinansieringen. Den debatten har vi fört flera gånger under senare tid i denna kammare. Jag nöjer mig med att konstatera den stora skillnad som finns mellan Centerpartiet och Socialdemokraterna när det gäller synen på forskningsstiftelserna. Det är nog så att man nu, när putsen flagnar på den socialistiska fasaden, håller fast vid det lilla som går. Det är inte särskilt imponerande. Det är bara att hoppas att det snart är ett kapitel som vi kan lämna bakom oss.

Jag tror att den stora utmaning som vi står inför är detta med att bygga upp en tillräckligt decentraliserad forsknings- och utbildningsstruktur. Det handlar om att ta vara på alla möjligheter till förnyelse som finns, om vi får utveckling på en rad olika håll i landet. Det är spännande att se de starka forskningsmiljöer med innovationer och kreativitet som växer fram runt om i landet vid de nya högskolorna. Det är en viktig förutsättning för att Sverige inte skall tappa fart i utvecklingen jämfört med andra länder.

Jag tycker att det är viktigt att lägga märke till hur utvecklingen i Sverige på ett negativt sätt har skiljt sig från andra länders och hur vi har hamnat i bakvatten på ett alldeles speciellt sätt genom att vi inte i tillräckligt hög grad har utvecklat de nya högskolorna.

Under 60-talet bildades i flera europeiska länder en rad nya universitet – Universitetet i Uleåborg i Finland, Roskilde Universitetscenter i Danmark, Universitetet Siegen i Tyskland, University of Warwick i Storbritannien och University of Limerick i Irland osv. Från att ha varit mer eller mindre provinsiella högskolor eller institut utvecklades dessa till universitet med resurser för att bygga upp goda forskningsmiljöer och en akademisk struktur. De åtnjuter i dag stort förtroende och har en välrenommerad forskning inom grundutbildningen.

I Sverige lyckades vi inte åstadkomma samma utveckling. Visserligen startades ett antal högskolor i Sverige, men – med undantag av Linköping – nekades de nya högskolorna fasta forskningsresurser. Detta har lett till att utvecklingen i många europeiska länder gått före utvecklingen i Sverige när det gällt att ta till vara och att utveckla den miljö som funnits vid de nya högskolorna.

Det är verkligen hög tid att Sverige lämnar den litet inskränkta och provinsiella syn som har fått dominera utvecklingen i fråga om de nya högskolorna. Det har varit en konservativ återhållsamhet. Utvecklingen har alltså hållits tillbaka. Nu är det i stället dags att äntligen inrikta sig på en Europaväg med satsning på kvalitet, fördjupning och forskning vid varje akademiskt lärosäte. Därför är det ett stort framsteg för forskningen och utvecklingen av de nya högskolorna att det äntligen blir fasta forskningsresurser till varje akademiskt lärosäte i landet. Det är en stor framgång för den kamp som vi i Centerpartiet under flera år har drivit för att till sist möjliggöra detta.

Därför är det desto märkligare när man ser hur inte minst Moderaterna, och konstigt nog också Miljöpartiet, säger att man inte vill ha den här utvecklingen, inte vill ge de nya högskolorna de här förutsättningarna. Jag välkomnar verkligen att det i övrigt är en sådan bredd här i riksdagen bakom denna satsning och att även Folkpartiet och Kristdemokraterna ansluter sig till målet om fasta forskningsresurser för varje lärosäte. Men det är märkligt att se hur Miljöpartiet sällar sig till Moderaternas linje och säger nej till den här utvecklingen. Miljöpartiet säger i sin motion att det finns mycket som talar för att felet med svensk forskning snarare är att den är för utspridd, att den är splittrad på för små enheter. Man menar alltså att detta skulle vara ett av själva grundproblemen med forskningen. Det måste kännas litet konstigt för Moderaterna att få det sällskapet.

Framför allt måste frågan ställas om man är fullständigt omedveten om vilken utveckling som varit på andra håll i Europa, där detta tvärtom varit en så lyckosam väg. Där har Sverige förlorat i utveckling och tappat förmåga, just därför att vi inte har tagit vara på de här möjligheterna. Trots det har de nya högskolorna lyckats över förväntan. Med mindre än 3 % av de totala fakultetsanslagen har man ändå lyckats bygga upp grunden för forskningsmiljöer. Under 1994/95 hade de 800 doktorander och 29 professurer, och inrättandet av en rad nya är nu på gång till följd av möjligheten för nya högskolor att inrätta professurer knutna till den egna högskolan.

Vad är det för logik i att en professor som flyttar från Universitetet i Stockholm och som har rätt att examinera doktorander i Stockholm inte skall ha den möjligheten när han flyttar till en högskola ute i landet? Varför går Moderaterna och Miljöpartiet mot en sådan utveckling? Frågan kan också ställas till regeringen om den äntligen tänker rätta till missförhållandet att man inte har möjlighet att examinera forskarutbildade vid högskolor. Det gäller bl.a. Kalmar, som exemplet är hämtat från.

Vi i Centerpartiet anser att regeringen satsar för litet på utvecklingen vid de nya mindre och medelstora högskolorna. Vi vill öka anslagen med ytterligare 150 miljoner kronor för 1998 och 1999. Vi tycker att risken annars är stor att man håller tillbaka utvecklingen när det gäller forskningen vid en rad högskolor. Högskolor som Borås, Gävle/Sandviken, Halmstad, Kristianstad, Skövde, Dalarna och Trollhättan/Uddevalla får inte särskilt stora möjligheter med de förslag som nu ligger. Där har Centerpartiet lagt fram andra förslag.

Grunden för en bra forskning är en god forskarutbildning. Därför vill vi satsa långt större resurser på doktorandprogram och omvandla utbildningsbidrag till doktorandtjänster. Regeringen borde samverka med näringslivet om finansieringen och återkomma med förslag till riksdagen. Då skulle vi få större möjligheter att utveckla forskningen genom forskarutbildning och doktorandtjänster.

Vi i Centerpartiet står självfallet bakom alla våra reservationer i utskottet, men för att spara kammarens tid yrkar jag bifall enbart till reservation 2, mom. 1.

Anf. 3 RUNE RYDÉN (m) replik:

Herr talman! Andreas Carlgren talar om Moderaternas syn på de små och medelstora högskolorna. Vi moderater föreslår inte mindre anslag, vilket Andreas Carlgren försökte framhäva i sitt inlägg.

Vi vill ha en något annorlunda fördelning av resurserna. Vi tycker att forskningen skall bedrivas där den kan bedrivas på bästa sätt. Vi har ingenting emot att man bygger ut forskning vid de mindre och medelstora högskolorna, men det skall ske i den takt som de har möjlighet att svälja den forskningen. Regeringen har nämligen – Centern har varit med om detta – satsat mycket hårt på de mindre högskolorna, så pass mycket att de har haft svårigheter att svälja dessa resurser.

Det finns någonting som Andreas Carlgren kanske också borde ha i minnet, nämligen det som kallas för en kritisk massa. Det tar tid att bygga upp det. Jag skulle vilja ge ett exempel.

I Danmark har man utvärderat den ekonomiska utbildningen vid de ekonomiska fakulteterna och handelshögskolorna. Det är bara en enda institution i Danmark som har fått internationellt godkännande, och det är den vid Köpenhamns universitet. Det säger allt om den kritiska massan. Där hade man 20 forskare, och det finns inte förutsättningar vid många av de mindre och medelstora högskolorna, annat än i enstaka ämnen, att nå upp till sådana kritiska massor. Det tycker jag att Andreas Carlgren skall ha i sitt minne när han diskuterar dessa frågor. Visa litet ödmjukhet! Man kan inte från den ena dagen till den andra bygga ut en högskola från praktiskt taget ingenting till att vara ett fullfjädrat universitet. Detta vill Andreas Carlgren och Centerpartiet ge intryck av i den debatt som förs.

Anf. 4 ANDREAS CARLGREN (c) replik:

Herr talman! Jag tycker att Rune Rydén försöker undvika den centrala frågan, nämligen att man i Europa med de exempel som jag nämnde, och det finns fler, valde en annan väg. Man inrättade institutioner för högre utbildning med fasta forskningsresurser, och man nådde stor framgång. Sverige valde inte den vägen. Vi inrättade visserligen högskolorna, men vi gav dem inte dessa möjligheter.

Nu säger Rune Rydén att till skillnad från i stort sett alla andra länder som jag nämnde i mina exempel skulle Sverige inte ens efter 20 år kunna ta de steg som andra länder tog redan på 60-talet. Det tycker jag är konstigt. Jag kan förstå det mot Moderaternas konservativa bakgrund, men jag kan inte förstå det mot Moderaternas forsknings- och utbildningsvänliga linje, som de i alla fall brukar försöka visa upp.

Rune Rydén säger: Vi vill inte ha mindre anslag men en annan fördelning.

Tala nu äntligen om vilka högskolor som skall få lägre anslag, och vilka högskolor som skall få mindre forskning! Är det högskolan i Kristianstad? Är det högskolan i Dalarna? Är det högskolan i Borås? Vilka högskolor är det som skall få lägre anslag? Det är dags att Rune Rydén och Moderaterna ger det beskedet.

Anf. 5 RUNE RYDÉN (m) replik:

Herr talman! Andreas Carlgren tar upp ett intressant perspektiv, nämligen utbyggnaden av vissa institutioner bl.a. i Europa. Man har gjort på samma sätt i Förenta staterna. Jag är den förste att i denna församling beklaga att vi inte valde den vägen i Sverige. Vi valde tyvärr en annan väg, att breda ut utbildningen snabbt över praktiskt taget hela landet, och nu har vi en högskola i varje län. Om vi i stället hade fortsatt med den

metoden att vi långsamt hade utvecklat filialer med fakulteter och därefter hela universitet och sedan knoppat av dem ytterligare, så hade det varit en betydligt framgångsrikare väg för att sprida forskningen över hela landet. Det är beklagligt att Socialdemokraterna och Centern valde en annan väg. Om man hade valt den väg som Andreas Carlgren har lärt sig ute i Europa hade förutsättningarna varit betydligt bättre, och vi hade haft fler väl fungerande universitet i Sverige.

Jag vill erinra om vad en rektor vid Lunds universitet sade redan i början av 60-talet. Han sade att när ett universitet hade nått storleken av 10 000–15 000 elever skulle man omedelbart börja bygga upp en filial för att sedan så småningom knoppa av denna filial till ett nytt universitet. Jag tycker att det hade varit en betydligt rimligare väg att gå. Då hade man haft kontroll över utvecklingen, och man hade vetat vilken kvalitet den nya institutionen hade haft, eftersom den hade haft en naturlig kontakt med sitt gamla moderuniversitet. Nu får vi i stället byggehögskolor, om man skall vara väldigt hård, på vissa håll. Och där finns inte förutsättningar att bygga upp forskningsinstitutioner på det sätt som Andreas Carlgren vill. Det finns undantag, och de känner vi väl till. Jag vill nämna Karlskrona/Ronneby som ett alldeles utmärkt exempel i detta fall, där man har lyckats, och det är bara att gratulera. Det finns flera fall. Men jag tycker att det var bra att Andreas Carlgren tog upp denna diskussion, därför att utvecklingen hade kunnat gå åt ett annat håll.

Anf. 6 ANDREAS CARLGREN (c) replik:

Herr talman! Jag tror att om Rune Rydén läser sitt eget inlägg i efterhand kommer han att se hur motsägelsefullt det var. Å ena sidan skulle vi ha fler universitet i Sverige, men å andra sidan borde de absolut inte bildas. Och det går framför allt inte att göra det från de små högskolor som vi redan har. Det var svårt att hänga med i vändningarna.

Däremot missar Rune Rydén fortfarande det centrala, nämligen att det var ett antal små högskolor som utvecklades till framgångsrika universitet runt om i Europa. Där satsade man just på decentralisering. Sverige valde den gången inte den vägen. Vi har kommit på efterkälken. Nu är Centerpartiet på väg att driva igenom en annan linje med stöd av Socialdemokraterna. Det tycker jag är bra, eftersom det kommer att leda till andra förutsättningar.

Rune Rydén kallar dessa högskolor för byggehögskolor. Det är väl ett uttalande som riskerar att bli klassiskt, inte därför att det är så träffande utan därför att det visar en aningslöshet om vad som faktiskt sker vid dessa högskolor. Alla som har besökt dem vet att det där sker en oerhört spännande och innovativ utveckling med stor betydelse både för forskningen och för den högre utbildningen på sikt.

Jag lägger märke till att Rune Rydén, som nu inte har någon replik kvar i detta replikskifte, väljer att inte ge svar på frågan om vilka högskolor som i Moderaternas modell skall få anslagen nedskurna. Att anslagen skall skäras ned, det vet vi. Men Moderaterna vill inte svara på vilka högskolor som skall få sina anslag nedskurna, och det är väl också ett slags svar.

Anf. 7 MARGITTA EDGREN (fp):

Herr talman! Vi har debatterat forskning ett antal gånger i höst, och det är svårt att ha ambitionen att inte upprepa vad jag har sagt tidigare och inte upprepa vad som har skrivits i Folkpartiets motion Ub5 med namnet *Liberal forskningspolitik*, men jag skall försöka.

Folkpartiet liberalerna vill inte spara på forskningsråden. De betyder mycket för forskarutbildning och grundforskning. Vi är inte övertygade om att stiftelsernas ändamål medger att stiftelserna direkt kan finansiera och därmed täcka forskningsrådets bortfall av medel för forskarutbildning och grundforskning. Olika besked har getts i olika sammanhang. Kvar av höstens diskussioner om stiftelser finns en bitter smak i munnen på många håll. Jag tycker att frågan har skötts klumpigt och okänsligt och att man kunde ha gjort på annat sätt om en sådan önskan hade funnits.

Vi accepterar inte förslaget att man skall ändra forskningsstiftelsernas förutsättningar. När forskningsstiftelserna inrättades ansåg Folkpartiet liberalerna att det är bra med många källor för forskare att söka anslag ur. Det ger utrymme för annat än *main streaming*. Det ger utrymme för det annorlunda, det oväntade och det som är på tvären mellan kunskapsområden och som på sikt kan vara en överlevnadsfråga för oss som välfärdsnation. Vi har samma uppfattning i dag.

Herr talman! Folkpartiet liberalerna delar bedömningen att tiden är mogen för egna fasta ekonomiska resurser för de nya högskolornas forskning. Och jag tar med kraft avstånd från Rune Rydén's benämning av dem som byggehögskolor. Jag tycker att det är rent oförskämt. Men en sak kvarstår när det gäller fördelningen av dessa resurser. Jag har inte förstått fördelningsnyckerna eller principen för fördelning av medel mellan de olika högskolorna trots att departementet var i utskottet och förklarade. Det blir mycket nya statliga pengar till en del och nästan inga tillskott från staten till andra. Finns det, Bengt Silfverstrand, en kvalitetsbarometer som departementet inte vill skall bli offentlig? Kan jag få svar på det?

Anslaget lovas dessutom växa från dagens 362 miljoner kronor till 420 miljoner kronor 1999. Men för säkerhets skull är löftet knutet till en brasklapp att det är beroende av att det fungerar med samordningen med forskningsstiftelserna, vilkas ändamål ju inte skall ändras.

Folkpartiet utgår ifrån att en klok ledning för de nya högskolorna använder medlen till att i första hand ge de egna lärarna forskarutbildning. I dag har i snitt 25 % av högskolelärarna en sådan utbildning, vilket kan jämföras med 60 % vid universiteten. Den senare är inte heller någon imponerande siffra, men den visar ändå att det finns ett rejält behov av att prioritera forskarutbildning.

Herr talman! Nu skall jag prata om någonting helt annat. Jag lyssnade i måndags på docent Agnes Wold som tillsammans med Christina Wennerås har satt Medicinska Forskningsrådets tillsättningar av forskarassistenter och fördelning av forskningsmedel under jämställdhetens lupp. De har med vetenskapliga metoder visat att vid bedömningen av kompetens vid tillsättandet av forskarassistenttjänster under 1995 bedömdes följande:

Vetenskaplig produktion, varvid kvinnor bedömdes ha lägre kompetens även om de producerat lika mycket vetenskap som medsökande män.

Att vara man.

Att ha personliga relationer med någon bland bedömarna.

Ja – det är faktiskt chockerande! Dessutom har Wold och Wennerås visat på en metodik som bör kunna användas av samtliga forskningsråd för att kontrollera den egna förmågan till jämställda bedömningar. Detta borde vara en arbetsuppgift för forskningsråden själva, men också för ett genussekretariat, om det placeras vid FRN och får befogenhet att koordinera Forskningsråden. Det kan knappast ett nystartat informationssekretariat i Göteborg göra.

Wolds och Wennerås uppgifter kan inte förbigås, och jag hoppas att många lyssnar när de på löpande band avlivar myter om hur kvinnor är på det medicinska området. De bevisar att det inte råder någon brist på kompetenta kvinnor, att kvinnor inte är mindre konkurrenskraftiga än män och att de inte väljer speciellt mjuka ämnen i medicin – de finns inom frontområdena cellbiologi, immunologi och molekylär genetik. Vidare har kvinnor inte dåligt självförtroende utan söker tjänster på samma sätt som männen. Kvinnor skaffar heller inte speciellt många barn – i alla fall inte fler än männen skaffar. De skaffar definitivt inte en hel bunke barn efter sin forskarutbildning, som de avslutar vid samma ålder som män, dvs. 38 år. Som ni hör finns det mycket att göra för den som ser med jämställdhetens glasögon.

Herr talman! Vi i Folkpartiet Liberalerna stöder helhjärtat regeringens förslag i propositionen i syfte att öka jämställdheten i högskolor och forskning och förbättra kunskapen om genus. Dock stöder vi kanske inte alla förslag i alla delar. Som jag tidigare sade anser Folkpartiet att ett genussekretariat hade gjort större nytta om det placerats mer centralt.

Folkpartiet anser att de fem miljoner kronorna skulle ha kunnat förstärkt FRN:s resurser och gett det en möjlighet att vara en koordinator över alla forskningsråd. Det är inte meningen att forskningsråden skall slippa ansvar för kvinnor och genusforskning, eller att FRN skall kontrollera och diktera. Syftet med Folkpartiets förslag är att forskningsråden skall få stöd och vägledning av FRN, där kompetens finns, under tiden de själva bygger upp sin kompetens.

Herr talman! Vi i Folkpartiet avslår förslagen om riktlinjer och mål för forskningen. Vi menar att nyttan betonas alltför mycket på bekostnad av den fria forskningen. Det nyttobegrepp som används kan stöta ut kvalitetsargument. Jag har sagt det förut, och jag upprepar att begreppet nytta inte kan definieras entydigt och alltså kan tjäna syften som inte överensstämmer med demokratiska värderingar. Forskningen skall för säkerhets skull vara fri, eftersom den kan missbrukas. Men låt mig också för tydlighetens skull säga: Självfallet har Folkpartiet ingenting emot att forskning är samhällsnyttig. Det är bra om resultat används praktiskt. Men det är också bra med fri forskning, och det är bra att vi inte alltid vet vart den leder oss.

Herr talman! Folkpartiet önskar en utvärdering av ansvaret för forskningsinformation. Alla forskningsfinansiärer har ett sådant ansvar, men använder det litet olika. Folkpartiet har nu begärt en sådan utredning.

Jag tycker att riksdagen borde vara litet misstänksam mot förslag om fler databaser. Den borde vara litet bränd av Metropolitdebatten på 80-

talet, som en del kanske kommer i håg. Sverige har mer än nog av databaser, och det är inte läge att bygga upp fler – åtminstone inte förrän den planerade och av regeringen föreslagna Forskningsetiska utredningen har fått behandla frågan. Den bör alltså ingå i utredningens direktiv.

Herr talman! Jag upprepar mitt motstånd till att regeringen har rätten att inrätta professurer. Jag vill att den återkallas av riksdagen. Det är ett tydligt inslag i målstyrningen att högskolorna själva har befogenheter att styra sin verksamhet via inrättande och tillsättande av de ledande tjänsterna. Dessutom var förutsättningen för detta att regeringen skulle använda sin rätt mycket restriktivt. Men nu inrättas sex professurer, vilket knappast kan sägas vara restriktivt, Bengt Silfverstrand! Eller har han någon annan förklaring till ordet restriktivt än vad jag har?

Till sist, herr talman, kan jag heller inte förstå varför riksdagen vill göra bort Sverige som nation så till den milda grad i internationella sammanhang. Det görs ju nu genom att anslaget till internationellt samarbete nästan halveras. Samtidigt begär riksdagen att en utredning skall genomföras. Det är väl ändå i fel ordning!

Självfallet står vi i Folkpartiet bakom alla våra reservationer till UbU3, men jag yrkar bifall till reservation 3 mom. 1, som gäller riktlinjerna, reservation 7 mom. 34 som gäller inrättande av professorstjänster och reservation 9 mom. 24 som avslår riktlinjer för ändring av förordnande till forskningsstiftelserna.

Anf. 8 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v):

Herr talman! Jag instämmer med Margitta Edgren om att denna debatt kan kännas som en upprepning eftersom riksdagen alldeles nyligen diskuterade forskningsfrågorna och forskningsstiftelserna.

När jag satt och funderade i går på det inlägg jag skulle göra i dag snurrade i mitt huvud begrepp som forskningsuppgifter, att utveckla kunskap, att generera kunskap, forskningens samhällsrelevans och samhällsnytta. Jag kom att tänka på att jag under den senaste tiden mött många människor som upplevt sig vara ganska desorienterade och vilsna i samhället i dag. Vi lever i en tid av stora politiska omställningar. Den politiska kartan har helt förändrats, den globala ekonomin är helt dominant och de ekonomiska problemen i Sverige har lett till att det har beslutats om motåtgärder som faktiskt håller på att utarma den svenska välfärdsmodellen. Den mycket höga arbetslösheten och det förändrade kulturella klimatet tror jag har framkallat stor oro och stress hos många människor. En del av det här kan också vara ideologiskt skapat och kanske hör ihop med det som hände under den förra mandatperioden, när vi alla på något sätt fick inmatat i oss hur fruktansvärt uselt det stod till med Sverige och därför tappade litet grand av framtidstron.

Det slog mig att forskningen har en viktig uppgift i att bidra till att höja kunskaperna om följderna av den pågående strukturomvandlingen och vad den innebär för såväl enskilda människor som för det stora kollektivet i sin helhet. Vad betyder det att berövas självkänsla och värdighet? Vilka följder får segregationen för barns och vuxnas utvecklingsmöjligheter? Vad innebär det att så grundläggande värdesystem som den generella välfärden nu håller på att rubbas?

Forskning kan aldrig vara riktad mot forskarvärlden. Den kan aldrig vara något som enbart rör forskarna för att öka deras självförståelse, utan

måste så långt det är möjligt kunna vara samhället och människorna till nytta. Jag tycker att forskarna har ett stort ansvar för att hitta ut, för att hitta intressenter för sin forskning utanför den lilla kretsen av egna kolleger. Forskarna måste i betydligt större utsträckning delta i det offentliga samtalet, i debatten, och vara öppna för en dialog med samhället och verkligheten utanför universiteten. Forskningen och dess resultat är ju faktiskt en angelägenhet för hela folket. Det är medborgarna som ytterst är forskarnas uppdragsgivare och finansiärer. Det är faktiskt en demokratisk rättighet, tycker jag, att också få ta del av resultaten.

Därför är det bra, anser jag, att vi nu lagstadgar om den tredje uppgiften för högskolan och att Högskoleverket får i uppdrag att genomföra projekt som syftar till att öka forskarnas engagemang i vad jag vill kalla den folkbildande uppgiften.

Jag har en dröm, precis som alla andra förmodligen också har drömmar. Min dröm när det gäller utbildning är ett folkligt öppet universitet med modifierade distansutbildningskurser, ett universitet som just kan vara en brygga mellan forskning och fält, som är öppet för alla och som man alltså kan få något slags vidgat tillträde till. Det har en liten, hårt slimmad administration men med ett arbetssätt som är mer inspirerat av folkbildningsarbetets pedagogik och metodik än av det traditionella akademiska sättet att förhålla sig till undervisning. Det består av ett nätverk av lokala studiecentrum för möten, lärande och skapande.

Till en sådan försöksverksamhet har vi velat anslå 5 miljoner kronor i syfte att få i gång den. Jag är medveten om att det i det stora hela inte är mycket pengar, men på så sätt kan vi i alla fall få i gång tankar och inspiration. Jag vet att det är väldigt många, både inom universitetsvärlden och bland folkbildningsorganisationerna, som skulle tycka att det här är oerhört intressant och som skulle lägga ned mycket tid, energi och kraft på att förverkliga ett sådant projekt.

När det gäller forskningspolitiken i övrigt delar vi i många avseenden regeringens uppfattning. Men i en viktig fråga skiljer vi oss åt. Det gäller synen på grundforskningen och förhållandet mellan grundforskning och tillämpningsnära forskning. Jag har sagt det förut och jag säger det igen: I Vänsterpartiet anser vi att grundforskningen i nuläget är underdimensionerad.

Jag skulle egentligen vilja puffa för ett annat partis idé. Det är ju inte så vanligt att man gör det från talarstolen. Förra året reserverade Vänsterpartiet sig tillsammans med Miljöpartiet till förmån för ett förslag om inrättande av ett grundforskningsavdrag och om hur det eventuellt skulle kunna vara konstruerat. Det tycker jag fortfarande är en idé som är väl värd att prövas och som man borde ta vara på.

I propositionen betonas starkt högskolornas samarbete med näringslivet. Det är säkert utvecklande för båda parter, det tycker jag också. Men det är viktigt – det har vi markerat – att intresset inte fokuseras enbart på den tillämpningsnära forskningen, i så hög grad att grundforskningen utarmas. Företagen är ju mest intresserade av naturvetenskap och teknik, vilket är naturligt. Men den humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningen får därför inte försummas. Det är faktiskt inte så enkelt att urskilja vad som är nyttig forskning för företagen. Jag tror att universiteten har en stor uppgift att försöka visa på kopplingar mellan olika ämnen och även mellan de olika roller som universiteten har.

Omsorg om grundforskningen är ett av de skäl som vi har återoppat när vi motsätter oss nedskärningarna av fakultetsanslagen och forskningsråden för budgetåret 1997. Jag tänker inte ytterligare kommentera det.

Jag tänker inte heller gå in på uppgörelsen med regeringen då det gäller forskningsstiftelserna. Det tycker jag att vi har debatterat så många gånger här i kammaren.

Däremot vill jag uttrycka min tillfredsställelse över den snabba handläggningen då det gäller nomineringen till forskningsstiftelsernas styrelse. Jag har uppfattat att utbildningsministern och departementet redan har kommit i gång med det. Det är också bra att forskningsråden och myndigheter som NUTEK, Naturvårdsverket och Skolverket erbjuds att bli representerade i styrelserna så att forskarsamhället får inflytande över pengarna, vilket kan kompensera nedskärningarna i statsbudgeten. Det är även bra att kontinuiteten i beslutsprocessen när det gäller forskningsstiftelserna nu tycks vara säkrad och att det är bekräftat att hela styrelserna inte kommer att bytas ut, vilket bl.a. Andreas Carlgren var mycket oroad över. Inte ens ordförandena byts ut.

Jag hoppas nu att det här beskedet från utbildningsministern har lugnat forskarvärldens oro inför framtiden och att förtroendet mellan utbildningsministern och forskarna kan återupprättas.

Så några ord om målen för forskningspolitiken. En entydig och samordnad forskningspolitik kräver ett antal övergripande ställningstaganden. Vi tycker att målen och riktlinjerna som regeringen föreslagit i stort sett överensstämmer med Vänsterpartiets värderingar, men vi vill göra en komplettering. Det gäller möjligheten för olika grupper att delta i själva forskningsprocessen. Eftersom den ekonomiska och etniska bakgrunden är av stor betydelse vid valet av högre utbildning påverkas också forskarsamhällets sammansättning.

Det här gäller också andra grupper som t.ex. funktionshindrade. Jag tror att förförståelsen, den egna erfarenheten av att vara funktionshindrad, gör det lättare att ställa de rätta frågorna som forskare. Det är viktigt att också de funktionshindrades perspektiv kommer fram och blir synligt inom forskningen. Det är en fråga om både demokrati och kvalitet.

Då det gäller forskningens kvalitet och relevans vill jag betona att det är forskarna själva som skall avgöra vad som är vetenskapliga rön och vad som är god och dålig kvalitet. Men forskarna måste öppet redovisa sina utgångspunkter, värderingar, metoder och resultat så att de kan granskas av andra forskare som kan bedöma kvaliteten. Det är också avgörande att forskning som är kritisk mot etablerade metoder och tankemönster ges tillräckligt utrymme. Vi tycker också att ett utländskt perspektiv i högre grad bör användas för att säkra kvaliteten.

Nu är min tid snart ute, och jag får återkomma. Jag har chansen att göra det. Jag är anmäld på talarlistan inte bara en gång till utan många gånger till.

Jag skall passa på att yrka bifall till Vänsterpartiets reservation i UbU3, reservation nr 4 mom. 1. Jag vill också yrka bifall till reservation nr 8 mom. 9 som är en gemensam reservation från Vänsterpartiet och Folkpartiet.

Herr talman! Forskningspolitiken i ett litet land som Sverige måste utformas med stor omsorg och hänsyn till de begränsningar vi har i ekonomin och i tillgången på kvalificerade forskare.

Regering och riksdag måste inom ramen för de tillgängliga resurserna – och de är alltså relativt små – garantera såväl grundforskningens frihet som den tillämpade forskningens inriktning mot något som gagnar ett långsiktigt hållbart samhälle.

Rune Rydén tog i sitt anförande upp den här frågan. Han gjorde en jämförelse mellan svensk forskning och internationell forskning och konstaterade att vi procentuellt sätt ligger i nivå med t.ex. Japan eller Tyskland. Det är naturligtvis intressant att vi ligger så väl till. Men skillnaderna är naturligtvis enorma om man tittar på de summor som satsas på forskning. Det är av betydelse för planeringen av forskning i Sverige. Vi får ha en litet annorlunda metodik.

Andreas Carlgren tog upp frågan om fördelning av medel till små och medelstora högskolor. Det gäller både forskningsmedel och grundutbildningsplatser. Det är riktigt som Andreas Carlgren noterar, att vi i Miljöpartiet har ställt oss tveksamma till det förslag som regeringen lägger fram. Anledningen till det är naturligtvis inte att vi tycker att man inte skall ha en regional fördelning.

Om vi har i storleksordningen 22 högskolor i Sverige, innebär det att våra resurser kommer att utsättas för en ganska hård spridning. Då är det naturligtvis oerhört viktigt att vi vet enligt vilka principer medlen fördelas.

På den punkten hade Miljöpartiet invändningar. Vi tycker att regeringen har presenterat ett väldigt dåligt underlag för hur man fördelade forskningsmedlen på högskolorna. Vi är inte ensamma om den åsikten. Högskolorna uppvisade samma reaktion. Man undrade: Varför fick vi så litet och de så mycket?

Vi tror att man skulle nå ett bättre resultat om man stannade upp och noga tänkte efter vad det lönar sig att satsa på. Vi har skisserat några principer som man kan använda.

T.ex.: Där det finns bra forskning som man vet har regional anknytning till exempelvis regionens näringsliv och som man vet också har en internationell framtid – där bör man satsa ordentligt. Men där högskolorna inte har kommit så långt skall man kanske ta det litet lugnare, kanske samordna flera högskolor och ett universitet till en kraftfull enhet. Sedan låter man forskningen inom de små och medelstora högskolorna inom denna enhet växa i lugn takt. Vi kommer säkert tillbaka till detta igen.

I Sverige har vi samlat den tillämpade forskningen och grundforskningen i samma enheter. De finns vid universitet och högskolor och inte vid separata forskningsinstitut. Det är säkert ett bra sätt att handskas med relativt små resurser. Det är effektivt.

Det är också viktigt att forskningsorganisationen är flexibel, men där har vi svårigheter med de stora universiteten. Vi brister i flexibilitet och har inte riktigt bra möjligheter att anpassa vår forskningsorganisation efter förändringar i omvärlden. Framstegen inom forskningen sker snabbt, och man bör alltså kunna ha ett relativt öppet system så att man snabbt

kan lämna det som är gammalt och inte så bra längre och i stället satsa på det som ser ut att ha en bra framtid.

Forskarutbildningen måste hålla en god standard så att vi kan få en tillväxt av forskare. Här brister vi också.

Låt mig kort ta upp dessa två problem.

För att öka flexibiliteten och stimulera forskarutbildningen decentraliserade den förra regeringen universitetsväsendet. Universiteten blev mer självständiga. Det var en god tanke, men reformen genomfördes för snabbt och utan ordentlig planering. Universiteten gick ut i sin nya frihet med den gamla organisationen kvar, med rektorsämbete, fakulteter och låsta tjänster. I stort sett är alla tjänster vid universiteten fortfarande livstidstjänster. Den nuvarande regeringens forskningsproposition har inte tillräckligt uppmärksammat detta problem. Det saknas förslag om hur man skall komma ur den låsta situationen.

Naturligtvis finns det många institutioner på våra universitet och högskolor som har en tätposition i den internationella forskningen. Vi har bra forskning här i landet. Men det finns också institutioner som har stelnat och tappat i kvalitet. Att föra över medel från sådana institutioner till dem som håller hög kvalitet innebär ett mycket stort problem med nuvarande fakultetsorganisation.

Det skulle behövas dynamiska organisationer med naturliga korrigeringsinstrument inbyggda. Ett steg i rätt riktning vore att ersätta nuvarande tjänstesystem med ett system där vi har många fler olika typer av tjänster och där tjänsterna har visstidsförordnande. Man bör också utnyttja möjligheten att låta oberoende utländsk expertis göra utvärderingar av institutioner och regelmässigt ha internationella experter som sakkunniggranskare av forskningsanslag. Detta är exempel på förslag som Miljöpartiet har avgett i ärendet.

Vi föreslår också att Högskoleverket får i uppdrag att tillsammans med universitet och högskolor arbeta fram nya organisationsformer för högskolorna. Det är naturligtvis ingenting som regeringen kan åta sig att göra.

Forskarutbildningen sker huvudsakligen inom grundforskningens domäner. Det är grundforskare som svarar för utbildning av de nya forskarna. En väl utvecklad grundforskning utgör också basen för en tillämpad forskning av hög kvalitet. Utan grundforskning är den tillämpade forskningen tillspillogiven. Det är därför viktigt att det råder balans mellan grundforskning och forskarutbildning å ena sidan och tillämpad forskning å andra sidan.

Sedan gammalt har den tillämpade forskningen i Sverige varit förhållandevis stor. Genom tillkomsten av löntagarfondsstiftelserna och medlemskapet i EU har denna obalans blivit ännu större. Vi använder totalt ungefär 50 miljarder till forskning, och av dessa går kanske 45 miljarder till tillämpad forskning, hälften inom näringslivet.

I det läget har regeringen föreslagit nedskärningar inom just grundforskningen. De är inte stora, men det hade naturligtvis behövts kraftiga tillskott. Nedskärningarna drabbar ganska hårt, därför att det rör sig om ett redan ansträngt område.

Carl Tham brukar hävda att det är nödvändigt att också forskningen tar sin del av bördan när ekonomin kräver nedskärningar på alla områden, och det kan ju låta riktigt. Miljöpartiet har ett annat förslag för att lösa

detta. Vi vill att balansen skall återställas mellan grundforskning och forskarutbildning å ena sidan och den tillämpade forskningen å andra sidan.

Vi förslår inrättandet av ett grundforskningsavdrag. Detta förslag har vi ställt tre gånger tidigare i riksdagen. Avdraget görs vid källan på alla medel för tillämpad forskning och som sedan direkt överförs som förstärkning av grundforskning och forskarutbildning.

Totalt används ca 20–25 miljarder kronor årligen till forskning, om man bortser från näringslivets forskningssatsningar. Låt oss som ett exempel tänka oss ett grundforskningsavdrag om 5 %. Det skulle ge ca 1 miljard kronor. Om den fördelades så att hälften gick till forskningsråden och hälften till fakultetsanslag, skulle det innebära 30 % ökning av de medel som forskningsråden har att dela ut i forskningsanslag.

Det skulle också betyda mer än 10 % förstärkning av fakultetsanslagen till forskning och forskarutbildning. Om förstärkningen till fakulteterna skulle användas enbart till doktorandjänster skulle det innebära att man kan inrätta 2 500 nya doktorandjänster. Hela behovet av nya doktorandjänster uppfylls alltså genom den här åtgärden.

Grundforskningsavdraget skulle alltså lösa problemet för grundforskningen och forskarutbildningen utan att statsbudgeten belastades med en enda krona. Priset är en rimlig rationalisering av tillämpad forskning om 5 %. Den tillämpade forskningen får med råge igen det hela, eftersom man inom en snar framtid får tillgång till kompetenta forskare.

En annan viktig fråga som jag skulle vilja ta upp är hur regering och riksdag styr den tillämpade forskningen mot för samhället viktiga områden. Det gäller ju hela tiden att ta initiativ och se till att den tillämpade forskningen får en inriktning som gagnar samhället. I årets budget har miljöforskningen tyvärr inte fått de satsningar som man kunde tro när man läser den avgivna regeringsdeklarationen.

I nedskärningstider finns det dessutom en dynamik i hela det statliga verksamhetsområdet. När man talar om forskningspolitik är det viktigt att man också tittar på de andra sektorerna och på vad nedskärningarna där får för effekter.

Låt oss som exempel titta på nedskärningarna inom försvaret. Försvaret har en omfattande forskning, bl.a. inom FOA, Försvarets forskningsanstalt. Där har man olika avdelningar som är framstående inom områden som rör sensorteknik, riskanalys, man-maskin-system, energisystem osv.

I Miljöpartiet har vi föreslagit att man skall ta till vara den här kompetensen. När nedskärningar sker inom försvaret löper också FOA risk för nedskärningar.

En avdelning har redan stängts, och andra löper risken att så småningom minskas eller stängas. I stället skall verksamheten ställas om till civil verksamhet.

Vi har bl.a. föreslagit ett projekt som jag kan nämna. Det gäller inrättande av ett centrum för miljöteknik. Det skulle ske i samarbete mellan universitet, lantbruksuniversitet, Statens naturvårdsverk och FOA å ena sidan och näringslivet å den andra. Det skulle ha en inriktning mot att ta fram miljöteknik och att utveckla produkter som är miljöanpassade. Det skulle gagna svenskt miljöarbete och svensk industri som skulle få en förstärkning genom att miljöanpassade produkter innebär en ökad konkurrenskraft på den framtida världsmarknaden.

Till slut vill jag säga några ord om den nya tidens krav på forskarutbildningar. Det duger inte längre att bara utbilda specialister. De problem som människan står inför i dag har en annan dignitet än för bara några decennier sedan. En globalisering av problematiken har skett på ett sätt som vi inte anade för 20 år sedan. Det krävs förståelse för hur de stora ekologiska systemen fungerar och vi måste ha en global solidaritet. Därför måste det i varje forskarutbildning ingå moment av kunskap om ekologiska system, internationella perspektiv och gränserna för den mänskliga kunskapen.

Kunskapsteori är inte längre en lyx utan en nödvändighet för att människor som arbetar med t.ex. tekniska tillämpningar i stor skala skall förstå begränsningarna i människans kunnande och handlande. Förstår vi att det som vi vet i dag inte är morgondagens sanning är vi i ett bättre läge. Vi måste också förstå att de vetenskapliga teorier som vi har i dag, och vars prediktion vi litar på, i morgon kommer att bedömas som felaktiga eller ofullständiga. Utan den kunskapen kommer inte våra forskare att kunna delta i utvecklingen mot ett långsiktigt hållbart samhälle.

Miljöpartiet har föreslagit en förändring av forskarutbildningen så att ämnen som biologi och filosofi när det gäller kunskapsteori skall finnas med i alla sådana utbildningar.

Herr talman! Jag slutar här och yrkar bifall till reservation 5 mom. 15, 19, 23 och 29.

Anf. 10 TUVE SKÅNBERG (kd):

Herr talman! Det är glädjande att utbildningsminister Carl Tham är i riksdagen och har följt debatten ända sedan dess begynnelse. Det är en artighet som vi i oppositionen i utbildningsutskottet uppskattar.

Om jag är rätt underrättad var Carl Tham med i går och firade nobelpristagarna vid den stora nobelmiddagen. Några av samtidens mest framstående forskare belönades för sin banbrytande grundforskning. I helgen fick dessa pristagare kommentera den svenska regeringens forskningspolitik, och kritiken var hård.

Det som upprörde pristagarna mest var att medel överfördes från grundforskningen till den mer riktade forskningen. Kemipristagaren Harry Kroto från brittiska University of Sussex sade: "Hade den politiken varit rådande hade vi inte upptäckt vare sig lasern eller vår egen arvs-massa."

Han tog upp Storbritannien som exempel. Där har regeringen i flera år skurit ned grundforskningen. Han sade: "Resultatet är att vetenskapen som vi känner den idag hotas av utplåning."

Kemipristagaren Richard Smalley från Rice University i Houston, USA, hävdade att grundforskningen i längden är lönsam för samhället. Det visar alla studier. Ändå är det en trend i västvärlden att spara på grundforskningen.

Fysikpristagaren Douglas Osheroff från Stanford University i USA gav följande varnande ord: "De asiatiska länderna satsar nu enorma summor på grundforskning. Troligen sitter det koreaner och kineser på nobelpristagarstolarna om 20 år, medan amerikaner och européer tvingas börja om från början."

Som jag nämnde i forskningsdebatten den 22 november varnar vetenskapligt sakkunniga för att Sverige genom Carl Thams nedskärningar på

grundforskningen riskerar att mista den vetenskapliga kompetensen att ens kunna utse nobelpristagare.

Tillsammans med Folkpartiet och Moderaterna har vi i reservation 10 påtalat att regeringen har hanterat frågan om Sveriges deltagande i stor-skaligt internationellt forskningssamarbete mycket illa. Att samtidigt med förslag till riksdagen om neddragningar av dessa forskningsanslag avisera en utredning om Sveriges fortsatta deltagande i detta internationella forskningssamarbete är obegripligt både för svenska forskare och för våra internationella forskningspartner. Vi menar att regeringen måste ge besked såväl till de berörda forskarna som till de internationella forskningsorganisationerna att Sverige inte drar sig ur forskningssamarbetet.

I de allmänna riktlinjer som regeringen vill skall gälla för forskningspolitiken anges bl.a. att forskningens inriktning skall svara mot behoven i samhället, att forskningen skall komma till nytta och att högskolans sam-verkan med det omgivande samhället skall öka. Dessa riktlinjer – till-sammans med nedskärningen på grundforskningen, t.ex. med en femtedel på den biomedicinska forskningen – är en form av politisk styrning och forskningssocialism som allvarligt riskerar att beröva Sverige möjlighet-erna att följa västvärldens forskningsframsteg och än mindre vara ledande inom forskningen.

Regeringen har inte förstått att det är just genom att grundforskningen får resurser och slipper politiska pekpinnar som den blir till nytta om den är fri och förutsättningslös. Det gamla sovjetsamhället illustrerar ju på ett avskräckande sätt vad som händer om man försöker kommendera fram samhällsnyttig kunskap. Inga femårsplaner i världen eller påbud från högsta sovjet kan ersätta den fria grundforskningen. Högskolans samverkan med det omgivande samhället skall förvisso öka, men hur kan det komma sig att vikten av samverkan högskolorna emellan inte berörs med ett enda ord?

Regeringens ambition att med några få ord fånga forskningens mål och inriktning är enligt min mening dömd att misslyckas. Rent principiellt menar vi att det inte är fel att ha riktlinjer för mål och inriktning. Därför har vi valt att inte markera vårt avståndstagande i en reservation, men vi vill här i debatten understryka att vi är skeptiska till regeringens förmåga att förstå forskningens villkor. Vidare vill vi markera vårt avståndsta-gande från det överdrivna nyttotänkandet i grundforskningen. Forskning-en skall självfallet bli till nytta, men det blir den just genom att vara fri.

Vidare tycker vi naturligtvis, tillsammans med alla andra i riksdagen och i forskarsamhället, att den tekniska forskningen är dyrbar och själv-klar. Men vi vill också mer än regeringen betona vikten av forskning inom humaniora.

I sin proposition säger regeringen att anslagen till humaniora, inklu-sive kultur och medieområdet, under den senaste tioårsperioden har ökat med 68 %. Det måste dock ses mot bakgrund av att humaniora har och har haft en mycket blygsam tilldelning med ett utgångsläge på mindre än 500 miljoner kronor 1986/87. Sedan 1994 har anslagen till humaniora sjunkit. Regeringen betonar att antalet forskarutbildade under 65 år i Sverige har ökat från ca 10 000 år 1970 till nära 25 000 år 1990. Denna ökning har dock inte kommit humaniora till del. Regeringen räknar inte ens i kalkylen för antalet forskarutbildade i befolkningen från 1990 fram till år 2010 med någon som helst tillväxt av antalet forskarutbildade i

humaniora. Regeringen vill frysa nivån till 3 000–4 000 forskarutbildade inom humaniora av 50 000 forskarutbildade totalt.

Vi kristdemokrater anser att humaniora bör prioriteras eftersom detta område ger oss viktiga ickemateriella värden som självförståelse, historiskt perspektiv och psykologisk, teologisk och filosofisk reflexion. I ett allt mer teknologiskt samhälle behöver vi fler, inte färre, vetenskapligt skolade humanister.

Det nya modeordet för året är genusforskning. Vi kristdemokrater vill framhålla ett verklighetsnära och praktiskt sätt att befrämja jämställdhet mellan könen före luftiga tankebyggnader. Mannen är t.ex. ofta norm i medicinsk forskning. Vi vill betona vikten av en medicinsk forskning som utgår från kvinnornas fysiologi och därigenom direkt och på ett nära sätt kan lösa kvinnors hälsoproblem.

Det är av största vikt att forskningens landvinningar kommer en bredare allmänhet till godo. Det kan uppnås på många sätt. Under min tid i forskningsrådsnämnden fick jag god inblick i Källaseriens utgivning. I samma anda vill vi kristdemokrater att det skall införas en ordning med obligatoriska populärvetenskapliga sammanfattningar till doktorsavhandlingar, som t.ex. skall finnas tillgängliga i databaser och i särtryck i bibliotek och bokhandlare. Detta kan inte enskilda högskolor och universitet själva besluta om så att det får ett landsomfattande genomslag, men regering och riksdag kan. Det menar vi också skall göras.

Som vi tidigare nämnt i motion och tidigare anföranden välkomnar vi regeringens förslag om en parlamentarisk utredning som skall belysa forskningsetiska problem. Det är en direkt uppfyllelse av vad vi motionerade om 1993. Vi menar att det är viktigt att de etiska överväganden som regeringen skall göra är förankrade i den kristna etiken och västerländska humanismen, på så sätt som riksdagen redan beslutade 1994 när det gällde riktlinjerna för skolans läroplan.

Med tanke på det stora engagemang för samhällsinsatser som finns inom ideell verksamhet och de förväntningar som finns på att denna verksamhet skall kunna bidra till lösningar på växande sociala, ekonomiska och demokratiska problem anser vi kristdemokrater att forskningen inom detta område bör prioriteras. Likaså borde riksdagen ha uttalat sig för statens ansvar för den grundläggande idrottsforskningen.

När det gäller forskningsstiftelserna har vi kristdemokrater med kraft deklarerat att vi tar avstånd från Carl Thams korståg mot de fria forskningsstiftelserna. Vi har yrkat avslag på förslaget att regeringen skulle kunna avsätta styrelseledamöterna och ersätta dem med egna.

Den inställningen hyser vi ännu ivrigt, men vi tvingas konstatera att Socialdemokraterna fått stöd av Vänsterpartiet och genomför sitt förslag. I detta läge vill vi rädda så mycket som möjligt från Carl Thams forskningssocialism och yrkar därför på att den ändring av stiftelselagen som gav regeringen befogenhet att ändra stiftelseförordnandena skall nyttjas så, att inte regeringen utser styrelseledamöterna utan att en ordning utarbetas så att styrelserna förnyas genom en elektorsförsamling av forskare. Även den politiska klåfingrigheten att regeringen skall utse professorer ställer vi oss tveksamma till. Detta bör vara universiteten och högskolorna förbehållet.

I mitt anförande om forskningspolitik vill jag något beröra det som faller under detta område i utbildningsutskottets betänkande UbU1 som

skall debatteras senare i dag och som min kollega Inger Davidson kommer att kommentera.

Vi kristdemokrater välkomnar fasta forskningsresurser för de mindre och medelstora högskolorna. Men när det handlar om principer för fördelningen av forskningsresurser mellan mindre och medelstora högskolor är det mycket oklart på vilka grunder regeringen fördelat forskningsresurserna. Vissa högskolor får stora belopp, andra får inget eller litet tillskott. Särskilt anmärkningsvärt är just att Högskolan Dalarna inte fått någon förstärkning av resurserna fram till 1999. Det beslutsunderlag som regeringen presenterade är för svagt, närmast obefintligt. Regeringen bör återkomma med bättre underlag.

Ett annat problem som vi tar upp i UbU1 är lärarbristen vid universitet och högskolor som regeringen inte verkar ta på allvar. Åren 1986 till 1995 växte antalet helårsstudenter med 72 %. Under denna tid växte antalet lärare med enbart 26 %. Alltför många av lärarna är dessutom inte disputerade. Både ett ökat antal lärare och deras pedagogiska och vetenskapliga meritering bör prioriteras.

Herr talman! Jag yrkar bifall till Kristdemokraternas reservationer 6 och 10 i UbU3.

Anf. 11 BENGT SILFVERSTRAND (s):

Herr talman! *Femtio år av forskarglädje* är rubriken på den skrift som Naturvetenskapliga forskningsrådet nyligen givit ut för att högtidlighålla att det gått 50 år sedan rådet inrättades 1946. Rubriken syftar naturligtvis i första hand på de enskilda forskarnas arbete och arbetstillfredsställelse. Men jag tycker att den också borde kunna ses i ett mera övergripande perspektiv.

Svensk forskning befinner sig i den absoluta frontlinjen. På tio år har de statliga forskningsanslagen inom teknikområdet ökat med 18 %, inom medicin med 12 % och inom naturvetenskap med 33 %. Det är definitivt inte bara kvantiteten som bör imponera. Svensk forskning håller också en erkänt mycket hög standard i internationellt perspektiv. Det visar en rad utvärderingar som t.ex. forskningsråd och andra gör av forskning inom olika områden. Det framgår också av de erkännanden som många svenska forskare får av det internationella forskarsamfundet. Och sist men inte minst tar det sig uttryck i de forskningsresultat som framgångsrikt kan utnyttjas av våra företag och samhällslivet i övrigt.

Talet om att det skulle vila en kall hand över svensk forskning är sanslöst. Sverige har aldrig haft så många forskare som nu, inte heller så många forskarstuderande under utbildning för framtida verksamhet inom forskning.

I den av Moderaterna ledda jämmerdalsdebatten om svensk forskning har det påståtts att Sverige skulle ha drabbats av forskarflykt. Också detta påstående vilar på lösan sand. Det finns förvisso ingen heltäckande statistik över forskarnas internationella rörelsemönster. Att sådan statistik saknas ligger närmast i sakens natur. Att röra sig internationellt är så vanligt och naturligt för forskarna att det inte finns någon egentlig anledning att särredovisa detta. Men det finns ändå vissa uppgifter som kan belysa situationen. Dessa uppgifter visar att tendensen faktiskt är att Sverige tar emot fler forskare än som lämnar landet.

Högskoleverkets statistik över internationellt utbyte bland doktorander visar att det läsåret 1994/95 var mer än dubbelt så många utländska doktorander som kom hit som det var svenska doktorander som reste ut. Uppgifter från Statistiska centralbyrån för läsåret 1994/95 visar också att betydligt fler personer med forskarutbildning flyttar till Sverige än som flyttar härifrån.

Under treårsperioden kommer svensk forskning att tillföras väsentliga resurser. Det är en kraftig ökning av forskningsanslagen för 1997. Det har det också varit för 1996. Kraftfulla insatser görs bl.a. på informationstekniken. Det gäller bl.a. SUNET, det svenska universitets- och högskoleväsendets gemensamma datanät, och biblioteksdatabassystemet LIBRIS. För ett mycket viktigt tillskott svarar forskningsstiftelserna med sina 25 miljarder i kapital. Reservanternas och andra klagandes tal om dränering av grundforskningen och att stiftelsernas resurser inte kan användas för grundforskningsändamål bygger i bästa fall på en missuppfattning och i värsta fall på ren illvilja. Sålunda framgår t.ex. av stadgarna för den största stiftelsen – Stiftelsen för strategisk forskning – att dess insatser "kan avse såväl ren grundforskning som tillämpad forskning, samt inte minst områdena däremellan".

Skiljelinjen mellan grundforskning och tillämpad forskning är ibland diffus. Det visar bl.a. det uppmärksammade inlägget från 599 biomedicinska forskare. Som praktexempel på svensk grundforskning nämner de framtagandet av magmedicinen Losec. I själva verket är detta läkemedel och många andra ett typiskt exempel på målinriktad industriforskning.

Torsdagen den 28 november fattade riksdagen beslut om att demokratisera forskningsstiftelserna. De demokratiskt valda organ som förser forskarsamhället, inklusive stiftelserna, med ekonomiska resurser får nu också inflytande över resursernas användning. Härigenom möjliggörs en samordning av de totala forskningsresurserna till gagn för såväl forskarsamhället som samhället i stort. Regeringen har också handlat snabbt när det gäller de nya styrelsernas sammansättning. Samtliga ordföranden har redan utsetts.

Det här innebär att man kommer i gång med verksamheten och möjligheterna till samordning mycket snabbt. Det glapp som många har talat om behöver inte bli särskilt stort, om ens något.

Forskningspropositionen ger med hjälp av material från OECD ett internationellt perspektiv på svensk forskning som är intressant. De samlade utgifterna för forskning och utvecklingsarbete inom OECD-området har minskat under första halvan av 90-talet, från i genomsnitt 2,4 % av bruttonationalprodukten till 2,2 %. I de flesta länder beror detta på minskade offentliga anslag, medan näringslivet bättre har kunnat bibehålla eller i vissa fall öka sina insatser. I Sverige är BNP-andelen till forskning och utvecklingsarbete 3,4 %.

Det finns en rätt stor uppslutning kring den svenska modellen i forskningspolitiken. Den går ut på att övergripande forskningspolitiska beslut skall fattas av statsmakterna, medan organ med sakkunskap inom berörda områden beslutar om närmare medelsfördelning och verksamhet.

Forskningen vid de mindre och medelstora högskolorna får egna forskningsresurser. Här har den socialdemokratiska regeringen tagit kraftfulla initiativ, och det är positivt att Centerpartiet sluter upp kring den linjen.

Moderaterna motsätter sig denna satsning och hävdar att ett litet land som Sverige inte kan splittra sina forskningsresurser. Förvånansvärt nog är Miljöpartiet också med på den vagnen. Kreativa forskningsmiljöer kan enligt Moderaterna bara skapas vid de stora universiteten. Detta är en kunskapssyn som tillhör det förflutna. I själva verket har universitetens kunskapsmonopol redan brutits. Det sker bl.a. genom utvecklingen av informationstekniken.

Kreativitet tycks för denna nattståndna kunskapssyns proselyter vara detsamma som kvantitet. De hänvisar till att forskningen måste bedrivas i miljöer som har "kritisk massa". Med kritisk massa menas att forskningsmiljöerna måste vara "stora" – definitionsmässigt tydligen så stora att de inte kan uppnås vid de mindre och medelstora högskolorna. Här tror jag att moderater m.fl. akademiska belackare fallit offer för en optisk villa.

Jag är själv ledamot i styrelsen för Lunds universitet – störst i Sverige och kanske i Norden. Här finns naturligtvis några – men inte särskilt många – institutioner med stora laboratorier och mycket personal. Men de flesta institutionerna är relativt små. Många har bara något eller några tiotal anställda. Än mindre är naturligtvis de egentliga forskningsmiljöerna, dvs. forskargrupperna.

Det är med andra ord direkt felaktigt att dra slutsatsen, att bara därför att universitetet som sådant är stort mått i ekonomisk omslutning och personal skulle forskningsmiljöerna därmed också vara stora. Så är inte fallet. Och detta förhållande har definitivt inte hindrat forskarna vid Lunds universitet att stå sig mycket väl i det internationella forskarsamhället.

Vid de mindre och medelstora högskolorna kan byggas upp många forskningsmiljöer, som har haft och kommer att visa sig ha "kritisk massa" i den avgörande bemärkelsen att där kommer att bedrivas kvalitativt högstående forskning. Eller vill Moderaterna och andra påstå att det inte bedrivs bra forskning i t.ex. Växjö, vid Mitthögskolan eller i Halmstad och Karlskrona/Ronneby?

Talet om byggehögskolor, Rune Rydén, kommer att innebära att Moderaterna för alltid har ett kainsmärke i pannan för sitt nedsättande omdöme om högskolor som betyder mycket för den totala utvecklingen på forskningsområdet och för den regionala utvecklingen. Det var nog ett bottenrekord i de utbildnings- och forskningspolitiska debatterna, i alla fall på mycket lång tid.

Självfallet kommer de mindre högskolorna inte att uppnå den bredd som Lund och Uppsala har. De kommer inte att ha lika många institutioner och lika många forskargrupper. De kommer naturligtvis att koncentrera sig på de områden där de har personella eller andra förutsättningar att bedriva en bra verksamhet.

Jag vill gärna också uppmärksamma en annan punkt bland de allmänna riktlinjerna, och det gäller forskningsetiken, som kommer att ges ökad uppmärksamhet. Forskningsetik är och måste vara ett vittomfattande begrepp. Det går långt utöver frågorna om anständig behandling av dem som deltar i experiment av olika slag. Det innefattar så skenbart självklara men ytterst väsentliga saker som vanlig, enkel hederlighet: att inte fuska med resultaten, att undvika vänskapskorruption, en företeelse som tyvärr inte är helt ovanlig inom den vetenskapliga världen, att inte kon-

struera problem som inte finns eller att inte utlova lösningar som inte går att uppnå. Det gäller uppriktighet i fråga om vem som gjort vad och vem som skall ha äran av en forskningsinsats, eller för den delen också kritiken för den. Och det gäller mycket mer. Ytterst gäller det förtroendet för forskarna och forskningen.

Även om det inte finns anledning att generalisera, är det som inträffat inom Medicinska forskningsrådet och inom den medicinska fakulteten i Lund, det s.k. Öhmanfallet, allvarligt nog. Här utdelades under en lång följd av år forskningsmedel till icke-existerande projekt, och det var först då det gavs offentlighet åt missbruket – det finns allmänföreträdare, representanter som företräder skattebetalarna och dem som förser forskarsamhället med resurser – som forskarsamhället självt tog itu med problemen.

Forskningens frihet och oberoende är begrepp som Moderaterna gärna vill sätta i motsatsställning till vad man kallar socialdemokratiskt planeringstänkande.

Att frihet i tal eller skrift inte gäller oinskränkt inom den vetenskapliga världen visar de nyligen timade händelserna inom Vetenskapsakademien. Det är allvarligt när en vetenskaplig institution, som skall vara oberoende och självständig, mera värnar om ett storföretags kommersiella intressen än om yttrandefriheten.

Till utskottets betänkande har fogats 11 reservationer. Jag skall bara mycket kort kommentera de reservationer där målen för forskningen och allmänna riktlinjer för forskningspolitiken tas upp.

Det finns, som sagt var, en stor enighet om de grundläggande målen för svensk forskningspolitik. Det är bara Moderaterna som riktigt markerat visar revir på det här området. ”Traditionellt socialdemokratiskt planeringstänkande”, säger man bl.a. Hur rimmar detta tal med vår målmedvetna satsning på mindre och medelstora högskolor? Denna decentralisering tycker Moderaterna också illa om.

Vad gäller planering och storskaligt tänkande i moderat tappning, kan det vara intressant att citera vad tre forskare vid Göteborgs universitet skriver i gårdagens Svenska Dagbladet: Strategiska forskningsstiftelsen ”bygger på Unckels fundamentala missuppfattning att ’lyskraft’ och ’excellens’ i forskning kan planeras fram genom megaanslag och centralt planerade nätverk. Råden” – dvs, forskningsråden – ”bygger i stället på principen om fri konkurrens mellan forskningsgrupper där faktiska framgångar successivt leder till ökade resurser.”

Moderaternas motion är full av sådana omdömen som monolitiskt, genompolitiserat och drakoniska nedskärningar. Nu har vi också till dessa överdrifter fått talet om bygdehögskolor. Moderaterna är inte trovärdiga när det gäller forskningspolitiken. Det är därför de måste ta till i överkant för att bli hörda i debatten.

Herr talman! Till alla dem som har menat att domedagen närmar sig vill jag säga att historien definitivt inte tar slut här. Det kommer många nya år av forskarglädje. Det är också innebörden i de beslut om den forskningspolitiska propositionen och den framtida forskningspolitiken som vi skall ta i dag.

Jag ber avslutningsvis att få yrka avslag på samtliga reservationer och bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Anf. 12 RUNE RYDÉN (m) replik:

Herr talman! Svensk forskning befinner sig i frontlinjen, säger Bengt Silfverstrand. Jag har också i mitt anförande sagt att den gör det. Men det som nu sker är att man gör rejäla nedskärningar på vissa begränsade områden; jag nämnde NUTEK, Naturvårdsverket, osv. och de internationella programmen. Bengt Silfverstrand har inte med ett enda ord försökt bemöta detta eller ange hur man skall lösa problemen med detta på ett tillfredsställande sätt.

Bengt Silfverstrand berörde också forskarflykten och sade att det var svårt att ha en klar uppfattning. Jag delar uppfattningen att det är svårt att veta exakt, men vad vi kan säga är att flera forskare flyr Sverige och att det är utomordentligt svårt att rekrytera forskare hit på grund av skatterna och lönerna.

Inte heller när det gäller stiftelserna berörde Bengt Silfverstrand med ett enda ord hur den tidsfördröjning som flera av oss som har talat här i dag har tagit upp skall klaras på ett rimligt sätt.

Det Bengt Silfverstrand sade om den medicinska forskningen skulle jag också vilja höra honom säga till de forskare som nu har varslats på flera olika medicinska fakulteter.

En annan sak, Bengt Silfverstrand: Försök inte att ställa forskningen vid de olika institutionerna mot varandra. Försök inte att ställa de mindre och medelstora högskolorna mot de stora! Något sådant finns det inte grund för. Kreativa miljöer kan skapas överallt, och god forskning kan också göras överallt. Men vi måste komma ihåg att kompetensen skall finnas först – den är väldigt viktig i de här sammanhangen.

När det sedan gäller Vetenskapsakademien vill jag säga att vi ännu inte vet vad som har hänt där. Jag tycker att Bengt Silfverstrand skall ta reda på det och inte döma utifrån tidningsuppgifter och liknande.

När det gäller de tre forskarna vid Göteborgs universitet vill jag säga att det är intressant att det är hela tre stycken. Vi kan säkert räkna Bengt Silfverstrand till det gänget också. Men hur hade det varit om Bengt Silfverstrand hade citerat några av de hundratals forskare som har yttrat sig på motsatt sätt i det här ärendet? Det hade varit intressant!

Anf. 13 BENGT SILFVERSTRAND (s) replik:

Herr talman! Rejäla nedskärningar på begränsade områden, talade Rune Rydén om. Det är en viss nyansering, men bara en viss.

Låt oss som exempel ta ett begränsat område. Låt oss ta biomedicin, som ”drabbas” av en nedskärning på 52 miljoner kronor på det medicinska området. Strategiska forskningsstiftelsen satsar samtidigt 120 miljoner kronor för 1997. Det är en ökning med 70 miljoner kronor. Jag tror faktiskt att också Moderaterna förmår räkna ut att det blir en ökning på det området.

Totalt sett innebär detta en kraftig och stigande ökning av resurserna för svensk forskning under de närmaste åren. Det är inte något som helst tvivel om den saken. Det finns utomordentligt goda möjligheter att kompensera det begränsade bortfallet för fakulteterna i rådens anslag med anslag från de stora forskningsstiftelserna, inte minst Strategiska forskningsstiftelsen, som har möjlighet att satsa också på grundforskning. Forskarutbildningen är ett starkt inslag i den verksamhet som Strategiska forskningsstiftelsen bedriver.

Rune Rydén har återigen fel när han säger att skatter och annat hindrar utländska forskare att komma hit. En stor undersökning vid Uppsala universitet för tre fyra månader sedan – möjligen var det ett halvår sedan – visade att det förhöll sig precis tvärtom, att utländska forskare gärna kommer till Sverige, och de var förvånade över att skatterna inte var högre med tanke på vad propagandister, bl.a. från Moderaterna, hade skrivit i svensk press.

Anf. 14 RUNE RYDÉN (m) replik:

Herr talman! Det framgår tydligt av Bengt Silfverstrands anförande att Socialdemokraterna vill styra och ställa i samhället på sitt alldeles speciella sätt. Man tror att man därmed har lösningen på alla problem. Bengt Silfverstrand säger talfört att stiftelserna skall täcka de olika nedskärningarna och mer därtill. Så är inte fallet, Bengt Silfverstrand! Allt det som har skrivits visar att stiftelserna inte kommer att klara av att täppa till de stora hål som uppstår i Naturvårdsverkets eller NUTEK:s forskningsprogram. Och hur skall man klara av de internationella satsningarna på CERN, ESA, osv. där man skär ned till nästan hälften det kommande budgetåret 1998? Det har Bengt Silfverstrand inte berört med ett ord.

Bengt Silfverstrand säger rent allmänt att det finns utomordentliga möjligheter att komplettera och täcka det här. Ja, det kan man säga, men jag vill se Bengt Silfverstrand bevisa det. Jag tror ingen av de forskare som så oroligt har skrivit i tidningarna den senaste tiden känner sig övertygad av Bengt Silfverstrands allmänna tal i den här riktningen. Det är fromma förhoppningar. Var realist, Bengt Silfverstrand! Erkänn att sådant här tar tid och att detta är klantigt skött!

Anf. 15 BENGT SILFVERSTRAND (s) replik:

Herr talman! När man inte har några sakargument att komma med avslutar man på det sätt som Rune Rydén nu gjorde. Låt oss ta en sak i taget.

När det gäller satsningen på internationell forskning vill jag säga att det är många länder som nu ser över den delen av sin forskningsverksamhet. I Sverige gör vi en utvärdering av läget. Den kommer att vara klar redan våren 1997. Då kommer vi att få svart på vitt på vilka initiativ vi därutöver behöver ta. De eventuella nedskärningar som det kan bli fråga om görs alltså först under 1998. Vi har alltså god tid på oss att lösa de problemen.

Rune Rydén har nu haft flera tillfällen att ta tillbaka sitt nedsättande omdöme om de mindre och medelstora högskolorna. Men eftersom han inte gjorde det kvarstår alltså omdömet från moderat sida att i synnerhet de mindre högskolorna är bygdehögskolor.

Hur var det egentligen när det gällde högskolan i Malmö? Först kämpade Moderaterna här i riksdagen för en ny högskola på Södertörn. Vi fick en sådan. När det sedan skulle bli en ny högskola i Malmö motarbetade Moderaterna detta. Rune Rydén har i den offentliga debatten sagt att satsning på en ny högskola i Malmö kommer att innebära en utarmning av den filial som Lunds universitet bygger i Helsingborg.

Det visar sig att det är precis tvärtom. Genom den konstruktiva och kreativa utmaning som en ny högskola i Malmö är har Lunds universitet

Anf. 16 GUNNAR GOUDE (mp) replik:

Herr talman! Jag skulle vilja ta upp två frågor.

Först och främst vill jag göra ett klarläggande när det gäller Miljöpartiets inställning till forskningsmedel till små och medelstora högskolor. Det är inte särskilt rättvisande att säga att Miljöpartiet skulle vara emot detta. Vi har inte yrkat avslag på förslaget. Däremot har vi sagt att vi vill att man bättre tänker igenom hur fördelningen skall ske. Vi har kommit med två konstruktiva förslag till vad som bör uppmärksammas vid fördelningen. Jag tror att det är viktigt att man tänker sig för, inte därför att pengarna är så stora – det handlar om mindre än ½ % av de samlade forskningsmedlen i landet – utan därför att det kan hända att man startar eller permanentar någonting som inte har utvecklingsmöjligheter, och vi måste vara rädda om resurserna. Det handlar alltså bara om att det skall bli en så bra fördelning som möjligt och ingenting annat.

Här har det talats om att det sker stora satsningar på forskningen. Det är alldeles riktigt. Bengt Silfverstrand sade i nästan samma andetag att det inte har gjorts någon större dränering av grundforskningen. Det är också alldeles riktigt. Men felet är att de stora satsningar som har skett nu i dagarna och de som komma skall gäller tillämpad forskning. Vi får alltså en obalans mellan grundforskning och tillämpad forskning som är farlig, menar vi. Det är därför som vi har föreslagit kraftfulla åtgärder för att återställa balansen. Den nyanseringen är viktig i debatten.

Anf. 17 BENGT SILFVERSTRAND (s) replik:

Herr talman! Jag tar gärna Gunnar Goude på orden när det gäller hans nyanserade inställning till de mindre och medelstora högskolorna. Jag vill gärna säga att det inte går att jämställa moderater och miljöpartister på den här punkten.

Men Miljöpartiet har en luddig och tveksam inställning till de mindre och medelstora högskolorna, och det är beklagligt. Det är precis som om man fortfarande inte vore säker på att de kommer att lyckas utan tycker att en spridning av resurser är en försämring. Sverige är tillräckligt litet för att vi skall ha en överblick och ha nödvändiga kontakter mellan de kreativa och tunga forskningsmiljöerna, där forskarna rör på sig och där informationsteknik och annat underlättar. Sedan skall vi ställa precis samma höga krav när det gäller kvaliteten på forskningen oavsett på vilken plats i landet den bedrivs.

Anf. 18 GUNNAR GOUDE (mp) replik:

Herr talman! Det är möjligt att vi är litet luddiga i Miljöpartiet, men man måste säga att det som har framförts som motiveringar för fördelningen av medel på små och medelstora högskolor är jätteluddigt, för att uttrycka sig milt. Det saknas ordentligt redovisade principer för hur medlen har fördelats.

Självfallet står Miljöpartiet bakom de små och medelstora högskolorna. Det som sades om spridning är kanske litet omodernt. Det finns ingenting alls som säger att en liten högskola på något sätt skulle vara

isolerad. Med den utveckling vi har i samhället nu kan man kommunicera alldeles utmärkt på nolltid med vilken institution som helst i världen. Ett samarbete mellan Stockholm, New York och Borås går alldeles utmärkt. De hinder som fanns för 20 år sedan föreligger inte. Man skall inte se högskolorna som isolerade enheter. Däremot är det praktiskt att de ligger där de ligger med hänsyn bl.a. till utbildningen för dem som bor i regionen.

Jag skulle också vilja ta upp frågan om storsatsningen. Det talas så mycket om biomedicin och att Sverige har en frontforskning osv. Man bör också uppmärksamma att all forskning i Sverige inte är lysande frontforskning. Vi har haft en lång period av välstånd i Sverige, då det har satsats oerhört mycket på forskning, och det är bra. Under den perioden har det vuxit fram en mängd blommor som har blommat. Nu, när ekonomin börjar kärva och vi inte har några resurser att kasta in, kommer en tid då man får lov att vara sparsam och sätta i gång med ett rationaliseringsarbete. Där tycker jag att regeringen har svikit. Allting är inte bra. Man skulle kunna tjäna mycket och effektivisera oerhört genom att tala om hur universiteten, t.ex., bättre skall kunna utnyttja sina resurser och hur den tillämpade forskningssatsningen skall styras så att Sverige får största möjliga nytta av det.

Anf. 19 BENGT SILFVERSTRAND (s) replik:

Herr talman! Vi kan avslutningsvis när det gäller de mindre och medelstora högskolorna konstatera att det sker en successiv uppbyggnad. Den uppbyggnaden och satsningen på de mindre och medelstora högskolorna kommer att tillföra både svensk forskning och det svenska samhället såväl ökad kvantitet som kvalitet.

Jag vill säga något ord till om grundforskning kontra tillämpad forskning. När man talar i dessa termer skall man inlemma alla resurser som står till förfogande på hela området. Det är fakultetsanslagen, forskningsråden, sektorforskningsorganen och forskningsstiftelserna. Har man det helhetsperspektivet ser man att grundforskningen kommer att tillföras förstärkta resurser. Det är ett mycket märkligt fenomen att de partier som den 28 november motsatte sig åtgärder som innebar insyn och möjligheter till samordning för att också frigöra ytterligare resurser för grundforskning nu beskärmar sig över att vi inte satsar mer på grundforskningen. Det går inte ihop. Nu får ni bestämma vilken sida ni skall stå på. Skall vi utnyttja alla möjligheter att förstärka grundforskningen, eller skall vi inte göra det?

Anf. 20 TUVE SKÅNBERG (kd) replik:

Herr talman! Jag vill börja med att säga att jag står bakom alla våra reservationer, men att vi nöjer oss med att yrka bifall till reservation 6 i mom. 1, 18, 19 och 25, och reservation 10 i mom. 30.

I stort sett alla partier har anmält oro vad gäller nyttotänkandet kontra den fria forskningen, Bengt Silfverstrand. Hur ser Socialdemokraterna på vikten av att forskningen förblir fri? Vill Bengt Silfverstrand utveckla det?

Vill Bengt Silfverstrand också utveckla Socialdemokraternas syn på humaniora och hur man kan tänka sig att få så relativt få forskarutbildade humanister?

Den tredje frågan i detta replikskifte: Skulle Bengt Silfverstrand vilja förklara principerna för fördelningen mellan mindre och medelstora högskolor, och i all synnerhet det nyckfulla i att Högskolan Dalarna inte får någon ökning alls?

Anf. 21 BENGT SILFVERSTRAND (s) replik:

Herr talman! Samhällsnytta och nytta i forskning står inte i någon som helst motsatsställning till vare sig kvalitet eller frihet. Det är självfallet en naturlig inriktning på en forskningsverksamhet att den i yttersta ändan skall leda fram till nytta och ha relevans. Det är en stor uppslutning bakom detta synsätt. Högskoleförbundet har deklarerat sin uppfattning i dessa frågor. Vi har ett näringsliv som är mycket angeläget om att vi skall fortsätta satsa brett och starkt på forskning. Det motsatsförhållande som har skapats mellan dessa begrepp får Tuve Skånberg och Kristdemokraterna själva stå för.

Det är självfallet allvarligt att humaniora om inte satts på svältkost så i alla fall fått mindre resurser än vad som skulle behövas. Men de totala resurser som vi nu tillför forskningen, inte minst genom forskningsstiftelserna, och den ökade frihet som råder inom det svenska högskoleväsendet när det gäller att fördela resurser innebär att universitet och högskolor i framtiden har möjlighet att inom sin egen verksamhet avsätta större resurser till humaniora, eftersom så stora resurser till teknik och naturvetenskap kommer från andra forskningsorgan i samhället.

Anf. 22 TUVE SKÅNBERG (kd) replik:

Herr talman! Jag noterar med tillfredsställelse Bengt Silfverstrands oro för att humaniora har satts på svältkost. Jag tror att en signal om att det inte kan fortsätta kan ljuda inte minst i hans eget parti.

Jag fick inget svar på frågan om Högskolan Dalarna och principerna för fördelning mellan mindre och medelstora högskolor. Beror det på att det inte finns något svar? Det är så vi har skrivit i motionen. Det verkar totalt ogenomtänkt. Skall jag tyda Bengt Silfverstrands tystnad som att det verkligen är på det viset?

Jag skulle också vilja ställa ytterligare en fråga. Varför engagerar sig inte Socialdemokraterna för att få fler lärare på universitet och högskolor – framför allt fler disputerade? Nöjer man sig med att hälften av lärarna har disputerat? Är inte det fruktansvärt litet?

Anf. 23 BENGT SILFVERSTRAND (s) replik:

Herr talman! Jag har en begränsad oro för att humaniora inte får tillräckliga resurser. Tuve Skånberg hyllar alltid friheten. Friheten att göra fördelningar finns inom universiteten och högskolorna. Den friheten ökar eftersom andra forskningsfinansiärer satsar mera på teknik och naturvetenskap.

Vad gäller fördelningsprincipen vill jag säga att det framgår klart av proposition och utskottsbetänkande att samtliga mindre och medelstora högskolor har fått ökade resurser. Det som anges i propositionen är inget

slutmål. Vi kommer naturligtvis att utvärdera de resultat som satsningarna får, och då får man självfallet också komma tillbaks till Gävle/Dalarna och andra som av någon anledning eventuellt har fått för litet resurser i förhållande till sin kapacitet.

Det är självklart att vi är angelägna om att vi skall ha fler disputerade lärare. Tuve Skånberg måste ha lyssnat dåligt på mitt anförande. Jag lyfte ju fram vikten av ett ökat antal forskarstuderande i min inledning. Vi är mycket angelägna om att den satsningen skall fortsätta. Det är glädjande att vi nu också får insyn i bl.a. den strategiska forskningsstiftelsen, vars verksamhet till mycket stor del omfattar just satsning på forskarstuderande.

Anf. 24 MARGITTA EDGREN (fp):

Herr talman! Jag vill gärna haka på föregående talares fråga, Bengt Silfverstrand, eftersom det var en fråga jag ställde i mitt anförande. Finns det någon sorts kvalitetsbarometer för de nya högskolornas forskning? På vilket sätt har man fördelat pengar till dem om det inte finns någon sådan? Det framgår inte av betänkandet. Vi fick inte något svar som jag förstod när vi hade departementet hos oss i utskottet. Det måste finnas någonting annat bakom, och det är detta som jag nu efterlyser.

Bengt Silfverstrand! Exemplet med Losec är väl ändå ganska dåligt. Förutsättningarna för Losec har ju varit grundforskning i dess verkliga betydelse inom kemi, cellbiologi och immunologi. Man hade över huvud taget ingen aning om vad detta kunde användas till, men när man utifrån grundforskningen såg att olika komponenter reagerade på ett visst sätt kunde man få en tillämpad idé som man sedan försökte med. Men förutsättningen var grundforskning, och det vill jag mycket klart betona för Bengt Silfverstrand.

Jag tycker att det är ganska typiskt att ingen av oss andra debattörer har dragit fram några citat från pressen. De har varit jättemånga när det gäller forskningsstiftelserna. Men Bengt Silfverstrand gör det, och han plockar fram ett opportunistiskt inlägg från tre människor i Göteborg som efter det att besluten är fattade vågar sticka fram nosen och säga att det här nog var ganska bra beslut i alla fall.

Anf. 25 BENGT SILFVERSTRAND (s):

Herr talman! Det finns inte någon formell kvalitetsbarometer i den bemärkelse som Margitta Edgren menar för någonting. Om Margitta Edgren tittar på fördelningen av forskningsresurser till universiteten och de stora högskolorna, alltså de som redan får del av forskningsresurserna, kommer hon att finna att flera av dem känner sig missgynnade. Det är alldeles självklart att när man bygger upp en verksamhet börjar man på en oerhört låg nivå. Sedan får man gå upp till bevis. Alla de nya högskolorna satsar inte på samma sak, och de har hunnit olika långt i sin utveckling. Det här är de första, men betydande, stegen för att utveckla forskningsverksamhet vid de mindre och medelstora högskolorna.

Sedan tog jag upp exemplet med Losec för att det är intressant. Det är ett typexempel på hur läkemedelsforskning går till. Självfallet finns det grundforskning i botten, men vi har ju konstaterat att grundforskningen på det medicinska området är den mest välbehandlade och mest gynnade

– den får de största resurserna av alla svenska forskningsområden – så det kan inte finnas något motsatsförhållande här. Jag konstaterar att forskningen bakom Losec och många andra läkemedel är målinriktad industripolitisk forskning och inget annat.

För att få någon balans i en debatt kan det väl inte vara fel att citera forskare som vågar sticka fram huvudet i en kör av andra röster som på varje punkt har varit kritiska men som har byggt sin kritik på missuppfattningar och som var väldigt tysta när de för forskningen negativa besluten fattades att sy i 20–25 miljarder i insynsskyddade stiftelser. Det är där skadan uppstod, Margitta Edgren, och det medverkade Folkpartiet tyvärr till. Folkpartiet som i motsats till Moderaterna på många punkter har en konstruktiv forskningspolitik har hoppat på den här vagnen och medverkat till en situation som har skadat svensk forskning.

Anf. 26 MARGITTA EDGREN (fp):

Herr talman! Jag tog upp det de tre forskarna i Göteborg hade sagt för att de visat inte mod utan ren opportunist. Modigt hade det varit om de före beslutet hade stuckit ut hakan och sagt vad de nu, efteråt, vågade säga.

För oss var beslutet om forskningsstiftelserna ett mycket långsiktigt beslut. Vi hade redan på 80-talet pratat om vad löntagarfondsmedlen skulle användas till, och för oss var det väldigt viktigt att de satsades på något långsiktigt strategiskt ändamål som vore bra för landet. Jag tror fortfarande, som jag sade i mitt anförande, att det är bra för landet att forskare i Sverige har många källor att ösa ur. Jag tror däremot inte att det är bra för landet att man lägger ihop allting i samma hög med samma sorts bedömning av samma människor – i och för sig mycket kompetenta människor – som skall avgöra vad som är bra och vad som är dåligt. Det är mångfald som enligt min uppfattning måste till.

Det var mycket intressant, Bengt Silfverstrand, att höra att det inte finns någon formell kvalitetsbarometer. Jag tolkar det som att det finns en informell. Varför skall vissa annars inte få några nya statliga pengar medan andra får rejält mycket statliga pengar?

Det finns en fråga till som jag har ställt till Bengt Silfverstrand, och den handlar om ordet restriktivitet. Vad är Bengt Silfverstrands definition av detta ord? Rätten att inrätta professurer skulle, när riksdagen gav regeringen den rätten, användas mycket restriktivt. Nu tillsätter man ytterligare sex stycken. Är det restriktivt, Bengt Silfverstrand?

Anf. 27 BENGT SILFVERSTRAND (s):

Herr talman! Jag börjar med restriktiviteten och inrättandet av professurer. Restriktivitet handlar väl inte om vad vi redan har? Om man något utvidgar möjligheten att göra detta, men i begränsad skala, Margitta Edgren, är det väl med en rimlig tolkning av det svenska språket också restriktivt? Det är precis vad som sker. En begränsad ökning av antalet professurer på det här området tycker vi är mycket bra.

Vi har nu i tre debatter diskuterat forskning. Trots allt har vi lyckats vidga debatten i dag. Vi har inte upprepat oss, i alla fall inte på alla punkter. Men jag vill ändå avsluta med fonderna och stiftelserna, och då konstatera det märkliga förhållandet att när man från hundratals professurer

inom området, som får kraftigt ökade resurser, kritiserar att man demokratiserar stiftelserna och ökar möjligheterna till samordning, då protesterar Folkpartiet tillsammans med Moderaterna. Men när sedan tre forskare vid Göteborgs universitet går ut och på goda grunder försvarar en politik som innebär ökad demokrati, ökat inflytande över forskningen och ökade resurser till svensk forskning, då hoppar Folkpartiet upp och pratar om opportunism.

Låt mig avsluta med att helt kort citera, även om Margitta Edgren och möjligen hennes kombattanter på den borgerliga sidan inte gillar det, vad de här tre forskarna också skriver. De säger så här: "Att SSF:s aktiviteter ändå inte vållat mer av kritik från forskarsamhället beror på att många trots allt hoppats på att komma i åtnjutande av stiftelsens håvor. I den akademiska världen biter man inte den hand som kan tänkas föda en, ej heller skådar man given häst i munnen."

Överläggningen var härmed avslutad.

Beslut

Mom. 1 (mål för forskningen och allmänna riktlinjer för forskningspolitiken)

1. utskottet
2. res. 1 i motsvarande del (m)
3. res. 2 i motsvarande del (c)
4. res. 3 i motsvarande del (fp)
5. res. 4 (v)
6. res. 6 i motsvarande del (kd)

Förberedande votering 1:

- 17 för res. 4
- 13 för res. 6
- 279 avstod
- 40 frånvarande

Kammaren biträdde res. 4.

Förberedande votering 2:

- 22 för res. 3
- 18 för res. 4
- 273 avstod
- 36 frånvarande

Kammaren biträdde res. 3.

Förberedande votering 3:

- 25 för res. 2
- 22 för res. 3
- 266 avstod
- 36 frånvarande

Kammaren biträdde res. 2.

Förberedande votering 4:

71 för res. 1

25 för res. 2

217 avstod

36 frånvarande

Kammaren biträdde res. 1.

Huvudvotering:

164 för utskottet

71 för res. 1

76 avstod

38 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 148 s, 16 v

För res. 1: 71 m

Avstod: 24 c, 22 fp, 2 v, 15 mp, 13 kd

Frånvarande: 13 s, 9 m, 3 c, 4 fp, 4 v, 3 mp, 2 kd

Mom. 9 (könsuppdelad statistik)

1. utskottet

2. res. 8 (fp, v)

Votering:

269 för utskottet

43 för res. 8

1 avstod

36 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 148 s, 71 m, 24 c, 13 mp, 13 kd

För res. 8: 1 c, 22 fp, 18 v, 2 mp

Avstod: 1 kd

Frånvarande: 13 s, 9 m, 2 c, 4 fp, 4 v, 3 mp, 1 kd

Mom. 15 (grundforskningsavdrag)

1. utskottet

2. res. 5 i motsvarande del (mp)

Votering:

280 för utskottet

33 för res. 5

36 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 148 s, 71 m, 25 c, 22 fp, 14 kd

För res. 5: 18 v, 15 mp

Frånvarande: 13 s, 9 m, 2 c, 4 fp, 4 v, 3 mp, 1 kd

Prot. 1996/97:43

11 december

Forskningspolitiken

Mom. 18 (populärvetenskaplig sammanfattning av doktorsavhandlingar)

1. utskottet
2. res. 6 i motsvarande del (kd)
Votering:
298 för utskottet
14 för res. 6
1 avstod
36 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 148 s, 71 m, 24 c, 22 fp, 18 v, 15 mp
För res. 6: 14 kd
Avstod: 1 c
Frånvarande: 13 s, 9 m, 2 c, 4 fp, 4 v, 3 mp, 1 kd

Mom. 19 (utredning m.m. om forskningsetiska problem)

1. utskottet
2. res. 5 i motsvarande del (mp)
3. res. 6 i motsvarande del (kd)
Förberedande votering:
15 för res. 5
14 för res. 6
284 avstod
36 frånvarande
Kammaren biträdde res. 5.
Huvudvotering:
260 för utskottet
15 för res. 5
35 avstod
39 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 148 s, 70 m, 25 c, 17 v
För res. 5: 15 mp
Avstod: 21 fp, 14 kd
Frånvarande: 13 s, 10 m, 2 c, 5 fp, 5 v, 3 mp, 1 kd

Mom. 23 (läartjänsterna i högskolan)

1. utskottet
2. res. 5 i motsvarande del (mp)
Votering:
256 för utskottet
15 för res. 5
40 avstod
38 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 146 s, 70 m, 7 c, 1 fp, 18 v, 14 kd
För res. 5: 15 mp
Avstod: 1 m, 18 c, 21 fp
Frånvarande: 15 s, 9 m, 2 c, 4 fp, 4 v, 3 mp, 1 kd

Mom. 24 (avslag på regeringens förslag om riktlinjen vid ändringar av stiftelseförordnandena)

1. utskottet

2. res. 9 (m, fp)

Kammaren biföll utskottets hemställan med acklamation

Prot. 1996/97:43

11 december

Forskningspolitiken

Mom. 25 (stiftelseförordnanden)

1. utskottet

2. res. 6 i motsvarande del (kd)

Votering:

275 för utskottet

14 för res. 6

24 avstod

36 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 148 s, 71 m, 3 c, 20 fp, 18 v, 15 mp

För res. 6: 14 kd

Avstod: 22 c, 2 fp

Frånvarande: 13 s, 9 m, 2 c, 4 fp, 4 v, 3 mp, 1 kd

Margareta E Nordenvall, Marietta de Pourbaix-Lundin och Stig Rindborg (alla m) anmälde att de avsett att avstå från att rösta men markerats ha röstat ja.

Mom. 29 (utvärdering m.m. av forskningssamarbetet med EU)

1. utskottet

2. res. 5 i motsvarande del (mp)

Votering:

298 för utskottet

15 för res. 5

36 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 148 s, 71 m, 25 c, 22 fp, 18 v, 14 kd

För res. 5: 15 mp

Frånvarande: 13 s, 9 m, 2 c, 4 fp, 4 v, 3 mp, 1 kd

Mom. 30 (Sveriges deltagande i storskaligt internationellt forskningssamarbete)

1. utskottet

2. res. 10 (m, fp, kd)

Votering:

206 för utskottet

107 för res. 10

36 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 148 s, 25 c, 18 v, 15 mp

För res. 10: 71 m, 22 fp, 14 kd

Frånvarande: 13 s, 9 m, 2 c, 4 fp, 4 v, 3 mp, 1 kd

Mom. 34 (rätten för regeringen att inrätta professurer vid universitet och högskolor)

1. utskottet

2. res. 7 i motsvarande del (c, fp)

Votering:

246 för utskottet

65 för res. 7

38 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 69 m, 1 fp, 15 mp, 14 kd

För res. 7: 1 m, 25 c, 21 fp, 18 v

Frånvarande: 14 s, 10 m, 2 c, 4 fp, 4 v, 3 mp, 1 kd

Övriga moment

Kammaren biföll utskottets hemställan.

*Anslag till utbildning
och forskning*

Allmänt

8 § Anslag till utbildning och forskning

Föredrogs

Utbildningsutskottets betänkande 1996/97:UbU1

Anslag till utbildning och forskning (prop. 1996/97:1 delvis)

Allmänt

Anf. 28 BEATRICE ASK (m):

Herr talman! Så här dagen efter Nobelfestligheterna, med allt vad den innebär av uppmärksamhet kring betydelsen av gedigna kunskaper och avancerad forskning, känns det angeläget att i riksdagen ha en debatt kring just dessa frågor. Visserligen uppfattar inte vi moderater regeringens budgetförslag som särskilt upplyftande, men desto viktigare är givetvis debatten. Vi är alla med om en kunskapsutveckling som saknar motstycke i mänsklighetens historia. De omvandlingsprocesser samhället därigenom måste genomgå, är varken enkla eller förutsägbara, men en sak är mycket tydlig: De enskilda människornas kompetens och kunskap blir allt viktigare, både för dem själva och för samhället.

Under några år sjösattes också ett omfattande reformprogram inom svenskt utbildningsväsende. Vi har tagit viktiga steg från ett centralstyrt utbildningsväsende till ett friare och mer flexibelt utbildningssystem med fokus på enskilda människors valfrihet och på lokalt ansvarstagande. Jag är övertygad om att det här är en riktig utveckling, men den är inte enkel. Det finns rader av olösta frågor och problem som kommer att tas upp i den fortsatta debatten. Vill vi, så kommer vi dock att kunna bemästra svårigheterna – det må sedan gälla brister i lärarutbildningarna, orättvisa bedömningar och slutsatser när det gäller betygskriterier, den nya gymnasieskolans bristande förmåga att motivera alla elever eller bristen i fråga om forskarrekryteringen.

Det handlar dock inte bara om att vi måste ha politisk vilja. Vi måste också vara medvetna om hur kunskap uppstår och om vad inläring är.

Kunskap och kompetens är inget som vi kan dela ut eller fördela mellan människor. Inläringen måste var och en göra själv. Mängden kunskap ökar också när man delar med sig av den. Själv förlorar man inget. Den som lärt sig något, vill gärna lära sig mer.

Den politiska uppgiften när det gäller kunskapsutvecklingen är att skapa bästa möjliga grund och motivation för människor att lära. Utbildningspolitiken är långsiktig. Det tar lång tid att se effekterna av exempelvis insatser för bättre matematikundervisning. Först i dag, när vi nyss fått en ny internationell utvärdering av 13- och 14-åringarnas kunskaper i matematik och kan jämföra med en liknande studie som gjordes 1980, kan vi faktiskt se att dagens elever dragit nytta av år av kämparglöd ute i skolorna. 15 år är en lång tid för de flesta av oss, men det är ett tidsperspektiv som vi måste ha väldigt ofta när det gäller utbildningsfrågorna.

Den socialdemokratiska utbildningspolitiken i budgetförslaget och på andra håll är varken särskilt kraftfull eller konstruktiv. På skolområdet har några återställare genomförts, och i övrigt händer det inte mycket som leder framåt – åtminstone har vi här i kammaren inte märkt mycket av det. I några avseenden, exempelvis på forskningsområdet, är insatserna dessutom direkt destruktiva.

Jag noterade under den debatt som föregick den senaste voteringen att Vänsterpartiets representant gratulerade regeringen för att den snabbt fixat fram nya ordföranden i forskningsstiftelserna. Att regeringen arbetar skyndsamt är naturligtvis mycket förståeligt, men jag tycker inte att det finns någon anledning att gratulera forskningen i Sverige till de namn som nu har presenterats. Det handlar mycket tydligt om det som vi moderater varnade för, nämligen politiska tillsättningar. Det är inte meriter när det gäller kunskaper om forskning som står i förgrunden. Det gör i stället de politiska uppgifter man har haft inom framför allt socialdemokratin. Det finns också, om jag har noterat rätt, en centerpartist.

Kuriöst är också att man har plockat två nya ordföranden från Naturvårdsverket. Det förstår jag, med tanke på hur regeringen på ett annat budgetområde har dränerat Naturvårdsverket på forskningsresurser. Här gäller det ju verkligen att snabbt försöka mjölka fram pengar för att kompensera den så viktiga miljöforskningen.

Vi moderater anser att forskning och utbildning måste bedömas och utvecklas utifrån ett internationellt perspektiv. Dagens barn och ungdomar – ja även äldre för den delen – kommer att använda sina studieresultat i en internationell miljö. Sveriges möjligheter att utvecklas står och faller med nivån på det kunnande vi kan prestera. Vår gemensamma framtid är beroende av kvaliteten i svensk utbildning.

Av just den anledningen måste vi också se realiteterna. Svensk utbildning har stolta traditioner – i Sverige. Men jämförelser med utbildningsnivån i andra länder visar att vårt land knappast under någon period på 1900-talet har legat i topp. Kanske låg vi i täten med folkskolan på 1800-talet. Det betyder inte att jag säger att svensk utbildning är dålig. Vi är duktiga *också*. Men Sverige är i dag som kunskapsnation en typisk medelmåtta. Det framgår av OECD:s undersökningar, bl.a. inom ramen för Education at a glance. Det är, grovt förenklat, för få som läser vidare och för många som gör mediokra resultat. I den senaste Education at a glance finner vi exempelvis att Sverige ligger på tolfte plats av 23 industriländer när det gäller andelen högskolestuderande i gruppen 22–25 år. Vi har

också stora brister inom vissa specifika områden. Jag tror att det är viktigt att vi tar till oss den typen av uppgifter och försöker fundera över hur vi kan rätta till detta.

Problemet är inte så enkelt att det bara handlar om brister när det gäller den grundläggande undervisningen – även om sådana finns. Vi moderater anser att det handlar om ett samspel mellan olika faktorer som sammantagna innebär att vikten av kunskap, utbildning och ständig förkovran inte prioriteras tillräckligt. Statens anslag till utbildning och forskning utgör emellertid, det är därför vi har den här debatten i dag, *ett* betydelsefullt inslag.

När det gäller det socialdemokratiska budgetförslaget, som också Centern står bakom, menar vi att det är många textmässiga satsningar, men färre reella. Den av regeringen aviserade utbildningssatsningen består ju främst av att tillfälliga utbildningsplatser omvandlas till reguljära. Anslaget till den högre utbildningen används dessutom främst, eller i ganska hög utsträckning i alla fall, som ett arbetsmarknadspolitiskt och regionalpolitiskt instrument snarare än på det sätt som ur utbildningssynpunkt torde vara det mest effektiva. I den forskningspolitiska propositionen som just debatterats görs också prioriteringar som vi moderater är tveksamma till.

Vi har haft många debatter om den exempellösa neddragning regeringen förordar när det gäller forskningsanslagen. Jag skall inte upprepa alla invändningar vi moderater redovisat mot den politiken. Jag skall bara konstatera att ansvaret för den nedrustning av svensk forskning som blir följden av det socialdemokratiska budgetförslaget är socialdemokraternas – ingen annans. Det är något som vi skall komma ihåg framöver när problemen kommer att blir tydliga.

När det gäller den fortsatta utbyggnaden av den högre utbildningen och forskningen på universiteten och högskolorna, är skillnaden mellan det moderata och det socialdemokratiska budgetalternativet främst att vi moderater framhåller att utbyggnaden skall ske i en takt som tar hänsyn till kvalitetsaspekterna.

Synar man konsekvenserna av den fördelning som regeringen förordar märker man att det är uppenbart att vissa skolor får våldsamma anslagsökningar, medan andra inte ens får behålla den verksamhet som de i dag har. Några tyngre argument för denna specifika fördelning har hittills inte presterats.

Vi moderater har i vårt förslag satt en gräns för utbyggnadstakten vid 50 %. Det gör att det i vårt budgetförslag finns utrymme för medel till dem som har förfördelats i majoritetsförslaget. Det är inte så enkelt som Bengt Silfverstrand försökte göra gällande i den tidigare debatten – att vi ställer små och mindre högskolor mot stora. Vi vill ha en planare fördelning, men vi har valt att i detalj gå in på högskola efter högskola. Bedömningen av hur många kronor och ören som skall skickas till Karlskrona, Halmstad etc. måste göras utifrån ett gediget beslutsunderlag, som kanske bara Utbildningsdepartementet kan förfoga över. Vi vill ange en riktlinjenorm och säger att vi är bekymrade över att en del förlorar pengar, medan andra får våldsamt mycket mera.

Också kvalitetsfrågorna på utbildningsområdet gör att vi moderater i vårt budgetalternativ föreslår en radikal förändring när det gäller de statliga skolmyndigheterna. Det är hög tid att skapa ett tämligen fristående

institut för uppföljning och utvärdering av skolornas och elevernas resultat. I dag används en förhållandevis liten del av de totala utbildningsanslagen till att ta reda på om skolorna verkligen når de nationella målen.

Vi är övertygade om att svensk utbildning skulle stimuleras om mera kraft ägnades åt utvärdering och uppföljning. Vi tror att det arbetet bäst bedrivs skilt från de myndighetsuppgifter som Skolverket och SIH i dag ägnar sig åt, samtidigt som det finns uppföljningsprogram.

Inledningsvis nämnde jag att kunskaper är något som var och en själv måste tillägna sig. Utbildningsväsendet skall främst vara en professionell organisation för att ge stöd och stimulans åt alla elever och studenter på vägen. Det kräver ett stort mått av variation och flexibilitet. Det kräver alltså olika lösningar. Vi är i dag, och nu är jag väldigt snäll, överens om att elever och föräldrar skall kunna välja skola, även om vi har olika uppfattningar om vad det kräver i form av regelverk och bidrag.

Vi moderater anser att det krävs förändringar av skolans finansiering för att göra den decentraliserade skolan mera professionell och för att stimulera mångfald och valfrihet. Därför föreslår vi att regeringen ges i uppdrag att utreda införandet av en nationell skolpeng. Det ligger en logik i att staten står för en stor del av finansieringen när det gäller grundskolor och gymnasier och i att medel följer eleverna till den skola som de väljer, oavsett huvudman. Vi kan inte se några vettiga skäl till att decentraliseringen skall stoppas på kommunledningsnivå och anser inte att kommunerna ens skall frestas att väga undervisning mot snöskottning eller en kommunal skola mot en annan.

Vid en studie av Skolverkets statistik är det trist att notera att skillnaderna mellan vad som satsas på skolorna inte enbart kan förklaras av geografiska eller socioekonomiska skäl. På många håll tycks utbildningen ses som en verksamhet vilken som helst. För oss moderater är utbildning något mera betydelsefullt. Utbildning är en investering som vi skall göra för vår gemensamma framtid. Varje barn, oavsett vilken skola som han/hon väljer, skall veta att det finns en garanterad anslagsnivå som grund för hans/hennes utbildning. Vi är väl insatta i den problematik som ligger i statsbidragssystem och i skolans finansiering. Det är just av den anledningen som vi driver, och kommer att driva, frågan om en nationell skolpeng.

Herr talman! Det moderata budgetalternativet utgör en helhet som griper över de olika områdena. Vi har därför valt att med hänvisning till kammarens beslut om budgetramarna skriva ett särskilt yttrande, i vilket vi redovisar hur vi önskar att medlen fördelas. Därutöver har vi flera reservationer, vilka vi givetvis står bakom. Med hänsyn till kammarens tidsbrist yrkar jag emellertid bifall enbart till den första moderata reservationen, dvs. reservation 2, mom. 7.

Anf. 29 ANDREAS CARLGREN (c):

Herr talman! Centerpartiet vill skapa ett decentraliserat kunskapssamhälle. För att kunna göra det finns det fyra hörnstenar som jag vill beskriva.

Den första hörnstenen gäller helhetssynen. Skolans *allra* viktigaste uppgift är att förmedla kunskap till eleverna. Inte minst gäller det också förmågan att tillägna sig kunskaper. För att skolan skall kunna klara det målet måste den utgå från *hela* eleven. I dag är det alldeles för ofta så att

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

allmänt

bara elevens huvud får gå i skolan, inte hela barnet. Därför är det viktigt att också utveckla de praktiska och estetiska ämnena som en del av skolans helhet och att ge dessa en tyngre roll i skolans lärande. Därför är det också viktigt att ge större möjligheter senare i elevens skolgång att växla mellan skola och arbete. Jag tror att det blir nödvändigt att vi bidrar till att en arbetsmarknad skapas där elever från grundskolan kan komma ut en tid innan de går vidare på gymnasiet och där andra elever kan komma vidare i arbetslivet innan de går vidare till högre utbildning. Jag tror att det annars blir omöjligt att lösa gymnasieskolans problem.

Sett till det som sker i gymnasieskolan i dag – inte minst gäller det de s.k. yrkesinriktade linjerna – finns det ett enormt behov av insatser och förbättringar för att gymnasieformens syfte inte skall misslyckas. Därför tror jag att det är enormt viktigt att det kommer till initiativ och beslut när det gäller gymnasieskolan. Det är en orimlig situation att så många elever tvingas lämna skolan med icke godkända betyg.

Den här helhetssynen är också anledningen till att Centerpartiet så hårt har drivit kravet på tioårig grundskola. Detta är också en del i ett synsätt där förskolans pedagogik kan samverka med skolans genom en annan inriktning under det första året i skolan. Det är synd att regeringen inte i riksdagen har utnyttjat möjligheten till majoritet för en tioårig grundskola. I stället har man alltför mycket lutat sig mot eller backat inför de krav som inte minst Kommunförbundet har drivit – jag är inte lika säker på att kommunerna också har drivit det – till nackdel för alla elever som skulle ha haft nytta av en tioårig grundskola.

Den andra hörnstenen är valfriheten och mångfalden. Det är naturligtvis ingen nyhet att detta är en viktig del av Centerpartiets utbildningspolitik. Ett exempel är den stora strid som har rått om de fristående skolornas ställning. För oss i Centerpartiet är det ett självklart och oavvisligt krav att de fristående skolorna ges tillräckliga förutsättningar för sitt liv och sin verksamhet, så att det verkligen finns en ordentlig valfrihet för elever som vill välja fristående skolor.

Ett annat exempel är striden om forskningsfinansieringen. Centerpartiet har benhårt hållit fast vid principen om flera av varandra oberoende finansieringskällor för forskningen. Vi hade nyss ännu en votering i den sorgliga frågan om forskningsstiftelserna.

Den tredje hörnstenen för Centerpartiets utbildningspolitik är kravet på likvärdiga villkor. I det samhälle som vi nu ser växa fram kommer alltfler människor att vara beroende av att det verkligen blir tillräckliga möjligheter till kunskapsförmedling och utbildning. Det är enligt min mening viktigt att framhålla att kunskap och kompetens är något som man inte bara skaffar sig genom formell utbildning, men utbildning är det absolut avgörande.

I den nya tid som vi går in i tror jag att traditionell fördelningspolitik, bidrag till utsatta grupper etc., kommer att spela en mindre roll. Däremot kommer utbildningen som ett av de viktigaste verktygen för att skapa jämlikhet att bara öka i betydelse.

Jag tror att det är den nya tidens viktigaste verktyg för jämlikhet. Det betyder inte likhet. Det var just det som var poängen med ordet likvärdighet. Det kan vara mycket olika – olika för olika människor, olika för olika delar av landet och olika för olika skolor – men likvärdigt.

Ett exempel på detta är ju kampen från Centerpartiets sida för de nya eller de mindre och medelstora högskolorna. De har visat sig vara utmärkta när det gäller att komma en bit på väg för att rätta till den sociala snedrekryteringen till högskolan.

Den statistik som vi har från SCB visar ju att andelen nybörjare under 25 år från lägre tjänstemanna- och arbetarfamiljer har varit 50 % vid de mindre och medelstora högskolorna under 90-talets början men bara 35 % vid universiteten. De nya högskolorna spelar en stor roll för att komma åt den sociala snedrekryteringen till den högre utbildningen. Men jag tror att en viktig principiell skillnad allt tydligare kommer att visa sig i fråga om hur vi vill komma till rätta med snedrekryteringen. Jag tror att det är viktigt att inte minst Socialdemokraterna funderar igenom sina ståndpunkter och gör ett vettigt ställningstagande.

Frågan är ju: Skall vi klara att komma till rätta med problemen genom att sänka ribban när det gäller kvalitet, kunskap och tillträdeskrav till högre utbildning, eller skall vi komma till rätta med den sociala snedrekryteringen genom att hjälpa fler att komma upp till en rimligt högt satt ribba? Ett av felen som den socialdemokratiska regeringen nu är på väg att göra är att den väljer att sänka ribban i stället för att i tillräcklig utsträckning hjälpa fler att komma upp till en hög nivå. Ett exempel på detta är inte minst diskussionen som har gällt kravet på att ha godkänt i gymnasieskolans kärnämnen för tillträde till högskolan. Jag tycker att det skulle vara klokt av regeringen att tänka om i den frågan, eftersom det är en mycket viktig principiell fråga – om man sänker ribban, vilket jag tycker är fel, eller om man hjälper fler att komma över en rimligt högt satt ribba.

Den fjärde hörnstenen som jag vill beskriva för Centerpartiets del gäller kravet på decentralisering. Det är därför som vi har ansett det vara riktigt att satsa på utvecklingen av skolan lokalt genom att utveckla kommunernas ansvar för skolan. Det är fullständigt fel väg, som jag ser det, när Moderaterna nu börjar vägen tillbaka till ett förstatligande av skolan.

Vi har ju haft en stor debatt, där inte minst vi från Centerpartiet har varit emot alla försök till förstatligande av forskningsstiftelserna. Men vi är självklart också mot alla försök att förstatliga grundskolan i landet. Moderaterna gör det här smygvägen genom att föreslå en nationell skolpeng, som man kallar den. Men bakom det döljer sig att man vill lägga alla pengar centralt hos staten. Det är självklart att om staten skall fördela pengarna måste staten på sikt också bestämma över pengarna. Det innebär så småningom också ett förstatligande av besluten, vilket vi tycker är felaktigt.

Vårt krav på decentralisering gäller också möjligheten att flytta än fler beslut ut till varje skola. Det är också därför som vi så hårt har slagits för ett ökat föräldrastyre i skolorna runt om i landet.

En del i decentraliseringskraven har också varit kraven på utbyggnad av de mindre och medelstora högskolorna, där vi har vunnit stora segrar, dels genom att det blir så många fler platser, dels genom att det äntligen blir fasta forskningsresurser till högskolorna. Jag menar att det i själva verket är det viktiga kvalitetssprång som vi kan göra, att inte bara bygga nya platser utan att också ge möjlighet för ny forskning vid de nya högskolorna.

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

allmänt

Vi från Centerpartiet vill även åstadkomma en stegvis höjning av kvaliteten vid de nya högskolorna. Det är därför som vi föreslår det som vi kallar för en kvalificeringstrappa. Jag skall komma tillbaka till det i den senare debatten om högre utbildning som vi skall ha, men jag vill ta upp någon viktig principiell aspekt.

Jag tycker att regeringen begår ett misstag när den inte tillräckligt tydligt ger de små högskolor som inte väljer att satsa på universitetsstatus chans till examination i forskarutbildningen. Jag nämnde tidigare i debatten och jag vill göra det igen att den professor som flyttar från Stockholm, och har rätt att examinera universitets elever i Stockholm, till Kalmar eller någon annanstans där det finns en högskola som i sig kan ha fullt tillräckligt kvalificerad forskarutbildning som i sig skulle kunna ha fullt tillräckligt kvalificerade satsningar på forskning, har ändå inte rätt att examinera i forskarutbildningen. Kan det vara riktigt? Tänker regeringen göra något åt det problemet?

Anf. 30 BEATRICE ASK (m) replik:

Herr talman! Andreas Carlgren sade att Moderaterna är på väg mot ett förstatligande av skolan. Jag har hört det tidigare. Det är totalt fel. Jag vet inte om Andreas Carlgren och jag pratar förbi varandra, men han kan ändå inte mena att den skolpeng som vi tidigare förordade gentemot de fristående skolorna innebar att vi ägnade oss åt förstatligande av friskolorna. Tvärtom är det så att verklig decentralisering, som jag tror är viktig, handlar om att besluten skall fattas mer eller mindre i den egentliga verksamheten. En väsentlig del när det gäller besluten handlar nog om pengar som skall användas i verksamheten. Då menar vi att en nationell skolpeng rätt hanterad skulle kunna få ut makten ännu mer än vad som i dag är fallet. Detta är poängen.

Det som jag ser som ett bekymmer i dag är att kommunledningen ofta sitter på huvuddelen av pengarna och att det är ganska svårt för skolorna att också få en rättmätig del av de resurser som de borde kunna få. Det försvårar och byråkratiserar en utveckling av skolverksamheten som jag tror är till men för eleverna.

Anf. 31 ANDREAS CARLGREN (c) replik:

Herr talman! Jag tar upp denna fråga därför att jag menar att den är principiellt viktig.

Beatrice Ask säger att det inte innebär något förstatligande. Hur är det möjligt? Svara på frågan: Hur kan man lägga alla pengar för grundskolan hos staten utan att förstatliga grundskolan? Är det på sikt en rimlig ordning att staten fördelar alla pengar men att någon annan fattar beslut om hur de skall användas? Har Moderaterna inte lärt sig att det är just detta som har blivit så dyrt för den offentliga sektorn, dvs. att den delar ut pengar på en nivå men fattar besluten på en annan? Den som bestämmer över pengarna har inte ansvaret för att se till att pengarna räcker. Den som skall se till att pengarna räcker har inte ansvaret för att bestämma över pengarna. Jag påstår att ni på sikt kommer att tvinga fram ett förstatligande av grundskolan om ni skulle lyckas driva igenom er linje. Nu tror jag inte att ni kan det, därför att det inte finns något annat parti som stöder denna linje.

Dessutom menar jag att ett fullföljande av den linjen skulle vara ett svek mot de fristående skolorna. Kampen som vi har haft har ju gällt att kommunerna skall ge tillräckligt med pengar till de fristående skolorna. Om det har Centerpartiet, Folkpartiet, Kristdemokraterna och jag har trots även Moderaterna varit överens. Men denna linje innebär något annat. Den innebär att man lägger alla pengar hos staten och att man sedan fördelar pengarna på ett annat sätt. Då spricker ju enigheten om att man skall hjälpa de fristående skolorna med tillräckliga insatser.

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

allmänt

Anf. 32 BEATRICE ASK (m) replik:

Herr talman! Jag tror inte att vår enighet när det gäller friskolorna kommer att spricka. Men vi kommer säkert att även i fortsättningen debattera hur man bäst ger dem rimliga villkor.

När vi moderater talar om en nationell skolpeng talar vi inte om att alla pengar skall ligga hos staten. Om Andreas Carlgren tror det har han inte läst våra motioner. Men vi tror att en mycket stor del av resurserna skall ligga där och att de skall följa eleven till den skola som han eller hon har valt. Som det i dag är har det nämligen visat sig att kommunerna på kommunledningsnivå frestas att använda utbildningspengar till snöskottning och frestas till att prioritera vissa skolor framför andra på ett sätt som icke är riktigt bra ur utbildningssynpunkt. Det är detta som vi tror är viktigt att man kommer till rätta med. Vi vill i vart fall åstadkomma ytterligare decentralisering. Det vore mig mycket främmande att förorda något som jag i något fall trodde skulle kunna innebära ett förstatligande. Jag skulle inte ens kunna drömma om att föreslå något sådant. Jag tror på att se till att decentraliseringen inte stannar på kommunnivå. Det har den nu gjort, till men för undervisningen vid många skolor i dag.

Anf. 33 ANDREAS CARLGREN (c) replik:

Herr talman! Om den sista delen är vi överens. Det framgick av det jag sade att vi i Centern vill decentralisera längre. Vi vill inte att det skall göras halt vid kommunnivån. Flytta fler beslut till medborgarna, till skolorna osv!

Men det är inte det som diskussionen gäller nu. Den gäller att Moderaterna faktiskt föreslår att pengar från kommunerna skall förstatligas. Nu backar Beatrice Ask och säger att det endast gäller "en stor del". Ja – men frågan kvarstår, och Beatrice Ask undviker konsekvent att svara på den. Är det möjligt att lägga pengar hos staten men samtidigt inte låta staten bestämma över pengarna? Är det inte just det vi har sett alldeles för mycket av i offentlig sektor – att besluten över pengarna inte hänger ihop och att det därför också har lett till raserad ekonomi.

Jag tror inte att detta system kommer att vara möjligt i det här fallet. Jag tror också att det är svårt för den som vill verka för decentralisering att säga att om man lägger besluten lokalt så kan kommunerna inte välja mellan skola och snöskottning. Om inte ens kommunerna klarar att göra det valet är det svårt även för dem på nivåer längre ned att göra det. Argumentationen hänger inte ihop, utan den är ganska inkonsekvent. Vi hoppas att Moderaterna ändrar sig. Jag tror att det vore bra för saken.

Anf. 34 MARGITTA EDGREN (fp):

Herr talman! Utbildningsväsendet skall tillsammans med föräldrar, förskola och grundskola förmedla direkta kunskaper, men förhoppningsvis också en människosyn präglad av humanism. De förmedlar också civilkurage och globalt ansvarstagande, och förhoppningsvis även en insikt om att vi människor lär i skolan, men också på många andra platser. Vi lär av livet, av kompisar, på fritiden och i kontakt med andra människor här och i andra länder. Detta är en utgångspunkt och en insikt som måste prägla undervisning, utbildningsadministration och utbildningsbeslut på alla nivåer. För att nå denna insikt förutsätts det att man har gedigna kunskaper och erfarenheter, men det krävs också en bildning och en vidsynthet på alla nivåer för att detta skall komma fram.

Det viktigaste för liberal utbildningspolitik är alltid den individuella människan. Det är hennes behov som står i centrum, och därför tycker vi i Folkpartiet att det också är skolans roll att förmedla och vidmakthålla den lust att lära – jag har sagt det här många gånger förut, och jag vill säga det om igen – som små barn har i förskolan och som sjuåringar har när de börjar skolan. Skolan skall se till att den lusten förstärks och inte försvinner. Detta är förutsättningen för att vi skall nå målet om ett livslångt lärande.

Under åren har Folkpartiet liberalerna medverkat till att modernisera utbildningsväsendet på alla nivåer för att göra det tillgängligt för fler. Skälen är väl kända: En ny tid med nya förutsättningar måste ha ett utbildningsväsende som tar hänsyn till dessa nya förutsättningar och som använder sig av alla medborgare. Detta gäller allt från förskola till högskola. Världen är mer komplex nu – i alla fall när komplexiteten oss alla lättare. Internationella resultat och signaler blir delar av oss. Vi i är Sverige en mycket liten del av en mycket stor marknad för utbildning där våra barnbarn kommer att röra sig mellan olika länders utbildningssystem med en lätthet som är otänkbar för oss. De kommer att välja det som passar dem – att bo kvar i Sverige och läsa i England eller att tvärtom bosätta sig någon annanstans men tack vare tekniska hjälpmedel kunna följa en utbildning i Sverige. Därför anser jag att vi måste bejaka distansutbildning inte bara på högskolenivå utan genom hela vårt skolsystem. Vi måste se det som ett självklart alternativ till utbildning.

Jag tror också att ett treterminssystem för hela skolan kommer att utvecklas på sikt. Lokaler och utrustning är så dyra och blir så snabbt omoderna att det är en ekonomisk nödvändighet att de också används på ett bättre sätt så att lokalerna inte står tomma under flera månader per år. Detta underlättas av att lärarna får andra villkor för sin anställning. Högskolan är t.ex. inte längre ett elfenbenstorn, utan en bubblande, sjudande kittel där män och kvinnor stannar under en kortare eller längre tid. Den är en kittel de återkommer till och aldrig tappar kontakten med eftersom den drar och lockar med nya kunskaper och nya möjligheter. Därför är det viktigt att den frihet som högskolorna har fått på senare tid – under 90-talet – att pröva, experimentera, ta eget ansvar och ha egna befogenheter inte försvinner. I denna de nya möjligheternas framtid är det viktigt att få göra misstag och att ta ansvar för sina misstag men också att få lära av dem så att man inte gör dem en gång till.

Jag anser att Socialdemokraterna sedan regeringsskiftet på många sätt, genom återställare t.ex., visat en stark vilja att centralstyra och likrikta

som för mig är fullkomligt otänkbar. Jag kan inte riktigt förstå hur Socialdemokraterna i denna värld av möjligheter och allt större internationell spridning och influens kan tro att detta är framtiden. Det är mångfald som är framtiden!

Herr talman! Jag skall lyfta fram en uppgift som man talar alldeles för sällan om. Det gäller högskolans uppgift att forma människor till kritiska granskare och att ge unga människor verktyg till att ifrågasätta profeter intill dess att äktheten är bevisad. De skall kunna visa en sund skepticism mot det högljudda och det pockande och få en förmåga att lyssna till det lågmälda – det som måste lockas fram.

Under många år har jag sparat ett litet papper med något jag skrev upp en gång efter att ha lyssnat till Gudmund Hernes, före detta utbildningsminister i Norge. I ett tal sade han: En av uppgifterna hos skolsystemet – han poängterade kanske framför allt högskola och universitet – är att det skall lära studenterna att tänka stort och kritiskt, att känna varmt, empatiskt och tolerant, att handla självständigt och tydligt, att tala med precision och enkelhet och att skriva så att andra förstår. Jag hoppas att ni delar min fascination över denna målbeskrivning, som nu också finns i kammarens protokoll. Men för att nå detta mål måste vi slå sönder många strukturer, som är motståndskraftiga mot alla försök att slå sönder dem.

Ett exempel är det som Andreas Carlgren tog upp – den sociala snedrekryteringen. Den är fortfarande stor, trots att det nu finns regionala högskolor med bra kanaler till det omgivande samhället som fungerar som kunskapscentrum för fort- och vidareutbildning. Undersökningar visar att närhet till en högskola är viktigt för ungdomar från miljöer där man inte är van vid längre studier. Men det räcker tydligen inte. Det handlar om svårfångade frågor. Jag är övertygad om att man måste starta tidigt i utbildningssystemet så att man redan i förskola, grundskola och gymnasium uppmuntrar till vidare studier och uppmuntrar lusten att lära.

När det gäller den sociala snedrekryteringen tror jag precis som Andreas Carlgren att det är fel väg att gå att sänka ribban. Jag vill gärna ha en diskussion med ministrarna, som förhoppningsvis går upp i diskussionen, om hur de ser på frågan om hur vi skall komma åt den sociala snedrekryteringen, i den mån det går att göra det med politiska beslut.

Ett annat exempel på en sådan här svårslagen struktur är den manliga strukturen inom systemet, främst inom högskolan. Den leder till att det fortfarande bara är 7 % av professorerna som är kvinnor. Endast till 20 % av alla utbildningsprogram är andelen sökande män och kvinnor ungefär lika stora. Kvinnor finns förvisso, men oftast i korta, traditionellt kvinnliga utbildningar. För ingenjörsutbildningen, som är den tekniska utbildning som har expanderat mest, har andelen sökande kvinnor konstant legat på 17 % sedan slutet av 1980-talet. Andelen kvinnor som söker till civilingenjörsutbildningen ligger sedan tio år tillbaka på 20 %. Ändå skall vi inte luras av siffrorna. Det är stor obalans mellan olika inriktningar. För kemi handlar det om runt 50 %, för datateknik maximalt 10 %.

Vi vet fortfarande inte om basåret som inrättades 1992 verkligen leder till en jämnare könsfördelning inom tekniska utbildningar.

Återigen: Förutsättningarna för att kvinnor och män skall söka till tekniska utbildningar eller till vårdutbildningar i lika stor utsträckning bygger man upp redan i förskolan. Det är jag övertygad om. Man bygger

upp dem hemma, i förskolan och i grundskolan genom att barn behandlas jämställt hela vägen.

Vi har faktiskt lärt oss att kampanjer för att ändra på detta har mycket kort verkningstid om man inte samtidigt genomför förändringar, på alla nivåer, av utbildningarnas inneboende kultur. Det gäller för läraren att aktivt förändra pedagogik, metodik, innehåll av texter, val av material, seminarier osv. Jag tycker att det är viktigt, som motor för en förändring, att förändringar som genomförs är bra för kvinnor men också mycket bra för män.

Herr talman! Jag står naturligtvis bakom allt vi har sagt i det här betänkandet, men jag yrkar bifall till reservation nr 3, vid mom. 7 och 60 i betänkandet.

Anf. 35 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v):

Herr talman! Jag vill börja med att kort kommentera några av de tidigare inläggen. Det är ju så att man kan inte begära replik på repliken.

Jag vet inte om Rune Rydén är närvarande, men jag skulle vilja säga att jag tycker att det är tråkigt att Rune Rydén, som jag upplever som en mycket nyanserad person, hjälper till att underbygga mytbildningen om forskarflykten. Han använder sig av så enkla orsakssamband som att en eventuell forskarflykt skulle bero på skatterna i Sverige.

Anf. 36 TREDJE VICE TALMANNEN:

Jag måste erinra Britt-Marie Danestig-Olofsson om att Rune Rydén inte deltar i denna del av debatten.

Anf. 37 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v):

Herr talman! Beatrice Ask är i alla fall här. Hon nämnde att jag gav regeringen och utbildningsministern beröm för att man så skyndsamt har försökt lösa problemet med forskningsstiftelsernas styrelser.

Jag tycker att det är bra av omsorg om forskningen. Det har funnits och finns en väldigt stor oro bland forskare, och det är inte någon som tjänar på den oron. Jag tycker därför att det är bra att den här frågan blir löst så snart som möjligt. Det är bra att det blir arbetsro inom forskarvärlden så att vi får möjlighet att påbörja diskussionerna om hur man skall kompensera de stora nedskärningarna när det gäller fakultetsanslagen, forskningsråden och sektorsorganen, som Socialdemokraterna och Centerpartiet har fattat beslut om.

Till Andreas Carlgren skulle jag vilja säga att jag tycker att Centerpartiets politik ibland blir motsägelsefull. Jag förstod lika litet som många andra det här med den centralstyrda skolan som hör ihop med skolpengen och förhållandet till friskolorna. Jag förstår inte att Centerpartiet, som säger sig förespråka en decentralisering – en av grundpelarna i centerpartistisk politik – samtidigt kan ha så lågt förtroende i vissa frågor för kommunalpolitiker. De måste man ju i andra sammanhang ändå ha förtroende för. Jag undrar varför man gör detta undantag för de fristående skolorna. Det är motsägelsefullt.

Jag tycker att Centerpartiets politik när det gäller forskningsfinansieringen, som Andreas Carlgren tog upp, också innehåller markanta motsägelser. Jag vill igen påminna Andreas Carlgren om att under innevarande

budgetår – alltså det budgetår som vi är inne på, dvs. 1995/96 – yrkade Centerpartiet inte bifall till sin egen partimotion om höjda anslag till forskningsråden och fakulteten. I stället stod man vid det tillfället bakom de stora nedskärningar som det fattades beslut om som drabbade just de här organen.

Centerpartiet står bakom regeringens budgetproposition och de beslut som har fattats. Det måste ju innebära att man står bakom inte bara nedskärningarna utan också de textavsnitt i propositionen som talar om en kompensation från forskningsstiftelserna.

Jag skulle vilja fråga Andreas Carlgren: Finns det inte skäl att anta att förändringarna i stiftelsestyrelserna nu kommer att underlätta för möjligheten till en senare kompensation från forskningsstiftelserna? Om inte, vad är det då Andreas Carlgren stöder sig på?

Margitta Edgren pratade om vad skolan skall förmedla. Jag tror att jag förstår vad Margitta Edgren menar, men jag tycker att just detta att förmedla kunskaper är litet främmande för mig. Jag tror att en lärares viktigaste uppgift är att underlätta och skapa förutsättningar för inläring. Lär sig tror jag att eleverna gör själva. Annars kan vi lätt invaggas i en förhoppning om att vi kan lära eleverna. Det är ungefär som i historien om lille Viktor som sade till sin kompis att han hade lärt hunden Pricken att vissla. Kompisen svarade att han inte hade hört hunden vissla. Viktor svarade: Jag sade att jag har lärt honom, inte att han har lärt sig.

Ungefär där finns skillnaden i synsätt.

Jag tycker att skolan skall lära för livet. Men jag tycker också att skolan är själva livet. Skolan skall präglas av detta faktum, av allt det som hör livet till: att ta ställning, att vara tydlig, att ha mod att tala, att växa, att få lära sig att kommunicera inte bara verbalt och skriftligt utan med alla andra medel som står till buds. Hela den skapande människan skall tas till vara.

Så något om anslagen under utgiftsområde 16. Jag vill bara kommentera dem litet kort.

Vänsterpartiets utgiftsramar för det här utgiftsområdet ligger 390 miljoner över det som nu har beslutats. Vi har bl.a. helt avvisat alla nedskärningar inom områden som rör elever med handikapp. Vi har också föreslagit att man skall lägga ytterligare 30 miljoner på skolforskningen. Det måste jag kommentera litet grand.

Vi tycker att läraryrket måste forskningsanknytas. Men även forskningen bör i högre grad vara grundutbildningsanknuten och därför organiseras i anslutning till lärarutbildningarna så att de kan fungera som en förmedlande länk mellan utvecklingsarbetet i skolan och de olika forskningsinriktningarna inom högskolan.

Vi tycker att man behöver en väl utbyggd forskning om lärandet och lärandets villkor. Skolverkets forskningsprogram skall ju öka den vetenskapligt grundade kunskapen om skolan och skolans resultat och också sprida forskningsresultat. Det är oerhört viktigt, särskilt nu när många säger att skolan befinner sig i en expansiv utvecklingsfas, men som också innehåller moment av kris.

I ett sådant finansiellt läge som kommunerna befinner sig i och när de mer eller mindre tvingas pröva nya förhållningssätt, är det oerhört betydelsefullt att de prioriteringar som görs är kloka och genomtänkta. Då kan

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

allmänt

kommunerna använda de knappa resurserna så effektivt som möjligt, dvs. göra rätt saker på rätt sätt.

Vi anser exempelvis att det är angeläget att bygga upp databaser med longitudinell forskning för att få bättre kunskaper om vilka insatser som ger bäst resultat för barn som far riktigt illa. I dag vet vi egentligen alldeles för litet om vilka åtgärder som bör prioriteras i arbetet med barn med särskilda behov. Därför blev jag så förvånad när jag läste propositionen och kom underfund med att regeringen vill spara 20 miljoner just på skolforskningen.

Jag skulle vilja veta vilka motiven för en så pass kraftig nedskärning är. Det räcker inte då att litet allmänt hänvisa till det finansiella läget. Jag vill veta vilka prioriteringar regeringen har gjort och varför.

Vi har tagit upp forskningsfinansieringen vid flera olika tillfällen, men jag vill säga att vi har följt en konsekvent linje. Redan när riksdagen antog innevarande budget, för 1995/96, accepterade vi inte nedskärningarna vare sig för fakulteterna eller forskningsråden. Vid det tillfället var det endast Vänsterpartiet och Moderaterna som reserverade sig mot nedskärningarna. Övriga oppositionspartier var tysta.

Vi ansåg redan då att det var olämpligt att genomföra så pass omfattande besparingsprogram innan formerna för hur en eventuell kompensations från forskningsstiftelserna skall kunna ske hade klargjorts. I årets budgetproposition för 1997 har anslagen minskats med ytterligare 100 miljoner kronor för fakulteterna och med bortemot 500 miljoner kronor för forskningsråden och sektorsorganen.

Också detta har vi kraftigt avvisat och tagit avstånd från. Vi vill i stället lägga 100 miljoner mer till fakulteterna och 225 miljoner mer till forskningsråden.

Jag har tidigare berört det viktiga i att också grundforskningen får en mera tydlig ställning. Den bidrar effektivt till att lägga den nödvändiga kunskapsbasen för samhällsutvecklingen, och den skapar också handlingsalternativ inför en framtid som vi faktiskt vet väldigt litet om. Men det tycks som om Socialdemokraterna och Centern bortser från att grundforskningen är basen också för mycket av den tillämpningsnära forskningen och den industriella utvecklingen. Med detta slutar jag.

Anf. 38 ANDREAS CARLGREN (c) replik:

Herr talman! Britt-Marie Danestig-Olofsson kör med det gamla vanliga knepet att säga att man inte förstår och att det var så förvirrat. Man hoppas att publiken inte skall ha hört vad som faktiskt sades, och då kan den möjligen tro att det var förvirrat.

Men jag tror inte alls att det var svårt att förstå. Jag sade att beslut om grundskolan skall ligga så lokalt som möjligt. Flytta inte beslut från kommunerna upp till staten! Flytta därmot ned beslut från kommunerna till varje skola. Ge föräldrarna större möjlighet till inflytande i skolan. Låt också elever och föräldrar få större möjligheter att välja skola. Så enkelt var det, och jag tror att det är ganska lätt att förstå – om man vill.

Det andra som Britt-Marie Danestig-Olofsson tog upp var besparingarna på forskningsområdet. Vänsterpartiet har ju alltid mer pengar till allting, så det är lättare att i varje debatt vara mer välvillig än motdebattörerna. Men poängen är trots allt helheten. Det är inte lika lätt om man skall få helheten att gå ihop.

Vi kan stå här debatt efter debatt och diskutera detta om vi inte någon gång kommer överens om grundfakta. Nu skall jag be Britt-Marie Danestig-Olofsson svara på en fråga: Förnekar hon att det blir mer pengar till forskning genom statliga anslag, genom anslag från forskningsstiftelserna och genom EU-medel? Finns det mer pengar än tidigare eller förnekar hon det?

Detta är ju förutsättningen för debatten. Annars kan vi fortsätta att banka varandra i huvudet och aldrig komma vidare.

Till sist skall jag säga något om forskningsstiftelserna. Vänsterpartiets insats i sammanhanget var ju att göra det möjligt för regeringen att avsätta samtliga i styrelserna. Nu gör inte regeringen det, och då applåderar Britt-Marie Danestig-Olofsson. Folk får väl själva bedöma om det är konsekvent eller inte.

Anf. 39 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik:

Herr talman! Andreas Carlgren måste ha missat någonting. Jag sade inte att det var svårt att förstå. Jag sade att Centerpartiets politik är motsägelsefull, och det är inte riktigt samma sak.

Jag håller med Andreas Carlgren i fråga om decentraliseringen av beslut till kommuner och till enskilda skolor. Vi delar den uppfattningen. Men jag tycker att den uppfattningen rimmar så illa med den linje som Centerpartiet har företrätt när det gäller de fristående skolorna.

Vänsterpartiet har inte mera pengar, men Vänsterpartiet bedriver en annan ekonomisk politisk och drar andra slutsatser av det som händer i vårt samhälle. Vi är mycket mer oroade över den dramatiskt raserade välfärden och de dramatiskt höjda arbetslöshetssiffrorna.

Vi vill alltså ha en lugnare takt med besparingarna, där man inte enbart fokuserar intresset på att få ned inflationen och bekämpa den. Vi tror att det i längden kommer visa sig vara en klok ekonomisk politik. Jag vill påminna Andreas Carlgren om att vi inte är ensamma om att tycka så. Vi har stora delar av det ekonomiska etablissemangen och forskarna med oss i dessa tankar.

Anf. 40 ANDREAS CARLGREN (c) replik:

Herr talman! Försök inte, Britt-Marie Danestig-Olofsson, att få det att framstå som att vi vore mindre oroade över arbetslösheten! Men det var inte vad debatten gällde.

Jag märker att Britt-Marie Danestig-Olofsson retirerar. Hon svarar inte på frågan om forskningsresurserna har minskat eller ökat. Det var det frågan gällde. Är vi överens om att forskningsresurserna har ökat till följd av statliga insatser, forskningsstiftelsernas insatser och EU-medel?

Nu tänker väl Britt-Marie Danestig-Olofsson svara när jag inte längre har någon replik. Det är också ett känt knep. Hon är en duktig debattör, men hon svarar inte på frågorna.

Påstå inte att vi står bakom texterna i budgetpropositionen i delen om forskningsstiftelserna! Det är mer än väl klargjort att vi inte gör det.

Er insats i sammanhanget var att ni gav regeringen möjlighet att avsätta samtliga ledamöter i styrelserna. Nu blir det inte så, och det tycker jag är bra. Det är trots allt ett steg i rätt riktning. Men det är just för att

regeringen inte gjorde det som Vänsterpartiet gav möjlighet till – inte för att man följde Vänsterpartiets förslag.

Britt-Marie Danestig-Olofsson applåderar dock nu också, och det är bara för regeringen att slicka i sig berömmet. Den får ju beröm hur den än gör.

Anf. 41 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik:

Herr talman! Jag skall svara på Andreas Carlgrens fråga.

Nej, men resurserna är mycket ojämnt fördelade. Det är det som vi har pekat på.

Jag vill också svara när det gäller överenskommelsen med Socialdemokraterna. I överenskommelsen drev Vänsterpartiet frågan att det skulle finnas kontinuitet i beslutsfattandet, alltså att det inte skulle vara möjligt att byta ut hela styrelser. Det hade varit synnerligen olyckligt. Vi drev också jämställdhetsfrågorna när det gällde styrelsernas sammansättning, liksom möjligheten för forskarsamhället att få inflytande.

Så kom inte och säg att Vänsterpartiet inte på något sätt har kunnat påverka dessa frågor! Jag känner mig fullständigt nöjd!

Anf. 42 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Herr talman! Jag begärde ordet bara för att försäkra Britt-Marie Danestig-Olofsson att jag är väl medveten om skillnaden mellan att lära ut och lära in. Det gäller säkert inte bara kanariefåglar utan även barn och andra människor.

När jag använde ordet förmedla utgick jag ifrån att lusten att lära är medfödd, men att ett barn genom barnomsorgen, förskola och skola kanske inte alltid själv kan skapa de situationer som krävs för att den här lusten skall utvecklas. Jag menar att det är lärarens uppgift att förmedla en pedagogisk miljö runt barnen så att de helt enkelt kan lära sig mer.

Anf. 43 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik:

Herr talman! Jag tror att Margitta Edgren och jag har ganska lika uppfattning om barns möjligheter. Men när jag hör det här ordet kommer jag osökt att tänka på det som man en gång i den pedagogiska debatten kallade för förmedlingspedagogiken. Där såg man barnen ungefär som små krukor som man skulle fylla till bristningsgränsen.

Jag tror också att det är oerhört viktigt att man tar vara på barns lust att lära och deras naturliga nyfikenhet. Ibland kan man fråga sig vad det är som händer ifrån det att den här glada sex-sjuåringen med sin ryggsäck på ryggen glatt dansar till skolan med väldigt stora förväntningar och en lust att få vara i skolan fram till att man ser tonåringen i årskurs 8–9 släpa sig fram med trötta steg till en skoldag som bara är en enda stor tråkighet. Vi behöver ha bättre kunskap om vad det är som händer för att kunna fatta beslut som kan möta dessa saker. Det var detta jag menade när vi pratade om skolforskningen.

Anf. 44 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Herr talman! Vi vet ju faktiskt väldigt väl vad som händer. Med stigande ålder får den här gulliga sjuåringen med lust att lära allt mindre att säga till om i skolan. Det vet vi. Det är klart att man då tappar lusten att

vara där. Vi vet väldigt mycket om vad vi borde förändra. Det behövs inte särskilt mycket ny forskning där. Det gäller att våga fatta de beslut som förändrar förutsättningarna så att den här lusten, piggheten, engagemanget och viljan att lära sig mer finns kvar. Vi vet vad som behövs, men det är så svårt att göra det. Jag hoppas att det beslut vi kanske skall diskutera mer sedan, dvs. en utredning av nya lärarutbildningar, kan bidra till att vi får en skola som bättre tar till vara den här lusten.

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

allmänt

Anf. 45 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik:

Herr talman! Jag delar uppfattningen att elevernas medbestämmande och inflytande är oerhört viktigt för trivseln och för att det skall fungera i skolan. Då menar jag det reella inflytande och inte bara den formella demokratin. Det handlar också om det som händer i klassrummet, hur man planerar undervisningen, på vilket sätt man angriper olika frågor, vad som är viktig kunskap och vad som är mindre viktig kunskap.

Jag tror också att man måste förändra arbetsformerna. Skolan är ju så väldigt olika, och ibland kan det vara mördande tråkigt att vara i skolan. Jag tror att man måste förändra synsättet och förändra arbetsformerna.

Detta hör ju också ihop med den brist på ekonomiska resurser och de kraftiga nedskärningar som kommunerna nu lever under. Detta gör att även skolorna har fått dragit in på väldigt mycket. Det finns ett missmod och en uppgivenhet hos personal, föräldrar och elever.

Anf. 46 GUNNAR GOUDE (mp):

Herr talman! Skolan skall vara en skola för alla. Där skall barn med olika förutsättningar, från olika miljöer och med olika religionsinriktningar fostras till att leva tillsammans och ha respekt för varandras egenart. Skolan skall vara en arbetsplats dit alla går med glädje, där det finns en lust att lära och arbeta och där alla känner ansvar för varandra och för verksamheten. Skolan är landets största arbetsplats. Eftersom barn arbetar där, är det viktigt att ställa särskilt höga krav på skolans arbetsmiljö, både den fysiska och de psykosociala.

En demokratisk grundsyn som utgår från att människan till sin natur är aktiv och vill vara deltagande skall prägla all utbildning. Kunskap om och värde för livet i ett brett ekologiskt perspektiv är en väsentlig del av det som eleverna skall bära med sig från skolan.

Vi måste också förstå vår kulturella särart och de historiska skeenden som format vårt och andra människors liv i olika samhällen. Barnen behöver insikt i sin egen historia och vetskap om att de är med och formar framtiden. Ett brett och medmänskligt perspektiv på omvärlden är viktigt om denna framtid skall bli fredlig. Förståelsen och respekten för andra folk och kulturer är livsviktig. Idén om jämställdhet mellan könen måste förankras tidigt. Som individer behöver barnen tycka om sig själva sådana som de är. Barn som är starka och trygga i sig själva vågar också ge av sig själva. Ett medmänskligt perspektiv på omvärlden blir då möjligt.

Undervisningen skall vara en växelverkan mellan teori och praktik och ge eleven kunskaper som är förankrade i verkligheten. Det estetiska och konstnärliga skall ingå som en naturlig del i arbetet och användas som uttrycksmedel och kunskapskälla av alla elever. Olika elever har

olika förmåga och arbetstakt inom olika områden. Undervisningen skall så långt möjligt anpassas efter individens egen förmåga och läggning.

Det här är litet grand av det som Miljöpartiet vill betona när det gäller utbildningens mål. Det står på intet sätt i något slags motsatsförhållande till vad som står i skollag, läroplan och olika skolplaner. Men det finns några faktorer som gör att det här inte gäller. Målen uppfylls inte i vår svenska skola i dag.

Det är framför allt två saker som gör att det kärvar. Den ena är naturligtvis nedskärningarna. Nedskärningarna på skolan har varit mycket stora, det gäller framför allt grundskolan. Dessutom gäller det de mycket stora förändringar som har skett under de sista tio åren.

Grundskolan har fått sina skolplaner och läroplaner förändrade för ganska länge sedan nu. Sedan har det skett en kommunalisering av grundskolan. Kommunerna håller fortfarande på att lära sig hantera skolfrågorna.

Gymnasiereformen kom plötsligt och skakar fortfarande om landets gymnasier.

Vuxenutbildningen har fått en explosionsartad utveckling utan motstycke tidigare i svensk historia genom att man vill ge studiemöjligheter i stället för arbetslöshet. Man talar om livslångt lärande.

Universitet och högskolor får ta emot stora grupper nya studerande.

Problemen är naturligtvis olika för olika delar av utbildningsväsendet. När det gäller grundskolan tror jag att det är nedskärningarna som är det stora problemet. Antalet vuxna i skolan har minskat. Det är just de svagare barnen eller barn med speciella behov av stöd som drabbas hårdast när t.ex. antalet speciallärare, fritidspedagoger osv. minskar. Under en tid framöver tror jag att vi måste se till de svagare barnens behov i grundskolan.

Jag vill ta upp två förslag som Miljöpartiet har tryckt särskilt på när det gäller årets budget. Det första är problemet med specifika läs- och skrivsvårigheter. Det är alltför många barn i skolan som har brister i läs- och skrivförmågan. Dyslexi är en av orsakerna. Jag vill inte gå in på frågan huruvida dyslexi är ett handikapp som många barn har med sig eller om det finns andra orsaker också till de här svårigheterna.

Jag tycker att det är värt att observera att det är dyslexiår i Sverige i år. Det är den svenska tolkningen av Europarådets deklaration att 1996/97 skall vara ett år för livslångt lärande.

Det är underligt om inte riksdag och regering uppmärksammar dyslexiproblemet. De ideella föreningarna – Dyslexiförbundet, Dyslexistiftelsen, FMLS – har full verksamhet i landet för att ge information om dyslexifrågan, få ut information till skolor, föräldrar, lärare osv., men de arbetar i stort sett utan statliga bidrag.

Vi har föreslagit att man skall samla de goda resurser som finns i Sverige – Dyslexiförbundet, Dyslexistiftelsen och FMLS, många forskare vid universiteten och dessutom det som jag tidigare talade om, nämligen Forsvarets forskningsanstalts kunskaper på de här områdena. Låt oss samla alla de resurserna och göra en rejäl insats för att minska problemen med specifika läs- och skrivsvårigheter. Det handlar om att ta fram och utveckla läromedel och att utbilda lärare, informera föräldrar och skolor osv.

Vi tycker att det är litet av en skam att riksdagen inte kan ställa upp på dessa förslag. Jag ser att de andra partierna över huvud taget inte har föreslagit några medel till det arbetet. Regeringen har inte lyckats åstadkomma någonting annat än att man tillsatt en utredning, vilket i och för sig är bra. Men med tanke på att problemet är väl känt sedan många år kanske det inte är någon större insats.

En annan fråga som jag vill ta upp är mobbningen i skolan. I och med att det är färre vuxna i skolan har mobbningsproblemet ökat. Barnombudsmannen har rapporterat att mobbning i varje fall inte har minskat. Många skolor saknar fortfarande program för att hantera och motverka mobbning. Louise Sylwander, Barnombudsmannen, bedömde situationen som så allvarlig att hon krävde lagstiftning mot mobbning. Tidigare har Miljöpartiet här i riksdagen varit ensamt om kravet på lagstiftning mot mobbning. Kanske får vi stöd i år.

Det handlar naturligtvis inte bara om ett förbud mot mobbning, utan det handlar om att man skall specificera var ansvaret ligger. Vi föreslår att ansvaret skall ligga i första hand på rektor, och det övergripande ansvaret skall kommunens skolnämnd ha, alltså ett juridiskt ansvar för att det finns utvecklade program mot mobbning. Det skall också vara så att lagtexten åtföljs av en beskrivning av vad ett sådant program skall innehålla.

Problemen inom andra delar av utbildningsväsendet ser litet anorlunda ut. Gymnasieskolan kommer vi att ta upp som en särskild fråga litet senare i dag. Där vet vi att problemen är stora beroende på att gymnasiereformen sjösattes litet för snabbt och utan att skolledning och lärare hade hunnit vidta åtgärder för att ställa om undervisningsmetoder, organisation och annat till det nya systemet. Där finns alltså en liten risk att man redan i gymnasiet tar det första steget in i ett tvåtredjedelssamhälle. Ungefär en tredjedel av eleverna som går på yrkesförberedande program får inte den utbildning som de faktiskt har rätt till. Det är framför allt motivationen som är katastrofal.

För de vuxna har två saker hänt som är bra. De som inte har grundskoleutbildning eller gymnasieutbildning har möjlighet att få gå sådan utbildning nu. De som har blivit arbetslösa har företräde. Vi har 100 000 platser för det. Det är en ordentlig satsning från regeringens sida, och det är utmärkt. En motsvarande satsning i något blygsammare skala på 30 000 nya platser till universiteten är också bra i sammanhanget. Men återigen är det förändringar som egentligen inte har åtföljts av ordentlig planering. Hur skall universiteten t.ex. klara den växande undervisningsbördan?

De andra förändringar som har skett är förändringar i rätt riktning, t.ex. kravet på att man skall ha näringslivsanknytning eller öppna mot samhället. Det gäller både gymnasier, universitet och högskolor. Hur det skall gå till har man däremot inte anvisat. Det gör att man skapar turbulens. APU, arbetsplatsförlagd utbildning, på gymnasiet fungerar inte tillfredsställande, och universitet och högskolor står frågande inför möjligheten att göra näringslivsanknytningar utöver det man redan har, alltså vad som är tillåtet och vad som inte är tillåtet.

Jag skulle vilja avsluta med att för diskussionens skull ta upp en fråga som jag tror att vi bör diskutera mer, nämligen att det inte är besluten som det är fel på. Det är förberedelserna av de åtgärder som vi beslutar

om som det är fel. Ett genomgående drag är att kommunerna drabbas av en reform som de inte har kunnat förbereda. Det gäller både grundskolan och gymnasiet och även universitet och högskolor samt i viss mån vuxenutbildningen. Komvux och folkhögskolorna har fullt upp med att klara av de horder av nya studerande som de får. Att göra en vettig utbildning kan vara svårt. Nu klarar de sin uppgift relativt bra. Jag tror alltså att man skulle diskutera vilka former för dialog som skall åtföljas den här typen av beslut om stora reformer. Jag är medveten om att mandatperioderna är korta och att regeringen har en tendens att vilja sjösätta saker snabbt. Men det får olyckliga konsekvenser. Litet lugnare takt och en mer demokratisk förankring av besluten är vad jag efterlyser.

Jag yrkar, fru talman, bifall till reservation 1 under momenten 45, 58 och 59.

Anf. 47 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Fru talman! Jag tycker, Gunnar Goude, att vi skall utmönstra begreppet svaga barn ur vår vokabulär. Gunnar Goude använde det igen. Jag reagerar ganska kraftigt mot det. Jag utgår ifrån att Gunnar Goude egentligen inte menade det. För mig finns inga svaga barn. Det finns miljöer där man inte tillräckligt har lyckats identifiera hinder för att individualisera utifrån varje barns behov. Säger man svaga barn har man därmed stämplat vissa barn som bärare av problem. Jag tror inte att det är så enkelt. Det är de vuxna i skolan runt omkring barnet som inte har kunnat identifiera hindren för just det barnets mänskliga växt. Därför skall vi utmönstra orden. Jag hoppas att Gunnar Goude vill göra det tillsammans med mig.

Anf. 48 GUNNAR GOUDE (mp) replik:

Fru talman! Jag håller fullständigt med Margitta Edgren. Jag inledde mitt anförande med att i samma mening som jag talade om svaga barn lägga till: barn med behov av speciellt stöd. Det tycker jag är ett bättre sätt att uttrycka saken. Jag instämmer helt med Margitta Edgren.

Anf. 49 INGER DAVIDSON (kd):

Fru talman! Det finns nästan ingenting som är så viktigt för en människas förutsättningar att leva ett bra liv som utbildning i vid mening. Jag funderade på att yrka bifall till detta för att en gång få majoritet i kammaren, för jag tror att vi är överens om det.

Vad är utbildning? Ja, det är baskunskaper, att lära sig läsa, skriva och räkna. Det handlar om att utveckla sin motorik, sin fysik, sitt sinne för estetik. Det handlar om att skaffa sig kunskap om hur man söker kunskap. Det handlar om att utveckla sin sociala kompetens och sitt etiska tänkande. Det säger sig självt att det inte räcker med nio år eller ens tolv för att bli fullärd på alla dessa områden. Därför är möjligheten till ständigt återkommande utbildning en väldigt positiv tanke. Men förutsättningen och avgörande för hur övriga utbildningssatsningar skall lyckas och utvecklas är faktiskt hur kvaliteten på utbildningen är i grundskolan. Därför tänker jag hålla mig till det området.

Den som lämnar grundskolan med dålig självtillit och en negativ inställning till att söka kunskap har ofta inte heller någon större lust till

återkommande studier senare i livet. Eftersom inte bara de enskilda individerna själva blir lidande av en sådan inställning utan hela samhället tycker jag inte att det är någon överdrift att påstå att just grundskolans kvalitet är avgörande för vårt lands hela utvecklingspotential. Dessvärre är inte klimatet i alla skolor sådant att det skapar motivation för livslångt lärande.

Kommunernas dåliga ekonomi är ett stort orosmoln, särskilt som det har visat sig att kommunernas styrning och utvärdering inte fungerar. Det finns t.ex. ingen samlad kunskap om hur de nedskärningar som hittills har gjorts på skolans område drabbar elever med särskilda behov.

Vad innebär det att antalet specialundervisningstimmar per elev har minskat med 39 % mellan läsåren 1989/90 och 1995/96? Ingen vet.

Hur kommer det sig att andelen elever som lämnar grundskolan utan betyg i ett eller flera ämnen ökar hela tiden? Ingen vet.

I Stockholm har många elever inte varit närvarande på tillräckligt antal lektioner för att kunna få ett betyg. Men varför har de inte varit närvarande? Ingen vet.

Vilka blir konsekvenserna på sikt av att antalet elever ökar samtidigt som antalet lärare minskar? Ingen vet.

På kort sikt kan man naturligtvis konstatera att undervisningsgrupperna blir större – det är lätt att se. Men det saknas fortlöpande kunskaps- och effektbedömningar. De är helt enkelt ovanliga. Och den egentillsyn som kommunerna skall stå för är sällan systematiserad och saknas ofta helt. Skolverkets tillsyn är minimal när det gäller de kommunala skolorna.

Om vi fortsätter att tillåta kvaliteten att sjunka inom den grundläggande utbildningen samtidigt som stora utbildningssatsningar görs inom den högre utbildningen är det ungefär lika ineffektivt som att gräva ett hål med en spade och sedan försöka täppa till hålet med en tesked. Det är ungefär det vi håller på med. Därför anser vi kristdemokrater att en del av de resurser som läggs på vuxenutbildning och högre utbildning i stället borde ha gått till kommunerna, för att bl.a. användas till kvalitetshöjande insatser i skolan. I vårt budgetalternativ, som vid det här laget har avslagits av riksdagen och som jag vill betona är stramare än regeringens – det är alltså inget önsketänkande – har vi avsatt 6,5 miljarder per år under de närmaste tre åren till kommunsektorn för att skolan skulle kunna få bättre resurser.

Fru talman! I dag råder det stor osäkerhet om vilka kriterier som gäller när kommuner fördelar sina resurser till enskilda skolor. Det kom fram inte minst i diskussionen om hur bidragen till de fristående skolorna skall beräknas. Man kan inte få fram vilket underlag kommunerna har använt sig av. Beroende på vilka delar av skolbudgeten som räknas in i underlaget kan utfallet för kostnaden per elev bli väldigt varierande. Och i dag är det stora variationer.

Mellan 77 800 och 34 700 kr kostar en elev i dag. I en kommun kan alltså elevkostnaden vara mer än dubbelt så hög som i en annan, och vad det beror på kan ingen heller riktigt redogöra för.

Behoven ser dessutom väldigt olika ut i olika skolor. Bl.a. beroende på den bostadspolitik som har förts har segregation blivit ett faktum även i Sverige. Barn med stora behov är överrepresenterade vid vissa skolor, och det måste man ta hänsyn till vid resurstilldelningen. Därför anser vi

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

allmänt

att det finns skäl att införa ett nytt, tydligare system när det gäller kommunernas resurstilldelning till skolorna. Vi anser att det bör utformas så, att varje elev tilldelas en basresurs, som är lika stor för alla elever, och att sedan tilläggsresurser för särskilda behov fördelas efter i förväg fastställda kriterier. Ett sådant behovsstyrt system skulle bli mer rättvist, skulle vara lättare att utvärdera och jämföra och skulle ge ett bättre underlag för riksdagen när det gäller att fastställa statsbidragen till kommunerna.

Om vi skall kunna höja kvaliteten i skolan måste också lärarnas insatser värderas på ett helt nytt sätt. De förväntas i dag delta i det ena förändringsarbetet efter det andra som vi politiker ålägger dem, samtidigt som undervisningsgrupperna blir större, den elevvårdande personalen minskar och elevernas personliga problem ökar. Förändringarna inom och utom skolan anses inte kräva någon kompensation till lärarna. Tvärtom förväntas de med glatt mod utveckla sin pedagogiska talang så att de också kan fungera som kuratorer, socialarbetare eller extraföräldrar. När de protesterar betraktas de som gnälliga och oprofessionella, trots att ett fåtal tillhör den gruppen.

Jag är övertygad om att utgångspunkten för kvalitetshöjningen i skolan måste vara stimulans, utvecklingsmöjligheter, respekt för och inte minst moraliskt stöd till de redan aktiva lärarna.

Att lärarutbildningen utreds är också nödvändigt och bra. Ett mer problembaserat inlärningssätt, informationsteknikens möjligheter och skolans viktiga roll som norm- och kulturförmedlare i en värld som förändras så snabbt som vår ställer nya krav på en utvecklad och delvis helt förändrad lärarroll.

Sammanfattningsvis: Om vi inte klarar att höja kvaliteten så att våra barn har tillräckliga baskunskaper och social kompetens när de lämnar grundskolan blir det omöjligt att klara utbildningen på högre nivå.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservation 7, vid mom. 17, 26 och 49.

Anf. 50 JAN BJÖRKMAN (s):

Fru talman! Jag tror att de flesta i dag är överens om att huvudstrategin för att bevara och utveckla vår välfärd och förhindra framväxten av ett tvätredjedelssamhälle är att Sverige utvecklas som kunskapssamhälle och att alla människor får reella möjligheter att vidareutveckla sig. Utbildning spelar också en central roll för att stimulera den ekonomiska tillväxt vi alla vill ha och är beroende av. Utbildning är vidare ett av de viktigaste fördelningspolitiska instrumenten. Få insatser har så strategisk betydelse för den enskilde.

Kraven på en hög nivå på utbildning är dessutom starkare än någonsin tidigare. Samtidigt förändras det moderna samhället i allt snabbare takt och komplexiteten ökar. Utbildning är i dag inte något som man en gång för alla slutför i ungdomsåren. Det behövs omfattande satsningar på ett livslångt lärande.

Vi ser också tydligt arbetslivets förändring. Ett kapitalintensivt arbetsliv utvecklas alltmer mot ett kunskapsintensivt. Det är därför centralt att förskolan i samarbete med grundskolan liksom gymnasieskolan lägger en god grund för det livslånga lärandet.

Det är också mot denna bakgrund som såväl grundskolan som gymnasieskolan har reformerats under 1990-talet. Båda skolformerna har ge-

nomgått förändringar för att på ett bättre sätt göra eleverna rustade att möta kraven i morgondagens samhälls- och arbetsliv. För gymnasieskolans del är förändringarna kanske större än någonsin tidigare.

Detta är viktiga delar av det nationella kunskapslyft som nu genomförs. Till det nationella kunskapslyftet hör också breda satsningar på vuxenutbildningen och högskolan.

Många aspekter på detta kommer att debatteras senare under dagen. Dessutom kommer både utbildningsministern och skolministern att gå upp i debatten senare under detta avsnitt. Därför avstår jag från att kommentera de saker som det har riktats frågor om till regeringen och ministrarna.

När vi nu är på väg att fastställa anslagen till utbildning för 1997 kan det vara bra med en internationell utblick. I dagarna har ju OECD presenterat ny statistik när det gäller kunskap och utbildning.

Resultatet visar att Sverige ligger i topp när det gäller att satsa resurser på utbildning i förhållande till BNP. Detta gör vi tillsammans med Kanada, Finland, Danmark och Norge. Vad det gäller andelen högskoleutbildade ligger Sverige på en fjärdeplats efter Kanada, USA och Norge. Andelen som saknar gymnasieutbildning minskar något snabbare i Sverige än genomsnittet inom OECD. Andelen lågutbildade i åldersgruppen 25–64 år är i vårt land 28 %, medan motsvarande siffra inom OECD är dubbelt så hög, eller 55 %. Med de beslut som riksdagen i och med dagens debatt är på väg att fatta när det gäller det nationella kompetenslyftet kommer Sveriges läge i detta avseende ytterligare att förbättras.

Det är beklagligt, men det är inte överraskande att Moderaterna även denna gång ställer sig vid sidan om när det gäller att satsa på utbildning för de många människorna. Det har vi fått anledning att konstatera många gånger tidigare, och det gäller i dag. Moderaterna lever kvar i sin gamla föreställningsvärld att utbildningen mister i kvalitet om många får del av den. Att satsning på bredutbildning ger resultat visar inte minst den OECD-undersökning som nyligen redovisades om läsfärdigheter i olika länder. I denna undersökning visades att Sverige har de i särklass bästa resultaten.

För oss socialdemokrater är det viktigt att fortsätta kvalitetsarbetet bl.a. genom decentralisering, ökat lokalt ansvar och engagemang och en ännu större satsning på kunskap och kompetensutveckling för vuxna. I detta perspektiv finns det anledning att titta på det största oppositionspartiets politik.

Moderaterna har under senare tid gjort sig känt som ett av riksdagens mer centralistiska och regleringsivriga partier. Detta kom till uttryck t.ex. när riksdagen diskuterade ett utökat föräldrainflytande i skolan, och kommer i dagens debatt till heders igen. Nu gäller det att förstatliga skolan. En nationell skolpeng skall införas. Man skall inte tro att detta är ett lätt förvirrat hugskott inom Moderata samlingspartiet. För att man inte skall tro det har moderaterna för säkerhets skull framfört tanken i fyra olika motioner och i fem yrkanden i dagens betänkande. Som vi redan har hört Beatrice Ask förklara skall grundskolan och gymnasieskolan övergå till staten, även om Beatrice Ask ryggar för att använda det ordet.

Detta lägger man fram förslag om i ett läge när de flesta övriga partier talar om decentralisering och ökat lokalt inflytande. Bara tanken är hisnande: ett statligt fördelningsverk som skickar ut pengar över landet för

att driva skola i kombination med jättelika ekonomiska indragningar från kommunerna. Det är Moderaternas framtidsmodell.

Jag skulle gärna här i dag vilja höra Beatrice Ask förklara litet mer i detalj hur det är tänkt att fungera i praktiken. Hur gör t.ex. en gymnasieskola som vill ha den nationella skolpengen? Vem skall ta ansvar för dyra gymnasieutbildningar, om nu skolpengen är lika för varje elev? Hur gör man med elever med behov av särskilt stöd? Skall det nationella institutet ha en särskild stödavdelning?

Skolpengen skall garantera alla skolor en lägsta nivå på anslagen, enligt Moderaterna. Vilken är denna lägsta nivå som man skall garantera? Frågorna kring detta kan bli många fler, men jag skall stanna där just nu. Jag ser fram emot Beatrice Asks svar på dessa frågor. Jag vill gärna också höra vilka övriga partier Beatrice Ask tror kan tänka sig att stödja ett förstatligande av grund- och gymnasieskolan.

Mycket av den utbildningspolitiska debatten har, framför allt under den moderatledda regeringens tid, handlat om organisationsformer, entreprenader och stiftelsehögskolor, snarare än om innehåll och kvalitet i skolverksamheten. Debatten har därutöver handlat om skolans styrning, resursfördelning, läroplan, betygssystem osv. Det är viktiga frågor som berör skolan och påverkar skolans utveckling.

Det är därför bra att den socialdemokratiska regeringen nu gått vidare och fokuserat på skolans verkliga kärna – läroprocesserna och det som händer i klassrummet. Ett exempel är skolkommitténs arbete för att stimulera den pedagogiska utvecklingen och undanröja hinder som kan finnas för den. Här finns också kommittén med uppdrag att förebygga läs- och skrivsvårigheter, för att nämna några.

Låt mig avslutningsvis konstatera att utbildningsutskottets socialdemokrater har tagit initiativ till en parlamentarisk översyn av lärarutbildningarna. Det kan ses som en naturlig följd av den reformering av skolan som har skett under de senaste åren. Lika självklart som det är att konstatera att vi vill ha en skola som kan möta framtiden är det med en förnyelse av lärarutbildningen. Översynen skall även omfatta gymnasielärarutbildningen. Den starka satsning på vuxenutbildning som nu sker gör det angeläget att också innefatta en vuxenlärarutbildning i översynen.

Utredningen bör bl.a. utgå från de förändringar som har skett inom skola och förskola. Den bör titta på saker som mål för verksamheten, principer för styrning, innehåll och omfattning av utbildningarna och pedagogiska profileringar, för att bara nämna några av de skäl som utskottet har pekat på. Om denna översyn är alla partier i utskottet överens. Det är bra och glädjande.

Mer märkligt finner jag det att vi inte har kunnat enas om att lärarutbildning inom Waldorfpedagogiken har kunnat rymmas inom den totala översyn som nu skall ske, utan att övriga partier kräver en särskild utredning för denna. För oss socialdemokrater är det självklart att den kommande utredningen bör belysa behovet av lärarutbildning med olika pedagogiska profileringar, inklusive Waldorfpedagogiken. Att övriga partier vill att andra profileringar skall ingå i den allmänna översynen, som Socialdemokraterna föreslagit, medan just Waldorfpedagogiken skall ha en egen separat utredning finner vi socialdemokrater egendomligt.

Jag skulle kunna ställa en fråga till Vänstern och Britt-Marie Danestig-Olofsson, som här har gjort gemensam sak med t.ex. Moderaterna.

Vilken helhetssyn har Vänsterpartiet på lärarutbildningen? Är det Vänsterpartiets uppfattning att varje profil skall ha en egen lärarutbildning?

Fru talman! Jag vill med detta yrka bifall till den socialdemokratiska reservation som finns i detta betänkande, nr 10, och i övrigt till hemställan i utbildningsutskottets betänkande.

Anf. 51 BEATRICE ASK (m) replik:

Fru talman! Det är riktigt som Jan Björkman säger, dvs. att vi moderater har en annan uppfattning om hur man skall lösa problemen med kunskapslyftet och satsning på vuxenutbildning. Jag har fördelen att sitta i den grupp som skall utvärdera och följa projektet och kan konstatera att en del av de problem som vi var rädda för och som gjorde att vi ville ha en annan lösning faktiskt också finns med i dag, men vi vet ännu inte vad som blir fallet. Den ram som ni har lagt fast för kunskapslyftet ligger långt utöver vad kommunerna har måttat med tidigare.

Nu är ansökningarna ganska många. Det ser på papperet ut som om det skall kunna lösas, men det kan man fundera över. Den nivå som vi bedömde vara rimlig i budgetförslaget från den moderata sidan är ungefär motsvarande den nivå som gäller för vuxenutbildningen i dag. Vi tyckte också att man skulle använda den kommunala vuxenutbildningsorganisationen som bas för detta. Ni har valt att upprätta ett särskilt kansli med en särskild sekreterare, tjänstemän på departementet och särskilda delegationer i snart sagt var och varannan kommun.

Så sent som i förrgår fick vi redovisat för oss att det finns en ganska stor oro och mycket diskussion lokalt, inte minst från komvuxhåll, där man tycker att det görs dubbelarbete och att man inte förstår varandra.

Jag tror att det ur detta kan komma mycket positivt, och ser fram emot att följa det. Det är inte riktigt som Jan Björkman säger, dvs. att vi moderater inte bryr oss om vuxenutbildningen. Den är central om vi skall lyfta kunskapsnivån i Sverige.

På den halva minut som återstår hinner jag inte svara på alla de frågor Jan Björkman ställde om den nationella skolpengen, men jag vill erinra om att jag i mitt inledningsanförande underströk att det finns ganska många frågor och att det är just därför vi begär en utredning. Jag skall gärna i nästa replik komma tillbaka och svara på var jag tror skon klämmer. Detta är icke en centralisering utan en decentralisering.

Anf. 52 JAN BJÖRKMAN (s) replik:

Fru talman! Vi får väl anledning att komma tillbaka till den nytolkning som Beatrice Ask gör av ordet decentralisering, dvs. att man flyttar från den kommunala och lokala nivån till den statliga.

När det gäller kunskapslyftet säger Beatrice Ask att Moderaterna har valt en annan lösning. Svaret är ju att Moderaterna inte har någon lösning. Man har avstyrkt satsningen på kompetenslyftet, och jag antar att riksdagen senare under eftermiddagen får anledning att djupare gå in på den frågan. Moderaterna har inga ambitioner på det här området. Det är inget nytt; det finns belagt i riksdagen under 70-talet och 80-talet och det finns dokumenterat under 90-talet.

Socialdemokraterna har valt att ha ett väldigt individ- och medborgarinriktat perspektiv på kunskapslyftet. Det är den enskilde individen som

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

allmänt

skall få välja vilken anordnare man skall delta hos när man skall skaffa sig nya kunskaper. Det är litet egendomligt att Moderaterna då säger att vi skall bestämma det i Stockholm och att det skall vara komvux. Det överraskar mig att Moderaterna vill ha denna centralstyrda modell, även om jag kan förstå det utifrån den utveckling som har ägt rum inom Moderata samlingspartiet när det gäller regleringar och centralisering under det senaste året och som jag tidigare har berört här.

Jag förstår att Beatrice Ask gärna väntar med att svara på de frågor som kan vara besvärliga när det gäller den nationella skolpengen.

Anf. 53 BEATRICE ASK (m) replik:

Fru talman! Ja, vi sade nej till Perssonplatserna, bl.a. därför att vi lade betydligt mer pengar på forskningen.

När det gäller komvux och det faktum att vi vill bygga på den organisationen tycker jag att Jan Björkman är okunnig om hur komvux fungerar ute i landet. I Stockholm, som han nämnde, upphandlar komvux utbildningen främst från privata och andra utbildningsanordnare, men den specifika administration som finns i kommunen används för att så att säga hålla samman det hela. Jag tycker att det hade varit bra att använda den.

Jag tror inte att komvux i de flesta kommuner är så centralstyrt och byråkratiskt som Jan Björkman nu vill låta påskina. Dessutom blir det ju inte bättre av ytterligare en vuxenutbildningsorganisation på alla nivåer, vilket ju är fallet med den konstruktion som Socialdemokraterna har valt.

När det gäller den nationella skolpengen säger Jan Björkman att det är fråga om en centralisering medan jag säger att det är fråga om en decentralisering. Det beror på att vi har olika uppfattningar om vem som skall bestämma. Eftersom Jan Björkman utgår ifrån att politiker alltid måste bestämma och att man måste fatta politiska beslut om alla viktiga frågor tror han naturligtvis att man måste flytta upp en massa beslut till riksdagen om man inför en nationell skolpeng och inte låter detta ligga hos kommunerna.

Vi moderater anser att väldigt många beslut som fattas på kommunal nivå i dag inte alls behöver fattas av politiker. De kan fattas ute på skolorna. När man tycker det är det naturligt att skolorna också får de pengar som skall användas till verksamheten. Det handlar alltså om var man anser att inflytandet skall ligga. För mig är det självklart att det är eleverna, föräldrarna och skolornas personal som skall fatta de avgörande besluten kring verksamheten. Jag behöver inte, i den vision jag har, en politisk mellannivå där man sitter och kontrollerar och gör som storebror har sagt.

Anf. 54 JAN BJÖRKMAN (s) replik:

Fru talman! Det var ju bra att svaret kom i denna andra replik. Moderaterna har sagt nej – nu sade Beatrice Ask det klart – man vill inte ha det här kunskapslyftet, och jag tycker att det är klargörande och bra.

Jag sade inte att komvux är centralstyrt, utan jag sade att den moderata politiken leder till centralstyrning, och det är någonting annat. Jag tycker att den uppläggning som vi har nu är både spännande och bra, eftersom man kan pröva en ny modell för vuxenutbildning. Jag hoppas att

den kommitté där Beatrice Ask också sitter skall kunna dra slutsatser som gynnar vuxenutbildningen långsiktigt.

Det jag möjligen inom parentes kan konstatera är väl att Beatrice Ask var den enda som hade reservation när man lade fram det första betänkandet.

När det gäller den nationella skolpengen kan jag på nytt notera att Beatrice Ask undvek de frågor som jag ställde. Det kan jag förstå, för det finns naturligtvis inte några svar på dem. Möjligen kan man fundera över följdfrågan: Vad skall förstatligas i nästa skede? Är det barnomsorgen, sjukvården eller något annat som enligt Moderaternas modell skall decentraliseras genom att flyttas beslutsfälligt till staten? Jag tror och hoppas att idén om den nationella skolpengen stannar i den tankeröra som den just nu befinner sig i hos Moderata samlingspartiet.

Anf. 55 INGER DAVIDSON (kd) replik:

Fru talman! Jag anade ingen oro från Jan Björkmans sida när det gäller kvalitetsutvecklingen i grundskolan. Det sades en del vackra ord, honnörsord, men ingen av de praktiska, konkreta frågorna nämndes, t.ex. när det gäller antalet specialundervisningstimmar per elev, att fler och fler lämnar grundskolan utan betyg, att undervisningsgrupperna är stora osv. Var går gränsen för när socialdemokraterna tycker att kvalitetssänkningen har gått för långt? Det skulle jag vilja veta.

Beträffande det statliga stödet till Rudolf Steiner-högskolan är det nu sex partier i riksdagen som vill att utvecklingen när det gäller alternativ pedagogik skall gå snabbare än Socialdemokraterna vill. Anledningen till att det här förslaget nu föreligger och kommer att antas i riksdagen och att det inte läggs in i utredningen om lärarutbildningen i stort är att vi inte har någon särskilt god erfarenhet från Socialdemokraterna när det gäller att vilja driva utvecklingen mot en alternativ pedagogik. Vi var helt enkelt rädda för att den skulle försvinna bland mycket annat och skjutas på framtiden. Därför ligger detta för beslut i riksdagen i dag, och det tycker jag är positivt.

Anf. 56 JAN BJÖRKMAN (s) replik:

Fru talman! När det gäller Inger Davidsons första punkt kan vi säga att jag inte fördjupar mig i den just nu, beroende på att flera talare i ett kommande avsnitt kommer att ge sig in på just frågan om grundskolan och grundskolans utveckling. Annars kan jag säga allmänt att den socialdemokratiska regeringens politik sedan valet har haft tre ledstjärnor. De är demokrati, rättvisa och kvalitet. Om Inger Davidson tittar i budgetavsnittet under utgiftsområde 16 kan hon se i inledningen att kvalitetsutvecklingen av förskola, grundskola och den vuxenutbildning som vi nu planerar är den viktigaste frågan framöver. Jag antar att vi också får anledning att återkomma till den så småningom när regeringen har lagt fram sin utvecklingsplan.

När det gäller Rudolf Steiner-högskolan tycker jag att det är synd att inte Inger Davidson och andra har kunnat välja att även den delen skall ingå i den totala läraröversynen. Om vi nu tror på, och om också Inger Davidson tror på, att vi har en utveckling som gör att vi kommer att få se mer av pedagogisk profilering inom kommunala skolor och inom fri-

stående skolor, och om vi vill hitta former för att jobba med det, tycker jag att det skulle vara konstigt om vi hade en enda pedagogisk profil som fick en egen lösning – alla andra skulle samlas under någon annan hatt. Jag kan inte riktigt förstå logiken i det, men det finns säkert någon.

Inger Davidson sade att hon inte tror på socialdemokraterna och att det därför inte gick att välja den modellen. Jag kan konstatera att det finns en annan majoritet just för det förslag som Inger Davidson har valt, så om rädslan delas av fler finns ju förutsättningar för att ändra detta. Jag ser inte grunden till denna rädsla utan snarare omsorgen om att hitta bra lösningar för olika pedagogiska profiler inom lärarutbildningen framöver.

Anf. 57 INGER DAVIDSON (kd) replik:

Fru talman! Jag hörde att Jan Björkman talade om demokrati, rättvisa och kvalitet, och jag frestas att säga som man gjorde när man läste katekesen – inte jag, men jag har läst om det – nämligen att man ställde frågan: Vad är det? Att tala honnörsord är väldigt enkelt, men att berätta vad man menar med honnörsorden och hur kvaliteten i grundskolan skall se ut är betydligt svårare. Jag får väl vänta tills skolministern tar över om en stund, men jag tycker nog att jag borde ha kunnat få svar från utbildningsutskottets ordförande också.

Att det blev just Waldorfpedagogiken som låg väl framme här beror på att den har en så lång tradition i Sverige, att man har bedrivit undervisning med just den typen av pedagogik så länge och att den är välkänd. Det kommer att komma fler, det är jag övertygad om, men det gäller att driva utvecklingen framåt, och det här är ett första steg.

Anf. 58 JAN BJÖRKMAN (s) replik:

Fru talman! Jag tar gärna en diskussion om kvalitet och kvalitetsutveckling. Det finns all anledning att göra det. Däremot är jag inte säker på att Inger Davidson och jag i den diskussionen behöver bli så oense om vad som kan vara skolutveckling och vad som kan vara kvalitet inom ramen för det.

Möjligen skulle jag kunna säga som kommentar att det som Inger Davidson sade om behovet av att ta hänsyn till olika elever när man fördelar resurser var bra. Det kanske är litet trist att den insikten inte har funnits i den debatt som vi genom åren har haft om skolpeng.

Anf. 59 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Fru talman! Låt mig påminna Jan Björkman om att Waldorfskolan inte fick nämnas i samband med initiativet om lärarutbildningen. Ni ville ju avslå den motionen. Därmed skulle Waldorfskolans behov av egenutbildade lärare ha drunknat i den stora helheten. Så stor vilja uttryckte ni alltså inte.

Jag begärde replik med anledning av Jan Björkmans exerciserande med siffror från OECD om hur bra vi är i Sverige. Det är vi naturligtvis, men det är också viktigt att erkänna att vi har ett problem med våra barns generation. Jan Björkmans och mina barns generation har lägre utbildningsnivå sett tvärs över än vad den generation har som vi tillhör. Det har aldrig hänt förr, och det är i sig ett problem. Om vi inte har problembil-

den klar för oss har vi också mycket svårare att veta åt vilket håll vi skall gå.

Dessutom vet vi att utbildningsnivån bland anställda i industrin är klart lägre än den är på arbetsmarknaden i dess helhet. Industrins behov av välutbildat folk har inte blivit tillgodosett. Obalansen är mycket stor mellan industriföretagens behov av t.ex. civilingenjörer och tekniker med forskarutbildning och det antal platser på högskolor och universitet som kan leverera dessa. Inom det mest expansiva området, elektro- och IT-området, är ju industrins behov hela fyra gånger större än det tillgängliga utbudet, enligt siffror som vi har fått från Industriförbundet och som gällde för 1995. Jämfört med i andra länder har ju relativt få bland de yngre av arbetskraften i Sverige en teknisk och naturvetenskaplig examen.

Det är problembilden, och det är den vi nu försöker göra någonting åt. Då är det litet opsykologiskt, minst sagt, att försöka framställa det som om vi inte har några problem, vilket jag uppfattade att Jan Björkman gjorde i sin plädering.

Anf. 60 JAN BJÖRKMAN (s) replik:

Fru talman! Det var inte min mening att göra Margitta Edgren, som är en klok kvinna, besviken genom att redovisa OECD-resultatet. Jag beklagar om Margitta Edgren inte tålde att höra det.

Jag sade inte att det inte finns problem i svensk skola. Däremot redovisade jag i mitt anförande – precis som Margitta Edgren anförde – att vi skulle dra nytta av de internationella erfarenheter och jämförelser som nu kommer att göras. Jag har svårt att se att det kan uppröra någon.

Jag vet inte heller vad Margitta Edgren syftade på när hon sade att hennes och mina barn skulle få en lägre utbildningsnivå än vad vi själva har. Jag utgår från att mina barn Martin och Anton kommer att få en bättre utbildning än vad jag har fått. Vi vet i dag att 98 % av alla elever går från grundskolan till gymnasieskolan. Vi vet att 90 % får en gymnasieexamen. Det har inte hänt förr i Sveriges historia, inte med en treårig gymnasieexamen. Vi vet att en allt större andel gymnasieelever går till högskolan, och det är bra.

Jag har därmed inte förringat de kvalitetsproblem eller andra problem som vi kan ha inom skolan. Jag tycker att vi skall jobba vidare med dem. Samtidigt är det rimligt att vi kan föra en nyanserad diskussion kring detta och de utbildningssatsningar som vi gör. Vi är bägge medvetna om det ökande behovet av kunskap och kompetens i det samhälle som vi har framför oss.

Anf. 61 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Fru talman! Jag delar Jan Björkmans uppfattning. Jag kanske snedtände litet, men jag tyckte att Jan Björkman tog statistik som ”passade”. Det finns så mycket mer att välja ur. Det finns också i denna statistik uppgifter som klart talar för att vi har de problem som jag försökte redovisa. Jag ville bara komplettera.

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

allmänt

Anf. 62 JAN BJÖRKMAN (s) replik:

Fru talman! Självfallet accepterar jag att Margitta Edgren nu tar ett halvt steg tillbaka. Jag konstaterade bara att andra talare tidigare i debatten har tagit upp alla de negativa exemplen, och jag tyckte därför att jag inte behövde upprepa dem. Det fanns då anledning för mig att framhålla det som alldeles nyligen var färskt och positivt.

Anf. 63 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik:

Fru talman! Jag vill gärna svara på Jan Björkmans fråga om Vänsterpartiets syn på lärarutbildningen. Först vill jag säga att jag instämmer i Margitta Edgrens uppfattning då det gäller behandlingen av motionen i utskottet.

Vi i Vänsterpartiet tycker att det är naturligt att söka möjligheten att förse de fristående skolorna, när vi nu har dem, med kompetent lärarkraft. För oss är den likvärdiga skolan för alla barn viktig, och det gäller alltså även de barn som går i de fristående skolorna.

Jag tror att samverkan mellan olika lärarutbildningsprogram måste öka och vara ett naturligt arbetssätt i framtiden. Det gäller både lärarkategorierna inom förskola och skola och lärarkategorierna inom grundskolan, den kommunala skolan och de fristående skolorna. Jag kan då se det som en möjlighet att det finns en gemensam ingång, med vissa kurser där man gemensamt lär sig det som förenar. Det är mycket som förenar, t.ex. själva lärarprofessionen. Man läser sedan det som skiljer, nämligen det som är specifikt för den fristående skolan, i det här fallet Waldorfskolorna, med deras specifika pedagogik. Den profilen måste få vara tydlig.

Sådana här möten är värdefulla redan under studietiden. Det ökar förståelsen och respekten för varandras agerande och kompetens. Detta underlättar också samarbete framöver. Jag tror alltså på en samverkan mellan lärarna i de fristående skolorna och i de kommunala skolorna i fortsättningen.

Anf. 64 JAN BJÖRKMAN (s) replik:

Fru talman! Först vill jag säga till Britt-Marie Danestig-Olofsson, vilket jag också kunde ha sagt till Margitta Edgren, att vi i utskottet har behandlat ett stort antal motioner som handlar om lärarutbildning. Vi har behandlat alla på samma sätt, utom just den som vi nu diskuterar.

Sedan kan jag säga tack till Britt-Marie Danestig-Olofsson för att hon svarade på frågan. Det känns bra. Även om jag kan instämma i det mesta av det som hon sade, ställer jag frågan: På vilket sätt hade det som Britt-Marie Danestig-Olofsson nu sade förhindrats av att Waldorfpedagogiken hade behandlats som alla andra pedagogiska profileringar inom ramen för den översyn av lärarutbildningen som vi nu gemensamt har beställt? Eller vill Britt-Marie Danestig-Olofsson ha en likvärdig utbildning för vissa fristående skolor? Jag har svårt att förstå det.

Anf. 65 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik:

Fru talman! När det gäller behandlingen av motionen i utskottet, tycker jag att man måste visa en viss respekt när det är sex partier som står bakom motionen. Det ger en viss tyngd. Det var det som var viktigt att iaktta när motionen behandlades.

De fristående skolorna är sinsemellan väldigt olika. De har bl.a. olika möjligheter att genomföra den här typen av specialinriktning när det gäller lärarutbildningen. Men Waldorfskolan har en lång tradition, som redan har sagts här, en tydlig pedagogisk profil och en mycket tydlig och väl genomarbetad metodik. Detta kan också gälla andra skolformer, exempelvis Montessoripedagogiken. Men nu gällde det Waldorfskolorna, och det var det vi tog ställning till.

Prot. 1996/97:43
11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

allmänt

Anf. 66 JAN BJÖRKMAN (s) replik:

Fru talman! Jag förringar naturligtvis inte motionens tyngd. Men på samma sätt som jag begär att Britt-Marie Danestig-Olofsson skall ta hänsyn inte bara till tyngden i Socialdemokraternas motioner utan också till sakinnehållet, har jag och Socialdemokraterna i det här fallet tagit hänsyn inte till tyngden av antalet motionärer utan till försöket att få en helhets-syn på lärarutbildningen. Det är det som har drivit oss.

Om Britt-Marie Danestig-Olofsson uppfattar det som bristande respekt mot motionärerna får jag försöka att leva med det. Sedan kan jag bara konstatera att Britt-Marie Danestig-Olofssons svar var att man prioriterar Waldorfpedagogik framför andra pedagogiska modeller. Det har jag respekt för, men jag delar inte den uppfattningen.

Anf. 67 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):

Fru talman! Jag träffade för en tid sedan en kvinna med mycket stora läs- och skrivsvårigheter. Nu när hon var i min ålder hade hon kommit till en punkt i sitt liv då hon hade insett att hon var tvungen att göra något åt sina svårigheter. Hennes barn skulle snart börja skolan, och hon insåg vilka bekymmer hon skulle kunna få om hon inte kan stödja sina egna barn i läs- och skrivutvecklingen.

Hon var arbetslös. Hon tog sig samman, satsade länge, och tog ett djupt andetag. Hon gick till sin arbetsförmedlare och berättade i ett enda andetag: Det är så att jag har läs- och skrivsvårigheter. Jag skulle vilja ha hjälp att gå en kurs för att bli av med dem. Det hon var med om var att hennes arbetsförmedlare knappade in någonting på tangentbordet och sedan vred dataskärmen mot henne och sade: Du kan läsa här vilka kurser som finns. Sedan har vi de här blanketterna där du kan fylla i vilka du vill gå.

Anledningen till att regeringen gör en så stor satsning på vuxenutbildning trots vårt mycket kärva ekonomiska läge och en mycket stram budget är just för att människor som hon skall få chansen inte bara genom en utökning av antalet utbildningsplatser utan lika mycket genom en förändring och utveckling av den utbildning som vi erbjuder. Det finns ett stort behov av att kunna tillgodose fler människors utbildningsbehov. Det gör vi inte enbart genom att erbjuda fler platser. Det handlar lika mycket om att förändra och förnya utbildningen, att skapa mer flexibla lösningar, att bedriva uppsökande verksamhet och att göra individuella utbildningsplaner för varje individ.

Att vi gör detta beror på att vi vet att utbildning har en så otroligt stor betydelse. Jag kan instämma i den beskrivning som också Andreas Carlgren gav tidigare. Vi vet att utbildning har en oerhört stor betydelse för den enskilde när det gäller makt och inflytande eller maktlöshet i sam-

hället och möjligheterna att få arbete. Men den har också stor betydelse för vårt gemensamma samhälle. Det handlar om sysselsättning och den ekonomiska utvecklingen och utvecklingen av vår demokrati.

Det är därför litet sorgligt när man från Moderaterna ser utbildnings-satsningen i ett så snävt perspektiv att det enbart handlar om antalet platser. Beatrice Ask sade att det handlar om att permanenta tillfälliga platser. Nej, det gör inte det. Om det bara vore det vore det inte en sådan stor reform som det nu är fråga om. Det handlar om att förnya och förändra vuxenutbildningen för att klara de annorlunda krav som ställs i ett kunskapssamhälle där vi måste skapa system som underlättar ett livslångt lärande.

Det har här i debatten ställts frågor om vad regeringen tänker göra för att minska den sociala snedrekryteringen till högskolan. Vuxenutbildningssatsningen och kunskapslyftet är en mycket handfast åtgärd för att minska den sociala snedrekryteringen till högre utbildning. Kombinerat med uppsökande verksamhet och individuella studieplaner avpassade för varje persons behov och förutsättningar tror jag att det kan ge ganska stor effekt.

Men det räcker inte att göra satsningar på vuxenutbildning och högre utbildning. Det är lika viktigt att upprätthålla kvaliteten och likvärdigheten i förskola, grundskola och gymnasieskola. Vi använder oss av internationella studier och internationella jämförelser för att bedöma våra svenska resultat. Jag tycker att det är viktigt att vi deltar i kvalificerade internationella studier och att vi har en hel del att lära av de resultat som där finns.

När vi ser på de resultaten kan vi känna oss ganska glada. Det är på många sätt glädjande resultat. Sverige är inte en kunskapsmässig medelmåtta, utan Sverige hävdar sig väl i en alltmer kunskapsintensiv omvärld. Men vi har inte anledning att vara nöjda. Vi måste sträva efter att lyckas än bättre, och i alla avseenden har vi inte bra resultat.

När det gäller svenskars läsförmåga ligger vi i topp. Det är en av de saker som vi är absolut bäst på både när det gäller resultaten för barn och ungdomar och när det gäller vuxna. Man kan dra parallellen och titta på den svenska mediedebatten. Då skulle man inte kunna tro att vi har dessa utmärkta internationella resultat.

När det å andra sidan gäller kunskaper i matematik och naturvetenskap har vi inte en lika bra ställning. Där måste vi göra fler insatser än vad vi hittills har gjort. Glädjande nog kan vi nu i höst när de nya resultaten publicerats konstatera att de insatser som gjordes efter de ganska dåliga resultat som publicerades 1980 när det gäller matematiken har gett resultat. Vi har förbättrat kunskaperna i matematik. Det bör leda till efterföljd, eftersom vi kan se att insatserna ger resultat.

Vi måste nu fokusera ytterligare på kunskaper i naturvetenskap. Jag finner det särskilt oroande att skillnaden mellan pojkar och flickor är påtaglig när det gäller kunskaper i naturvetenskap. Det är en skillnad som t.ex. inte finns i ämnet matematik. Det strider helt mot målsättningarna för den svenska skolan. Det finns inte några enkla förklaringar till varför vi har de resultaten. Jag tänker därför ta initiativ till en diskussion med de ansvariga för lärarutbildningarna om hur man skall kunna förbättra lärarutbildningarna i dessa avseenden. Men jag tänker också överväga ytterligare åtgärder för att förstärka den naturvetenskapliga undervisningen,

inte minst för flickorna, utöver vad som nu sker inom ramen för NOT-projektet.

Även om Sverige har ett relativt gott läge i internationell jämförelse finns det också problem och en del allvarliga utvecklingstendenser som vi har anledning att vara mycket uppmärksamma på. Kvalitet och likvärdighet måste därför sättas i centrum i den nationella utvecklingsplan som regeringen kommer att lägga fram i vår. Jag ser det som de mest centrala frågorna för hur svensk skola skall fortsätta att utvecklas.

När vi tittar på hur kvalitet och likvärdighet skall utvecklas är det också viktigt att vi ser på vilka instrument som bör finnas och redan finns på olika nivåer. Jag delar den uppfattning som Andreas Carlgren här gav uttryck för. Vi skall inte flytta makten från kommunerna till staten. Det är en riktig utveckling att fortsätta att decentralisera beslut ut till de enskilda skolorna. Men vi bör fundera över vilka beslut som skall ligga på nationell nivå, vilka som skall ligga på kommunal nivå och vilka beslut som skall ligga på den enskilda skolan.

Där är min uppfattning att vi har mer att göra. Den decentraliserade och målstyrda skolan har nu funnits under ett antal års tid. Vi har dragit en del slutsatser och skaffat oss en del erfarenhet. De bör vi använda till att nu se över hur vi kan på ett bättre sätt ha styrinstrument för kvalitet och likvärdighet. Men vi bör också hålla i minnet att vi inte via styrinstrument skapar vare sig kvalitet eller likvärdighet. Kvalitet och likvärdighet är det centrala i skolans läroprocesser. Det skapas ute i klassrummen och på alla de ställen där undervisning och lärande just nu pågår.

De mest centrala aktörerna är eleverna och deras lärare. Det är de som skall få förutsättningar för kvalitet och likvärdighet. Vi har en skyldighet när vi har en nationell lagstiftning och en nationell läroplan att ha tillräckligt bra instrument för att kunna upprätthålla och utvärdera kvalitet och likvärdighet. Det kommer att bli en viktig fråga i den nationella utvecklingsplan som regeringen lägger fram i vår.

Jag tycker att det är mycket märkligt att Moderaterna i diskussionen om vad som skall vara centralt och vad som skall vara decentraliserat mäter ut sig på ett sådant anmärkningsvärt sätt som med förslaget om en nationell skolpeng. Försiktigtvis säger Beatrice Ask här i debatten att frågan behöver utredas mer. Ja, det verkar så. Men ändå är det ett förslag som Moderaterna redan nu lägger fram i fem yrkanden. Ni talar om ganska tydligt, åtminstone i mina ögon, vad det handlar om. Det är en centralisering av skolans resurser för vidare distribution senare, förvisso, direkt ut till skolorna.

Ni säger: Staten övertar huvudansvaret för att finansiera utbildning i grundskolan och gymnasieskolan med ett fast belopp per elev. Det handlar ju om att staten övertar ansvaret för finansieringen. Hur många miljarder är det, Beatrice Ask, som skall tas från kommunerna till staten, när staten skall överta det finansiella ansvaret? Ungefär hur mycket pengar handlar det om på nationell nivå? Jag undrar också: Vad skall det resultera i för belopp i den nationella skolpengen? Ni säger att det skall vara ett fast belopp per elev, men skall det vara ett lika stort belopp per elev i den nationella skolpengen, och hur stort skall det beloppet i så fall vara?

Det är en märklig diskussion Beatrice Ask för när hon säger att det inte är politikerna som skall bestämma utan skolan själv. Men vem skall bestämma om den nationella skolpengen? Är inte det ett genuint politiskt

förslag? Ni lägger ju fram förslag om att det är staten som skall besluta om skolpengen. Jag antar att det då är riksdagen eller regeringen som bestämmer hur stor skolpengen skall vara och hur den skall finansieras. Är det den statliga skatten som skall finansiera skolpengen i stället för den kommunala? Detta är väl ett genuint politiskt beslut.

Anf. 68 BEATRICE ASK (m) replik:

Fru talman! Det kanske hade varit passande om skolministern ägnat en del av sin tid åt att fundera över vilka bekymmer skolorna står inför när det gäller finansieringen. På vilket sätt garanterar pengapåsen att elever med behov av särskilt stöd får hjälp? På vilket sätt fördelas medel i dag? Det är väl det som är det stora problemet.

Att vi har flera yrkanden är inte märkligt. Våra yrkanden handlar främst om att vi vill att en utredning tillsätts. Vi har också skissat på principerna för den nationella skolpengen.

Jag kan inte under en tvåminutersreplik gå in på hela den debatt som jag tycker borde föras om skolans finansiering, men jag kan säga att jag och vi moderater är mycket bekymrade över att många, många skolor har stora ekonomiska problem, problem med att få pengarna att räcka till böcker, stödundervisning, hjälp till handikappade elever, extrainsatser för dyslektiker, upprustning – allt finns där. Man har stora bekymmer, och det är faktiskt något som måste diskuteras. Många gånger fastnar skolans finansiering i ett krig mellan snöskottning och barn, som inte är bra. Det skall också nämnas i den här debatten.

Det är intressant att höra diskussionen kring kunskapslyftet, eftersom jag har varit med ganska mycket i detta. Det stora problemet i dag är faktiskt att det råder stor osäkerhet om i vilken mån man kommer att klara av att fylla de platser som regeringen erbjuder. Samtidigt bygger man upp mängder av administration och byråkrati – låt vara att mycket är bra – vid sidan av befintlig organisation. Jag är inte tvärsäker på att det i detta ekonomiska läge är den bästa lösningen.

Anf. 69 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):

Fru talman! Det blir litet märkligt när Beatrice Ask säger att skolorna har mycket svårt att få pengarna att räcka till, något som är helt riktigt. Detta beror ju på att kommunerna har ett utomordentligt svårt ekonomiskt läge, och i det svåra ekonomiska läget har Moderaterna föreslagit ytterligare indragningar av resurserna till kommunerna, indragningar i storleksordningen 20 %. Det är inte konstigt att kommunerna har en svår ekonomisk situation. Jag deltar gärna i en debatt om på vilket sätt skolans resurser skall garanteras, men att som Moderaterna föreslår gå vägen via staten, att först ta in pengarna och låta staten överta det finansiella ansvaret, är något mycket anmärkningsvärt.

Beatrice Ask måste svara på frågan och i alla fall tala om ungefär hur många miljarder det handlar om i fråga om den nationella skolpengen. Ungefär hur mycket pengar skall överföras från kommunerna till staten för vidare distribution ut till skolorna?

Jag undrar också: Betyder ett fast belopp att det handlar om samma belopp för varje elev?

Anf. 70 BEATRICE ASK (m) replik:

Fru talman! Jag trodde skolministern visste att en 7-åring i Göteborg ofta inte kostar lika mycket som en elev på ett frisörgymnasium i Härjedalen. Det går inte att ha samma summa för varje elev, det begriper ju vem som helst. Det kan ingen inbilla sig. Det är en dum fråga.

Hur många miljarder handlar det om? frågar skolministern. I de moderata motionerna om den ekonomiska politiken, som skolministern kanske har tagit del av, säger vi att detta skall lösas genom en skatteväxling. Hur många miljoner miljarder det blir beror på vilka steg man tar, och det beror i sin tur på hur man konstruerar den nationella skolpengen. Det är just för att få fram ett underlag för den typen av bedömningar som vi menar att regeringen borde tillsätta en utredning. Men ni säger bara blankt nej till detta, eftersom ni så gärna vill att politikerna – för närvarande de i kommunerna – skall få sitta och bestämma bäst de gitter om hur pengarna skall användas. Tyvärr är det min uppfattning att det ofta är problem för skolorna att få det de behöver.

Anf. 71 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):

Fru talman! Det är ett mycket märkligt resonemang som Beatrice Ask för. Självfallet är det politiska beslut som ligger till grund för hur pengarna skall användas i skolan. Det är därför vi här i riksdagen fastställer läroplaner och en skollag som man har att följa i skolorna. Det är det som är basen för hur pengarna används ute i skolorna. Sedan är det också en prioriteringsfråga hur mycket pengar som läggs på utbildning.

Även om Moderaterna nu säger att de vill gå steg för steg med en nationell skolpeng, måste ni ändå svara på frågan ungefär hur mycket pengar det handlar om. I dag kostar grundskolan och gymnasieskolan ungefär 70 miljarder kronor per år. Handlar det om att överföra 70 miljarder kronor från kommunerna till staten, eller hur mycket pengar handlar det om som skall tas från den kommunala sektorn för att staten i sin tur skall fatta beslut? Några andra beslut kan jag inte tänka mig, för det måste väl vara något slags politisk styrning i fråga om hur de pengarna sedan skall fördelas till skolorna.

Anf. 72 ANDREAS CARLGREN (c) replik:

Fru talman! Jag kan hålla med om mycket av det som skolministern sade. Bl.a. känns det bra att Ylva Johansson och andra socialdemokrater nu följer upp de frågor som jag under lång tid har ställt till Moderaterna om den förstatligade skolan. Hittills har jag mötts mest med fnysningar och axelryckningar, men jag märker nu att det kommer alltfler svar på frågorna, och det tycker jag är bra. Dessutom bekräftar svaren bara att det finns nya frågor att ställa.

Däremot vill jag säga följande till regeringen. När ni vill hjälpa elever att komma över ribban, då är vi med och överens med er om politiken. Det gäller t.ex. satsningen på vuxenutbildningen. Men när ni vill sänka ribban, sänka kunskaps- och kvalitetskrav, som man t.ex. gjorde i antagningssystemet, då går vi emot. Vi slåss nämligen konsekvent för att komma till rätta med den sociala snedrekryteringen, men vi vill inte sänka ribban utan i stället hjälpa elever över ribban.

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

allmänt

Till sist vill jag ställa en fråga till Ylva Johansson med anledning av detta. Jag tror att gymnasieskolan kommer att spela en alldeles avgörande roll för att förbereda elever för det fortsatta arbetslivet och utbildning på högre nivåer. Jag tror inte minst att de tidigare yrkesinriktade utbildningarna kommer att vara helt avgörande. Kommer regeringen snart med förslag? Det tror jag kommer att vara nödvändigt, om inte en stor del av eleverna skall drabbas av mycket svåra problem när de t.ex. inte klarar kurserna, när de inte får godkänt i de betyg som ges. Det blir en orimlig situation för de elever som jag tror att inte minst Centerpartiet och Socialdemokraterna vill värna om, och jag tror därför att det är mycket viktigt med sådana initiativ på gymnasieskolans område. Kommer de?

Anf. 73 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):

Fru talman! Jag delar uppfattningen att man inte skall sänka ribban. De krav som ställs i vårt alltmer komplexa och kunskapsintensiva samhälle är allt högre, och därför måste också ribban snarare höjas. Vi måste göra särskilda insatser på olika ställen i utbildningssystemet för att så många som möjligt – eller alla – skall kunna komma över den ribban.

Det är inte så att regeringen har föreslagit någon sänkning av kraven för att bli antagen till högre utbildning, som ofta framförs i debatten. Vi har i stället skärpt kraven. Man kan naturligtvis diskutera om de skall skärpas ytterligare. Men det är inte fråga om någon sänkning i förhållande till vad som har gällt hittills. Hittills har det räckt att ha en genomgången gymnasieutbildning för att vara behörig, oavsett resultatet av utbildningen. Nu kräver vi att man skall ha godkända kunskaper och inte bara att man skall ha genomgått utbildningen. Vi ställer krav på vad man faktiskt skall kunna för att vara behörig till högre utbildning. Det är alltså en höjning, som regeringen och riksdagen också har beslutat om.

Jag har samma perspektiv när det gäller gymnasieskolan. Man kan konstatera att vår gymnasieskola förvisso har många utvecklingsmöjligheter och att mycket som är bra har skett, men den har också stora problem. Man kan också se en liknande utveckling i många andra jämförbara länder. Gymnasieskolan står i centrum och brottas med problem i de allra flesta länder. Det hör samman med att kraven från arbetslivet ökar så snabbt och att man i alla länder har en motsvarighet till gymnasieskolan som skall svara mot dessa ökade krav. Det kanske inte är någon tröst för oss, men det kan vara något av en förklaring till problemen.

Jag skall gärna samarbeta med Centerpartiet för att finna flera sätt att hjälpa fler elever över den ribba som ju i gymnasieskolan är ganska högt satt.

Anf. 74 ANDREAS CARLGREN (c) replik:

Fru talman! Jag tycker att det blir konkret när man ser att man numera skall vara berättigad till högskolestudier utan att vara godkänd i ämnena svenska och engelska i gymnasieskolan. Detta är ju ett beslut som Högskoleverket har drivits till under galgen med anledning av de beslut för vilka regeringen lyckades få med sig en vänstermajoritet här i riksdagen, vilket jag tycker är mycket negativt. Det är ett exempel på hur fel det kan bli.

Däremot ställer vi helhjärtat upp på insatser för att lyfta vuxenstuderande och övriga elever över ribban. Därför välkomnar jag om regeringen är beredd att göra insatser för gymnasieskolan.

Jag möter många, många föräldrar som säger: Mina barn, som går i gymnasieskolan, klarar inte kraven. Jag tror inte att de tycker att man skall sänka kraven, för de inser att det ställs krav i arbetslivet och i livet i övrigt. Men man inser också att skolan måste undervisa på ett annat sätt, om dessa elever skall klara att gå vidare.

Jag brukar oftast hävda att det inte finns elever som inte kan utvecklas så mycket att de också kan ta till sig kunskaperna. Det är inte fråga om mer eller mindre dåliga elever. Däremot kan det vara mer eller mindre dålig pedagogik och mer eller mindre dålig skola. Jag tror att vi riskerar en mycket svår situation i gymnasieskolan, om vi inte snabbt kommer till rätta med problemen. Därför välkomnar jag att regeringen återkommer med förslag. Vi är också beredda att diskutera dem.

Anf. 75 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):

Fru talman! Det är självklart att regeringen återkommer med förslag när det gäller utveckling av gymnasieskolan. Det är nödvändigt. Det kommer också att ingå i den nationella utvecklingsplanen i vilken gymnasieskolan självfallet kommer att vara en viktig del.

Jag är angelägen om ett nära samarbete med flera partier när det gäller de problem som gymnasieskolan brottas med. Därför lyssnar jag mycket och kommer att lyssna mycket på den parlamentariska kommitté som följer och bedömer utvecklingen i gymnasieskolan.

Jag tror också att det är viktigt att på olika sätt bidra till utvecklingen i gymnasieskolan utan att för den skull tro att det arbete som i dag görs är dåligt. Det görs ett mycket bra arbete, men man har mycket svåra betingelser att bedriva arbetet under. Därför har vi ett ansvar för att underlätta utvecklingsarbetet i gymnasieskolan.

När det gäller behörigheten till gymnasieskolan är det inte Högskoleverket som har fastställt den grundläggande behörigheten till högskolan, utan det har riksdagen gjort. De av riksdagen fastställda kraven har höjts i förhållande till vad som gällde tidigare. Tidigare kunde man vara behörig även om man hade ettor i alla ämnen. I dag ställer vi kunskapskrav, att man skall ha uppnått nivån godkänd i minst 90 % av ämnena för att vara behörig. Man kan naturligtvis föra en diskussion om hur höga kraven skall vara, om de skall vara ännu högre.

Men jag tycker att vi ska hålla oss undan från att tro att kraven har sänkts i förhållande till de tidigare kraven. Det är alltså inte möjligt att få grundläggande behörighet för den som saknar godkända kunskaper i svenska och engelska i gymnasieskolan.

Anf. 76 GUNNAR GOUDE (mp) replik:

Fru talman! Jag har två frågor till skolministern. Den ena gäller det som vi hörde i inledningen av anförandet, vilket visade på en god mekanism hos arbetsförmedlingarna när det gäller individuella utbildningsplaner.

Den andra frågan handlar om det stora problemet, nämligen de vuxna personer som har läs- och skrivsvårigheter. Det handlar om en mycket

stor grupp i Sverige. Hur stor den är vet jag inte, men siffrorna varierar mellan 100 000 och 300 000. Det är i alla fall ett stort problem.

Jag ställer mig litet tveksam till om det finns möjlighet ens för en rimlig andel av denna stora grupp att få hjälp, även om man är välvilligt inställd i frågan, eftersom det saknas lärare som behärskar dyslexiproblemet och tillgång till hjälpmedel. Datorhjälpmedlen har utvecklats, men det behövs fler. Det finns väldigt få datorer på de olika orterna i landet. Läsklinikerna är också mycket få. Min fråga är: Kommer skolministern att försöka använda en del av de pengar som finns för vuxenstudier – det är ju en mycket stor summa pengar – för att öka antalet läskliniker och för att få till stånd en utbildning av lärare för undervisning av personer med läs- och skrivsvårigheter?

Kort en annan fråga som jag berörde i mitt anförande, nämligen svårigheterna med decentralisering. Vi i Miljöpartiet är ju för decentralisering. Men vi har sett att man ute i kommunerna har skolplaner som inte är värda namnet. Man har inte skött tillsynen ordentligt och problemen med mobbning förekommer fortfarande. Trots att vi här i riksdagen har fattat ett beslut, där vi deklarerade att vi förutsatte att varje svensk skola hade ett program mot mobbning, har Barnombudsmannen i sin undersökning visat att skolorna saknar sådana program och att programmen i de skolor som har sådana ofta är dåliga. Frågan är om det inte också är dags för en lagstiftning. Men min fråga är egentligen: Vad gör regeringen för att få verkställigheten av decentraliseringen att fungera? Det är ingen lätt fråga att besvara, men den är angelägen.

Anf. 77 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):

Fru talman! Det är Skolverket som har uppgiften att verkställa de beslut som fattas av regering och riksdag. Min bedömning är att Skolverket har lyckats ganska väl i sitt arbete och att Skolverkets insatser när det gäller utvärdering, uppföljning och inte minst tillsyn har kommit att få en allt större betydelse, vilket de också måste ha i ett decentraliserat system. Men även om vi kan säga att mycket är bra, finns det väldigt mycket mer att göra. Som jag tidigare sade i mitt anförande tror jag att man måste fundera över vilka villkor som gäller i dag för ett decentraliserat system som skall fungera på bästa sätt. Det är en av de frågor som jag kommer att återkomma till i den nationella utvecklingsplanen.

När det gäller både elever och vuxna med läs- och skrivsvårigheter och grava läs- och skrivsvårigheter är det ofta en väldigt komplex problematik. Olika människor kan ha läs- och skrivsvårigheter av varierande grad av helt olika orsaker. Utbildningssystemet måste klara av att hjälpa dessa människor, oavsett orsakerna till och graden av läs- och skrivsvårigheterna. Det är därför som det är så viktigt att utbildningssystemet klarar av att möta varje individs enskilda behov. Detta gäller också i vuxenutbildningssatsningen. Jag tror att inte minst möjligheten till uppsökande verksamhet kommer att ha stor betydelse för många av de vuxna som har ganska grava läs- och skrivsvårigheter, därför att det skall till mycket mod innan man söker hjälp och berättar om sina svårigheter. Av dem som sedan bemöts på samma sätt som den kvinna som jag berättade om i mitt huvudanförande, är det väldigt få som därefter orkar ta nya tag för att få hjälp. Därför är det viktigt med en uppsökande verksamhet. Men som ett direkt svar på frågan kommer jag inte att använda de pengar

som är avsatta för kunskapslyftet på något annat sätt än det som riksdagen beslutar.

Prot. 1996/97:43
11 december

Anf. 78 GUNNAR GOUDE (mp) replik:

Fru talman! Det är naturligtvis riktigt att problematiken är komplex, men det ökar ju behovet av medel ytterligare. Det gäller alltså att ha medel och instrument för att kunna ställa diagnos om huruvida det är en auditivt, visuellt eller motoriskt betingad dyslexi. Diagnosinstrumenten finns, men pengarna för att distribuera dem och för att få testpersonal utbildad finns inte.

Den här uppsökande verksamheten är alldeles utmärkt. Det är precis det som behövs. Det är en aktiv hjälp från samhällets sida, men det kräver resurser. Var finns resurserna? Är regeringen villig att avsätta resurser? Det här är ett utmärkt tillfälle att göra med tanke på den situation vi har nu med hög arbetslöshet. Den här gruppen är överrepresenterad bland de arbetslösa.

När det gäller frågan om Skolverket, tycker jag också att det har gått allt bättre. Men fortfarande ligger Skolverket efter. Huvuddelen av arbetet är just att göra undersökningar av hur det blev. Hur bra blev det? Tillsynsverksamheten har blivit något bättre sedan Riksdagens revisorer gjorde sin förödande granskning av Skolverkets tillsyn ute i kommunerna. Visst har det blivit bättre, men jag tror att det behövs mycket kraftfullare åtgärder.

Min slutfråga är: Är skolministern beredd att lagstifta mot mobbning som Miljöpartiet, och numera också Barnombudsmannen, har föreslagit?

Anf. 79 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):

Fru talman! När det gäller den sista frågan är det min uppfattning att mobbning helt klart är förbjudet och otillåtet i skolan. Men jag lyssnar självfallet också på den kritik som finns mot lagstiftningen. Är det så att vi i dag inte har en tillräckligt tydlig lagstiftning, så är jag beredd att ändra uppfattning och också gå vidare. Självklart skall det inte råda någon tvekan om att varje form av kränkande behandling mellan elever eller mellan elever och vuxna i skolan är helt otillåten och helt i strid med de grundläggande värden som gäller i skolan.

När det gäller dyslexi och läs- och skrivsvårigheter finns det ju i dag relativt mycket resurser inom ramen för kunskapslyftet. Dessa resurser är dock inte öronmärkta, utan man utgår från de behov som olika individer har. Både Gunnar Goude och jag är ju väl medvetna om att många vuxna med läs- och skrivsvårigheter återfinns i gruppen arbetslösa med låg utbildning. Jag räknar med att man kommer att kunna få stöd den här vägen.

Sedan ger staten också stöd till de särskilda resurscentrum för dyslexi och läs- och skrivsvårigheter som finns på olika ställen. Vi har också tillsatt en särskild utredning som skall komma med förslag, särskilt när det gäller arbetet med mindre barn i grundskolan, för att förebygga att nya läs- och skrivsvårigheter uppstår. Vi har de intressanta slutsatser som Skolverket drog i sin rapport. Där konstaterar man att det finns vissa lärare som lyckas lära alla barn och ungdomar att läsa, medan andra inte gör det.

*anslag till utbildning
och forskning*

allmänt

Procentsatserna när det gäller hur många som är dyslektiker verkar alltså ha fått sig en viss törn. Det visar sig ju att vissa sätt att arbeta på är mycket mer effektiva än andra. De är de slutsatserna jag gärna vill se att man går vidare med och lägger fram förslag utifrån. Det är inte minst viktigt i ljuset av att vi nu arbetar med integration mellan förskola, skola och fritis. Jag tror att det är där nyckeln finns för att förebygga att fler vuxna människor hamnar i den mycket besvärliga situationen att inte behärska läsande och skrivande.

Anf. 80 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik:

Fru talman! Med tanke på skolministerns inledning, som handlade om just läs- och skrivsvårigheter, vill jag också ställa några frågor. Jag vill prata om barnen i grundskolan.

I debatten hävdas det ju att 4–10 % av barnen, och jag har faktiskt sett ännu högre siffror i några rapporter, skulle vara dyslektiker. Det är ju skrämmande höga siffror. Då skulle jag vilja veta av skolministern: Hur ser skolministern på begreppet dyslexi? Hur ser skolministern på de, grovt sett, två olika förklaringsmodellerna när det gäller läs- och skrivsvårigheter? Å ena sidan finns den mer naturvetenskapligt, biologiskt orienterade modellen, å andra sidan den mer humanvetenskapligt orienterade.

Anf. 81 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):

Fru talman! Som alla som är insatta i debatten om läs- och skrivsvårigheter och dyslexi väl känner till, finns det motsättningar mellan forskarna på det här området. Jag anser faktiskt inte att det är vi politiker som skall avgöra denna tvist mellan forskarna, men jag tar fasta på att forskare från samtliga läger konstaterar att det går att åtgärda dyslexi och läs- och skrivsvårigheter genom ett målmedvetet arbete i skolan. Det är det jag som skolminister har att ta fasta på. Därför konstaterar jag att det förmodligen finns väldigt olika skäl till att man har läs- och skrivsvårigheter längs en varierande skala. Man kan vara en grav dyslektiker, men man kan också ha mindre läs- och skrivsvårigheter, kanske av andra skäl.

Oavsett skälen, är skolan skyldig att ge alla barn och ungdomar de grundläggande kunskaper de behöver. Då är läs- och skrivkunnigheten en nyckel. Skolan är skyldig att anpassa sig efter barns skilda förutsättningar och behov. Det är viktigt att se till individernas skilda behov.

Därför använde jag ofta det vidare begreppet läs- och skrivsvårigheter. Skolans skyldighet gäller ju inte bara dem som kanske av medfödda skäl är dyslektiker. Oavsett skälen till läs- och skrivsvårigheter är skolans skyldighet klar. Man skall kunna anpassa sig till alla barns skilda behov.

Anf. 82 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik:

Fru talman! Jag håller med skolministern om att det här är komplicerat och svårt att sätta sig in i, det tycker jag också. Men det är väldigt viktigt att vi som politiker ändå skaffar oss en uppfattning. Det måste ju, om man tänker på var man vill sätta in resurserna, bli olika beroende på vilket man tror är orsak och vilket man tror är verkan.

Jag är litet rädd för att man, om man betonar det neurologiska perspektivet, krymper förståelsen för problem som också kan ha sina orsaker

i den sociala omgivningen och i skolans pedagogik. Det kan ju på något sätt ibland vara litet bekvämt att göra det. Det befriar ju bl.a. oss som politiker från ansvar.

Flera forskare som jag har läst varnar faktiskt för den tidiga diagnosen av dyslexi och menar att den kan *skapa* läs- och skrivsvårigheter. Det skulle jag också vilja att skolministern kommenterar. Jag har själv inget svar på det.

Sedan har jag ytterligare en fråga. Jag ställde den i mitt anförande. Det gäller skolforskningen. Jag skulle gärna vilja veta vilka motiven är för en så pass kraftig nedskärning som 20 miljoner kronor på skolforskningen nu när vi har ganska stora problem och också befinner oss i en dynamisk utveckling på skolans område.

Anf. 83 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):

Fru talman! Jag tror att det är bra med en tidig diagnos för vissa barn. För andra barn eller ungdomar är det bättre med senare diagnos. Om skälen till läs- och skrivsvårigheterna är olika, behöver man förmodligen också bemöta det här på olika sätt. Därför är det viktigt att debatten och åtgärderna ger utrymme för olika insatser för olika elever beroende på deras behov och förutsättningar.

Jag anser också av rent principiella skäl att vetenskapliga tvister inte skall lösas genom politiska beslut. Vi politiker har att hantera *en* arena, och vi har att lyssna till de erfarenheter som görs av forskare och av den vetenskapliga världen. Vi har att göra bedömningar av detta, men inte att ta ställning i fråga om vem som har rätt och vem som har fel.

På frågan om varför vi gör nedskärningar i skolforskningen, skall jag gärna svara Britt-Marie Danestig-Olofsson om detta inte har framgått klart. Det är av statsfinansiella skäl. Vi har fortfarande ett mycket svårt ekonomiskt läge i landet. Vi är tvingade att också fortsättningsvis göra stora budgetnedskärningar. Det gör regeringen i den här budgeten och det har vi gjort flera gånger tidigare.

Vi har åtagit oss ett otroligt stort beting; att ta Sverige upp på fast mark igen. Det gör vi bl.a. genom en mycket stram budgetpolitik. Då tvingas vi också till mycket stora nedskärningar. Jag kan garantera att det inte bara är inom skolforskningsområdet som det är smärtsamt att göra nedskärningar och där det blir stora problem när man gör det. Men man har också att väga in konsekvenserna av att inte ha det politiska modet att göra nedskärningar för att kunna ta upp Sverige på fast mark och för att det skall kunna finnas anledning till framtidstro i landet igen.

Anf. 84 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Fru talman! Jag vill bara litet grand lägga mig i diskussionen om huruvida ribban har sänkts i och med det nya beslutet om godkänt i 90 %. Jag menar att skolministern svarar utifrån det gymnasiesystem vi hade förut, utifrån den gamla gymnasieskolan och det gamla betygssystemet. Men vad Andreas Carlgren frågar efter, och vad jag också påstår, är något annat.

Kärnämnenas införande var en viktig del för att man skulle kunna ge en allmän behörighet åt alla program i det nya treåriga gymnasiet. För att få allmän behörighet skulle man vara godkänd i kärnämnen. Utifrån den

Prot. 1996/97:43
11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

allmänt

situationen har man nu alltså sänkt ribban, nu gäller det 90 % av alla ämnen. Det innebär att ett eller två av kärnämnen kan vara underkända. Det är det diskussionen handlar om. Jag tycker att vi blandar ihop det här litet. Skolministern kan nog inte annat än hålla med om att ribban har sänkts jämfört med 1994 års gymnasiereform och betygssystem. Kan vi vara överens om det?

Inledningsvis sade skolministern att hon skulle återkomma till frågan om åtgärder för att flickor skall få bättre förutsättningar i naturvetenskapliga ämnen. Innebär det att skolministern kan tänka sig att rekommendera flick- och pojkggrupper, inte klasser, i grund- och gymnasieskolan? Jag vet att det redan nu är möjligt för skolorna att arrangera sådana, men det finns ett motstånd. Om man fick en rekommendation från t.ex. skolministern skulle kanske många barriärer brytas. Kanske vore det *ett* medel för att flickorna skall kunna nå bättre resultat i naturvetenskapliga ämnen. Flickorna skulle då få laborera i fred och göra sina misstag utan att jämnåriga killar tycker att de beter sig idiotiskt. På motsvarande sätt skulle killarna slippa "beskäftiga" tjejer i mera praktiska ämnen. På sikt kan det ge både flickor och pojkar bättre kunskaper i de olika ämnena.

Anf. 85 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):

Fru talman! Nej, vi är inte överens om att kraven har sänkts i förhållande till den nya gymnasieskolan. Det som gällde innan den nuvarande socialdemokratiska regeringen lade fram sina förslag var de regler som den borgerliga regeringen var ansvarig för. Den var också ansvarig för att förslaget om ett nytt betygssystem för gymnasieskolan lades fram. De reglerna var dock inga regler. Det fanns ju inga krav på vad man skulle kunna, på vilka kunskaper som behövdes för en grundläggande behörighet. Också i förhållande till det har kraven höjts.

Margitta Edgren vill höja kraven ytterligare. Till 90 %, eller kanske till 100 %, måste man alltså i alla kärnämnen vara godkänd. Det är möjligt att kraven kan höjas ytterligare, men det här är att gå väldigt långt i förhållande till vad som hittills gällt. Vi är alltså inte överens om att kraven har sänkts.

Däremot är vi mer överens om hur vi kan stödja flickor och pojkar med tanke på de skilda villkoren för lärandet i skolan. Det är min uppfattning att det många gånger kan vara bra med könsuppdelade grupper, men jag tror inte på enkönade klasser eller skolor. Jag tror alltså inte på permanent enkönade grupper. Jag vet att inte heller Margitta Edgren tycker att det skall vara så.

Regeringen har i den proposition som lades fram för ett och ett halvt år sedan formulerat sin ståndpunkt om jämställdhet inom utbildningen. Där finns också ett resonemang om hur regeringen ser på detta med enkönade grupper i undervisningen i skolan. Detta kan man ha som stöd för att hävda en sådan ståndpunkt i en skola.

Anf. 86 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Fru talman! Det som sagts beträffande rekommendationen är bra. Förhoppningsvis når detta ut till skolvärlden.

Jag återkommer till resonemanget om att sänka eller höja ribban. Jag kan inte komma ifrån min uppfattning. Där når vi alltså inte fram till

varandra. Det här med kärnämnen fanns inte tidigare. Kärnämnen skulle ju vara det nya i det treåriga gymnasiet som skulle ge allmän behörighet. Varje högskola skulle själv kunna skapa de antagningsregler som man ville använda sig av. Självklart skulle man vara godkänd i kärnämnen. Vi får väl återkomma till kärnämnesdiskussionen senare när vi skall diskutera gymnasiet exklusivt. Det finns ju ett skall kring kärnämnen nu. Det är för mycket. Det skall ändras och plockas bort. Men jag menar att ni genom att ha nedvärderat kärnämnenas betydelse underhåller det här skallet. Låt oss alltså diskutera detta om några timmar när det är dags att diskutera gymnasieskolan.

Prot. 1996/97:43
11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

allmänt

Anf. 87 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):

Fru talman! Anledningen till att kärnämnen infördes inom samtliga program i gymnasieskolan och det grundläggande skälet till att alla program blev treåriga var *inte* att alla skulle få allmän behörighet till högre studier. Det grundläggande skälet var i stället arbetsmarknadens krav, vilka ökat dramatiskt.

Det ligger en viss fara i att ge just kärnämnen en alldeles särskild roll när det gäller behörigheten till vidare studier. Jag tror att helheten i en utbildning betyder mera för förutsättningarna att gå vidare. Det är viktigt att franhålla detta.

Det läge som rådde då den socialdemokratiska regeringen tog över ansvaret för antagningsreglerna kan i det närmaste beskrivas som ett kaos. Alla ungdomar i gymnasieskolan och alla vuxna inom vuxenutbildningen kände sig snarast rättslösa. Man hade ingen aning om vad som skulle gälla den dagen man skulle söka till en utbildning eller om de olika kraven för olika högskolor. Mot den bakgrunden har vi lagt fram förslag, och riksdagen har beslutat, om enhetliga regler. Naturligtvis kan vi komma i ett läge där också de reglerna skall förändras. Nu har vi i varje fall ett mycket bättre läge än vi hade då vi tog över efter den borgerliga regeringen.

Anf. 88 INGER DAVIDSON (kd) replik:

Fru talman! Det är bra med internationella studier. Jag brukar också ta del av sådana, och jag blir glad när jag läser om den höga läskunnigheten i Sverige. Men det finns ett problem med de internationella studierna, och det är att det tar ganska lång tid att få fram dem. När vi får ta del av dem bygger uppgifterna på några år gamla resultat. De studier som vi nu har sett bygger på resultat som kom fram innan de stora förändringarna gjordes när det gäller nedskärningarna inom specialundervisningen, innan undervisningsgrupperna blev så stora som de på många håll i dag är och innan den elevvårdande personalen i så stor utsträckning som ju var fallet försvann från skolorna. Därför tycker jag att det inför framtiden finns anledning till oro över vad senare mätningar kommer att visa. Det är ju egentligen det som vi i dag skall hantera.

Skolministern var inne på frågor om kvalitet och likvärdighet och på diskussionen om var olika beslut skall fattas. Det tycker jag är intressant. Sådana här debatter blir annars ofta bara en munhuggning. Jag skulle önska att det också var möjligt att få i gång en debatt där vi vågar tänka

litet nytt och just vågar ta en diskussion om var besluten skall ligga och om vad t.ex. nationella riktlinjer kan innehålla.

Det är inte säkert att allting kräver lagstiftning. Vad jag tog upp i mitt inledningsanförande om ett någorlunda likvärdigt resurstilldelningssystem ute i skolorna, med en basresurs till alla och med en tilläggsresurs efter speciella kriterier, tror jag är ett sådant här system. Det skulle kunna hjälpa oss så att det blir lättare att göra jämförelser mellan olika skolor och mellan olika kommuner och så att vi på den här nivån som skall fördela statsbidrag till kommunerna, där skolorna är en del, får ett bättre underlag. Det vore intressant att få skolministerns synpunkter på det tänkandet just för att få i gång den debatten.

Anf. 89 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):

Fru talman! Inger Davidson tar upp en fråga som alltid är en mycket svår politisk avvägning, nämligen detta med att det tar tid innan man säkert vet hur det är. Ofta måste man agera innan man, utifrån en tillräckligt tillförlitlig utvärdering, säkert vet hur läget är. Det är, som sagt, alltid en väldigt svår politisk avvägning. Jag delar den oro som Inger Davidson ger uttryck för. Det finns alltså anledning till oro när det gäller den svenska skolan. Särskilt gäller det då de elever som av olika skäl har behov av särskilt stöd i skolan. Ibland kallar jag dem för gråzonsbarnen. Det handlar alltså om barn som det inte syns på, men som man vet, att de behöver litet extra stöd för att klara sig väl i skolan. Därför finns det anledning att redan nu göra särskilda insatser.

Inger Davidson efterlyste tidigare i debatten besked om vad regeringen gör när det gäller kvaliteten. Jag berättar gärna något om det vi gör. Vi arbetar väldigt aktivt i fråga om integrationen av förskola, skola och fritis. Något som jag tror i sig kommer att bidra till höjd kvalitet i samtliga verksamheter är ett särskilt stöd till svenska språket i mycket invandrarrika skolor. Vi har gett Skolverket i uppdrag att särskilt titta på hur resurserna till elever med särskilda behov i dag fördelas i kommunerna; detta för att kunna dra slutsatser och eventuellt komma med nya åtgärder. Vi ger särskilt stöd till utvecklingen av naturvetenskap och teknik i skolan. Vi har stött den nya gymnasieskolan. Inte minst gäller det då att stimulera samarbetet med arbetslivet och den arbetsplatsförlagda utbildningen, som jag tror i sig är en viktig kvalitetshöjande åtgärd i gymnasieutbildningen. Vi ger också stöd till en internationalisering av utbildningen. Dessutom arbetar vi aktivt och har lokalt stött arbetet med de nya läroplanerna, de nya betygen och de nya kursplanerna. Vidare ger vi ett särskilt stöd till IT inom lärarutbildningen och ute på skolorna för att stimulera användningen av informationsteknik. Vi har också ett nytt skoldatanät.

En lång rad insatser görs alltså redan, men vi måste också diskutera vad mera vi kan göra för att stärka kvaliteten.

Anf. 90 INGER DAVIDSON (kd) replik:

Fru talman! Tack för den informationen. Den var intressant, och jag har läst om den i budgeten tidigare. Men jag fick inget svar på frågan om skolministern är beredd att diskutera nationella riktlinjer när det gäller hur resurserna skall fördelas inom kommunen. Jag tror att vi måste hitta

ett system som gör att stat och kommun inte kan skylla på varandra. I dag är det på det sättet. Vi säger att kommunerna skall sköta detta och att vi inte kan ta ansvaret för det. Och kommunerna säger att de får för litet pengar från staten och att de därför inte kan ta ansvaret för det.

Därför måste vi hitta ett resurstilldelningssystem som innebär att vi på den här nivån kan stå upp och ta ansvar. Då måste vi ha ett mycket bättre underlag för att kunna fatta dessa beslut. Jag har kommit med en idé i dag som jag gärna skulle vilja ha reaktioner på.

Anf. 91 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):

Fru talman! Jag delar uppfattningen att vi behöver ett bättre underlag i detta avseende, och jag tror att detta är en viktig fråga. Skolverket arbetar nu med att ta reda på vilket system kommunerna har för sin resurstilldelning. Vi kommer snart att veta det. Utifrån det kan vi kanske föra en mer kvalificerad diskussion om vilka eventuella åtgärder som skall vidtas.

Jag vill litet grand höja ett varningens finger därför att jag tror att det är viktigt att vi drar lärdomar av de misstag som vi gjorde i det tidigare styrsystemet, då vi just styrde pengarna och inte kvalitet och kunskaper. Det som är bra med det nya är att vi fokuserar mer på kvalitet och kunskaper. Men vi kanske inte har tillräckligt bra instrument för att tydliggöra det.

Om jag får ha en preliminär ståndpunkt skulle jag hellre se att vi fokuserar än mer på vad skolan faktiskt skall lyckas nå, vad den faktiskt skall kunna åstadkomma, och att vi fokuserar något mindre på hur mycket pengar man får. Det som vi i dag kan se är att det, trots att skolorna får väldigt olika resurser och bedriver sin verksamhet under väldigt olika betingelser, inte finns något klart samband mellan detta och det resultat som skolorna når. Det är ju både anmärkningsvärt och tankeväckande. Jag tror att en viss del av orsaken till det står att finna i att vi från statens sida inte tidigare varit tillräckligt tydliga i fråga om att fokusera på det som är skolans kärnuppgift, nämligen läroprocesserna, det som är det viktigaste som skolan har att arbeta med. Vi kan ytterligare tydliggöra det. Det i sin tur måste i och för sig leda till att skolan får en viss andel av resurserna för att kunna lyckas i den uppgiften.

Jag anser alltså inte att vi är färdiga. Jag tycker att vi behöver mer underlag. Och jag vill inte avfärda diskussionen om resurstilldelningen, men jag varnar litet för att man sätter resurstilldelningen före kvalitet och kunskaper.

Anf. 92 Utbildningsminister CARL THAM (s):

Fru talman! Som min kollega Ylva Johansson och Jan Björkman tidigare har påpekat och som är uppenbart för alla som över huvud taget sysslar med utbildning är att Sverige är en välutbildad nation. Jag kan inte förstå de som ständigt skall ägna sig åt att svartmåla eller neddimensionera det som vi faktiskt har uppnått. Moderaterna har ju en olycklig böjelse för detta. Också när de själva satt i regeringen uttalade sig statsråd, gärna även i utländska tidningar, om hur dåligt det land var som de hade fått förtroendet att styra. Det fortsätter också när det gäller utbildningen. Om de hittar en siffra som kan tala till Sveriges nackdel skall den

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

allmänt

genast tas fram och läsas upp, och de säger att läget är katastrofalt. Så är det ju inte.

Låt oss tillsammans i stället se vad vi har uppnått. Det är resultat som internationellt är beundrade. OECD har i en rapport som kom förra året sagt att Sverige är ett exempel på vad man kan uppnå om stat och individer tillsammans satsar på utbildning.

Men det är självklart också på det sättet att vi har våra problem. Vi har problem i skolan, som här har diskuterats. Ingen förnekar dem. Vi har också problem med att vi skulle vilja ha ännu fler som stimuleras att gå vidare och söka kunskap. Låt oss bygga på detta. Det är också därför som regeringen satsar på vuxenutbildning. Det ger ju möjligheter till människor som annars inte skulle få den möjligheten. Som Ylva Johansson har påpekat ger det också en möjlighet att förnya vuxenutbildningen och bättre anpassa den till människors behov.

Det är också därför som vi satsar på utbyggnaden av högskolan, och vi satsar på en utbyggnad av högskolan i hela landet. Det har nu framgått av Moderaternas motioner, av reservationer och av uttalanden i debatter att Moderaterna egentligen är emot en utbyggnad av de mindre och medelstora högskolorna. Man svansar visserligen litet hit och dit i fråga om detta, och man vågar inte riktigt säga vilka högskolor som man egentligen vill dra ned på eller som man kanske rent av vill lägga ned. Men faktum kvarstår att om Moderaterna fick bestämma och om Moderaternas motioner gick igenom här i riksdagen skulle en lång rad högskolor ute i landet få mindre resurser. De skulle få färre platser, och de skulle inte få några fasta forskningsresurser. Det är de högskolor som Moderaternas representant kallar för bygdeskolor. Det var inte avsett som smicker, det var alldeles uppenbart.

Det är klara besked från Moderaterna. Men jag förstår inte varför de intar den ståndpunkten. Möjligen är det så att de är så hypnotiserade av de stora universiteten och av deras prestationer att de inte kan godta något annat. Men självklart är dessa stora universitet en omistlig tillgång i vårt utbildningssystem. Men därmed inte sagt att vi får ett bättre utbildningssystem om antalet platser där ökar från 30 000–35 000 till 45 000 eller 50 000.

Man skall inte ta för allvarligt på detta när det kommer protester mot att det inte är bra att de mindre högskolorna byggs ut på grund av att de stora universiteten har sina oerhört fina miljöer som det måste byggas vidare på. Detta sades också från Uppsala universitet den gången som Umeå universitet kom till efter 30 års kamp. Det var otänkbart att man skulle ha högre utbildning norr om Uppsala. Det är samma sak nu. Man skall inte lyssna på detta, eftersom det inte säger något om den faktiska verkligheten.

Den faktiska verkligheten är att det går utmärkt att bedriva högre utbildning och forskning i Karlstad, Växjö, Kalmar, Halmstad, Sundsvall, Östersund och på många andra platser. Verkligheten är också att de stora universiteten gärna samverkar med dessa högskolor både om utbildning och om forskning. Jag gläds åt denna samverkan. Den är bra och konstruktiv. Det är verkligheten. Retoriken kan vi lämna åt sidan.

Det är också så att denna högskola måste fungera i samverkan med samhället. Det skall vara en öppen högskola, en högskola som tar emot individer och uppmuntrar dem att studera vidare. Vi hade en svacka i

tillströmningen till högskolan under 80-talet. Det har vi inte längre. I dag är det ungefär 30 % av alla ungdomar upp till 25 år som har studerat eller studerar och påbörjar studier vid högskolan. Det räcker inte. Vårt mål är, vilket inte är orealistiskt, och vi kan snart vara där, 50 %. Det är fullt möjligt att nå detta mål.

Men detta kräver naturligtvis en fortsatt utbyggnad av högskolan. Och jag vill gärna säga att den utbyggnad som nu har skett inte alls är tillräcklig. Det har klagats från högskolorna, både från de större och från de mindre, över att de inte har fått tillräckligt mycket nya resurser. Det kan jag naturligtvis förstå. Jag skulle gärna ha medverkat till att det hade varit möjligt. Men det går inte med tanke på den ekonomiska situation som vi har. Regeringen har ändå gjort en kraftansträngning för att möjliggöra detta. Men utbyggnaden är icke färdig. Den skall fortsätta. Och det är fullt möjligt att vi om ett antal år, i början av nästa sekel, har en högskola som verkligen kan vara en högskola för alla. Det skall vara en högskola i hela landet. Det skall också vara en högskola som samverkar med samhället. Regeringen har föreslagit en ändring i högskolelagen som innebär att vi markerar den här uppgiften att informera om forskningen, att informera om vad man håller på med i högskolan och att söka kontakter med samhället runt högskolan.

Moderaterna går emot detta. Det är klart att det mest har en symbolisk innebörd, och det har också regeringens förslag. Det är en markering av någonting som är viktigt. Moderaterna går emot detta därför att de uppenbarligen inte anser att det är särskilt viktigt. Jag beklagar det återigen. En högskola skall leva i samhället. Den skall öppna sig, och inte sluta sig. Det är därför regeringen har gjort den här markeringen.

Sverige har en bra forskningssituation. Så är det, och det vet vi alla. Sverige ligger högst bland alla länder när det gäller satsning på forskning, också på grundforskning. Anslagen till grundforskningen har nästan fördubblats under den senaste tioårsperioden. Anslagen och de samlade resurserna kommer också att öka under de kommande åren, som Andreas Carlgren har påpekat tidigare under debatten. Det gäller även grundforskningen.

Detta är läget, och det vore bra om vi nu kunde vara överens om det. Jag hade trott att när vi nu äntligen har kommit fram till en ståndpunkt om hur stiftelserna skall fungera skulle de kunna komma in i ett naturligt samarbete med den övriga forskningsfinansieringen. Jag är övertygad om att så kommer att ske, och att den politiska stridsyxan i den här frågan därmed skulle kunna grävas ned.

Men jag noterar att det första Beatrice Ask gör är att gå till attack mot förre statsministern Ingvar Carlsson och sin egen tidigare statsrådskollega Börje Hörnlund för att de inte skulle vara kompetenta nog att vara ordförande i dessa stiftelser. Det är talande. Det vittnar om synen på ansedda politiker i andra partier. Staffan Burenstam Linder är moderat och Ingerd Troedsson är moderat. De dög bra att ha som ordförande i stiftelserna. Det vittnar också om synen på hur forskningen i det här landet skall finansieras och vilket inflytande riksdag och regering skall ha över 25 miljarder kronor i skattepengar som har lagts i dessa stiftelser. Detta säger något om hur Moderaterna ser på demokrati och på de människor som arbetar i demokratin – i riksdag och i regering.

Prot. 1996/97:43
11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

allmänt

Anf. 93 BEATRICE ASK (m) replik:

Fru talman! Utbildningsministern säger att han inte förstår dem som ständigt svartmålar. Det är det som är problemet med Socialdemokraterna; varje gång man påpekar en brist i svensk utbildning beskylls man för svartmålning. Vi moderater uppfattar inte den politiska uppgiften främst som att slå sig för bröstet och säga att allting är jättebra. Vår uppgift som politiker är faktiskt att titta på det som inte fungerar och diskutera och debattera hur man skall göra för att rätta till det.

Man har talat om de mindre och medelstora högskolorna. Jag förstår att Socialdemokraterna letar efter konfliktpunkter här. Men med det budgetförslag Moderaterna har lagt fram får alla högskolor mer pengar än de har i dag. Skillnaden är att Socialdemokraterna likt tomténissarna har valt att lägga väldigt stora ökningar på vissa skolor medan andra nästan inte får någonting. Vi moderater har sagt oss att om det skall bli riktigt bra undervisning och forskning på högskolorna kan en 50-procentig anslagsökning räcka. Vi har sagt detta som en riktlinje och för att möjliggöra medel till de skolor som inte kommer att få några utökade resurser. Vi gör detta mot bakgrund av att utbyggnaden av högskolorna har varit ganska stor under de senaste åren. Vi vet att det finns problem.

Utbildningsministern är väldigt irriterad över att vi inte har preciserat oss krona för krona. Egentligen bekymrar det mig att Carl Tham inte förstår varför vi inte har gjort det. Det underlag som krävs för att göra de bedömningarna har inte riksdagen tillgång till. Vi moderater uppfattar riksdagens uppgift som att ge en riktlinje. Sedan måste Utbildningsdepartementet göra bedömningarna. Dessvärre – och det kanske är därför Carl Tham inte förstår bedömningen – har inte departementet presterat några argument för den något märkliga fördelning som gjorts.

Anf. 94 Utbildningsminister CARL THAM (s):

Fru talman! Beatrice Ask säger att Moderaterna bara pekar på saker och ting som inte fungerar som en utgångspunkt för diskussion och förbättring. Det är ju inte det intryck man får, måste jag säga. I Beatrice Asks värld hör det mesta inom utbildning och forskning till den kategorin.

Låt oss ta ett konkret exempel: utbyggnaden av högskolan. Det är fråga om en utbyggnad i platser som sker under en treårsperiod. Det är fråga om en utbyggnad i resurser. Ur Moderaternas motion och yrkandet i reservationen är det omöjligt att utläsa vad detta innebär för de olika högskolorna. Men så mycket är klart: Det innebär mindre resurser för de mindre och medelstora högskolorna. Jag kan inte säga om det blir mindre för Karlstad eller Växjö eller om Malmö skall läggas ned – jag har en känsla av att Moderaterna gärna skulle vilja det. Blir det mindre för Karlskrona-Ronneby? Ja, det vet vi. Moderaterna vill inte ha någon forskarskola där eftersom det inte är tillräckligt fint att bedriva forskarutbildning i Karlskrona-Ronneby. Den skall alltså bort.

Men i övrigt är det hela oklart. Moderaterna har själva – i och för sig av förståeliga skäl – aktat sig för att precisera. Trots allt är det inte så kul för de moderata riksdagsmännen att komma hem till sina bygder och där få höra: ”Ni går ju emot vår högskola!” Faktum är att i alla regioner är man inte bara stolt över sin högskola utan satsar också på den och ser att det ger resultat. Jag förstår alltså att Moderaterna inte vill precisera sig på

de här punkterna. Men sanningen är att deras förslag sammantaget leder till mindre resurser för de mindre och medelstora högskolorna.

Prot. 1996/97:43
11 december

Anf. 95 BEATRICE ASK (m) replik:

Fru talman! Jag delar inte uppfattningen som utbildningsministern redovisat att resurserna blir mindre. De blir mindre än vad regeringen vill ge vissa skolor – ja. Men totalt är det faktiskt inte någon större skillnad.

Anledningen till att vi moderater inte preciserar vårt förslag är att vi inte har tillgång till de äskanden och underlag som högskolorna har lämnat eller till de olika övriga kriterier man måste ta hänsyn till. Jag har många gånger efterlyst underlaget till regeringens bedömning.

Jag vet t.ex. att man på högskolan i Luleå har varit mycket kritisk. De var inte heller särskilt nöjda med Anders Sundströms svar när de undrade över varför de inte fått det de ville ha. De fick då veta att de inte varit tillräckligt flitiga i uppvaktningen av olika statsråd. Det är inget bra kriterium, åtminstone inte för utbyggnadstakten. Det riksdagen kan göra är att ge riktlinjer och en ram, och det görs också. Men sedan måste faktiskt regeringen och departementet åtgärda detaljerna.

Inledningsvis tog Carl Tham upp den påstådda attacken mot Ingvar Carlsson och Börje Hörnlund. Jag sade mycket tydligt att de säkert är förträffliga personer och mycket duktiga politiker. Carl Tham pratar så mycket om att högskolan skall vara en del i samhället, men det går stick i stäv med hur regeringen agerar. Den vill ju hela tiden fylla på med fler och fler politiker i stället för att öppna en liten del av det som är en viktig forskningsfinansiering för det samhälle som står utanför den politiska sfären. Det är den principen vi har stridit och haft olika uppfattningar om. Moderaterna tycker att det är beklagligt att regeringen ökar den politiska makten på området i stället för att skapa en bättre balans mellan olika forskningsfinansiärer totalt i landet.

Anf. 96 Utbildningsminister CARL THAM (s):

Fru talman! Det är helt riktigt att vi anser att det skall finnas en representation för politiker i landets högskolestyrelser. Vi återinförde den principen efter regeringsskiftet. Jag har träffat många moderata politiker som sitter i dessa högskolestyrelser och som uppskattar den reformen.

Det är också sant att Ingvar Carlsson och Börje Hörnlund förvisso båda är mycket skickliga och erfarna politiker, men det var inte alls det som Beatrice Ask sade, utan det handlade om att de var olämpliga i just denna speciella position. Däremot var uppenbarligen Staffan Burenstam Linder och förra talmannen Ingegerd Troedsson, båda moderater, mycket lämpliga.

Jag måste säga att det avtecknar sig ett mönster i den moderata utbildningspolitiken. Vad vi nu ser av den är följande.

Man vill centralisera skolan och föra in den under staten, samtidigt som man i övrigt angriper regeringen för centralism. Man går emot de mindre och medelstora högskolorna. Man går emot vuxenutbildningssatsningarna. Man går emot att högskolan skall bli mera öppen gentemot samhället. Man går emot jämställdhet. Det har man gjort hela tiden i högskolesatsningen, och nu går man också emot genusforskningen, som man inte vill ha.

*anslag till utbildning
och forskning*

allmänt

Detta är så att säga den moderata utbildningsprofilen. Jag måste säga att den är ett återfall i gammal reaktionär utbildningspolitik. Jag är ledsen att säga det, men så är det faktiskt.

Anf. 97 ANDREAS CARLGREN (c) replik:

Fru talman! Vi har ju sett det som vår uppgift att vrida politiken mer och mer i decentralistisk riktning. När jag hör Carl Tham i dag göra sitt mycket engagerade inlägg för de mindre och medelstora högskolorna, tycker jag att det är mycket bra. Det ligger i linje med det som vi under lång tid har drivit från Centerpartiets sida.

Jag tycker också att mycket talar för att utbyggnaden av högskoleplatser skall fortsätta efter den period som vi nu har diskuterat och fattat beslut om, så att det skall kunna bli fler platser till högskolorna, inte minst runt om i landet. Också det förhållandet att regeringen ger resurser för forskning till högskolorna i Växjö, Örebro och Karlstad och till Mitt-högskolan ligger i linje med det som vi under lång tid har krävt. Vi har t.o.m. i vårt partiprogram skrivit in att vi vill att de skall bli universitet.

Vi hade önskat att man nu skulle lägga fram en tidsplan som gjorde det möjligt för högskolorna att så snabbt som möjligt ansöka och i snabbaste möjliga fart komma dithän. De har förberett sig under så lång tid och de har kvalitetsprövats så ingående att det borde kunna gå att fatta beslut snabbt.

Däremot tycker jag att regeringen gör ett misstag när man inte ger samma utvecklingsmöjligheter för de högskolor som vill satsa på spetsforskning, på att ligga vid frontlinjen inom ett mer begränsat område. Där lägger man i stort sett inte in några forskningsresurser alls. Det är fråga om mycket små ökningar. Jag tycker att det är klart negativt. Vi har i vårt budgetförslag prioriterat på ett annat sätt, så att det skulle vara möjligt att komma igen med mer pengar. Det skulle också vara mycket viktigt att ge möjligheter till examination i forskarutbildningen vid de högskolorna. Tänker regeringen se till att det blir möjligt?

Anf. 98 Utbildningsminister CARL THAM (s):

Fru talman! Beträffande den senare frågan, om forskarutbildningen, skall jag be att få återkomma. Vi avser att göra en fördjupad beredning kring forskarutbildningen i alla dess aspekter och redovisa resultatet av detta i budgetpropositionen nästa höst, men det finns säkerligen tillfälle för oss att resonera om den saken under resans gång. Jag kan hålla med om att det är angeläget att man vidgar möjligheten att ge forskarutbildning, men exakt hur det skall ske måste vi noga pröva.

Beträffande forskningsresurserna till just de högskolor som Andreas Carlgren nämnde kan jag dela den uppfattningen att det också hade varit önskvärt att kunna ge större anslag för det nu kommande budgetåret 1997, men vi hade och har inga resurser för detta.

Detta är naturligtvis en fråga som vi får pröva mycket noga för de kommande budgetåren. Jag vill påminna om att det finns en möjlighet att vidga resursramen för de mindre och medelstora högskolorna genom ökat stöd från stiftelserna. En av stiftelserna har ju detta som ett specifikt uppdrag. Det kunde förhoppningsvis förstärkas under kommande år.

Jag delar Andreas Carlgrens uppfattning att några av de högskolor som satsar hårt på en framgångsrik specialiserad forskning är värda uppmuntran. De får ökade resurser i propositionen men naturligtvis inte lika mycket som de skulle vilja se.

Prot. 1996/97:43
11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

Anf. 99 ANDREAS CARLGREN (c) replik:

Fru talman! Det skulle var mycket viktigt att t.ex. Dalarnas högskola fick möjlighet att utvecklas vidare på det sätt som jag beskrev. Vi kan också se på Kalmar högskola, som har förutsättningarna men inte har möjligheterna på grund av resurserna har hållits tillbaka. Jag skulle kunna fortsätta denna uppräknings av högskolor som inte har valt att, som några av de bredare högskolorna, bli universitet men som ändå är mycket kvalificerade och håller sig på en nivå som skulle kunna ge Sverige stora möjligheter. Det är därför som det är en nationell och inte bara en regional angelägenhet att dessa högskolor kan vidareutvecklas.

Jag kan förstå att regeringen behöver bereda frågan, och jag tycker att den inriktning som Carl Tham anger är bra, men det är ändå en principiell fråga om det kan vara riktigt att en professor vid Stockholms universitet som har rätt att examinera i forskarutbildningen inte längre har kvar den rätten, om han t.ex. blir professor i Kalmar. Tycker regeringen att det är en riktig ordning att en viss professor kan examinera i Stockholm men inte i Kalmar? En sådan orimlig ordning måste väl gå att rätta till.

allmänt

Anf. 100 Utbildningsminister CARL THAM (s):

Fru talman! Låt mig dock för ordningens skull påminna om att det blir en kraftig ökning av forskningsresurserna, exempelvis för Kalmar högskola från nuvarande 7,5 miljoner till 18 miljoner. Det är mer än en fördubbling. Det är klart att det i forskningssammanhang inte är stora pengar, och det är fortfarande så att 97–98 % av den forskning som staten finansierar bedrivs vid de stora universiteten och högskolorna. Det är inom parentes sagt därför också litet absurt när dessa högskolor beklagar sig över denna förskjutning. Vad vi vill åstadkomma är ju en mindre koncentrerad satsning, och vi vill också ge möjligheter för andra högskolor. Det är en fråga som vi får följa väldigt noga och återkomma till.

Beträffande forskarutbildningen kan jag bara säga att det är en fråga som vi skall återkomma till. Det är inom det akademiska livet naturligtvis ett kontroversiellt spörsmål. Jag tycker att Andreas Carlgrens fråga är berättigad, men jag är inte i dag beredd att avge något svar på hur det här skall ordnas.

Anf. 101 INGER DAVIDSON (kd) replik:

Fru talman! Carl Thams inlägg är ett bra exempel på att anfall är bästa försvar. Vi fick veta mer om moderaternas politik än om socialdemokraternas, och det var väl inte riktigt det som vi var ute efter.

Jag vill ställa en fråga. Carl Tham säger att utbyggnaden inte är färdig utan skall fortsätta. Jag tycker att det är bra. Vi har hela tiden sagt att vi vill ha en hög och jämn utbildningstakt, och vi har tyckt att det nu har gått något för fort. Men nu skall det alltså fortsätta.

Samtidigt aviseras dock en indragning om 1 miljard för utbildningssektorn 1999, och det sägs inte någonting om varifrån den skall tas. Det

här skapar en osäkerhet om de platser som nu är fördelade. Framför allt ger det inte intrycket att man skall fortsätta att bygga ut högskolor och universitet. Min fråga är om det finns någonting mer att säga om den här miljarden, som man inte vet någonting alls om, och också om det inte hade varit bättre att skynda något långsammare och i stället kunna stå för en jämn och hög utbyggnadstakt.

Anf. 102 Utbildningsminister CARL THAM (s):

Fru talman! Inger Davidsons inställning är en aning kluven, beroende på i vilken debatt hon deltar. Alldeles nyss fick vi här höra hur man skall ta resurser bl.a. för en utbyggnad av högskolan för att i stället ge till kommunerna för förstärkning av grundskolan. Nu säger hon att det kanske blir litet mindre, men i praktiken innebär kd:s förslag att högskolan får mindre resurser och att det som efterlyses, nämligen en jämn utbyggnad, försvåras. Det är här fråga om en ganska jämn utbyggnad. Under treårsperioden ökar de permanenta platserna i högskolan med ca 30 000 platser.

En jämn utbyggnad är alltså precis vad det är. Skulle det bli färre platser skulle det bli en ojämn utbyggnad och en mindre utbyggnad. Det skulle också bli mindre resurser för de studerande som söker till högskolan, och det skulle bli svårare för dem att komma in på högskolan.

Beträffande framtida budgetar kommer regeringen att ge besked om det. Jag vill dock säga att den här besparingen inte kommer att belasta högskolesektorn.

Anf. 103 INGER DAVIDSON (kd) replik:

Fru talman! Om utbildningsministern inte tar illa upp vill jag gärna berätta att vi har bytt namn och numera heter Kristdemokraterna.

Ja, vi vill ha en något långsammare utbildningstakt nu. Det handlar om 7 500 färre platser under tre år. En del av de pengar som vi sparar på det sättet har vi i det läge som råder i dag satsat på kommunerna för att i stället kunna höja kvaliteten på grundskolan. Men det innebär inte att vi inte i framtida budgetar vill försöka få fram pengar så att högskolan kan byggas ut.

Jag fick inte något svar angående miljarden. Jag tycker att det är märkligt att man lägger in det på det sätt som man har gjort i budgeten. Man hugger till med ett anslag men säger att det bara är teknikaliteter och att man får se var det så småningom hamnar. Så vi skulle gärna vilja veta mer om var den här miljarden skall dras in.

Anf. 104 Utbildningsminister CARL THAM (s):

Fru talman! Jag beklagar felsägningen vad gäller Kristdemokraternas namnbyte.

Vi diskuterar nu nästa budget. Det är uppenbarligen ett faktum att kristdemokraterna inte vill ha den utbyggnad av högskolan som vi förordar. Jag beklagar det. Jag tror inte att det är till gagn för svenskt utbildningsväsende. Vi kommer att fortsätta på den här linjen och bygga ut högskolan i jämn takt. Därför kan jag säga att den miljard som Inger Davidson talar om inte kommer att belasta högskoleanslaget.

Anf. 105 GUNNAR GOUDE (mp) replik:

Fru talman! Utbildningsministern beskriver en jämn utbyggnad av grundutbildningen vid högskolor och universitet. Det är såvitt jag förstår också en mycket snabb utbyggnad. Vi hörde att målet är att redan inom några år vara uppe i 50 %, dvs. 50 % av ungdomarna skall kunna välja en grundutbildning vid en högskola. Några meningar senare talar utbildningsministern om en högskola för alla.

Det här är någonting som jag tror är mycket större än vad det framställs som. Det handlar nog egentligen om en universitetsreform, alltså något som motsvarar gymnasiereformen som vi just nu genomlever.

Man kan ju inte bara utöka antalet platser och tro att det skall rulla på ungefär som tidigare. Det här är mer spännande än så, och det är naturligtvis utbildningsministern medveten om. Jag undrar om det inte redan nu vore angeläget att stanna upp och tänka litet grand inför detta. De 30 000 platserna är bra. Men hur tas studenterna emot? På den punkten tror jag att man får lov att se om sitt hus. Det kommer att behövas en helt annan form av undervisning, individualiserad undervisning. Studentmaterialet är mer heterogent, och studenterna behöver mer hjälp, helt enkelt.

Någon ordentlig utbildning av högskolelärare har vi egentligen inte. Det är den enda gruppen av lärare som saknar professionell utbildning. Vi har föreslagit att man skall ha en högskolelärarytbildning. Jag tror det kommer att behövas.

Men det behövs också andra små åtgärder. Vad skall studenterna läsa? Hur skall vi få garantier för att det inte är de svagare institutionerna vid universiteten som tar emot eleverna? Eftersom vi har en kvalitetssäkering i form av pengar i proportion till antalet godkända elever lever vi med ett litet farligt system just nu. Det skulle krävas ett slags rationalisering och åtgärder som garanterar att det här kommer att leda till någonting bra.

Anf. 106 Utbildningsminister CARL THAM (s):

Fru talman! Jag kan i långa stycken hålla med Gunnar Goude. Jag tror att det är helt rätt att vi inte bara går in i ett system med flera platser. Vi går också in i ett system som är delvis annorlunda. Det kräver strukturella reformer inom högskolan. Det kräver säkert också reformer när det gäller den pedagogiska utvecklingen. Det är en sak som vi också tar upp i årets proposition där vi förordar olika åtgärder.

En åtgärd av största betydelse, som vi får tillfälle att återkomma till i riksdagen i vår, är reformer av tjänstesystemet. Det är helt klart att tjänstesystemet och karriärkriterierna i tjänstesystemet har stor betydelse för bl.a. den pedagogiska utvecklingen inom högskolan. Det är alltså en viktig faktor.

Men det finns också andra faktorer. Det gäller exempelvis frågan om hur man på ett effektivt sätt skall utnyttja den moderna teknologin i undervisningen – inte så att man tror att det är en lösning på alla problem, men så att man ändå utnyttjar dess potential. Det är också ett arbete som pågår.

Det finns alltså flera frågor som måste få svar. Det är helt rätt att det krävs en fundering och det krävs samverkan med högskolorna. Det krävs

naturligtvis också resurser – det är jag helt på det klara med – för att säkra kvaliteten samtidigt som utbyggnad sker.

Anf. 107 GUNNAR GOUDE (mp) replik:

Fru talman! Jag tackar för svaret. Min tanke var att det redan nu kunde ha stått mer om detta i propositionen. Men det är väl att det kommer.

Jag skall gå över till ett annat område, så att vi kan vara oense på någon punkt också.

Det gäller grundforskningen. Jag skulle vilja fråga om utbildningsministern inte inser att grundforskningen bör förstärkas. Jag har en känsla av att det finns något slags glapp i uppfattningarna. Vi har debatterat huruvida det råder obalans mellan grundforskningen och tillämpad forskning eller inte. Jag är helt övertygad om att vi har en underdimensionerad grundforskning och att den behöver förstärkas. Jag ser också oroande tecken i propositionen när det gäller knaprandet på grundforskningen. Det är öronmärkningen av pengar till forskningsråden, t.ex. HSFR, eller det lilla direktivet om att forskningsråden nu också skall titta på samhällsnyttan i fråga om de ansökningar för grundforskning som ligger hos forskningsråden.

Det tror jag är bland det värsta man kan ta sig före när det gäller grundforskning. Det går helt i stick i stäv mot det som är drivkrafterna för utveckling av en bra grundforskning. Det är olycksbådande, och jag vill gärna ha ett svar på frågan om grundforskningen skall utarmas. Det är förstås en överdrift. Men borde inte grundforskningen kraftigt förstärkas i det här läget?

Anf. 108 Utbildningsminister CARL THAM (s):

Fru talman! Som jag åtskilliga gånger har påpekat kommer de samlade resurserna till forskningen att öka även med de besparingar som har gjorts. Men det är klart, de kommer inte öka i lika snabb takt som man kanske hade hoppats eller som möjligen vore önskvärt.

Men volymen är redan hög, och jag godtar inte alls beskrivningen att det har blivit en snedbalans mellan tillämpad forskning och grundforskning.

Det är ju på det sättet – det vet Gunnar Goude – att gränsdragningarna alls inte är så självklara som man möjligen kan tro när man hör det sägas så här.

Om vi t.ex. tar det medicinska forskningsområdet är det alldeles uppenbart att en mycket stor andel av resurserna satsas på områden där man från både vetenskapliga och allmänna utgångspunkter anser att det är möjligt och angeläget att komma fram till nya forskningsresultat.

Låt oss t.ex. ta bekämpningen av cancer. Det är ytterst en nyttobestämd forskning. Vi vill hitta medel som bekämpar cancer. Men det är också till allra största delen en grundforskning som kan leda fram till det.

Så det är inte någon ovanlig, revolutionerande eller ny princip som man inför när man säger att man också skall överväga samhällsrelevansen. Den vetenskapliga kvaliteten måste vara helt avgörande, först och främst. Ingen har nytta av vetenskap som inte har hög kvalitet.

Men sedan är det många olika prioriteringar som måste göras. Ser man exempelvis på det medicinska forskningsområdet, på det tekniska forskningsområdet eller för den delen på de andra forskningsområdena spelar det självklart en viss roll vilket forskningsområde man befinner sig inom och vilken samhällsrelevans det har.

Anf. 109 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Fru talman! Jag tycker att det är bra att Carl Tham ändå flaggar för långsam takt när det gäller frågan om forskarutbildning vid de nya högskolorna. Det viktigaste måste ändå vara att de egna lärarna vid de nya högskolorna själva är forskarutbildade. Och *en* professor, Andreas Carl-gren, gör faktiskt ingen forskarutbildning, hur gärna man än skulle vilja tro det. Så ligger det inte till.

Kan jag av Carl Tham få svar på den fråga jag ställde till Bengt Silfverstrand och som rörde fördelningen av medel till de nya högskolorna, i första hand forskningsmedel? Finns det något slags kvalitetsbarometer som är okänd för andra? Eller går det att redogöra för de principer man har använt när man beslutat att inte ge några nya pengar till Dalarna och mycket pengar till universitetsfilialerna?

Också i platsfördelningen är det mycket tydligt att man prioriterar de gamla universitetsfilialerna, och jag har ingenting emot det. Däremot är jag emot att man inte talar om att man har ett syfte med det, t.ex. att man nu bygger upp dessa filialer så att de inom ett antal år skall kunna benämnas universitet. Att folk inte vet vilka principerna bakom detta är gör att oron blir större och de brev som vi alla får ökar i antal. Min erfarenhet är att det är mycket bättre att klart tala om varför man gör saker ting. Då blir det lättare att acceptera än om folk ingenting alls vet.

Anf. 110 Utbildningsminister CARL THAM (s):

Fru talman! Jag måste säga att jag för ovanlighetens skull inte riktigt förstår vad Margitta Edgren egentligen vill säga. Syftet är ju alldeles klart. I propositionen har vi tydligt angivit att vi hoppas på och räknar med att högskolorna i Karlstad, Växjö och Örebro och Mithögskolan inom en tämligen nära framtid skall kunna omvandlas till universitet.

Avgörande är naturligtvis kvalitetsutvecklingen, och det är också för att kunna möjliggöra denna som de har fått resurser. Detta har jag sagt både här i kammaren och när jag har besökt dessa orter. Men avgörande är deras egna ansträngningar för att utnyttja sina resurser och bli godkända i den kvalitetsbedömning som ju utförs av Höskoleverket.

Dalarnas högskola har nämnts flera gånger. Den fick en oerhört kraftig ökning förra budgetperioden, ända upp till 21 miljoner. Därmed kom den upp till den nivå som vi nu har höjt många av de andra högskolorna till. Därför kunde Dalarna inte få något extra tillskott 1997.

I övrigt vill jag inte alls påstå att det är någon listig, öppen eller dold, metodologi som ligger bakom detta. Man har helt enkelt tittat på anslagen, på vad högskolorna har begärt, och försökt fördela medlen något så när i förhållande till högskolornas resurser och möjligheter. Märkvärdigare än så är det inte. Jag skall avslöja en sak för Margitta Edgren: Det är så all budgetbehandling går till. Det är ingenting speciellt konstigt med den här.

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

allmänt

Prot. 1996/97:43
11 december

I förhållande till vad jag har sagt tidigare vill jag understryka att vi gärna vill öka anslagen på sina ställen. Jag vet att exempelvis att högskolan i Kalmar/Karlskrona skulle kunna göra av med mer medel, men det får bli en senare fråga som vi får återkomma till.

Anf. 111 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Fru talman! Carl Tham räknade inte upp att man också gör en kvalitetsbedömning. Betyder det att en sådan inte görs eller att den så att säga inte tål att lyftas fram?

Anf. 112 Utbildningsminister CARL THAM (s):

Fru talman! Det är självklart att det sker kontinuerliga kvalitetsbedömningar. Det är Högskoleverkets uppgift att göra dessa. Utbildningsdepartementet och jag själv försöker inte göra något slags lekmanamässig bedömning av högskolorna. Det skulle vara helt fel. Det måste ske professionellt, och det gör det också. Det tror jag att Margitta Edgren vet.

Högre utbildning Högre utbildning

Anf. 113 HANS HJORTZBERG-NORDLUND (m):

Fru talman! Högre utbildning och forskning hänger nära ihop. Att helt skilja begreppen åt, som vi bör göra i dag, ger lätt en skev bild av förhållandena vid universitet och högskolor, och det medför att debatten blir ganska likartad.

De senaste månaderna har vi i massmedierna kunnat följa en diskussion om svensk forskning som både har varit intensiv och förd med stor känsla. Sedan regeringen presenterade sin budget och jämte denna sin forskningsproposition har tidningarna varit fulla av kritik mot de Thamska förslagen. Hundratals lärare och professorer har protesterat mot nedskärningar som betraktats som ett hårt slag mot högre utbildning och forskning. Endast några få personer från universitetsvärlden har försvarat vår utbildningsministers åtgärder.

I denna allmänna diskussion har många skäl presenterats till varför det nuvarande regeringsförslaget inte håller måttet. Jag skall inte upprepa allt detta utan försöka hålla mig till valda delar av utbildningen vid universitet och högskolor.

Forskningspropositionen har redan utförligt behandlats här på morgonen, varför jag i stället skall ta upp några frågor som gäller högre utbildning i övrigt, nämligen universitetsbegreppet, utbyggnaden av utbildningen vid mindre och medelstora högskolor samt lärarutbyte mellan de mindre högskolorna och de nuvarande universiteten. Detta överensstämmer också med våra reservationer. Den högre utbildningen och forskningen hänger ju intimt samman, varför man inte kan tala om det ena utan att samtidigt något beröra det andra.

I ett antal motioner har vi presenterat en alternativ inriktning på fördelningen av statens resurser. Skillnaden mellan majoritetens och vårt förslag är omfattande och principiellt viktig. Vi har inställningen att när man manipulerar den högre utbildningen och forskningen så manipulerar man också Sveriges framtid.

Den högre utbildningen måste bedrivas på ett sådant sätt att höga kvalitetskrav inte får stå tillbaka för en snabb utbyggnad baserad på regionalpolitiska eller andra politiska skäl. Vi har här i landet framför allt behov av utbildade personer inom teknik och naturvetenskap. Svensk industri står och faller med om vi kan få fram tillräckligt många civilingenjörer och doktorer inom dessa fält.

Prot. 1996/97:43

11 december

*Anslag till utbildning
och forskning*

Indragningar på utbildningsområdet inom de gamla universiteten innebär inte någon omedelbar katastrof för Sverige. På längre sikt kan det dock få konsekvenser som sannerligen inte är önskvärda. På kort sikt drabbas framför allt yngre forskare.

Vårt land och vårt välstånd har tidigare hävdat sig mycket bra i världen, vilket Carl Tham också påpekade. En orsak till detta har varit landets relativa utbildningsläge. Detta har gjort att vi i Sverige har kunnat utveckla vårt välstånd på en bas som skapats av våra svenska innovatörer. Många större svenska företag lever fortfarande på våra pionjärer från tidigt 1900-tal. Så kommer det inte att kunna fortfa om vi inte ser till att högre utbildning och forskning gynnas.

Om så inte sker bygger vi fast oss i dagens finansiella kris, då förutsättningarna för att komma ur denna på längre sikt försvinner. Årets budget är illavarslande med de indragningar som trots allt finns, framför allt vad gäller de gamla universiteten.

Ordet universitet kommer från det latinska ordet *universitas*, som betyder helhet. Universitet skulle också rymma de fyra fakulteterna för att betecknas så. Så småningom började emellertid en del universitet att bli mycket specialiserade och ändå kalla sig universitet.

Under 1900-talet har begreppet universitet blivit allt suddigare, och i dag är de internationella kraven endast att utbildningen skall ha en hög nivå, gärna vara av spetstyp och omfatta relativt många studerande. Universiteten skall ha flera fakulteter och själva kunna examinera sina studenter och utnämna sina professorer. Den universella karaktären på utbildningen är inte längre ett krav.

I Sverige har universitetstiteln fram till den nu aktuella budgeten varit förbehållen de allra största högskolorna. Kravet har bl.a. varit att det skall finnas flera fakulteter och en högklassig biblioteksfunktion. Beteckningen universitet är en kvalitetsupplysning som är viktig för studenter och lärare inom och utom landet.

När nu regeringen vill utnämna Tekniska högskolan i Luleå och fyra mindre högskolor till universitet devalverar man otvivelaktigt universitetsbegreppet, vilket inte saknar betydelse, inte minst för de gamla universiteten.

En invändning mot en snabb och kraftig utbyggnad av de regionala högskolorna har varit att det är mindre effektivt än att förse de gamla stora universiteten med mera medel. Utbildningen och forskningen blir för spridd på många högskolor och många mycket små institutioner. Alltför ofta blir den av lägre kvalitet än den forskning och utbildning som bedrivs vid de stora universiteten, trots stor entusiasm från professorer och forskare. De många forskarna vid de större enheterna kan i viss mån garantera en lägsta kvalitet.

Det har sagts att vid de regionala högskolorna uppnås inte den självständighet eller den kritiska massa som fordras för hög kvalitet och effektivitet. Det hindrar inte att den grundutbildning som äger rum vid de mindre och medelstora högskolorna är mycket väsentlig, men för att vara fullgod kräver den också en bakgrund i forskningssamhället. På sikt bör ett ökat antal professorer knytas till dessa högskolor.

Den satsning man nu gör på de mindre och mellanstora högskolorna behövs, men den måste äga rum under ständigt beaktande av utbildningskvaliteten. Utbyggnaden av nätverksstrukturer mellan dessa högskolor

och universiteten måste stödjas, inte minst för att den ständiga kompetensutveckling som en högskolelärare måste få skall fungera.

Forskningen vid de mindre högskolorna måste drivas under samma kvalitetskrav som vid universiteten. Alla lärare måste ges förutsättningar för nära kontakter och erfarenhetsutbyten med kolleger. Det är fortfarande tveksamt om sådana möjligheter föreligger vid en del av dessa högskolor. Kan en utbildning förmedlad av lärare vid de mindre högskolorna utan egen forskning vara lika bra som utbildningen i det stora nätverk som finns vid ett fullt utbyggt universitet?

Samarbete med näringsliv och samhälle är också väsentligt. Vid de mindre högskolorna är det helt avgörande med goda kontakter med det lokala näringslivet. På det sättet måste alla högskolor leva upp till det nya begreppet bygdehögskolor. Man måste ha bra kontakt med sin egen bygd. Det lokala näringslivet kan ge inspiration och uppslag för forskning vid högskolan, och näringslivet i det omgivande länet skall ju också ta emot de utbildade studenterna – ju fler, desto bättre.

Förhållandena är mycket olika vid olika högskolor och institutioner. När regeringen nu lägger ut mycket pengar på bl.a. fasta forskningsresurser vid de mindre högskolorna blir det risk för att man inte uppnår samma resultat som man skulle få vid de etablerade universiteten. Hur skall man lösa lärarproblemen vid de små högskolorna? Den starkt ökade intagningen kräver ju lärare som bara delvis finns. Det här är en fråga.

De stora utmaningar som Sverige står inför kräver en konsekvent och långsiktig utbildnings- och forskningspolitik av den typ som grundlades av Moderaterna under den förra regeringsperioden. Framför allt måste kvaliteten hävdas på alla nivåer. Denna långsiktiga utbildningsstrategi äventyras av den nu förda socialdemokratiska politiken.

Anf. 114 ANDREAS CARLGREN (c):

Fru talman! Nu sker det en mycket stor utbyggnad av antalet högskoleplatser i landet. Det är ett viktigt steg för att vi skall kunna ge tillräckliga utbildningschanser för alla människor runt om i landet. Men nu tar vi ett kvantitativt språng som samtidigt skall förenas med ett kvalitativt språng. Det är därför det är så viktigt att det inte bara blir utbildningsplatser utan också forskning vid de nya högskolorna.

Vi i Centerpartiet har föreslagit en kvalificeringstrappa för de nya högskolorna. Vi menar att varje högskola som tilldelas ett utbildningsuppdrag också skall ha ett basanslag för forskning. Det är det steget vi nu uppnår genom att varje högskola får fasta forskningsresurser. I nästa steg tycker vi att de högskolor som prövats för magisterexamen skall bli berättigade till ytterligare resurser för forskning och forskarutbildning. På det sättet får man ekonomiskt underlag för att också knyta fler professorer till högskolan. I ett tredje steg skall man få examinationsrättigheter för doktorander och licentiater. Det skall fastställas särskilda kriterier för det. Högskoleverket skall pröva kvalitetsnivån. På det sättet har man också kvalificerat sig för den högsta nivån med de kraftigaste resurserna.

På det här sättet skulle vi skapa ett inbyggt system där högskolorna hela tiden har anledning att sträva efter högre kvalifikationsnivå. Det skulle göra det möjligt att rekrytera fler forskarutbildade, fler lärare med forskarbakgrund och fler professorer. Man skulle också ha ekonomiskt underlag för detta.

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

högre utbildning

I dag befinner ju sig många nya högskolor i ett moment 22. De kan inte skaffa sig tillräckligt underlag för professorer och forskarutbildade lärare. Å andra sidan klarar man då inte att i tillräcklig grad satsa på en forskning som är tillräckligt kvalificerad. Här finns enorma möjligheter som Sverige går miste om i fall vi inte ger dessa möjligheter till de nya högskolorna.

Vi vill också skapa förutsättningar för en friare fakultetsorganisation. Fakulteterna spelar en mycket viktig roll för att anordna forskarutbildning och stå för den vetenskapliga kvalitetsgranskningen. Vi tycker att man skulle upprätta klara kriterier för när en högskola har rätt att inrätta egen fakultet. Vi skall inte följa de begränsande regler som gäller i dag och som gör det möjligt bara för universiteten att ha fakulteter. På det sättet skulle vi också där höja kvalitetsnivån vid högskolorna runt om i landet.

Vi är nu äntligen på väg att nå en ordning där det bildas fler universitet i Sverige. Jag menar att det är ett mycket viktigt steg framåt. För dem som är kritiska mot detta kan det vara värt att lägga märke till att de högskolor som nu är mest aktuella, Växjö, Örebro, Karlstad och Mithögskolan, är högskolor som alla har ett studentantal på omkring 7 000–8 000. Det är långt mer än vad t.ex. Lund och Uppsala hade på 50-talet. Jag menar att det många gånger är en fullständigt konservativ och gammaldags hållning som säger att dessa högskolor inte skulle kunna bli universitet för att de är så små. Det är lika logiskt som att påstå att Lund och Uppsala inte hade förutsättningar att vara universitet på 50-talet. När Umeå fick bli universitet 1965 hade man 1 900 studenter. När Linköping blev universitet 1975 hade man 5 700 studenter. I bägge fallen var det ett klart mindre antal än de som nu är aktuella.

Vi kritiserar däremot förslaget på en punkt. Det måste gå snabbare fram. Vi vill ha en tidsplan fastlagd som gör det möjligt för högskolorna att ansöka med snabbaste möjliga tempo, så att vi äntligen når i land med snabba beslut om att bilda universitet vid de här högskolorna. Som jag tidigare nämnde ser vi i Centerpartiet det här som en stor framgång, eftersom vi sedan flera år har haft det här inskrivet som en viktig punkt i vårt partiprogram.

Nu ökade väl oklarheten ytterligare om var Moderaterna står.

Vi är många som har efterlyst hur många platser Moderaterna egentligen vill ha vid högskolorna. Att man vill ha färre platser än vad Centerpartiet och regeringen har kommit överens om har varit uppenbart. Man har underlag att kunna precisera hur mycket färre platser man vill ha, det är bara så att man inte vill precisera det. Nu framkom dessutom att man faktiskt ifrågasätter satsningen med fasta forskningsresurser vid de här högskolorna. Det är länge sedan Moderaterna kunde använda sig av sin slogan Partiet som ger klara besked.

Fru talman! För att spara kammarens tid skall jag inte utnyttja hela min talartid och yrkar bifall till bara en reservation, nämligen reservation 4 mom. 10. Vi står självfallet bakom alla andra också, även om jag inte nu yrkar bifall till dem.

Anf. 115 MARGITTA EDGREN (fp):

Fru talman! Låt mig börja med att säga till Andreas Carlgren att jämförelsen mellan Uppsala och t.ex. Mithögskolan var korrekt vad gäller studenter. Men han glömde nästa led. De 5 500 studenter som 1958 un-

dervisades i Uppsala hade 110 professorer och 260 docenter som hjälp i sin inläring, medan de 7 000 studenter som i dag finns i Mitthögskolans tre olika lokaliseringar har 301 lärare, av vilka 70 har forskarutbildning. Man får ta hela exemplet i hela dess bredd för att det skall vara riktigt relevant.

Fru talman! Det är bra att vi i utskottet har enats om att utreda lärarutbildningarna. Till det bidrog inte minst den utfrågning som utskottet anordnade. Jag är övertygad om att framtidens krav på skolan och därmed på lärarna kommer fram i utredningen samt de förutsättningar och villkor som måste gälla, både vad avser det som vi direkt och explicit har uttalat och det som vi inte har uttalat, t.ex. jämställdhet som en pedagogisk fråga. Jag är glad över att högskolans grundutbildningsråd bibehålls. Det markerar utbildningarnas betydelse och självständiga ställning inom Högskoleverket på ett sätt som högskolevärlden förstår sig på. Det har dessutom gott internationellt rykte och gör, såvitt jag förstår, ett mycket bra jobb.

Nu anmäls i denna proposition att rådet för forskning om universitet och högskolor skall försvinna efter 1998. Det anser Folkpartiet vara lika dumt som förslaget att lägga ned grundutbildningsrådet för två sedan. Det råder brist på forskning om universitet och högskolor fortfarande. Tänk om, socialdemokrater, till nästa budget och behåll det rådet!

Folkpartiet har prioriterat hårt i årets högskolebudget. Trots att våra förslag röstats bort och endast beskrivs i ett särskilt yttrande som vi alltså inte röstar om, vill jag ta fram några viktiga prioriteringar som vi gör.

Vi prioriterar att inte minska högskolornas tilltro till målstyrning som princip genom att säga nej till indragning av myndighetskaper. Det handlar om att återföra 261 miljoner till universiteten, KTH, Idrottshögskolan, Karolinska institutet men också flera av de nya högskolorna – Luleå, Kristianstad och Gävle/Sandviken.

Vi var med en gång om att införa målstyrning för universitet och högskolor och ge ett ökat ansvar för att nå de mål som riksdagen satt upp. Det systemet slås nu bit för bit sönder av den socialdemokratiska regeringen. Det är inte längre tal om att förhandla om ett utbildningsuppdrag, utan nu tilldelas platser. Antagningen har mycket mindre inslag av lokalt ansvar. Det är regeringen som har bestämt hur det skall vara. Kvalitetspremier som inslag i resursfördelningen är borta. Nu återtar man alltså myndighetskapalet. Risken är att resultatet blir en högskola som sneglar mot departementet, som försöker tyda signaler och som slutar att tänka självständigt och inte längre vågar ta några risker. Man blir rädd att göra fel. Det hämmar alltid kreativitet.

Vi prioriterade också sommaruniversitet med 25 000 platser. Det säger i och för sig också regeringen att man vill ha, men man ger inga extra pengar till det. Jag tror inte att det är möjligt att genomföra sommaruniversitet utan att det finns resurser. Vi tycker att det är en bra form som ett permanent inslag i svensk högskola. Det är ett sätt att reellt komma närmare ett treterminssystem, som jag tror har framtiden för sig.

Vi prioriterade också fler doktorandtjänster genom omvandling av utbildningsbidrag till tjänster. Det är verkligen en fråga om jämställdhet. Vi vet att kvinnor avstår från forskarutbildningen om det innebär social otrygghet. Vi var helt emot att man återinförde utbildningsbidrag som en finansiering av forskarutbildning. Det är ett otryggt system för doktoran-

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

högre utbildning

der som leder till längre studietider. Det ger inte de sociala rättigheter som en tjänst ger. Eftersom Sverige behöver öka antalet doktorander och potentialen för ökning är kvinnor, är det avgörande att vi har tillräckligt många tjänster så att de har möjlighet att planera och genomföra sina studier, även om de skaffar sig ett barn.

Fru talman! Vi har lämnat tiden bakom oss då högskolan var till för ett fåtal. Nu närmar vi oss Folkpartiets mål, som är att minst en halv årskull skall söka sig dit. Mellan 1985 och 1986 samt 1992 och 1993 ökade övergångsfrekvensen inom tre år från det man lämnat gymnasiet från 20 % till 34 %. Naturligtvis är det en effekt av utbyggnaden av högskolan men också av ungdomarnas höga arbetslöshet.

Fru talman! Jag tror på de nya högskolorna. De har visat nytänkande och flexibilitet. Universiteten har bredd och djup, uthållighet och stabilitet, som landet också behöver. Det vi inte får göra är att sätta nya högskolor och universitet i motsatsförhållande till varandra, vilket jag tycker att regeringen har gjort i denna budget. Universiteten har fått en minskning av platser, medan de nya högskolorna har fått ta emot hela ökningen.

För den enskilde student som söker sig en plats eller den lärare som just börjar tjänstgöra på en ort där studenternas antal minskar och som nu varslas är det egalt om det är Arbetsmarknadsdepartementet eller Utbildningsdepartementet som tidigare finansierat de 15 000 platserna. För ordningens skull vill jag bara tala om för kammaren att vi inte fördelat på annat sätt, men vi låter oss ändå inte luras att tro att det är 15 000 nya platser.

Till slut vill jag säga några ord om begreppet universitet. Vad som karakteriserar ett universitet anser Folkpartiet måste vara entydigt, då vi tar avstånd från att begreppet nu skall politiseras och att det är regeringen som har makten att fördela benämningar. Självklart skall det prövas mot på förhand kända kriterier. Den prövningen skall utföras av Högskoleverket som annan kvalitetsprövning. Motsvarar en högskola kriterierna skall den självklart benämnas universitet.

Med detta, fru talman, yrkar jag bifall till reservation 5 mom. 27. Tidigare har jag för högskoledelen yrkat bifall till reservation 3 mom. 7 och 60.

Anf. 116 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v):

Fru talman! En hög kompetensnivå är inte bara avgörande för den ekonomiska utvecklingen utan stärker också det demokratiska välfärds-samhället på andra sätt. Vänsterpartiets grundsyn är att alla som vill och som uppfyller behörighetskraven skall få möjlighet till högre studier. Trots en kraftig expansion av högskolan finns det i dag stora grupper vars utbildning är otillräcklig för dagens arbetsmarknader.

I de perspektiven är utbyggnaden av vuxenutbildningen och högskolan mycket positiv. Men det är viktigt att en ökad dimensionering görs med bibehållen hög kvalitet. Därför måste undervisningen och den pedagogiska fortbildningen av lärarna inom högskolan ges hög prioritet. Ett ökat antal studenter ställer stora krav på flexibilitet och nytänkande i undervisningen.

Frågan om en förändrad tjänsteorganisation utreds för närvarande och skall utmynna i en proposition under våren, vilket vi välkomnar. Men jag är oroad över den lärarbrist som redan i dag är tydlig, särskilt på de

mindre och medelstora högskolorna, och anser att regeringen ger en alltför lättvindig och optimistisk bild av tillgången på lärare i propositionen. En närmare analys av rekryteringsbehovet saknas.

Om regeringen dessutom väljer att under 1997 lägga fram ett förslag om en förkortad forskarutbildning, där doktoranderna inte längre har undervisningsskyldighet, kan läget bli mycket besvärligt. Doktoranderna står ju för närvarande för en icke oväsentlig del av undervisningen på grundutbildningen och även för handledning. Jag är rädd för att det betydelsefulla pedagogiska utvecklingsarbetet kan rinna ut i sanden, om allt färre lärare får ta hand om allt fler studenter. Stora undervisningsgrupper gör det svårare att satsa på problembaserad inläring, projektarbeten eller att på annat sätt experimentera med alternativa undervisnings- och tentamensformer. Bristen på disputerade lärare inom vissa ämnesområden kan också försvåra forskningsanknytningen i grundutbildningen.

Med detta yrkar jag bifall till Vänsterpartiets reservation nr 9, mom. 26 om lärarsituationen vid universitet och högskolor. Jag står givetvis bakom övriga reservationer, men väljer att endast yrka bifall till denna.

Anf. 117 GUNNAR GOUDE (mp):

Fru talman! När det gäller den högre utbildningen har vi i Sverige sett en förstärkning i form av de små och medelstora högskolorna. Man sprider utbildningsutbudet över landet, och i någon bemärkelse kan man tala om regionala högskolor, därför att många nya regioner får tillgång till högre utbildning, och det är viktigt.

Naturligtvis kommer den här utbildningen inte att utformas på samma sätt som vi är vana vid att utbildningen har skett vid universiteten, utan vi hoppas på att den får nya former och nya inriktningar. Förmodligen kommer det också att bli så att de små och medelstora högskolorna inom den närmaste framtiden kommer att specialisera sig, antagligen inom områden med regional anknytning. De kommer alltså att framför allt förknippas med det näringsliv som finns inom regionen.

Men jag tror också att vi inom en snar framtid kommer att se att kommunikationerna mellan universitet och högskolor inom Sverige och med utländska universitet och högskolor kommer att öka. Bilden av utbildningen kommer att förändras. Vi kommer att få en större rörlighet. Det är inte längre viktigt att en liten eller medelstor högskola skall kunna ge bred utbildning inom alla områden. Det är lätt för en student att flytta sig eller att kombinera studierna med distansstudier och besök på den ort som har specialitet.

Det som är problemet är snarast att utvecklingen har gått litet för fort. Tillväxten av antalet högskolor har naturligtvis, om vi ser till vad som hänt under de senaste tio åren, varit enormt stor i jämförelse med utvecklingstakten under tidigare decennier. Och det är bekymmersamt. Vi har sett en sådan här utveckling en gång tidigare i Sverige, på 60-talet. Då gjorde man misstag av olika slag. Låt oss lära av de misstagen. Man byggde ut i snabbare takt än det fanns kompetens och resurser för en utbyggnad. Man tillsatte tjänster med personal som egentligen inte var färdiga med sin egen utbildning, och man satte i gång forskning på områden där det egentligen inte fanns resurser för forskning. Låt oss inte göra om det misstaget, utan gå försiktigt fram.

Prot. 1996/97:43
11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

högre utbildning

Jag tror att regeringens förslag till satsningar är rimliga när det gäller storleksordningen, men jag tror också att det är viktigt att man så snabbt som möjligt ser till att man får en kvalitetshöjning över hela linjen. Det gäller forskarutbildningen. Vi måste få fram fler forskare. Man kan inte starta forskning utan att ha kvalificerade forskare. Vi behöver lärare som har högre kompetens. Det är litet tragiskt att man konstaterar att lärarna på en del små och medelstora högskolor inte har licentiat- eller doktorsexamen. De har alltså inte själva en forskarutbildning. Ser man till hur läget var för några decennier sedan kan man göra en jämförelse med gymnasierna, där lärarna som regel hade licentiat- eller doktorsgrad. Vi har alltså en mindre kvalificerad personal på högskolorna nu än vi hade på de gamla gymnasierna, med en lätt överdrift, för all del. Men bilden ser faktiskt ut litet på det sättet. De här svårigheterna måste överbryggas, och det måste ske relativt snabbt.

De stora universiteten och högskolorna har naturligtvis fortfarande det största utbildningsansvaret. Den övervägande mängden studenter går där. Man tänker sig också att den utbildningen skall utökas – 30 000 nya platser, varav en stor del naturligtvis också går till universitet och högskolor. Hur skall det här klaras av? Det gäller, som jag nämnde tidigare i diskussionen, inte bara att man utökar antalet platser. Det är i själva verket en universitetsreform som är på gång. Det här måste också uppmärksammas. Det ställer helt nya krav på undervisningsmetoder, pedagogik och på kvalifikationer hos lärarpersonalen. Man kan konstatera att av alla lärare som är verksamma här i landet på olika nivåer är högskolelärarna de enda som saknar utbildning. De har alltså inte professionalism på sitt område. Det tror jag blir kännbart när de nya studentkullarna kommer, för då ställs det krav på lärarna. De skall ta hand om en grupp studenter som är betydligt mer heterogen än vad man har varit van vid tidigare och ge dem en individualiserad undervisning. Vi föreslår från Miljöpartiets sida att man inrättar en sådan högskolelärarutbildning.

En sak till skulle jag vilja säga, och det är att de gamla universitetsstrukturerna inte är lämpade för en expansion av den här typen. De är för låsta. Det krävs också åtgärder för att man skall få en rörlighet inom universitetet som gör det möjligt att vidta de förändringar som behövs.

Några exempel: Tjänstestrukturen har vi talat om flera gånger i dag. Den är alldeles för låst. Vi behöver alltså fler typer av tjänster. Vi har bara tre för närvarande: adjunkter, lektorer och professorer. Det behövs mellantjänster, och för att få en ökad rörlighet behöver det vara tjänster som är visstidsförordnanden och inte, som det nu är, livstidsförordnanden.

Kvalitetssäkringarna som är gjorda på universitetet av förra regeringen gynnar inte heller utvecklingen i rätt riktning. Man tilldelar alltså medel efter antalet godkända studerande på olika kurser. Det kan lika gärna vara en bromsande regel som en som underlättar utveckling av kvalitet på universitetet. Det är inte lätt att föreslå bättre regler för kvalitetssäkring, men det bör utredas och vi bör få fram förslag på den punkten.

Vi har i andra sammanhang också talat om obalansen mellan grundforskning och tillämpad forskning. Den är stor, och den håller på att bli värre. Jag vill bara än en gång betona att vi måste få ordentlig förstärkning av grundforskningen. Vi har tidigare föreslagit metoder för det, med

grundforskningsavdraget – jag skall inte dra dem på nytt. Jag redogjorde i talarstolen för Miljöpartiets förslag för bara någon timme sedan.

Helt kort bara några ord om den tredje huvuduppgiften för universitet och högskolor, det som är det nya stora i både forskningspropositionen och budgeten för utgiftsområde 16. Det handlar om att öppna högskolor och universitet mot samhället, och det råder inget tvivel om att man tänker på en viss del av samhället, nämligen näringslivet. Ökat samarbete mellan universitet, högskolor och näringsliv, t.ex. industrin, skulle självfallet gynna svenskt näringsliv.

Det är bra. Men formerna för den här samverkan får vi inte veta mycket om. Det är dåligt förberett. Ute på universitet och högskolor frågar man sig säkert vad man kan och får göra.

På grund av ett misstag fick vi ett exempel på hur det inte får gå till. I budgetpropositionen behandlar regeringen på ett litet negativt sätt Uppsala universitets dataverksamhet. Där har man alltså startat en avdelning som heter UDAC, som har varit en lysande föregångare när det gäller just samverkan mellan universitet och näringsliv. UDAC har utvecklat dataverksamhet sedan 60-talet och varit ledande när det gäller detta i Sverige. Man har utvecklat en mängd tillämpningsområden, och vartefter dessa tillämpningsområden har mognat har man knoppat av verksamheten i form av företag, som sedan klarar sig självständigt ute i näringslivet.

Det här vill man nu lägga ned, och det är dags att göra det och bilda ytterligare ett bolag av UDAC:s verksamhet. UDAC har begärt det.

I budgeten ser vi då en något gnällig beskrivning av UDAC:s verksamhet, och regeringen begär tillstånd att få avveckla verksamheten. Detta är totalt onödigt, eftersom UDAC själv har begärt det.

Skälet till att jag tar upp detta är att det visar på en svårighet. Låt oss säga att man gör så som Miljöpartiet har föreslagit och inför t.ex. samhällsjourer vid universiteten. En institution skulle kunna låta doktorander ge service till företag, t.ex. när det gäller datakunskap. Vad händer då när ett konsultföretag etablerar sig på samma ort och startar samma verksamhet, och om företaget vänder sig till Konkurrensverket och säger att det är illojal konkurrens? Den frågan måste naturligtvis besvaras, därför att det kommer att gälla varje form av samarbete i ordnade former mellan universitet och näringsliv. Den konkurrensfrågan måste utredas.

Miljöpartiet föreslår att Högskoleverket tillsammans med Riksrevisionsverket och eventuellt Konkurrensverket får i uppgift att ta fram regler för universitet och högskolor när det gäller den här delen.

Fru talman! Jag vill yrka bifall till reservation 1, mom. 2, 4 och 15.

Anf. 118 INGER DAVIDSON (kd):

Fru talman! Dagens högskola präglas av de senaste årens kraftiga utbyggnad och en viss nyvunnen organisatorisk frihet. Vi tycker att utbyggnaden har varit nödvändig och att den också måste fortsätta, men precis som många andra här befärar vi att en alltför hög utbyggnadstakt kan bli på bekostnad av kvaliteten i undervisningen och när det gäller kringresurser. Det handlar om lärare men också om bibliotek, lokaler för självstudier och bostäder åt alla studenter som skall komma till de nya orterna. För oss är det också viktigt att den centrala styrningen får fortsätta i form av målstyrning, inte genom en massa onödiga regler och direktiv som begränsar högskolornas frihet.

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

högre utbildning

Ett nationellt mål bör vara att all högskoleutbildning på sikt skall få fasta forskningsresurser. Men även här måste utvecklingen ske gradvis, eftersom det tar tid att bygga upp goda forskningsmiljöer. Tyvärr saknar regeringens förslag en tydlig strategi. Det är oklart vilka principer som följts för fördelning av forskningsresurser. Vissa skolor får så kraftigt höjda resurser att man kan ifrågasätta om de kan utnyttjas optimalt, medan andra får mycket litet eller inget tillskott alls.

Regeringen ger inte heller högskolorna acceptabla planeringsföresättningar. Nu tillförs medel för ett stort antal platser – det är en del gamla som permanentas och en del nya. Samtidigt aviseras att 1999 skall 1 miljard sparas på utbildningssektorn, men inga riktlinjer ges för hur det skall ske. Besparingen nämns i det allra sista stycket under Anslagsberäkningar för universitet och högskolor, där det står: ”Denna besparing redovisas nu rent beräkningstekniskt under anslaget B 48. Ersättningar för klinisk utbildning och forskning.” Området är tydligen slumpmässigt utvalt, och i texten sägs ingenting om var besparingarna egentligen skall ske. Nu sade Carl Tham tidigare i dag, om jag uppfattade det rätt, att han lovade att det inte skulle belasta högskolesektorn. Det här sättet att behandla budgeten, tillsammans med det faktum att en del av neddragningen inom forskningen skall ersättas med medel ur forskningsstiftelserna trots att ingen riktigt vet hur det skall gå till, gör att trovärdigheten i budgetpropositionens beräkningar verkligen kan ifrågasättas.

Målet för antagningen till högskolan tycker vi kristdemokrater skall vara fri dimensionering. Alla behöriga sökande skall i normalfallet antas till önskad utbildning. Att så många i dag stängs ute är ett slöseri med den begåvningsreserv som finns i samhället. Men utbyggnaden måste ske i hög och jämn takt. Så långt som möjligt bör högskolan hållas fri från arbetsmarknadspolitik och konjunkturbetingade tillfälliga satsningar.

Hälften av de 30 000 nya högskoleplatser som föreslås för perioden 1997–1999 är inte nya utan utgörs av tidigare tillfälliga arbetsmarknadspolitiska satsningar, som nu blir permanenta. Den utvecklingen, att platserna permanentas, tycker vi alltså är positiv.

När det gäller det totala antalet nya platser föreslår vi att de begränsas till 22 500 för perioden 1997–1999, för att just ge högskolorna bättre planeringsföresättningar. Att regeringen har skjutit upp 15 000 av platserna från 1997 till 1998 visar att man åtminstone delvis gett oss rätt i vår bedömning att det går litet för fort med utökningen av antalet platser. Expansionen koncentreras nu till främst små och medelstora högskolor. Den inriktningen är bra, men också här är fördelningsgrunden oklar. Riksdagen hade behövt ett betydligt bättre underlag för att kunna bedöma fördelningen av platser mellan högskolorna.

En särskilt allvarlig konsekvens av bristen på långsiktighet inom utbildningspolitiken är att det gjort det svårare att rekrytera och behålla kompetenta lärare. Flera andra har också varit inne på det. Medan antalet helårstuderande ökade med 72 % mellan 1986 och 1995 ökade antalet lärare med bara 26 %. Problemet är speciellt allvarligt vid små och medelstora skolor, där det bara finns 21 % disputerade lärare mot 66 % vid universitet och fackhögskolor.

För att upprätthålla kvalitetsnivån måste inte bara antalet lärare vara tillräckligt. Det måste också ske en regelbunden pedagogisk förnyelse. Vikten av pedagogiskt skickliga lärare inom den högre utbildningen kan

inte nog betonas. Därför är det viktigt att undervisning ger högre meritvärde än i dag, för att lärarna skall stimuleras att utvecklas inom det pedagogiska området. I dag lönar det sig inte alls.

När det gäller prioriteringar av vissa kunskapsområden är det naturligt att utbildningssatsningar sker där efterfrågan på arbetskraft är stor, men det får inte innebära att man nedprioriterar andra områden, som inte främst styrs av kommersiella intressen. Humaniora – andliga, kulturella, sociala och etiska värden – är grundläggande för ett mänskligt samhälle och behövs inte minst i dag, då arbetslöshet och andra stora förändringar i samhället fått många att tappa fotfästet och förlora framtidstron.

Jämställdheten måste öka inom högskolan som inom de flesta andra samhällsområden. När nya lärare rekryteras bör det ske på ett sådant sätt att det gynnar en jämnare könsfördelning. Då har man chansen. Vi föreslår också att doktorander ges bättre möjligheter att anställas på doktorandtjänster. Det skulle framför allt gynna kvinnliga doktorander.

Slutligen, fru talman, behöver studenternas rättssäkerhet stärkas inom flera områden. Ju större den lokala friheten är, desto viktigare är det att studenterna har möjlighet att få sin sak prövad inom olika områden. Det är bråttom med en översyn på det här området.

Jag yrkar därmed bifall till reservation 5, mom. 9 och 27.

Anf. 119 MAJLÉNE WESTERLUND PANKE (s):

Fru talman! Måndagen den 23 september i år hade jag förmånen att inviga en ny, kvalificerad yrkesutbildning med inriktningen teknik och data i Hässleholm. Studenterna, ett fyrtiotal unga män och kvinnor, var spända och förväntansfulla, inte bara inför de nya studierna utan även inför den framtid som väntade därefter.

En av studenterna, Fredrik Bäckström från Eslöv, reflekterade över sin och kamraternas situation på följande sätt: Jag har en treårig utbildning i styr- och reglerteknik bakom mig, och för bara några år sedan var den utbildningen tillräcklig för att ge mig ett jobb. Han, liksom väl de flesta av oss, kunde konstatera att någonting har hänt då det gäller samhällets krav på de människor som det omfattar. Kunskaper och kompetenser blir snabbt för gamla, för smala och för små.

Nioårig grundskoleutbildning som bas för ett inträde i arbetslivet har ersatts av kravet på en treårig gymnasiekompetens, som i sin tur nu i ökad takt fylls på med krav även på högskolepoäng.

Till höstterminen 1996 inkom över 100 000 ansökningar till högskolans längre program. Det är 7 % fler än vid det förra ansökningstillfället, då man också noterade en betydlig ökning av antalet ansökningar i jämförelse med det föregående årets ansökningstillfälle, och så har det varit de senaste åren. Farhågorna om att de minskade ungdomskullarna skulle minska underlaget för högskolan har inte alls besannats, trots att minskningen har varit betydande. Antalet 19-åringar 1986 var 130 000, och är i dag ca 100 000.

Läsåret 1994/95 var antalet registrerade studenter ca 270 000.

Naturligtvis är det till en del de höga arbetslöshetssiffrorna som har ökat trycket på högskolan, men framför allt är det nog de slutsatser som många ungdomar har dragit vad gäller deras egna möjligheter att över huvud taget finna en plats på den framtida arbetsmarknaden som ligger till grund för de rekordhöga ansökningssiffrorna. Man har förstått kravet

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

högre utbildning

på högskolepoäng. Rätt utbildning och kompetens är nyckeln till den nutida arbetsmarknaden, och beredskap till vidare utbildning är passerkortet till den framtida.

Redan det faktum att så stor del av varje årskull kommer att ha en högskoleutbildning som bas kommer i sig att skapa en ny arbetsmarknad, med nya uppgifter och nya krav, ny organisation och ny struktur. Regeringens förslag att inrätta 30 000 nya, permanenta högskoleplatser är därför i det här sammanhanget ett mycket naturligt sätt att möta de ökande kraven på kunskap. Och de flesta av oss visar i debatten att vi vet att det förmodligen inte kommer att vara tillräckligt.

Att dessa 30 000 platser till största delen fördelas på mindre och medelstora högskolor är en självklar och angelägen del av förslaget. Ökningen av antalet studerande har varit och är förhållandevis störst vid dessa högskolor. Mindre och medelstora högskolor har ju också i mycket större utsträckning bidragit till att nya grupper av studenter har sökt sig till högskoleutbildning.

Fru talman! Vi anser inte att det nödvändigtvis måste finnas en motsättning mellan kvantitet och kvalitet. Kunskap och kompetens minskar ju inte i värde om den innehåller fler än i dag. Kunskap och kompetens öser vi ju inte ur någon källa som sinar om törsten blir för stor. Jag tror att äpplet som symbol för kunskap i dag borde ersättas av en pigg liten gris som, precis som mytens Särimmer, låter sig ätas på kvällen för att morgonen därpå återfinnas lika fet och obrukad som före gårdagens festmåltid. Jag tror att vi då skulle ha lättare att förstå vad kunskap och kompetens är.

Varje lärosäte har i dag enligt högskolelagen ansvaret för att anpassa verksamheten så att en hög kvalitet uppnås. Vi utgår från att varje lärosäte också tar detta ansvar på stort och fullt allvar.

Flertalet universitet och högskolor har också redovisat fler helårsstudenter och fler helårsprestationer än de kan få ersättning för inom ramen för de nuvarande takbeloppen. Vi välkomnar deras ansträngningar att så långt det är möjligt möta studenternas efterfrågan på högskoleutbildning och samhällets behov av högskoleutbildade.

Våra universitet och högskolor möter alltså i dag en mycket stor utmaning vad gäller förmåga till omstrukturering och förnyelse. I snabb takt skall de ge utrymme inte bara för ett större antal studenter utan även för studenter med olika kulturella bakgrunder och studenter med få eller inga studietraditioner från hemmet. De skall samtidigt skapa förutsättningar för att kvinnor i större utsträckning skall söka sig till för dem otraditionella studieinriktningar.

I denna utmaning får kvalitet inte enbart mätas i siffror för lärartäthet och lokalers modernitet. Den kanske viktigaste kvalitetsfaktorn är varje lärosätes möjlighet att möta de nya studentgruppernas krav på och behov av nya pedagogiska metoder.

Ett enhälligt utskott ger regeringen till känna att en parlamentarisk utredning bör tillsättas för att se över lärarutbildningen för grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning, och detta på grund av att de snabba förändringarna i omvärlden har väckt kravet på en ny lärarroll, som utöver goda ämneskunskaper även måste omfatta förmåga till omställning, förnyelse och utveckling.

Samma förmåga till pedagogisk förnyelse måste finnas hos högskolans lärare. Högskolans undervisning måste också inriktas mot problemorienterad inläring och projektbaserade studier, som lyfter fram varje enskild students förmåga till självständighet, kreativitet och kritisk analys. I en sådan undervisning ingår examinationen som en integrerad del. I en sådan undervisning ingår också jämställdhet, inte som ett specifikt ämne utan som pedagogisk metod.

Fru talman! Högskolan håller på att snabbt förändra sin position i samhället. Den flyttar närmare människors vardag. Den håller på att bli högskolan mitt i byn, med allt det inflytande och all den pondus som denna placering ger. I denna position finner högskolan sin tredje uppgift, nämligen den nära samverkan med det omgivande samhället.

Denna uppgift står inte i motsatsställning till de två traditionella uppgifterna, grundutbildning och forskning. I stället kan den ses som en i dagens situation nödvändig utveckling och komprimering av dessa två uppgifter.

I nära samverkan mellan högskola, näringsliv och samhälle skapas förutsättningarna för knytningen mellan forskaren och praktikern, mellan högskolevärlden och företagskulturen, för att föra ut till samhället de stora resurser av kunskap och kompetens som finns i högskolan, samtidigt som man öppnar kanalerna för flödet in till högskolan av de erfarenheter och kunskaper som i dag finns obearbetade därutanför.

Den skall förhoppningsvis bli ett av instrumenten att skapa den öppna högskolan för ett ständigt utbyte av kunskaper och erfarenheter, dit fler och fler människor söker sig under en eller flera perioder i livet, för att ta del av och tillägna sig ny kunskap.

Med detta, fru talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan samt till reservation 10.

Anf. 120 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik:

Fru talman! Jag har en fråga till Majléne Westerlund Panke. Det gäller något som jag tog upp i mitt anförande, nämligen den befarade lärarbristen.

Jag skulle vilja veta på vilket sätt regeringen har tänkt lösa det här. Siffror från Högskoleverket visar att antalet studenter sedan 1986 ökat med 72 % medan antalet lärare mellan 1986 och 1995 ökat med enbart 26 %. Nu expanderar högskolan ytterligare. Jag håller med Majléne Westerlund Panke om att det krävs ett pedagogiskt nytänkande och olika slag av experimenterande för att hitta nya former, men vad som definitivt inte krävs är mindre lärare. Ett öppet universitet som arbetar på annat sätt är ju nästan mer personalkrävande.

Jag får inte det här att gå ihop. Visserligen anger regeringen att antalet doktorsexamina har ökat under den senaste tioårsperioden, men vi vet också att näringslivet önskar fler doktorer ute i yrkesverksamhet. Dessutom pratar man om invandrade akademiker. Det är jättebra, men det finns svårigheter med det också. Likadant är det med att gå ut och söka lärare i den europeiska unionen.

Kan jag få litet mer kött på benen? Hur har regeringen tänkt lösa lärarfrågan?

Anf. 121 MAJLÉNE WESTERLUND PANKE (s) replik:

Fru talman! Nu är jag inte regeringen, men jag skall ändå försöka ge min syn på saken.

När högskolan expanderar så snabbt som den i dagsläget gör kommer det naturligtvis att skapa problem när det gäller att hinna rekrytera lärare till högskolan. Man kan då säga att det inte är något akut problem. Precis som flera har sagt i sina inlägg här i dag permanentar man ju nu platser på högskolan. Det innebär att massan studenter, om man nu får uttrycka sig så vanvördigt om personer, inte ökar med 30 000 under det här året.

Förhoppningen är naturligtvis att det ökade antalet doktorander och den ökade geografiska arbetsmarknaden till viss del skall kunna lösa de här problemen. Jag kan bara som exempel nämna att Halmstads högskola, där jag själv sitter i styrelsen, rekryterar lärare inte bara från Sverige, Norden och Europa utan även från Australien, Nya Zeeland osv. Jag tror att med den forsknings- och forskarkultur vi har i dag får vi nog se arbetsmarknaden för högskolelärare som ett litet vidare begrepp än bara en svensk arbetsmarknad.

Anf. 122 INGER DAVIDSON (kd) replik:

Fru talman! Jag kan inte acceptera att bli pådyvlad uppfattningen att utbildning skall vara förbehållen bara ett fåtal. Kunskapen minskar inte för att fler tar del av den, sade Majléne Westerlund Panke. Sedan var det visst någonting om att äpplet skulle bli en gris, och det må väl så vara. Men när jag talar om att jag rädd för att kvaliteten inte skall upprätthållas är jag nere på en mer praktisk nivå.

Om föreläsningssalarna inte räcker till, om högskoleorterna inte har bostäder som kan svälja alla studenter som kommer, om studenterna inte har någon plats där de kan sitta och studera och om varje lärare får ansvar för dubbelt så många studenter som tidigare är det klart att det påverkar hela kvaliteten på utbildningen. Och vilka är det som framför allt drabbas? Jo, självklart är det de som kommer från hem där man inte har någon studievana, där man inte backas upp och där man inte är så van vid den akademiska världen. Risken är stor att det är just de studenter som vi väldigt gärna vill nå som slås ut i en sådan situation.

Det är därför vi kräver att utbyggnaden skall gå något långsammare men i en jämn och hög takt, och det står jag för.

Anf. 123 MAJLÉNE WESTERLUND PANKE (s) replik:

Fru talman! Till viss del får jag i det här svaret upprepa vad jag sade till Britt-Marie Danestig-Olofsson: Jag ser att det här är ett problem, men jag uppfattar det inte som det akuta problem Inger Davidson utmålar det som.

Som jag sade i förra svaret är ju inte tillströmningen till universitet och högskolor 30 000 nya studenter till nästa läsår. Vi har i den debatt som fördes tidigare i dag fått höra att det här bara är en lek med siffror, att det inte är speciellt många s.k. nya platser som tillkommer 1997. Så till vida kan jag ge dem rätt som framförde detta: att det är nya permanenta platser det handlar om. Men att antalet studenter skulle öka i samma snabba takt är det inte fråga om. Vi har ju ett antal studenter på högskolorna i dag, vilket ni själva har framfört.

Därför tycker jag att det är litet grand av en katastrofutmålning som Inger Davidson gör: att vi under den här perioden skulle hamna i ett sådant katastrofält läge. Jag tror inte på det. Jag tror att den takt vi nu håller när det gäller utbildningen ligger i linje med vår förmåga att också rekrytera kompetent lärarpersonal.

Det kommer ju fler budgetpropositioner. Jag tror precis som Inger Davidson att det här är början till en vidare utbyggnad av högskolan.

Prot. 1996/97:43

11 december

*Anslag till utbildning
och forskning*

Högre utbildning

Anf. 124 INGER DAVIDSON (kd) replik:

Fru talman! Det är klart att det inte går att på tusentalet när säga vad som är rätt och vad som är fel. Jag tycker att det är bra att regeringen har beslutat att skjuta fram 15 000 platser till 1998 efter den kritik vi framförde här tidigare. Jag uppfattar det som att vi fått gehör för den. I stället för att komma 1997 kommer de 1998. Det ger naturligtvis lärosätena något bättre planeringsmöjligheter, i och med att de får ytterligare ett år på sig.

Jag tycker dock att vi borde dra lärdom av erfarenheterna från den förra omgången. Gunnar Goude beskrev dem ganska ingående i sitt anförande. Vi har ju en gång tidigare genomfört en väldigt snabb utbyggnad och expansion av högskolan, och det blev inte särskilt bra. De spåren förskräcker. Därför skall vi nu inte gå in på samma sätt, stoppa huvudet i sanden och säga att vi får se hur det blir. Det hade varit bättre, det vidhåller jag, att göra det här i något lägre takt men genom beräkningar veta att det kommer att fungera på alla plan.

Anf. 125 MAJLÉNE WESTERLUND PANKE (s) replik:

Fru talman! Låt mig till Inger Davidson säga att jag, som jag sagt i två tidigare svar, inte tror att det här läget är så akut. Jag vet också att den socialdemokratiska gruppen i utbildningsutskottet, precis som regeringen, är mycket väl medveten om att lärarpersonal måste rekryteras, att man inte bara kan öka antalet studenter vid universitet och högskolor. I det här fallet betecknar vi socialdemokrater inte läget som så akut och katastrofält som det nu utmålas.

Jag tror alltså inte att man klarar en rekrytering i samma takt som man bygger ut högskolan. Vad jag personligen ser framför mig är helt enkelt att vi kommer att bromsa väldigt många ungdomar som egentligen vill gå på högskola. Vi kan inte ta emot dem i samma takt som vår ekonomiska förmåga och rekryteringsförmåga, om jag får använda det ordet, tillåter. Det är kanske det mest problematiska.

Anf. 126 MARIETTA DE POURBAIX-LUNDIN (m):

Fru talman! I Stockholmsregionen bor närmare 2 miljoner människor. Storstockholms näringsliv har ett stort behov av högutbildade medarbetare, och även ett behov av kontinuerlig kompetensutveckling för dessa. Trots detta har Storstockholmsområdet ca 4 000 för få högskoleplatser i förhållande till antalet invånare, jämfört med riksgenomsnittet.

På Södertörn, dvs. de södra länsdelarna av Stockholm – dit räknas Botkyrka, Haninge, Huddinge, Nynäshamn, Salem, Södertälje och Tyresö – bor mer än en kvarts miljon invånare. Fram till helt nyligen fanns bara en tiondel av Stockholmsregionens högre utbildning där. Samtidigt är

andelen högskoleutbildade tre gånger större i de norra kommunerna än i de södra kommunerna.

Höstterminen 1996 startade Södertörns högskola. Jag tänker här hoppa över den historiska bakgrundsbeskrivningen. Jag kan också säga att högskolan för övrigt invigdes av utbildningsminister Carl Tham den 23 augusti i år.

Utbyggnaden av Södertörns högskola kommer att ske etappvis med ungefär 1 000 platser per år fram till 1999. Även en del andra kommuner på Södertörn får tillskott av utbildningsplatser på de utbildningsområden de redan har. På så sätt kan man säga att Södertörns högskola blir en nätverkshögskola, där inte allt är lokaliserat på en och samma plats.

Nu i höst startade 1 088 studenter vid Södertörns högskola. Då gäller det Huddinge, där huvudsätet ligger. Det var 6 sökande per utbildningsplats på program. Av de 1 088 kom 266 från Södertörn. 915 kom från Stockholms län. Bara 173 kom från platser utanför länet. Nog har närheten en viss betydelse även i denna dataålder. En annan förutsättning för att det skall fungera är naturligtvis att infrastrukturen fungerar. Där återstår en hel del att göra – speciellt på Södertörn.

Utbildningarna har inledningsvis tre profiler på Södertörns högskola. Det är naturvetenskap med inriktning mot organisk kemi, molekylärbio-logi, farmaci och medicinsk teknik, samhällsvetenskap och humaniora med inriktning mot språk, historia, kultur, marknad och organisation. Det finns också ett naturvetenskapligt basår. Våren 1997 är antalet sökande t.ex. på farmaceututbildningen 9 per plats. På socionomprogrammet är det 10 per plats.

I motionen 1996/97:Ub470, Utveckling av Södertörns högskola, som är skriven av undertecknad, Jerry Martinger och Margareta E Nordenvall, vill vi förutom det jag redan har sagt framhålla att vi på sikt tycker att Södertörns högskola måste tillföras forskningsresurser för att få universitetsstatus. Vi är väl medvetna om att detta tar tid. Att gå från högskola till universitet skall enligt oss moderater ske i en takt som tar hänsyn till kvalitetsaspekterna. Givetvis står vi bakom denna motion. Jag kommer inte att yrka bifall för tids vinnande. Jag vill säga att jag tycker att motionen har fått en litet märklig behandling i utskottet, där man i princip inte har bemött motionen. Man har bara klumpat ihop den med 59 andra motioner i en bilaga och avslagit alltihop.

Fru talman! Jag kommer varje år på ett eller annat sätt bevaka att Södertörns högskola får en bra utveckling och på sikt blir universitet.

Avslutningsvis vill jag ta upp en farhåga som jag hoppas är obefogad. Östersjöstiftelsen – en av de f.d. fria forskningsstiftelserna – har beviljat pengar till bl.a. utveckling av forskningsprogram och bibliotek och till ett multimedialt språklaboratorium vid Södertörns högskola. Jag hoppas att det faktum att regeringen nu tar kontrollen över de fria forskningsstiftelserna inte innebär att medel inte kommer att beviljas till detta framöver.

Förskola och grundskola

*Förskola och
grundskola*

Anf. 127 TOMAS
HÖGSTRÖM (m):

Fru talman! Utvecklingen i skolan måste självfallet följa utvecklingen i samhället i stort. I takt med att kunskapskraven ändras måste förändringar till. Behovet av förnyelse och beredvillighet att ta in nya erfarenheter i skolans värld kan inte nog betonas. Huvuduppgiften för skolan är att ge nästa generation kunskap och fostran av god kvalitet, och det förutsätter att kunskapskraven prioriteras och att elevernas resultat utvärderas, och inte minst att föräldrarna får ta del av skolans bedömning. Barns kunskapsutveckling kräver ett samspel mellan hem och skola.

Barn i Sverige tillhör den åldersgrupp som först möter samhällets insatser. Det sker i form av en väl utbyggd och i huvudsak kommunal barnomsorg. Det sker genom en i huvudsak kommunal grundskola.

Tyvärr kan vi konstatera att det finns en uttalad önskan från socialdemokraternas sida att tona ned det tidiga lärandets betydelse och i stället ägna sig åt formuleringar av typen ”gemensamt måldokument för barnomsorg och skola”. Det är angeläget med en samsyn och samverkan mellan barnomsorg, förskola och skola, syftande till att tydliggöra barns förmåga att vilja lära. Jag anser att organiserad pedagogik med betoning på lärande i meningen inhämtande av kunskaper måste ges större utrymme i förskolan. Ett steg i en sådan utveckling uppnås genom en gemensam läroplan för förskola och skola.

Den socialdemokratiska regeringen har valt att inte föreslå någon generellt sänkt ålder för skolstart – tyvärr, måste man säga, eftersom man då inte rätt tar till vara de tidiga åren för lärande. Vi menar att skolstart vid sex års ålder skall införas, med möjlighet för föräldrar att låta barn vänta ett år med sin skolstart.

Självfallet måste det vara så, för barn är olika. Men det är även lärare, och det är även skolor. Trots alla insatser som görs lämnar många elever skolan utan tillräckliga kunskaper. Den åldersfixering som finns i skolan kan många gånger vara felaktig. Vi har också i vår motion föreslagit att eleven skall få undervisning i grundskolan intill dess att han eller hon fyller 16 år, för att nå de mål som läroplanen ställer upp.

Fru talman! En bra och väl fungerande skola är ett nationellt prioriterat mål. Det moderata skolpengsförslaget har diskuterats. Självfallet är det en viktig beståndsdel när det gäller utbildningssystemets alla delar.

Det är bra och nödvändigt att ett nationellt skolpengssystem tillskapas för att värna kvalitet och utbildning, men framför allt för att det skall bli lika villkor för alla skolor oberoende av huvudman. Systemet, som Beatrice Ask tidigare i dag har redovisat, innebär att staten övertar huvudansvaret för att finansiera utbildningen i grund- och gymnasieskolorna med ett fast belopp per elev. Reformen sker stegvis och finansieras genom skatteväxling mellan stat och kommun. Skatteväxling är inget nytt i Sveriges politiska liv. Vi har tidigare skatteväxlat i Sverige, t.ex. mellan landsting och kommun genom ÅDEL. Det är alltså inga nyheter som den principen bygger på.

Självfallet behövs särskilda resurser till barn med särskilda behov, som kanske måste återfinnas på kommunal nivå. Riksdagen borde därför begära förslag av regeringen om hur ett nationellt skolpengssystem skall kunna utformas. Moderaterna har initierat systemet i den politiska debatten. Man kan konstatera utifrån dagens diskussioner att den socialdemokratiska minoritetsregeringen uppenbarligen är mycket upprörd över förslaget. Självfallet påverkar det nämligen den utbildningspolitiska de-

batten, som fokuserar på problemen. Problemen med den svenska skolan är att politisk styrning har för stort utrymme.

Jag tror inte att socialdemokraterna menar allvar när de använder uttryck som decentralisering, aktiva elever och föräldrar. Jag vet att de inte delar den moderata inställningen att ett verkligt kunskapslyft på alla nivåer bara kan förverkligas genom en bred uppslutning och många människors personliga engagemang i skola och utbildning.

Att göra det möjligt för föräldrar och elever att välja den skola de anser bäst är i det perspektivet en oslagbar reform. Den socialdemokratiska inställningen kommer mycket tydligt till uttryck i förslaget om föräldramajoritet i styrelser för den kommunala grundskolan. Det är på villkor som i allt väsentligt stipuleras av kommunpolitiker som föräldrar tillåts vara med och besluta. Det är olyckligt. Vad som händer är nämligen att efter förhandlingar om ekonomi, delegationsordningar och annat har föräldrarnas engagemang mattats. Många är de föräldrar som entusiastiskt har uttryckt önskemål om att ta ett större ansvar för skolan, och som sedan i mötet med drivna kommunpolitiker enbart har kunnat konstatera att de motarbetats. Inflytande och decentralisering skall enligt socialdemokratisk terminologi kanaliseras via kommunpolitiker. Vi moderater såg trots allt en möjlighet i förslaget när det gällde föräldramajoritet i styrelserna, även om vi varnade för inkonsekvenserna av förslaget. Det är väl därför det inte har blivit den framgång man trots allt hoppades på att det skulle bli.

Den verkliga decentraliseringen får man när föräldrar, elever och skolpersonal kan påverka skolans inriktning och form. Föräldrar blir mer aktiva om de får en möjlighet att påverka. Lärare blir mer motiverade om de får möjligheter som annars har förnekats dem. Friskolereformen – rätt att starta och driva skolor – är den reform som betytt mest för förnyelsen av skolan i modern tid. I stället för att bygga vidare på denna framgångsrika rörelse har regeringen tillsammans med än den ene, än den andre, dvs. än med Centerpartiet, än med Miljöpartiet, på olika sätt försvarat för friskolorna att vara verksamma. Det hinder som nu rests för utvecklingen av en bättre skola måste bort.

Till Socialdemokraterna vill jag säga: Är det inte dags att myndigförklara de alternativa skolformerna? Är det inte dags att myndigförklara engagerade föräldrar både inom skola och barnomsorg, så att de får en möjlighet att förverkliga sina idéer trots att ni tydligen anser det vara politiskt inkorrekt?

Anf. 128 TALMANNEN:

För kammararens information vill jag anmäla att debatten fortsätter i kväll efter middagsuppehåll mellan kl. 18.00 och 19.00. Avsikten är att votera i detta ärende och nästa, dvs. utbildningsutskottets ärenden, i kväll. Vi har en mycket lång talarlista både på torsdag och fredag samt alla dagar nästa vecka och det är därför angeläget att vi alla medverkar till att kunna hantera mängden anföranden och ärenden på ett klokt sätt.

Anf. 129 MARIE WILÉN (c):

Fru talman! Jag skall försöka medverka litet till det fru talmannen nämnde genom att avstå från att ytterligare kommentera moderaternas

förslag till nationell skolpeng. Jag hänvisar till Andreas Carlgrens tidigare inlägg i den frågan.

Regeringen skriver i budgetförslaget att de viktigaste frågorna inom verksamhetsområdet är att höja kvaliteten inom området skola och barnomsorg. Jag vill i denna debatt beröra de frågorna.

Centerpartiet anser att en av de viktigaste åtgärderna för att höja kvaliteten i förskolan och skolan är att göra grundskolan tioårig, att integrera förskolan med sju- och åttaåringarna osv. I denna fråga har regeringen hittills valt att avvakta, vilket jag beklagar.

Jag har sedan debatten i oktober blivit än mer övertygad om att utvecklandet av en tioårig grundskola med integration av sexårsverksamheten är oerhört viktig för barnens skull. Det senaste exemplet på det fick jag när jag i november besökte en skola i Vårgårda kommun, där en förälder berättade att skolans nya arbetssätt var jättebra. Hon önskade att båda hennes barn skulle ha fått denna mjuka skolstart, som uppmuntrar lärande på ett nytt och positivt sätt. Hennes son hade tyvärr gått i den "gamla" skolan, som bl.a. gav sonen i uppgift att räkna extra många tal för att han var färdig före alla andra i stället för att låta honom använda extratiden till att utveckla sig i ämnet svenska, som han hade betydligt svårare med.

Jag hoppas verkligen att regeringen i sitt fortsatta arbete med att bereda frågan om tioårig grundskola tar mer hänsyn till barnens bästa och inte som tidigare tar mer hänsyn till vad man tror Kommunförbundet, representerande kommunerna, anser vara bäst. Detta har dessutom visat sig vara en felaktig bedömning av regeringen.

En tioårig grundskola behövs så väl inför det kunskapsintensiva 2000-talet som ligger framför oss. Möjligheten att på ett lugnt och planerat sätt införa en tioårig grundskola inför 2000-talet får inte slarvas bort.

Fru talman! Centerpartiets förslag är mycket viktigt för att få en likvärdig verksamhet över hela landet, med en metodik och pedagogik som passar sexåringarna, och för att se till att alla barn får samma förutsättningar. Med utgångspunkt från att elevkullarna just nu är mycket stora föreslår Centerpartiet att den tioåriga grundskolan bör införas senast år 2000.

Inför kommande ställningstagande i frågan uppmanar jag partierna, även om det verkar litet förmätet, att titta en extra gång på Centerpartiets motion om skolfrågor. I den krävs bl.a. ett samlat program för hur en övergång till en tioårig grundskola skall genomföras.

I korthet vill jag också säga att när det gäller den framtida utbildningen av förskollärare och grundskollärare är det mycket önskvärt att samarbete och samordning utvecklas med tanke på de förändrade krav som hänger samman med skolstart vid sex års ålder. Jag kan med glädje konstatera att utskottet föreslår regeringen att tillsätta en parlamentarisk utredning om lärarutbildningen där bl.a. de frågor jag har nämnt kommer att beröras. Det är mycket bra.

Jag följer givetvis också regeringens arbete med ett samlat måldokument för den obligatoriska skolan, förskolans sexårsverksamhet och skolbarnomsorgen och hoppas att det kan bli ett redskap för att höja kvaliteten i skolan.

Regeringen skriver också i samband med detta i budgetförslaget att arbetet med att integrera förskoleverksamheten i skolan i syfte att för-

Prot. 1996/97:43

11 december

*Anslog till utbildning
och forskning*

*förskola och
grundskola*

bättra barns förutsättningar kommer att intensifieras i höst och under det kommande året. Min fråga till regeringen och dess representanter här nu är: Vad har gjorts i höst utöver arbetet med ett samlat måldokument? På vilket sätt har regeringen intensifierat sitt arbete under hösten för att förbättra barns förutsättningar? Jag kanske inte har sett så mycket av det, men det kan ju ha med min förmåga att göra. Jag skulle gärna vilja ha svar på den frågan.

Fru talman! Jag vill också passa på att fråga socialdemokraterna och regeringen hur man följer upp försöksverksamheten med lokala skolstyrelser med föräldramajoritet. Denna försöksverksamhet är mycket viktig för att på både kort och lång sikt höja kvaliteten i skolan. Jag anser att vi alla har ett ansvar för att denna verksamhet blir framgångsrik, men att regeringen självklart har ett huvudansvar.

Det har under hösten vid något tillfälle sagts att detta är en misslyckad reform. Jag anser inte det och är inte pessimist som andra. Det tar tid innan man på en skola kommit så långt att man meddelar Skolverket att man tänker delta i försöksverksamheten. Men jag vill i alla fall fråga: Hur följer regeringen upp denna försöksverksamhet? Jag tycker att det har varit litet dåligt med information till föräldrarna om denna möjlighet.

Fru talman! Jag har presenterat några förslag till hur kvaliteten i skolan skulle kunna höjas. Jag ser fram emot att dessa förslag så snart som möjligt skall få en positiv behandling.

Anf. 130 TOMAS HÖGSTRÖM (m) replik:

Fru talman! Jag måste fråga den centerpartistiska företrädaren i den här delen av debatten om ett par saker med anledning av vad som har redovisats.

Det finns ett talesätt inom politiken som lyder: Att vara liberal är att vara kluven. Efter att ha lyssnat på Centerns representanter under den här debattdagen kan jag väl konstatera följande: Att vara centerpartist är att inta samtliga ståndpunkter samtidigt.

Inte med ett ord berörde Marie Wilén en av de viktigaste frågorna i det utbildningspolitiska livet i Sverige, nämligen friskolorna och friskolornas situation. Det är väl på sin plats att Centern redovisar sin syn på detta utifrån vad Andreas Carlgren framförde här: Kampen om friskolorna har handlat om att ge friskolorna de pengar de behöver. Men hur kan det då komma sig att ni själva var med och sänkte ersättningsnivåerna till just de friskolor som ni har sagt er vilja värna?

Anf. 131 MARIE WILÉN (c) replik:

Fru talman! Jag avser inte att starta en friskoledebatt här. Jag tror inte att någon skulle uppskatta det.

Tomas Högstöm och Moderaterna känner mycket väl till Centerns hållning i friskolefrågor. Vi hade också en debatt för inte så väldigt länge sedan där vi stod på samma sida. Jag avser inte att inleda en ny debatt om friskolorna.

Anf. 132 TOMAS HÖGSTRÖM (m) replik:

Fru talman! Beskedet är ju beklagansvärt, men mycket klarläggande.

Fru talman! Människor som får leva och verka i ett fritt och jämlikt samhälle utvecklas olika mycket och i olika riktningar. Det tycker vi i Folkpartiet är bra. Om människor ges frihet att växa släpps kreativiteten fri och välbefinnande skapas. Skolan är också samhällets mest kraftfulla verktyg för att ge alla människor jämlika livschanser.

Lusten att lära är medfödd. Margitta Edgren har talat mycket om det tidigare i dag, men det är värt att betona igen. Om man vårdar lusten att lära följer den oss genom hela livet. Att vårda lusten att lära måste vara ledstjärnan i en god utbildningspolitik. Kunskapen om människans inlärningsförmåga är god, och vi vet att barn redan i treårsåldern har en enorm inlärningskapacitet. För små barn är lärande lek och lek är lärande.

För att ännu bättre ta till vara barns naturliga lust att lära måste integrationen mellan skola, förskola och barnomsorg öka. Det finns många goda erfarenheter från integrerad verksamhet i de kommuner som redan i dag har kommit långt på det området inom ramen för existerande sexårsverksamhet inom skolan. Det finns anledning, tycker vi i Folkpartiet, att gå vidare och inom barnomsorgsverksamheten öka möjligheterna för föräldrarna att välja en barnomsorgsform med ett omfattande pedagogiskt inslag.

Erfarenheterna från den år 1995 lagstiftade rätten till sexårsverksamheten och de många pedagogiskt inriktade verksamheterna för ännu yngre barn har visat att det finns en omfattande potential till pedagogisk utveckling. Genom att inom barnomsorgen skapa en både fysiskt och psykiskt sett pedagogisk miljö runt barnen kan de helt enkelt lära sig betydligt mer än vad de får tillfälle att göra i dag.

Det är vidare viktigt att det verksamhetsmässiga ansvaret i kommunerna fördelas på ett sådant sätt att en integration av olika pedagogiska världar blir möjlig. Det är i mötet mellan två skilda yrkestraditioner som en ny pedagogisk utvecklingskraft kan skapas. Att ta fram ett gemensamt måldokument för skolan, förskolan och barnomsorgen är därför ett steg i rätt riktning. Den kommitté som regeringen tillsatt för att se över den pedagogiska verksamheten för barn och ungdom mellan 6 och 16 år tycker vi i Folkpartiet också borde få ett tilläggsdirektiv att även undersöka hur de pedagogiska verksamheterna kan utvecklas även för barn från tre års ålder och hur detta skall kunna inbegripas i det tilltänkta måldokumentet.

Folkpartiet liberalerna har i flera år arbetat för att skolpliktsåldern skall sänkas till sex år och att grundskolan samtidigt blir tioårig. Vi har gjort det eftersom vi har tilltro till den pedagogiska expertis som menar att det är bra även för svenska barn att börja skolan tidigare än vid sju års ålder. Vi har bl.a. hänvisat till hjärnforskaren David Ingvars tes om hjärnans engångschans i tre- till sexårsåldern. Frågan om förlängd skolgång har också utretts i betänkandet *Grunden för livslångt lärande. En barnmogen skola*.

När den förra, eller man kanske skall säga den förrförra, socialdemokratiska regeringen införde dagens modell – rätt för sexåringar att börja skolan med bibehållen skolpliktsålder vid sju år – var det den ekonomiska argumentationen som övervägde, inte den pedagogiska. Därför är det inte särskilt förvånande att det fortfarande är så pass få familjer som utnyttjar möjligheterna.

Folkpartiet liberalerna vill framför allt se en förändring för barnens skull. Att införa skolstart vid sex års ålder för alla barn i en tioårig grundskola skulle ge barnen mer tid att lära in baskunskaperna, skapa möjlighet till en mjukare övergång från förskolan och skapa utrymme för införande av särskild pedagogik för sexåringar. Regeringen har valt att skjuta upp införandet av en tioårig grundskola. Att avstå från att genomföra denna angelägna reform innebär en allvarlig felprioritering, anser vi. En förutsättning för en framtida hög utbildningsnivå i Sverige är att alla elever redan från grundskolan får med sig goda kunskaper i främst viktiga kärnämnen som svenska och matematik.

Jag tycker att det finns fyra punkter som är särskilt angelägna och viktiga. Nu är inte skolministern här, men hon kanske har möjlighet att läsa protokollet eller på annat sätt ta del av vad vi säger.

För det första drar jag inte riktigt samma slutsats som Moderaterna om kommunernas ansvar för skolan. Det jag tycker skulle vara viktigt att vi politiker markerar är att kommunpolitikerna måste ta sitt ansvar för skolan. Ibland får man uppfattningen att de inte riktigt har förstått den reform som har kommit till stånd. Det är dags att kommunpolitikerna inser sitt ansvar och ser till att skolan kan få de resurser den behöver. Skolan är inte bara ytterligare ett kommunalt område. Skolan är ett kommunalt ansvar, och ett av de absolut viktigaste.

För det andra tycker vi att man skall sätta ut en tidpunkt för starten av en obligatorisk tioårig grundskola. Det behövs en tidpunkt, så att kommunerna kan få planeringsutrymme för det.

För det tredje tycker jag att det behövs en tydligare politisk markering av att skolan är Sveriges största arbetsplats. Det är viktigt att göra den fri från mobbning, från rasism och från brister i jämställdhet.

För det fjärde: Se mångfald och olikhet som något positivt! Låt friskolor få leva och utvecklas, använd gärna också olika pedagogiker inom den kommunala skolans ram och ge föräldrar och elever mer makt! Ge dem ett positivt inflytande också i deras vardag! Jag tror att mycket av det som vi ser som problem i dag kommer att lösas.

I övrigt vill jag hänvisa till de yrkanden som Margitta Edgren har framfört för Folkpartiets räkning tidigare i dag.

Anf. 134 CHARLOTTA L BJÄLKEBRING (v):

Herr talman! Vänsterpartiet vill särskilt uppmärksamma riksdagen på barns utsatthet i ekonomiskt kärva tider.

Regeringen framhåller att den viktigaste frågan inom verksamhetsområdena barnomsorg, skola och vuxenutbildning är att höja kvaliteten inom dessa områden. Hur och på vilket sätt? undrar Vänsterpartiet. Neddragningar i statsbidrag samt socialförsäkringar och begränsade möjligheter för kommunerna till intäktsökningar via skatten hindrar ju en sådan kvalitetshöjning.

Expertgruppen för studier inom offentlig ekonomi, ESO, bedömer produktivitetsökningen inom barnomsorgen till 23,8 % under perioden 1980–1992. Det kan jämföras med produktivitetsutvecklingen inom sjukvården, som ESO uppskattar till 14 % under samma period.

Av den här anledningen vill vi poängtera vikten av att öka resurserna till kommunerna, där barnen får sin omsorg och utbildning. Förbättrade finanser behövs även ifall vi skall ta barnkonventionen på allvar och låta

den genomsyra beslutsprocessen på såväl lokal och regional som nationell nivå.

Den effektivisering som gjorts inom barnomsorgen och skolan har dock inte enbart haft negativa effekter. Genom integrering av förskoleverksamheten, skolan och skolbarnsomsorgen har två olika pedagogiska traditioner kunnat mötas. Detta har lett till att man har kunnat utveckla metoderna inom dessa verksamheter.

Inom skolan har man tagit lärdom av den pedagogik som finns i barnomsorgen, i vilken man tar särskild hänsyn till barn som inte har utvecklat det abstrakta tänkande som litet äldre barn har förvärvat. Detta kan också hjälpa barn som är litet sena i skolan och som har litet svårigheter med inläringen. Denna integrering har inom barnomsorgen också lett till att man kunnat hjälpa barn som tidigt fått en hög mognadsnivå.

Barnets sociala nivå är kanske viktigare än inlärningsförmågan. Det är viktigt att i skolan förmedla kunskaper genom lek och lust. Det är dock litet svårt att få in detta i skolan, eftersom kommunerna i dag har minskade resurser. Med en sådan ändrad pedagogik inom skolan tror jag att man inte kan ha så stora klasser och inte heller så få lärartimmar. Det behövs helt enkelt mera resurser.

I barnkonventionens artiklar nr 28 och nr 3 anges intentioner om barnens rätt till utbildning på grundval av lika möjligheter, att grundutbildningen görs obligatorisk och kostnadsfritt tillgänglig för alla samt att normer fastställs vad gäller säkerhet och hälsa, personalens antal, lämplighet och tillsyn.

Tänk efter hur det är i dag! Vi förbättrar inte utan försämrar. En del kommuner tar betalt för skolmaten. Andra drar in på psykolog, städning och skolhälsovård. Rent allmänt blir klasserna större, och till specialundervisningen finns det inga pengar. Barn som ligger på gränsen klarar inte undervisningen när den ges på en nivå som ligger över deras huvuden.

Att ta till metoder som att sätta s.k. värdesakslarm på barnen tycker jag inte är bra. Mänskliga relationer går aldrig att ersätta med system som larmar personalen om ett barn går över spärrlinjen. Våra barn är inga varor. De skall behandlas med respekt och värdighet, och det måste vi också vara beredda att betala för.

Vänsterpartiet ifrågasätter om skolan verkligen är tillgänglig för alla barn. För att alla barn skall kunna uppnå en viss utbildningsnivå måste en del av dem få mer resurser än andra. Därför värnar vi om kommunernas självbestämmanderätt och om decentraliserade beslut. Vi säger nej till skolpeng men ja till ökade resurser för kommunerna, så att de verkligen får möjlighet att skapa den goda skolan för våra barn.

Totalt finns det 126 900 sexåringar i vårt land, vilket innebär att dagens kull av sexåringar, som börjar i skolan nästa år, är den största sedan 50-talet. Detta är oroande, eftersom neddragningarna fortsätter och barn med läs- och skrivsvårigheter blir fler.

Det hjälper föga att, som regeringen föreslår, tillsätta en expertutredning för barn med läs- och skrivsvårigheter, när det egentligen är politiska beslut som behövs. Vänsterpartiet har därför föreslagit att det skall tillsättas en parlamentarisk utredning om dyslexi och läs- och skrivsvårigheter. Forskare är oense om vilka faktorer som orsakar läs- och skrivsvårigheter. Det är en förutsättning för korrekta beslut att de underlig-

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

*förskola och
grundskola*

gande faktorer som orsakar handikappet utreds, så att man får en helhetsbild och kan göra rätt politisk prioritering.

Herr talman! Jag och Vänsterpartiet tror att en ensidigt kameral politik är en återvändsgränd. Vi förlorar i dag humankapital genom en bristfällig skola och barnomsorg, vilket gör att man i en framtid får mindre kunskaper och möjligheter när det gäller att förvalta de fina statsfinanser som dagens beslutsfattare håller på att skapa. Om inte alla får de verktyg de behöver som barn, kan de sedan inte heller förverkliga det jämställda samhället.

Kommunerna står i dag inför uppgiften att minska sin verksamhet med 13 miljarder kronor. Troligen kommer det att medföra att ytterligare 30 000 kommer att få gå från sina arbeten, bl.a. inom skola och barnomsorg. Vilka konsekvenser får det för våra barn? Det handlar inte längre om effektiviseringar och produktivitetssökningar, utan det är nu rena neddragningar som gäller.

Detta kan inte vi i Vänsterpartiet ta ansvar för, och vi har därför föreslagit att arbetsgivaravgifterna sänks i kommunsektorn med 3 %. Det motsvarar 5 miljarder i permanent förstärkning av kommunernas ekonomi. Det är en insats som skulle värna vård, omsorg – bl.a. barnomsorg – och utbildning. Det skulle minska uppsägningarna, säkra tusentals kvinnojobb och ge våra barn en chans.

Herr talman! Jag står givetvis bakom våra reservationer och särskilda yttranden i betänkandet, men jag har inga yrkanden.

Anf. 135 OLA STRÖM (fp) replik:

Herr talman! Det som är fantastiskt med Vänsterpartiet, till skillnad mot andra partier i riksdagen, är att man har råd med allting. Charlotta Bjälkebring talar om att det är så fullt med kameralt kapital, och det låter onekligen hemskt, men de skuldräntor som ni bidrar med skall också betalas. Ni vill ju låna ytterligare 12 miljarder till budgeten. Vilken solidaritet visar man mot barnen, om man skickar räkningen till kommande generationer? Och hur stort utrymme kommer det att finnas om några år, om Vänsterpartiets budget skulle gå igenom och ränteutgifterna blev ännu högre? Då måste vi spara ännu mera. Vänsterpartiets budgetresonemang är ett luftslott och väldigt svårt att ta på allvar.

Anf. 136 CHARLOTTA L BJÄLKEBRING (v) replik:

Herr talman! Nu är det inte en budgetdebatt vi skall föra här i kammaren i dag. Men om man läser Vänsterpartiets ekonomiska förslag så ser man att det håller. Vi bygger inte något luftslott. Däremot är det ett luftslott när Socialdemokraterna och Centern pratar vackert om hur man skall göra det bra i skolan men inte ger skolan de resurser som behövs.

Visst, vi har en budget som ger ett större underskott än regeringens. Men också vi tar statens finanser på största allvar. Vi kommer också att få finanser i balans, även om det tar något längre tid än vad regeringen har föreslagit.

Anf. 137 OLA STRÖM (fp) replik:

Herr talman! Jag trodde att vi förde någon form av budgetdebatt, men jag är kanske felinformerad.

Det är väl i högsta grad en realitet att Vänsterpartiet lånar mer pengar till sin budget? Det är inte så svårt att bedriva politik och stå här och lova saker härs och tvärs om man lånar mera pengar. Jag tycker att den enkla jämförelsen med en hushållsekonomi är rätt slående: Om man handlar på kredit varje månad, vad händer då till slut?

Jag är övertygad om att vi skulle ha en ännu större statsskuld om Vänsterpartiets ekonomiska politik skulle få genomslag, och vi skulle skicka räkningen till de barn som Charlotta L Bjälkebring och vi andra gärna vill värna om. De skulle få betala. Vilken möjlighet skall 2000-talets politiker ha att bedriva en bra skola, vård och omsorg, om vi drev Vänsterpartiets politik? Jo, de skulle ha betydligt mindre resurser, motsatsen till vad Charlotta L Bjälkebring försöker hävda.

Anf. 138 CHARLOTTA L BJÄLKEBRING (v) replik:

Herr talman! Politik är en avvägning mellan olika ställningstaganden. Vänsterpartiet väljer att ge barnen verktyg för att kunna fortleva i den här världen. Vi vill att de skall ha verktyg och kunskap för att kunna förverkliga den jämställdhet och demokrati som vi vill ge dem.

Genom att försumma barnen i dag och i stället bry oss om det ekonomiska budgetunderskottet ger vi inte barnen dessa verktyg. Det är en balansgång, och vår ekonomiska prioritering är att låta det ta något längre tid att betala tillbaka underskottet. Vi tar det på allvar, men betalar tillbaka i något långsammare takt. Vi ger dock barnen reella möjligheter att bli hela, fullvärdiga människor som också kan ta hand om oss när vi blir gamla.

Anf. 139 GUNNAR GOUDE (mp):

Herr talman! Samhället har tagit på sig ett ökat ansvar för barns utveckling. Genom att full behovstäckning i barnomsorgen nu har uppnåtts går vi in i en ny fas, där vi kan ställa oss frågan: Hur skall barnomsorgen utformas så att barnen i våra förskolor får en så bra start i livet som möjligt och så att de förbereds på ett bra sätt inför fortsättningen i grundskolan?

Den pedagogiska verksamheten i förskolan skall få en genomtänkt struktur och en tydlig koppling till fortsättningen i grundskolan. Detta är ett gammalt förslag från Miljöpartiet, och vi hälsar naturligtvis med glädje att regeringen nu kommer med förslag till den här typen av förändring.

Det hade egentligen varit ännu bättre om det hade kommit för länge sedan. Möjligheterna att utveckla den pedagogiska verksamheten i barnomsorgen är inte alldeles goda i dagsläget. På grund av nedskärningar och ekonomiska problem är det i många kommuner så att antalet förskollärare per barn är litet. För bara tio år sedan var det ungefär 3,5 barn per förskollärare, och nu är man uppe i tio elva barn per förskollärare när det är som sämst.

Möjligheterna är väldigt små för förskollärarna att göra det som de fick lära sig i utbildningen, att observera barnen, följa deras motoriska, kognitiva, språkliga och sociala utveckling. Nu är problemen av en annan karaktär. Det är knappt att de vågar gå ut med 20 barn på två lärare.

Det är självklart att detta också måste ge effekter för lärarutbildningen. Det gäller både utbildningen av förskollärare och de grundskollärare som skall delta i reformen och sedan ta hand om en ny typ av skola i övergångsskedet mellan förskola och grundskola.

I grundskolan har förändringar till det bättre skett i många avseenden under de senaste åren. Vi har fått en decentralisering. Kommunerna har fått beslutsrätten i de flesta frågor som gäller grundskolor. Vi har fått en decentralisering så att varje skola är en separat enhet med eget ansvar för både pedagogik och ekonomi. Man kan profilera skolan i en viss riktning om man så önskar. Vi har också fått ökade möjligheter till föräldraaktivitet i form av försöksverksamhet med styrelser där man kan ha föräldrakamjoritet.

Allt detta är bra. Det finns egentligen bara ett enda problem för grundskolan, och det sammanfaller med problemet för barnomsorgen som jag nämnde nyss. Det är ekonomin. Nedskränningarna har varit så kraftiga att effekterna av dessa positiva förändringar inte har visat sig, utan man kan nog säga att vi faktiskt har fått en kvalitetssänkning snarare än förbättringar.

Detta blir väldigt påtagligt på ett obehagligt sätt när man rör sig i skolmiljön. Jag såg en pojke som satt och prickade för vilka ord han skulle lära sig som läxa i engelska. Han prickade för orden i boken väldigt svagt – märkena i boken skulle nämligen suddas ut när han lämnade tillbaka sin engelskbok. Det är inte något bra pedagogiskt inslag att inte få behålla läroboken i engelska. Så är det väl för de flesta barn nu.

Jag frågade en pojke i femman om de fick mjölk till lunchen i skolan. Då sken han upp och sade: Ja, det får vi snart. Vi får mjölk till risgrynsgröten som vi får strax innan jul. En gång om året, alltså. Hur luncherna ser ut i skolorna varierar. Vissa skolor har bra mat, men väldigt många skolor har dålig mat till lunch. Då funderar man litet grand över hur vi prioriterar.

Man kan inte anmärka på de skolor som har minskat kvaliteten på lunchmaten, eftersom de fått skära ned på allt annat också. Speciallärare har försvunnit, fritidspedagogerna är färre och skolvärdinnor är inte att tänka på. Det var länge sedan vi såg sådana i skolorna.

För grundskolornas del handlar det nu i första hand om att försöka få en bättre ekonomi i kommunerna. Miljöpartiet har föreslagit en förstärkning av budgeten i år med drygt 2 miljarder och sedan ytterligare höjningar av kommunbidragen 1998 och 1999. Den budgeten går inte igenom, men regeringen har också aviserat förstärkningar.

Prioriteringar inom kommunerna är svåra att göra, men på två punkter är något fel. Det gäller skolan och äldreomsorgen. Det är inte längre acceptabelt med så kraftiga nedskränningar på de områdena. Det tål att diskuteras hur man kommer till rätta med problemet, men det måste åtgärdas relativt snart.

Det man kan göra nu är att se till att de barn som har behov av speciella stödåtgärder också får det. Det är där resurserna skall sättas in. Vi har framför allt föreslagit att barn med läs- och skrivsvårigheter skall uppmärksammas och att man gör en satsning för att lösa problemet med dyslexi i skolan.

Jag nöjer mig med detta.

Herr talman! Jag har i ett tidigare anförande i dag talat om vikten av hög kvalitet inom grundskolan som basen för övriga utbildningssatsningar, om resurstilldelningssystemets utformning och om lärarnas viktiga roll i det kvalitetshöjande arbetet.

Jag tänkte ägna den här delen av debatten till kvaliteten inom barnomsorgen och till frågan om flexibel skolstart och om uppföljning av den nya läroplanen på några viktiga områden.

Riksdagen har beslutat att en nationell utvecklingsplan för barnomsorg, skola och vuxenutbildning skall tas fram vart tredje år med början våren 1997. Den skall vara statsmakternas policydokument, som det uttrycks i propositionen. Eftersom kommunerna har ansvar för utformningen av verksamheten utifrån den målstyrning som staten står för bl.a. i läroplanerna kan det inte bli fråga om detaljanvisningar i utvecklingsplanen.

Men jag tror ändå att det är viktigt för regering och riksdag att utnyttja utvecklingsplanen för att fokusera på vissa frågor som kräver särskild uppmärksamhet och som också är aktuella i debatten. Det skulle kunna bli något av de nationella riktlinjer som skolministern talade om tidigare i dag.

En viktig kvalitetsfråga inom barnomsorgen är storleken på barngrupperna. De flesta kommuner har sparat genom att utöka antalet barn i barngrupperna. Nu behövs en noggrann utvärdering av vilka konsekvenser det får för olika åldersgrupper. Det kan vara litet olika. Jag är åtminstone rädd för att vi har passerat en gräns där barngrupperna är för stora för att barnen skall må bra.

Barn till föräldrar som är arbetslösa behandlas väldigt olika när det gäller frågan om de får behålla sin dagisplats eller inte. Men reglerna i respektive kommun är i allmänhet generella. Många barn kan ha behov av att behålla sin dagisplats, och föräldrarna behöver åtminstone en del av dagen för att söka jobb.

Samtidigt kanske det enda positiva i en annars dyster situation är att arbetslösheten ger möjlighet för barn och föräldrar att få mer tid tillsammans. Det har många barn behov av i dag. Frågan bör ses ur den aspekten också, menar jag. Det bästa vore därför om kommunerna inte använde sig av generella regler när en förälder blir arbetslös utan kunde anpassa sig till de enskilda barnens och föräldrarnas behov. Förutsättningen är att taxan anpassas efter hur många timmar barnet är på dagis och att barnet har förtur till sin plats när föräldern får arbete igen.

Men också den här utvecklingen behöver följas noga. Vi bör gärna komma med en inriktning från nationell nivå.

Herr talman! Till skillnad från en del andra talare anser jag, och Kristdemokraterna, att det är betydligt viktigare att förbättra kvaliteten på de nio år som eleverna i dag går i grundskolan än att utöka skolplikten till tio år. Vi har alltså ingenting att invända mot att regeringen skjuter den reformen på framtiden.

Flexibel skolstart från sex års ålder där föräldrar, förskolelärare och lärare kommer överens om en utvecklingsplan för den enskilda eleven utifrån hennes eller hans förutsättningar tror vi är det bästa sättet att redan från början få till stånd ett förtroendefullt samarbete mellan hemmet och skolan – det som det sedan är så viktigt att bygga vidare på.

*anslag till utbildning
och forskning*

*förskola och
grundskola*

Det lägger också grunden för en avdramatisering när det gäller frågan om vid vilken ålder olika kunskapsnivåer skall uppnås. Var och en får större möjligheter att utvecklas i sin egen takt. Den som behöver ett tiende år för att uppnå läroplanens mål skall naturligtvis kunna få det, precis som i dag. Men det behövs inte generellt. Så gott som 100 % av eleverna går sedan vidare till ett treårigt gymnasium och har alltså tolv års utbildning som de sedan kan bygga vidare på.

Inom skolans område bör också arbetet med den nya läroplanen följas upp. En viktig fråga är hur de enskilda skolorna lever upp till målen när det gäller värdegrunden. Den bästa mätaren på hur de lyckas med det är hur de hanterar mobbning, annat våld, främlingsfientlighet och skadegörelse.

Det handlar om att skapa ett klimat där varje person, barn såväl som vuxen, bemöts med respekt för sin integritet och sitt människovärde. Långt ifrån alla skolor är i dag den trygga plats som både elever och skolpersonal borde ha rätt att arbeta i.

Skolverket har tillsammans med ett antal skolor initierat ett projekt om hur skolans värdegrund skall omsättas i praktiken. En arbetsgrupp för samverkan kring arbetet med skolans värdegrund har också aviserats av regeringen. Jag antar att den är tillsatt vid det här laget. Det vet jag inte, men jag hoppas det.

Det bör alltså finnas förutsättningar för att presentera former för hur arbetet med värdegrunden kan utformas i utvecklingsplanen. Det ser vi fram emot. Det tror vi nämligen kan betyda mer än många andra reformer.

Ytterligare en fråga som bör kunna aktualiseras i utvecklingsplanen är kommunernas system för uppföljning och utvärdering av skolans verksamhet, särskilt när det gäller situationen för barn med olika svårigheter. Det som hittills har framkommit är att barn med uttalade problem oftast får den hjälp de behöver, medan barn med svårigheter som inte är så tydliga får för litet stöd när undervisningsgrupperna blir större. Om det stämmer är det viktigt att vidta åtgärder snabbt, annars kan det få långtgående konsekvenser för den elevgruppen.

Vi tror precis som Vänsterpartiet att kommunerna behöver mer resurser. Men till skillnad från Vänsterpartiet har vi en budget i balans; vi har inget underskott i vår budget. Vi har omprioriterat så att vi har kunnat satsa 6,5 miljarder per år under de närmaste tre åren på kommunsektorn, bl.a. för att kunna behålla kvaliteten inom barnomsorg, skola och äldreomsorg.

Anf. 141 NILS-ERIK SÖDERQVIST (s):

Herr talman! I stundens debatt om förskola och grundskola vill jag ta min utgångspunkt i kunskapssynen, i människosynen och i några tankar om förutsättningen för ett gott liv.

Jag vill börja med att uppmärksamma förskolans roll och betydelse. Dess kraftiga uppbyggnad alltsedan slutet av 1960-talet och dess goda kvalitet har lett till att barns självkänsla, mognad och utveckling har stärkts. Vi kanske aldrig har haft en mer självständig ungdomsgeneration än vi har i dag, tack vare en god förskola.

Barns naturliga upptäckarglädje, deras lust att pröva och söka och deras nyfikna frågande har fått näring och utlopp inte minst i förskolan. Jag

tror att den svenska förskolan är på god väg att bli just en förskola för alla, både till volym och till innehåll.

Allt är inte bra. Det har kommit fram inte minst här i debatten. Mycket kan göras bättre. Men vi har all anledning att vara stolta över den svenska förskolan.

Herr talman! Många av oss har sett, hört och upplevt hur det fantasi-fulla och förväntansfulla barnet optimistiskt tittar framåt i livet och stiger in i grundskolans värld, för att med stigande ålder beskriva sin skoltid som både tråkig och passiviserande. Vissa känner t.o.m. vantrivsel och rädsla.

Detta är inte någon generell beskrivning av den svenska skolan – långt därifrån. De goda exemplen är många. Men alltför många barn och ungdomar möter en skola där de inte får ta ett eget och ett gemensamt ansvar för sitt lärande. Det finns fortfarande skolmiljöer med korvstoppning, stress och konkurrensmentalitet. Det handlar om en anpassning till skolan men inte till livet, snabbt försvinnande kunskaper, knäckt självförtroende och utslagning.

Detta är inte en skola för alla. Detta är en skola som sorterar. Detta är varken solidaritet, omsorg eller hushållning med begåvningar och mänskliga resurser. Detta står i hjärt kontrast till Tomas Högströms och Moderata samlingspartiets syn på lärandet. Men de goda exemplen finns. Det sprudlar av dem runt om i landet. Att nämna enskilda förskolor och skolor blir både missvisande och orättvist. Men jag vill nämna några minnesbilder av förhållningssätt och arbetssätt, även om vi hört dem förut och det bara blir påminnelser. Detta är alltså några enskilda positiva röster.

Vi utgick från vars och ens intressen; då blev det roligt. Vi fick själva söka kunskapen, då stimulerades upptäckarglädjen och egna hinder övervanns. Jag lärde av nyfikenhet och inte på någon annans order.

Jag vågade fortsätta att ställa frågor, och nu har jag lärt att ställa de för mig väsentliga frågorna som gör att jag nu vet hur man lär sig. Och ingen kommer nu att kunna hindra mig från att lära mig det jag vill eller behöver veta.

Skolan är inte den enda platsen där jag hämtar kunskapen. Jag söker upp den varhelst den finns runt om i samhället. Nu är det roligt, det jag gör, då får jag sådan energi.

Herr talman! Dessa upplevda exempel från livet och skolan säger oss att det inte finns några genvägar till bestående kunskap och till det goda livet, Tomas Högström. Det måste starta med glädjen och att det är roligt. Det måste utgå från mina egna intressen. För det är genom att jag själv söker och prövar som jag lär. Den viktigaste uppgiften för barnomsorg och skola är att barn och ungdomar får utvecklas till medborgare som har en positiv inställning till sig själva, till medmänniskorna, till livet och som har självförtroende och initiativförmåga.

Av detta kommer det som biprodukt, Tomas Högström, att bli goda tekniker, sjukvårdare, uppfinnare, byggnadsarbetare, humanister och en generation som bär fram det goda livet.

Det mesta av det jag har tagit upp återfinns till sin innebörd i de mål som finns för både barnomsorg och skola. Argumenten för en ökad samverkan mellan förskolan och skolan har som bekant lett till att ansvaret för barnomsorgen den 1 juli 1996 har flyttats från Socialdepartementet

till Utbildningsdepartementet. Nu föreslås ett utarbetande av ett centralt måldokument för den pedagogiska verksamheten 6–16 år, vilket innebär att föreslaget måldokument inarbetas i nu gällande läroplan.

Nu blir det viktigaste att slipa verktygen och att skaffa en del nya verktyg också för att förverkliga målen. Avsikten är bl.a. att under våren 1997 upprätta en utvecklingsplan som skall kunna bidra till kvalitetshöjande åtgärder, bl.a. genom att öka integreringen mellan skolan och barnomsorgen. Då är det naturligtvis intressant att höra debatten om en tioårig grundskola. Det kan inte vara det absolut allena saliggörande. Vi vet i dag att det handlar om att anpassa verksamheten i förskolan och i skolan efter vars och ens förutsättningar. Vi skall hitta ingångar och möjligheter till lärande just utifrån det jag tidigare har sagt. Då blir det inte väsentligt att låsa fast sig vid en tioårig grundskola.

Dessutom är ju ekonomin kopplad till detta. Det är klart att utvecklingsplanerna både skall titta på hur vi bättre kan anpassa oss till varandra och hur det ser ut med ekonomin ute i landet, trots att vi ständigt får rapporter om detta. Men vi vet också att det inte bara är ekonomin som är avgörande när vi skall titta på kvaliteten. Det handlar också om arbetssättet. Jag får kanske möjlighet att återkomma till detta senare.

En andra åtgärd är förslag om en översyn och en förnyelse av lärarutbildningen, som flera också har talat om i dag.

Herr talman! Ytterligare åtgärder som är angelägna är att personalen inom skolan och förskolan bildar arbetslag, att barn, ungdomar och deras föräldrar ges bättre möjligheter till inflytande och inte minst att förskolans och skolans verksamhet stärker förståelsen för att vårt mångkulturella samhälle, våra kulturella skillnader och likheter kan vara berikande.

Den libanesiske poeten Khalil Bibran förmedlar den likheten i dikten Dina barn tillhör dig inte. Jag vill sluta med att läsa den.

Dina barn tillhör dig inte,
de är söner och döttrar av själva livets längtan.

De kommer genom dig, men inte ifrån dig,
och fastän de är hos dig tillhör de dig inte.

Du kan ge dem din kärlek men inte deras tankar,
ty de har egna tankar.

Du kan hysa deras kroppar men inte deras själar,
ty deras själar befinner sig i morgondagens land,
som du inte kan besöka, inte ens i dina drömmar.

Du kan sträva efter att likna dem,
men försök inte att göra dem lika dig själv,
ty livet går inte tillbaka och dröjer inte vid igår.

Anf. 142 OLA STRÖM (fp) replik:

Herr talman! Jag har inte samma lyriska ådra. Jag inskränker mig till två frågor. Nils-Erik Söderqvist målar ju upp en väldigt fin bild av svensk förskola. Jag kan instämma i mycket av det han sade. Men problemet som man möter ute i skolor vid träffar med lärare är ändå att så många barn är

otrygga. Många barn har inte ens den emotionella mognaden för kunna ta till sig kunskap. Det är ett av de stora problemen som jag möter när jag träffar lärare och andra i skolan och det som lärarna tycker är allra kämpigast. Då kan det inte vara så att svensk förskola är så helt fantastisk. Det är ju så många barn som mår dåligt.

Den andra frågan är mer konkret. Nils-Erik Söderqvist sade att det viktigaste inte är att ha en tioårig grundskola. Det är svårt att opponera mot det. Men vi tycker att det är en mycket viktig reform, och det är ett steg. Detta skall naturligtvis fyllas med ett innehåll – en läroplan. Sedan skall vi gå vidare som jag sade i mitt anförande. Vi skall utveckla de pedagogiska modellerna att omfatta även barn som är betydligt yngre. Men min fråga är: Betyder detta att socialdemokraterna inte kommer att lägga fram ett förslag om en tioårig obligatorisk grundskola?

Anf. 143 NILS-ERIK SÖDERQVIST (s) replik:

Herr talman! Vår förskola är fantastisk, Ola Ström. I en internationell jämförelse slår vi alla siffror när det gäller kvalitet, trots att vi just nu i det korta perspektivet har bekymmer på många håll ute i landet. Men generellt är det en förskola med mycket hög kvalitet. Den klarar också av att ge barnen en god start i livet på ett alldeles fantastiskt sätt. Det var litet av min poäng i mitt inlägg att jag gick från förskolan och in i grundskolan. Där kan man se att det finns en del brister på sina håll. Det gör att vi måste skapa en större närhet. Vi måste nu titta på uppföljningen och utvärderingen för att se hur vi kan lära av varandra på ett bättre sätt. På det viset kan vi skapa en förskola och en grundskola där man lättare känner att det är positivt och roligt och att man utgår ifrån vars och ens förutsättningar.

Anf. 144 OLA STRÖM (fp) replik:

Herr talman! Jag vill egentligen inte gå i polemik med Nils-Erik Söderqvist när det gäller hans syn på förskolan. Jag delar den uppfattningen. Men detta är ju ändå ett faktum. Det är inte bara här och där detta sägs när man träffar lärare som har varit verksamma länge. De säger att barnen i dag är betydligt otryggare och har betydligt svårare att ta till sig kunskap, eftersom så pass många mår dåligt, jämfört med barnen för 5–10 år sedan. Det måste ju beror på någonting. Även om förskolan säkert gör mycket bra, måste det ju bero på något att man hör detta så ofta. Det kan ju inte vara så att lärarkåren helt plötsligt har tappat sugen. Det måste bero på någonting.

Sedan skulle jag gärna vilja ha ett svar på min andra fråga. Innebär talet om socialdemokraternas syn på att det inte är så viktigt med en tioårig grundskola att det aldrig kommer att komma något förslag? Om det kommer ett förslag, när kommer det i så fall?

Anf. 145 NILS-ERIK SÖDERQVIST (s) replik:

Herr talman! Vi stänger inga dörrar för en framtida tioårig grundskola. Det vore dumt av socialdemokraterna och andra att göra det. I dag säger vi att nu vill vi skapa en större samverkan mellan förskolan och grundskolan. Jag tror att det är klokskap, Ola Ström, om man har en tid

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

*förskola och
grundskola*

*anslag till utbildning
och forskning*

*förskola och
grundskola*

när man lär känna varandra innan man springer in i äktenskapet. Det handlar mycket om det. Sedan får vi se vad erfarenheterna av detta ger.

Anf. 146 TOMAS HÖGSTRÖM (m) replik:

Herr talman! När vi då skall bygga framtidens skola, förskola och barnomsorg kan vi inte bara bygga dem på den rosenröda beskrivning som Nils-Erik Söderqvist gav i talarstolen. Jag skall erkänna att det var mycket vackert. Men vi måste ju också utgå från att det finns en annan bild av den verklighet som vi skall försöka forma framtiden utifrån.

Vi måste ta med oss den situation som är för att sedan utveckla vad vi nu gör till någonting bättre för kommande generationer. Det är alldeles riktigt att det är självständiga unga personer som i dag växer upp, men vi skall inte tro att de är nöjda med den kommunalisering och den politikerstyrning som kännetecknar dagens barnomsorg, förskola och grundskola. Det finns alla skäl i världen att se mycket allvarligt på den situation som är med tanke på att 10 % av eleverna lämnar grundskolan utan fullständiga betyg och med otillräckliga kunskaper och färdigheter i läsning, skrivning och räkning.

Det finns en samsyn när det gäller betydelsen av kunskap, och det skall man inte förneka oss.

Anf. 147 NILS-ERIK SÖDERQVIST (s) replik:

Herr talman! Jag har en annan bild. Det är precis som det är, att vi har andra grundläggande värderingar om sådana saker som behovet av solidaritet och omsorg. Det är alldeles klart. Men det skulle vara intressant att höra Tomas Högström utveckla insikten om att det finns begåvningar och mänskliga resurser som vi inte tar vara på därför att de här barnen och ungdomarna aldrig får en chans utan ställs åt sidan. Då är min fråga: Tror verkligen Tomas Högström att vi klarar en framtid i det här landet om vi inte också tar vara på den begåvningen och resursen? Är det inte så att min bild – den må vara hur fin som helst – ändå är den som gäller, dvs. att man måste utgå från intresset, från att det är roligt? Annars kväver vi dessa barn och ungdomar.

Anf. 148 TOMAS HÖGSTRÖM (m) replik:

Herr talman! Visst måste vi utgå från intresse, och visst måste vi bygga på individerna. Det är självklart. Det är också vad vi utformar vår politik efter. Alla elever skall ges möjlighet att uppnå kunskapsmålet innan de lämnar grundskolan. Det innebär att flertalet elever kommer att tillbringa nio år i skolan, medan andra behöver längre eller kortare tid. Det handlar om att ge eleverna förutsättningar utifrån deras behov.

De självständiga individerna kommer inte att nöja sig med den idealmodell som Nils-Erik Söderqvist redovisar. Det han tycker är rätt behöver inte nödvändigtvis alla gilla i alla delar. Då handlar det om att utveckla ett samhälle som erbjuder alternativ och valfrihet. Då är det dags att ni socialdemokrater myndigförklarar den alternativa skolformen och barnomsorgen, vilket ni i dag i många stycken förnekar.

Anf. 149 NILS-ERIK SÖDERQVIST (s) replik:

Herr talman! Det är alldeles klart att Moderata samlingspartiet har väldigt svårt att i ord formulera solidaritet och ta till sig det som en förutsättning för att de grupper som jag försökte beskriva i dag får chansen – till gagn både för dem själva och för samhället i stort. Att som Tomas Högström säga att vi inte skulle vara öppna för andra och friare former och för att pröva nytt är fullständigt taget ur luften. Tomas Högström vet lika väl som alla andra att vi runt om i landet utför ett arbete som innebär att vi uppmuntrar och stöder alternativa former med allt vad det innebär.

Anf. 150 MARIE WILÉN (c) replik:

Herr talman! Jag har en fråga till regeringens representant med anledning av att man i budgetpropositionen skriver att arbetet med integrerad verksamhet mellan förskola och skola i syfte att förbättra barns förutsättningar kommer att intensifieras i höst och under det kommande året.

Jag skulle vilja ha svar på vad regeringen har gjort under hösten. Jag antar att man har gjort något, i annat fall skriver man inte på det sättet.

Nils-Erik Söderqvist tar upp frågan om tioårig grundskola och talar om att "låsa fast". Centerpartiets avsikt är inte att låsa fast någonting utan att öppna mellan förskola och 7- och 8-åringarna, att ge en mjukare skolstart som uppmuntrar ett positivt lärande. Vi vet att det i dag fortfarande finns problem. Många barn kommer in i skolan med stor glädje men tröttnar efter några år och tycker att skolan blir tråkigare och tråkigare, när det egentligen borde vara tvärtom. Det borde vara roligt från början och bli roligare och roligare att lära.

På Nils-Erik Söderqvist verkade det som om socialdemokraterna tänker skjuta tioårig grundskola längre på framtiden än vad jag uppfattat tidigare. Vad är det som gäller?

Anf. 151 NILS-ERIK SÖDERQVIST (s) replik:

Herr talman! Beträffande utvecklingsplan vill jag ha sagt att ambitionen är att sätta den i sjön under våren och sedan ha den som en treårig plan som rullar. Den har tillkommit utifrån de rapporter som kommit in från Skolverket och verksamheterna ute i landet. Det sker naturligtvis en löpande uppföljning av reaktionerna ute i landet.

Jag tror att det är alldeles för tidigt att i det här läget låsa fast sig i en tioårig grundskola, just av det skälet att vi nu är inne i att runt om i landet stärka samverkan, bilda arbetslag och pröva oss fram, se hur vi kan skapa en bättre närhet mellan verksamheterna, skapa ett läge där barn från barnomsorgen och förskolan kommer till skolan och där får en fin och mjuk start. De saker som jag tog upp i mitt anförande blir kvar och levande – att man tycker att det är roligt, att man utgår från sina intressen och växer. Allting annat skulle vara att springa i väg och göra någonting som vi inte har erfarenheter av.

Anf. 152 MARIE WILÉN (c) replik:

Herr talman! Jag tycker ändå att det är en förändring som jag hoppas inte stämmer. Man skjuter tankarna på tioårig grundskola ytterligare på framtiden. Vi vet att det har gjorts utredningar om det här. Regeringens avsikt var att ta ställning tidigare i år, men man sköt på frågan på grund

av diskussioner med Kommunförbundet om de ekonomiska frågor som förknippades med detta.

I tidigare debatter med skolministern har jag uppfattat att det Folkpartiet och Centerpartiet förordar egentligen inte skulle öka kostnaderna så mycket. Jag har uppfattat att det i grunden finns en positiv hållning hos socialdemokraterna. Det är mest en fråga om tid och att den tiden snart skulle vara inne även för socialdemokraterna.

Anf. 153 NILS-ERIK SÖDERQVIST (s) replik:

Herr talman! När den tiden är inne får vi se. Mitt svar får inte uppfattas som en stängd dörr åt någotdera hållet. Vad jag säger är att vi nu skall in i en samverkan och ett arbete med en utvecklingsplan. Allt detta tillsammans med det måldokument som gemensamt skall arbetas fram för både förskolan och grundskolan kommer naturligtvis att ge oss en hel del erfarenheter. Att kommunerna i diskussionerna sagt att det fordras mer pengar har naturligtvis spelat in. Jag tillhör dem som menar att det inte bara är pengar som det handlar om. Det handlar också om att se hur man kan samverka och få ut mer av samma verksamhet.

Anf. 154 CHARLOTTA L BJÄLKEBRING (v) replik:

Herr talman! Även jag är stolt över den svenska förskolan. Jag är också stolt över den svenska skolan. Personalen gör ett alldeles enormt bra arbete. Särskilt i jämförelse med andra länder är vi mycket bra på de här områdena. Men jag går inte med på den bakvända jantelagsprincip som just nu gäller i Sverige. Jag ser hur man slår ihop klasser. Jag ser hur man tar bort skoltaxi. Jag ser hur barn får börja än i grundskolan, än i särskolan, än gå tillbaka till grundskolan igen, fram och tillbaka. Jag har upplevt det själv. Skolor läggs ned, och barnen får långa skolvägar. Man drar in på skolpsykologer och på lärartjänster.

Jag undrar också litet angående Skola 2000 – det är någonting som man debatterar väldigt mycket i min kommun. Man skall ändra om skol-systemet så att barnen självständigt ute i samhället tar vara på och söker sin egen kunskap, på biblioteken och olika platser i samhället, inte bara i skolan. Jag undrar: Vem i en sådan skola skall ha ansvaret för barnen? Jag skulle som förälder aldrig kunna tillåta att mina barn i mellanstadiet eller lågstadiet skulle vara ute i samhället på det här viset, möjligtvis på högstadiet. Jag tycker att ett sådant system i så fall borde innebära fler vuxna, fler lärare i klasserna.

Hur skall kommunerna klara en bra skola och barnomsorg utan att kunna öka sina intäkter?

Anf. 155 NILS-ERIK SÖDERQVIST (s) replik:

Herr talman! Vi skall ta vara på alla de resurser som finns runt om i samhället, Charlotta Bjälkebring. Just nu, 1996, lever vi i ett läge med hög arbetslöshet. Vi har i kammaren när vi behandlat andra områden diskuterat insatser för att hjälpa dem som är äldre, de s.k. 55:orna, att få en chans att finnas med i samhället och känna att de behövs. Det är en utmärkt grupp som kan vara en resurs och ett stöd i skolan, ett utmärkt sätt att få ett stöd och en resurs i barnomsorgen. Jag vill att vi över huvud taget ser oss omkring och öppnar både förskolan och grundskolan bättre

mot det omgivande närsamhället. Vi har resurser runt omkring oss i samhället som vi borde bli bättre på att använda oss av. Om vi hade gott om tid skulle man kunna exemplifiera mycket kring vilka som skulle kunna vara med och göra insatser både i förskolan och i grundskolan.

Det finns inget klart och entydigt samband mellan pengar och kvalitet, varken i barnomsorgen eller skolan. Det vittnades det inte minst om i debatten förut i dag. Man är mycket förvånad och ställer många frågor om hur det på sina håll med mindre anslag är bättre kvalitet och på sina håll med högre anslag är sämre kvalitet. Jag tror att det finns sådana här företeelser runt om i landet. De visar att vi måste tränga ned och se bättre efter hur vi kan hitta arbetsformer som är nya och som inte ännu är prövade.

Med detta inte sagt att det inte finns ekonomiska bekymmer. Vi har från mitt parti prioriterat och sagt att det är verksamheterna som skall få tilldelning och mer pengar ute i kommuner och landsting i takt med att pengarna kommer. Vi kan inte trola fram pengarna, och det går inte att låna upp dem. Vi måste ha in pengarna först, i en tillväxt, för att sedan kunna satsa dem på de här verksamheterna, och det har vi prioriterat.

Anf. 156 CHARLOTTA L BJÄLKEBRING (v) replik:

Herr talman! Jag hoppas också att pengarna kommer. Men de kommer inte av sig själva, vi måste verkligen fatta politiska beslut så att pengarna fördelas till dem som bäst behöver.

Varför skall man behöva ha 55-plussare i skolan och i barnomsorgen för att kunna rädda kvaliteten? Varför skulle vi inte kunna ha vanliga ordinarie tjänster? Jag förstår inte riktigt det här resonemanget. Om vi verkligen satsade ännu mer på den här sektorn skulle vi inte behöva ha några som gick arbetslösa.

Man har redan effektiviserat och rationaliserat inom den offentliga sektorn, särskilt inom barnomsorgen, men också inom skolan. Gränsen är nådd, det går inte längre att uttala vackra ord. Vi måste försöka göra någonting åt situationen. Vi måste ge kommunerna möjlighet att faktiskt få ökade intäkter så att de kan nå upp till de mål som vi här i riksdagen har ställt upp för dem.

Anf. 157 NILS-ERIK SÖDERQVIST (s) replik:

Herr talman! Jag är den förste, Charlotta Bjälkebring, att instämma i att det är kämpigt på sina håll ute i kommunerna och i barnomsorgen. Med 15 års kommunalpolitiskt engagemang med ansvar bl.a. för barnomsorgen vet jag det. Jag vet vad som gjordes på 80-talet, jag vet vad som gjordes i början av 90-talet.

Samtidigt har Charlotta Bjälkebring själv i debatten i dag talat om att man har varit fantastiskt duktig på att göra någonting åt produktiviteten. Det kan vara lurigt att använda siffrorna, för man måste se till helheten, men i jämförelse med många andra verksamheter tror jag att man inom barnomsorgen har varit osedvanligt duktig på att ta vara på pengarna och göra det bästa av dem.

Detta behöver inte på något sätt innebära att man inte kan göra en hel del till på sina håll. Jag tror att vi är inne i en situation där vi kommer att pröva nya sätt och nya vägar, samtidigt som jag också känner full tillför-

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

*förskola och
grundskola*

sikt till att i takt med att vi får en tillväxt, i takt med att vi får någonting att fördela i det här samhället, är det barnomsorg, skola, äldreomsorg och sjukvård som i första hand skall prioriteras och få mer pengar.

Låt vara att vi har 90 % i någon sorts barnomsorg som är tillfredsställd vid behov, men vi har fortfarande en del kvar att göra, inte minst när vi börjar få ordning på arbetslösheten. Då måste vi naturligtvis se att det kommer mer folk till barnomsorgen och även till skolan.

Anf. 158 INGER DAVIDSON (kd) replik:

Herr talman! Jag är också ledsen att jag behöver föra ned debatten på en mer prosaisk nivå än den som Nils-Erik Söderqvist lyfte upp den till.

Vi har all anledning att vara stolta över den svenska förskolan, säger Nils-Erik Söderqvist. Det går inte att generalisera. Det finns förskolor som har oerhört hög kvalitet. Men de flesta är ändå överens om att det har skett en allvarlig försämring under den senaste tiden.

Det som förvånar mig mest är när jag jämför med hur det lät under den förrförra regeringsperioden, när de första nedskärningarna gjordes till kommunen, när det fortfarande fanns mycket luft i systemen. Då blev det en oerhörd svartmålning och en oerhörd utmålning av hur dåligt barnen skulle må inom barnomsorgen när de nedskärningarna genomfördes. Har det blivit bättre nu igen, sedan det blev en s-regering? Då mår inte barnen dåligt av de här nedskärningarna, eller vad är det som har hänt?

När det handlar om pengar gäller det faktiskt att prioritera. Man kunde ha gjort en annan fördelning. Man kunde ha valt att inte ta bort moms på mat. Det hade gett 7 miljarder. Det är en dålig fördelningspolitik, det har t.o.m. en sådan som är så noga med fördelningen som Pia Nilsson, Postens ekonom, sagt för bara några dagar sedan. Det var 7 miljarder som kunde ha använts till kommunerna. Facket fick 40 miljoner. Det är inte heller småsumor. Partistödet ökades med 30 miljoner. Visst går det att göra omprioriteringar om man vill. Budgeten är ju inte fastställd av någon annan.

Anf. 159 NILS-ERIK SÖDERQVIST (s) replik:

Herr talman! Vilken kommun i det här landet är det som har lågprioriterat barnomsorgen? Kan Inger Davidson namnge någon sådan kommun, som har valt att prioritera ned barnomsorgen i relation till annan verksamhet? Jag tror att det runt om i landet är motsatsen. Man prioriterar den väldigt högt.

Vi skulle inte ha behövt stå här i dag och föra en debatt om att det är ekonomiskt kämpigt med barnomsorg och skola i olika kommuner om inte ekonomin hade körts i botten, om vi inte hade haft en situation där vi är tvingade att se till att bli av med budgetunderskottet. Det är verkligheten. Det får vi stå här varje gång och säga från vår sida, därför att det är på det sättet. Det är därför vi i debatten också upprepar att vi inte kan fortsätta att låna till verksamheterna, utan vi måste se till att vi får balans i ekonomin. I takt med tillväxten kommer vi att prioritera de här verksamheterna.

Anf. 160 INGER DAVIDSON (kd) replik:

Herr talman! Jag har inte påstått att kommunerna nedprioriterar barnomsorgen. Tvärtom tror jag också att man gör allt för att hålla kvaliteten hög. Men de utvärderingar som har gjorts visar att när man har varit tvungen att spara är det på barngruppens storlek som man framför allt har sparat, och den växer hela tiden. Då blir inte kvaliteten sådan som den borde vara.

Jag vill också ta upp en annan fråga medan jag har ordet. Det gäller den tioåriga skolplikten. Jag anar verkligen en förändring sedan den debatt vi hade i våras. Då var jag ensam om att föra den talan som nu Nils-Erik Söderqvist, som jag uppfattar det, stämmer in i, nämligen att det viktiga inte är att få tioårig skolplikt, utan i stället att öka kvaliteten på de nio år som vi har i dag, ha flexibel skolstart och möjlighet till ett tionde år. Men jag uppfattar att vi nu har hamnat på samma linje, och det vore mycket intressant, särskilt med tanke på att samarbetspartnern Centern är precis i andra ändan. Var skall det här sluta? Jag hoppas att ni går på min linje.

Anf. 161 NILS-ERIK SÖDERQVIST (s) replik:

Herr talman! Den tioåriga grundskolan igen då. Vi har ndå sagt att vi nu skall ha en utvecklingsplan som spänner över ett långt fält, alltifrån 6-åringarna upp till 16-åringarna. Vi skall nu ta vara på alla erfarenheter och se hur vi går vidare. Det är för tidigt att säga någonting om detta.

Återigen pengarna och kommunerna. När man tittar på hur kommunerna ute i landet har prioriterat hittar man inte någonstans någon som procentuellt har prioriterat ned barnomsorgen jämfört med annan verksamhet. Men det är klart att barnomsorgen också har drabbats av nedskärningar i takt med att pengarna har saknats, alldeles klart. Men i jämförelse med annan verksamhet är det inte så. Den har hävdat sig gott. Då menar jag att vi skall ha med oss det ordentligt i debatten också.
(forts.)

Ajournering

Kammaren beslöt kl. 18.04 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.00 för middagsuppehåll.

Återupptagna förhandlingar

Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00.

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

*förskola och
grundskola*

Vuxenutbildning och gymnasieskolan

Anf. 162 ULF MELIN (m):

Herr talman! Det är viktigt att vi i Sverige har en gymnasieskola av god kvalitet och att eleverna är väl förberedda för studier eller för arbetslivet. Utvecklingen i arbetslivet har inneburit stora förändringar vad gäller arbetsorganisation, produktionsteknik och liknande, och det ställer naturligtvis högre krav på de elever som lämnar gymnasieskolan. Samma sak gäller för förändringen ute i samhället. Det framtida samhället ställer högre krav på oss som medborgare, och det ställer också högre krav på gymnasieskolan.

Vi moderater menar därför att man måste reformera gymnasieskolan, att det vad gäller de yrkesförberedande programmen måste finnas mer av ämnesteoretiska kunskaper, datateknik, matematiska kunskaper, språkliga färdigheter och liknande. Självfallet gäller det också andra sektorer inom gymnasieskolan. Därför är det nödvändigt att reformera gymnasieskolan, för att gymnasieskolan skall kunna möta den nya tiden.

Den senaste tiden har det förts en mycket stor debatt om gymnasieskolan. Man har i medierna framställt det som att gymnasieskolan befinner sig i kris. Det är klart att en del saker fungerar mindre bra, och jag tänker i mitt anförande ta upp hur vi moderater ser på de sakerna. Men vi måste också plocka fram det som är positivt. Det finns många frågor och problem som skolledning, lärare och elever möter dagligen ute i skolorna. Det finns rapporter om elever som underkänns i kärnämnen, om bristande förkunskaper, diskussioner om betygskriterier, bristande information till föräldrar och elever, antagningsregler, etc. Detta möter oss ständigt vid skolbesök och i medierna.

Jag hade förväntat mig att regeringen skulle ta upp en del av de här problemen i budgetpropositionen och redovisa vilka åtgärder man planerar. Men det enda som regeringen anför är att man avser att fortsätta följa och utveckla gymnasieutbildningen. Regeringen talar också om att höja kvaliteten i gymnasieutbildning genom åtgärder på flera plan och medverkan av flera aktörer som agerar samlat. *Vad* man skall utveckla och *hur* står det inte en rad om.

Agneta Lundberg, som skall föra regeringens talan när Ylva Johansson har försvunnit, har ännu inte kommit till kammaren. Det vore ändå intressant att få svar på de här frågorna. Andreas Carlgren ställde tidigare en fråga till Ylva Johansson om ifall regeringen avsåg att komma med några initiativ vad gäller de yrkesinriktade programmen, men Ylva Johansson hade inget svar. Det var platt intet! Regeringen står med tomma händer, och det tycker jag egentligen är ganska anmärkningsvärt, eftersom vi vet att det finns en del problem som vi måste lösa tämligen omgående.

Vi har från moderat sida sagt att vi måste ställa högre krav på grundskolan. Det har både Beatrice Ask och Tomas Högstöm nämnt tidigare, och de har också sagt vad som måste göras. Man blir då litet förvånad när man lyssnar på Nils-Erik Söderqvist, som verkar komma från en helt annan värld. Han tycks fullständigt blunda för de problem som finns i

grundskolan. Vi vet ju om att av de elever som lämnar grundskolan har ungefär 10 % läs- och skrivsvårigheter, problem som sedan gymnasieskolan får ta hand om, problem som borde lösas i grundskolan men som inte löses där. Det här är inte fråga om svartmålning. Det finns mycket i svensk utbildning som är bra, men vi måste också våga diskutera de problem som finns.

En annan sak som jag tänker ta upp är antalet kärnämnen och målen i kursplanerna för kärnämnen. Alla elever i gymnasieskolan skall ju läsa samma kärnämnen, alltså svenska, engelska osv. Det tycker vi i och för sig är bra, men vi vet också om att många elever inte klarar av att nå godkäntnivån i kärnämnen. Vi menar från moderat håll att det inte får vara ett självändamål att alla elever skall ha en grundläggande behörighet till högre studier, utan det viktiga är att eleverna blir väl förberedda aningen för högskola eller för arbetsliv. Man måste därför kunna ha olika mål i fråga om kärnämnen, och i betygen skall det sedan framgå om man inte har läst de fullständiga kurserna i dessa kärnämnen.

En annan fråga som man måste jobba mycket mer med är att gymnasieskolan i dag har blivit tidsstyrd, dvs. att eleverna skall få exakt de timmar som varje kurs föreskriver. Men det är inte nödvändigt. Den borgerliga regeringen införde i stället ett poängsystem, så att en poäng motsvarar en klocktimme. Det innebär att de elever som är högpresterande kan gå igenom en kurs snabbare, medan de elever som behöver litet längre tid på sig kan få den tiden. Men det här systemet tillämpas alldeles för litet i gymnasieskolan, och det innebär att de elever som är högpresterande upplever att tempot är för lågt och att de elever som kanske inte klarar av det tempot i stället upplever att tempot är för högt. Detta måste man jobba vidare med, mycket, mycket mer.

Av olika artiklar och genom besök ute på skolor har vi fått veta att skolorna har problem med att hantera betygssystemet. Många elever blir underkända, framför allt de elever som går på de yrkesförberedande programmen, och då kanske mest i svenska och engelska. Vi moderater menar att Skolverket snabbt måste göra en översyn av betygskriterierna. Man måste också se till att skolorna bättre tillämpar det nya betygssystemet. Betygssystemet i sig är nämligen bra. Det är bra att vi har ett målrelaterat betygssystem. Men vi ser också att det finns en stor spridning, och orsaken till det är helt enkelt att skolan ännu inte klarar av att tillämpa de nya kriterierna. Vi är därför beredda att medverka till en sådan översyn. Vi på den borgerliga sidan vill ha betygssystemet, men vi måste ändå vara så pass ödmjuka att vi kan se om vissa förbättringar måste göras.

Vi måste också genomföra en förnyelse av yrkesprogrammen. Hälften av dagens gymnasieelever går på de yrkesförberedande programmen, och där finns problem. Det är stora samverkansproblem mellan skolan och arbetslivet. Vi måste se över hur den arbetsplatsförlagda utbildningen ser ut. Det är inte bra att många elever av olika skäl inte får den utbildning i arbetslivet som de egentligen borde få. Vi menar att ett av skälen till detta är att skolan har ansvaret medan arbetslivet inte har något ansvar alls. Därför har vi lagt fram ett förslag om införandet av en modern lärlingsutbildning, som i korthet går ut på att skolan tar ansvaret för de två första åren och arbetslivet sedan tar ansvar för de två följande åren och att arbetslivet också får en ekonomisk ersättning från samhället för detta.

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

*vuxenutbildning och
gymnasieskolan*

Man måste också se över kompetensen för yrkeslärarna. Regeringen har lagt fram förslag om att den ämnesteoretiska kunskapen hos dessa lärare skall förbättras. Det är bra, men det är inte tillräckligt. Man måste också se till att dessa lärare får möjlighet att gå ut i yrkespraktik, så att deras kunskaper blir uppdaterade. Vad vi ser nu är att många lärare inte förmedlar morgondagens kunskap utan i stället gårdagens.

Herr talman! Jag skall avsluta med att nämna något om kvalificerad yrkesutbildning, som det nu pågår en försöksverksamhet med runt om i landet.

Efter mycken beslutsvånda kom regeringen äntligen fram med ett förslag om att påbörja försöksverksamheten. Man lägger ut 1 700 platser detta år, 3 700 platser nästa år och 4 500 platser 1998.

Jag sitter själv med i den nationella ledningsgruppen för detta, och man kan klart se att behovet är mycket större än antalet platser.

Jag ser fortfarande inte Agneta Lundberg här, men det kanske är någon annan socialdemokrat som är företrädare för regeringen som jag kan fråga: Varför lägger man inte fler platser i den kvalificerade yrkesutbildningen? I stället talar man om att ge 100 000 platser till vuxenutbildning. Jag är ganska säker på att man inte kommer att mäka att skaka fram dessa 100 000 platser.

Det är ett otroligt stort vakuum. Det bästa regeringen skulle kunna göra i dag är att ta från de platserna och lägga till den kvalificerade yrkesutbildningen. Det skulle vara bra för Sverige och för de elever som går i skolan. Många fler ungdomar skulle också kunna komma ut i yrkeslivet.

Anf. 163 MARIE WILÉN (c):

Herr talman! Sveriges konkurrenskraft kommer att vara beroende av kunskapsintensiv produktion. För att öka tillväxten och sysselsättningen måste en förnyelse och förändring av Sveriges näringsliv och arbetsmarknad ske. Satsning på kunskap och utbildning måste bli ett kännetecken för denna utveckling. Utbildning är en grundförutsättning för att stärka näringslivets konkurrenskraft, skapa nya jobb och trygga välfärden.

Om vi skall klara denna utveckling måste utbildningsnivån i samhället höjas, vilket alla är överens om. Den kunskapstillväxten kan delvis lösas genom det årliga tillskottet av ungdomar till arbetsmarknaden. Men det räcker inte. Fyra av fem personer på dagens arbetsmarknad kommer att jobba kvar även på 2000-talet. Slutsatsen är givetvis att det inte räcker med att förbättra och satsa på ungdomsskolan, utan utbildnings- och kunskapsnivån måste också höjas hos dem som redan är ute i arbetslivet.

Det kunskapsunderskott som finns måste åtgärdas. I en sysselsättningsstudie genomförd av OECD pekas på att det varje år tillkommer ungefär 10 % nya arbetstillfällen med krav på höga kvalifikationer. En lika stor del arbetstillfällen med enklare arbetsinnehåll försvinner årligen. Gapet eller underskottet måste tas bort. Tillskottet till arbetskraften av personer med ny utbildning utgör varje år 2–3 %.

En första förutsättning för att stora delar av arbetskraften skall kunna bli delaktig i den förnyelse av arbetslivet som äger rum är att fler får möjlighet att skaffa sig grundkunskaper. I dag finns det över 1 miljon människor i arbetsför ålder som endast har genomgått folk- eller grund-

skoleutbildning. Ett stort antal av dem saknar även funktionella kunskaper i svenska, matematik, engelska och naturvetenskap.

Ytterligare 1 miljon människor saknar utbildning motsvarande kärnämnen svenska, engelska, matematik och samhällskunskap i gymnasieskolan.

Det är av detta skäl som Centerpartiet anser att det är nödvändigt och riktigt med den stora satsning på vuxenutbildningen som sker.

Antalet personer med kvalificerad yrkesutbildning behöver också ökas. Den kvalificerade yrkesutbildningen anser vi vara särskilt viktig för landets många mindre företag, som inte har samma möjligheter som de stora företagen att ordna utbildning internt. Från Centerpartiets sida tycker vi att regeringen går för långsamt fram när det gäller att bygga ut antalet platser, vilket vi även påtalade i våras vid behandlingen av den kvalificerade yrkesutbildningen. Vi har reserverat oss till detta betänkande för ökat antal platser 1998.

Herr talman! Den nya gymnasiereformen kritiseras från många håll, och Skolverket har i en undersökning redovisat att betygen i kärnämnen svenska, matematik och engelska varierar stort mellan de olika programmen i gymnasieskolan. Detta har också tagits upp tidigare i debatten. Högst betyg har eleverna på de naturvetenskapliga och samhällsvetenskapliga programmen. Antalet icke godkända är högst på fordons- och industriprogrammen. Den här utvecklingen är givetvis mycket oroande.

Vi vet att det pågår ett omfattande utvecklingsarbete. I flera fall har samverkan mellan kärnämnen och respektive programs karaktärsämnen visat sig vara en väg för att nå bättre resultat på de yrkesinriktade programmen. Vi tycker också att det är viktigt att gå vidare och lösa de problem som finns. Detta har Andreas Carlgren också tagit upp tidigare i debatten.

Jag vill också beröra att det nu i flera kommuner startar utbildningar eller gymnasieskolor med profilering på entreprenörskap och småföretagande. Detta är mycket positivt. Det är ett problemorienterat arbetssätt som präglar verksamheten, där lärarna formulerar arbetsuppgifter och problem som eleverna skall lösa. I dag arbetar man främst inom de samhällsvetenskapliga programmen med denna inriktning, men den långsiktiga tanken är att oavsett vilket program man valt skall utbildning ges i entreprenörskap. Vi bejakar denna utveckling.

Regeringen skriver i budgetförslaget: Regeringens viktigaste uppgift inom det samlade verksamhetsområdet är att inom varje verksamhet vidta kvalitetshöjande åtgärder. Viktiga frågor är härvid bl.a. att fortsätta följa och utveckla gymnasieutbildningen och att utveckla vuxenutbildnings-satsningen.

Herr talman! Centerpartiet anser att ett viktigt sätt att utveckla vuxenutbildningssatsningen är att bygga ut antalet platser för den kvalificerade yrkesutbildningen.

Jag yrkar bifall till reservation 4, mom. 51.

Anf. 164 ULF MELIN (m) replik:

Herr talman! Jag skulle vilja ställa en fråga till Marie Wilén. Det gäller just den kvalificerade yrkesutbildningen, som hon talade väldigt väl om. Hon sade också att Centerpartiet vill bygga ut den.

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

*vuxenutbildning och
gymnasieskolan*

Men ni i Centerpartiet mörkar ganska mycket, därför att ni ställer upp på regeringens förslag om platserna de närmaste åren. Ni säger sedan i litet luddiga ordalag att ni kan tänka er att bygga ut den kvalificerade yrkesutbildningen efter 1999.

Centerpartiet har ju samarbetat med Socialdemokraterna när det gäller den här budgeten inom utbildningens område, och Marie Wilén har mycket värtaligt talat om den kvalificerade yrkesutbildningen. Vore det då inte konsekvent att försöka få till stånd en överföring av platser från de 100 000 platserna – vi vet båda att de inte kommer att fyllas – just till den kvalificerade yrkesutbildningen? I ert samarbete med Socialdemokraterna skulle ni kunna försöka påverka detta.

Vi vet att det finns ett stort behov. Vi får i kommittén säga nej till många bra projekt, som vi vet har en hög kvalitet, därför att det inte finns några platser. Jag tycker då att Centerpartiet, som ofta talar om att man är konstruktiv osv., nu skall visa detta i handling. Min fråga är: Varför gör ni ingenting nu?

Anf. 165 MARIE WILÉN (c) replik:

Herr talman! Det är sant, som Ulf Melin säger, att vi har varit med om att driva på utvecklingen av den kvalificerade yrkesutbildningen. Jag tror att vi alla tycker att det är bra. Vi vet också att det kommer till fler platser än de 1 700 som var avsedda från början. Man bygger på, som Ulf Melin tidigare sade, så att det blir 4 500 platser 1998.

Vi har också skrivit i vår reservation att vi vill ha flera platser för 1998. Vi avser att fortsätta arbetet att driva på för att kunna öka antalet platser. Det är inte för sent ännu, Ulf Melin.

Anf. 166 ULF MELIN (m) replik:

Herr talman! Vi kanske lägger in litet olika värderingar i att ”driva på”. Jag kan bara konstatera att platserna inte räcker. De är njuggt tilltagna. De som är i gång nu kommer att få samma antal platser nästa år, och det innebär att det knappast tillkommer några nya platser över huvud taget för 1997.

Jag har svårt att förstå varför inte Centerpartiet, som är så konstruktivt och tar ansvar för landet, har sett till att man förde över fler platser av de 100 000 till den kvalificerade yrkesutbildningen. Vi vet att man kan bygga ut den ganska så rejält och att de platserna och de utbildningarna kommer att vara kvalitativt sett mycket bra. Jag kan ana, herr talman, att de som går dessa utbildningar också kommer att få arbete. Det tycker jag borde ligga i Centerpartiets intresse, så att vi kan minska arbetslösheten – inte den öppna utan den totala.

Anf. 167 MARIE WILÉN (c) replik:

Herr talman! Jag vill bara upprepa att det väl är positivt om vi är flera som jobbar för att driva på det här. Vi har kommit längre än vad som föreslogs från början, och det har jag inte uppfattat att man motsätter sig. Nu säger vi att vi vill ta ytterligare steg 1998, och det tycker jag borde vara positivt också ur Ulf Melins synvinkel i så fall.

Herr talman! I vissa kommuner är i dag det individuella programmet det tredje största gymnasieprogrammet. Tyvärr är detta sällan ett uttryck för ett genuint intresse för att skapa ett eget program med nya ämneskombinationer. I de flesta fall är det uppenbart att det riskerar att bli ett program där de som inte platsar, dvs. inte har godkänt i svenska, engelska och matematik från grundskolan, kan placeras.

Det är också ganska märkligt att man nu gör klasser av ett individuellt program. Är det ett individuellt program skall det vara för en enskild person och olika för alla.

Detta är knappast något som man kan lasta gymnasieskolan för. Det är snarare symtom på bristerna i dagens grundskola. Dessa effekter hade man möjligtvis kunnat förutse. Det visar sig nu att gymnasiereformen borde ha kombinerats med ett förberedelsearbete i grundskolan, i syfte att höja den generella kunskapsnivån i teoretiska ämnen.

När skallet nu går mot gymnasieskolan och betygssystemet tycker jag ändå att vi skall komma ihåg varför vi bytte betygssystem, varför vi gick ifrån det relativa systemet, där femmorna tog slut, och när någon blev bättre var det nödvändigt att någon annan skulle bli sämre. Så tolkades det, ibland t.o.m. i så små enheter som klasser. Vad vi ville ha var ju ett mer kvalitativt system, ett system som skulle styra bort från snuttkurser, fylleriövningar och *multiple-choice*-frågor till ett system som premierade att eleverna skaffade sig överblick, såg samband, kunde se sammanhang, ett system där varje elev själv bedömdes i sin egen kunskapsutveckling och inte i förhållande till hur andra i samma klass utvecklades.

Med detta system finns förutsättningar att ha kriterier som på förhand kan meddelas elever och föräldrar. Om jag är elev skall jag kunna få veta vad jag skall prestera för att bli Godkänd, Väl godkänd eller Mycket väl godkänd i ett ämne.

I den processen har kanske grundskolan, som ju är primärkommunal, inte riktigt förstått det gigantiska åläggande den fick genom att det dessutom sades att den som skall in på ett gymnasieprogram måste vara godkänd i svenska, engelska och matte och att man inte fick lämna skolan utan det. Det är ett gigantiskt ekonomiskt åtagande för primärkommunen, som man ännu långt ifrån fullgör och som kräver helt andra arbetssätt, en helt annan individualisering tidigt i grundskolan.

När nu skallet på betygssystemet går förstår jag att det finns mycket arbete kvar att göra – vidareutbildning för lärare, diskussion om kriterier; jag tror också att det faktum att man minskade antalet steg gjorde det svårare. Men glöm inte de övergripande tankarna! Vi var ju här ändå överens om att detta var ett viktigt beslut för framtiden. Det här är en del i det stora.

Här börjar man nu prata om att det är självklart att kärnämnen inte kan läsas lika i alla programmen. Vi får inte gå på det! Då använder man sig inte av tiden. Det är självklart att kurs A i svenska för den som är oerhört teoretiskt inriktad kan läsas snabbare än samma kurs i ett fordonsprogram. Men om man anslår den tid som behövs för ungdomarna i fordonsprogrammet är det möjligt också för dem att få godkänt i kurs A i svenska. På den punkten ger jag mig inte en tum. Och det finns massor av gymnasieskolor i landet, som jag har varit på eller som jag har hört talas

om, där detta funkar alldeles utmärkt. Så använd tiden och använd de möjligheter som finns!

Ett annat verktyg som jag tycker att man har använt dåligt, både i grundskolan och i gymnasieskolan, är att de lärare som arbetar i de "svårare" områdena skall ha högre kompetens och bättre ersättning. De bästa lärarna skall arbeta i de svåra områdena! Så är det ju inte alls i dag. Nu placeras de yngsta vikarierna, de som kanske inte ens är lärarutbildade, i "svåra" områden som Rosengård, för att ta ett exempel hemifrån Skåne. Självfallet skall de allra mest kompetenta lärarna finnas där.

Lektorer, både i gymnasiet, i grundskolan och i komvux, tror jag också är en viktig faktor för att höja kvaliteten och ta till vara de möjligheter som finns att använda, t.ex. tiden.

Till skillnad från Ulf Melin, som jag förstod var mer inriktad på att man kanske skulle befria vissa program från kärnämnen, tror jag att det är oerhört viktigt för ungdomarnas och för framtidens skull att vi inte ger oss i den frågan. Det vill jag hårt poängtera.

Anf. 169 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v):

Herr talman! Den beslutade vuxenutbildningssatsningen under de närmaste fem åren har väckt väldigt stora förväntningar. Jag hoppas att de kommer att infrias.

När vi talar om 100 000 nya platser är det egentligen 25 000 nya platser för åren 1997–1999. De andra finns redan i systemet, och det sker endast en omfördelning mellan olika utbildningsanordnare.

Eftersom kunskapslyftet har debatterats vid flera tillfällen här i kammaren under våren vill jag i stället försöka vara väldigt konkret och diskutera satsningarna särskilt utifrån ett folkhögskoleperspektiv.

Situationen för folkhögskolorna sedan en längre tid präglats av både ryckighet och brist på förutsägbarhet. Det har försvårat planeringen och också skapat en hel del oro hos personalen som det gått åt mycket energi för att hantera. Innevarande läsår, med sänkta stats- och landstingsbidrag och en kraftigt minskad uppdragsutbildning, har inneburit att alltför många folkhögskolor i dag har akuta ekonomiska problem. Situationen är faktiskt besvärlig. Varsel om uppsägningar av både lärare och annan personal kan bli följden.

Nu säger regeringen att man räknar med att kommunerna skall använda folkhögskolorna och studieförbunden när de nya platserna i kunskapslyftet skall fördelas. Under den senaste veckan har jag försökt få kontakt med ett antal folkhögskolor och kommuner för att få veta lite mer om situationen. Jag gör naturligtvis inte anspråk på att det här skall vara en fullständig bild av förhållandena, men jag tycker att det finns tendenser som är så pass tydliga att jag gärna vill belysa det här problemet i kammaren.

Enligt Kommunförbundets halvårsrapport om kommunernas ekonomiska läge, och även om man rent matematiskt räknar ut vad 2,7 miljarder gör på 100 000 platser, kan man räkna med att varje utbildningsplats på gymnasienivå betingar ett pris på 25 000–30 000 kr. Av dessa 30 000 kr räknar man, enligt de uppgifter jag har fått, ofta bort 20–30 % som kostnader som kommunen har för att hålla i det här – administration, kanske; jag vet inte vad man skall kalla det. Då blir det faktiskt väldigt

litet kvar per utbildningsplats. Jag får det till 20 000–25 000 kr. Det är faktiskt hälften av det ordinarie stats- och landstingsbidraget.

Jag kan som jämförelse nämna att de särskilda anslagen till kurser för arbetslösa, som folkhögskolorna tidigare har haft, gav ca 41 000 kr per utbildningsplats och att en komvuxplats, inklusive det kommunerna satsar, i dag kostar ca 44 000 kr.

Det betyder att i den här stora vuxenutbildningssatsningen måste vi realistiskt räkna med mindre lärartäthet. I bästa fall, räknat på en 20-grupp, skulle man kanske kunna få ut 20 lärarledda undervisningstimmar per vecka, eller också får man öka undervisningsgrupperna betydligt. Alternativet skulle vara att man komprimerar studietiden till en 20–30 veckor för en helårsstudieplats.

Visserligen kan man variera innehållet – det inser jag också – med färre lärarledda timmar och mer av handledning och självstudier. Men problemet är att de studerande som är studieovana, och som ibland också har mycket negativa erfarenheter från den egna skoltiden, också har behov av mycket lärarstöd. Jag tänker då tillbaka på den tidigare debatten här i dag, då vi pratade om vuxna med läs- och skrivsvårigheter som behöver oerhört mycket stöd och handledning. För de här eleverna är tiden en mycket viktig faktor när det gäller själva inlärningsprocessen. De behöver tid både för att bearbeta och också för att befästa sina kunskaper.

Jag skulle då vilja fråga Agneta Lundberg: Kan man tänka sig att olika utbildningar i kunskapslyftet får kosta olika mycket beroende på elevernas förkunskaper och studievana? Jag tror i så fall att det inte riktigt har nått fram till alla kommuner.

Jag är lite rädd för att själva upphandlingssystemet inte är tillräckligt flexibelt. Jag beskyller inte regeringen för det, men på något sätt borde man göra någonting och uppmärksamma de här problemen – innan det är för sent. Dessutom har jag förstått att kommuner ibland hänvisar till lagen om kommunal upphandling och behovet av att konkurrensutsätta verksamheter som finansieras av skattemedel. Då får det billigaste anbudet uppdraget, oavsett vad det finns för behov och utan att kvaliteten säkras.

Jag är rädd att elevernas individuella behov och önskemål, som var så viktiga i den här satsningen, endast marginellt kommer att kunna påverka upphandlingen och valet av utbildningsprogram. Jag har dessutom stött på att man i vissa kommuner vill lägga över själva rekryteringen på skolorna, och det omöjliggör de individuella utbildningsplanerna där man sätter den studerande i centrum och utgår från hans eller hennes behov, resurser och intressen.

Till sist skulle jag vilja fråga: Hur skall den uppsökande verksamheten, som är en så viktig ingrediens i kunskapslyftet, räknas in? Skall den räknas in i de 2,7 miljarderna? Och vad skall räknas som uppsökande verksamhet – introduktionskurser, känn-dig-för-kurser osv.?

Nu ser jag att min talartid är slut.

Anf. 170 GUNNAR GOUDE (mp):

Herr talman! Nu har vi fått ett gymnasium för alla. 98 % av ungdomarna fortsätter från grundskolan till gymnasiet. Den nya gymnasieformen är flexibel i sin struktur. Det finns stort svängrum för val av undervisningsmetoder och ämneskombinationer. Den är kursutformad, vilket innebär att man kan ha en individualiserad undervisning och rätta

Prot. 1996/97:43
11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

*vuxenutbildning och
gymnasieskolan*

studietakten efter elevens möjligheter och förutsättningar. Det skulle kunna vara ett gymnasium på elevernas egna villkor. Möjligheterna är goda.

Men blev det här nu ett gymnasium för alla? Reformen genomfördes snabbt – alltför snabbt. Lärare och skolledare fick aldrig tid att ställa om undervisningsmetoder och organisation för de nya uppgifterna med nya elevkategorier. Miljöpartiet har i sitt budgetförslag föreslagit en ordentlig satsning på fortbildning av lärare, dvs. att man verkligen får resurser för en fortbildning som skulle ha skett tidigare men som naturligtvis skall stimuleras nu i stället.

Ett akut problem är alltså bristen på förberedelser för gymnasiereformen. Ett annat problem utgör den nya målstyrningen med målrelaterade betyg, som många har berört här. Målet för t.ex. Godkänd anges i form av en liten lista på delmål som vart och ett skall vara uppfyllt för att betyget Godkänd skall kunna ges. Tolkningen av de här målen är inte alldeles lätt att göra. De flesta lärare har också uppfattat att tolkningarna skall göras lika för en viss kurs oavsett i vilket program kursen ges. Betyget i matte eller engelska skall sättas utifrån samma målkriterier för eleven på fordonstekniskt som för eleven på naturvetenskapligt program.

Nu har de första betygen satts. Statistiken visar att på de teoretiska programmen ligger betygen i kärnämnen högt, medan många är underkända i yrkesförberedande program – ca 30 % på vissa program i vissa ämnen.

Jag tror att betygsättningen är ett av gymnasieskolans problem. Egentligen är den ett alldeles onödigt problem. Allt det besvär som betygsättningen vållar och de negativa effekter som betyg kan ha – vägs det verkligen upp av fördelarna?

Förespråkare för betyg brukar hävda att betygen behövs dels som ett pedagogiskt instrument – de är motivationshöjande – dels som urvalsinstrument för antagning till högre utbildning. Eftersom de som skall fortsätta på högre utbildning alla har Väl godkänt eller mycket Väl godkänt i sina kritiska kärnämnen är betygen som urvalsinstrument inte av något större värde. Och för de 30 % underkända är de i varje fall inte motivationshöjande.

Vi i Miljöpartiet vill gärna avveckla det här betygssystemet. Dessutom tror vi att tolkningen av målen måste göras med hänsyn till vilka program målen är formulerade för, och det påverkar naturligtvis i hög grad också undervisningen och inte bara betygsättningen.

Kontakten med näringslivet i gymnasiet är ett nytt och bra inslag. APU, den arbetsplatsförlagda utbildningen, är under utveckling, och den har uppskattats främst av eleverna. Utvärderingarna visar att eleverna är mycket nöjda, skolan är minst nöjd och arbetsplatserna mittemellan.

Vad är det då i APU som stimulerar eleverna så? Jag tror att det är en aspekt på kunskap som skolan inte har. Att få vara med vuxna på en arbetsplats, höra pratet och ljudet, känna dofterna av en verkstad eller butik, följa ett led i produktionen, ha fikapaus, uppleva jargongen på en arbetsplats, få prata med vuxna arbetskamrater och kunder och sedan komma hem och sätta sig vid middagsbordet och konstatera att man inte har kommit från skolan utan från jobbet – det ger kunskaper för ungdomar i denna ålder. Det är kunskaper som vi inte ens har tänkt oss att föra in i skolans läroplaner.

Sådana här tankar aktualiserar frågan om det är lämpligt att låta alla barn och ungdomar passera hela tonårstiden utan att få en ordentlig närkontakt med verkligheten som arbetslivet utgör. APU är dock en mycket liten del av gymnasietiden. Är det inte ett konstigt steg ut i verkligheten som en svensk 18-åring tar efter tolv år i skolan och kanske fem år på dagis? Är det verkligen ett naturligt sätt att närma sig vuxenlivet?

En utvärdering av APU och erfarenheterna från lärlingsplatser och vissa individuella program ger kanske underlag för en omprövning av om en skola för alla verkligen måste innebära att alla skall gå i skolan samtidigt. Varför kan inte åtminstone vissa få jobba ett tag och gå i skolan senare? Livslångt lärande handlar ju just om det. Man skall kunna lära sig när man är motiverad i stället för när man är sugen på att komma ut och se litet av verkligheten, oavsett ålder. Det spelar ingen roll om man är 16, 22 eller 50 år.

Jag skulle vilja säga något om yrkesutbildningarna. Jag tycker att det är dåligt beställt med yrkesutbildningarna i Sverige. I gymnasiet talar man om yrkesförberedande utbildningar. Vart har alla gamla yrkesutbildningar tagit vägen? En del finns kvar. En del har blivit universitetsanknutna – en del av vårdyrkena, hushållskunskap, lärarutbildningar, psykologutbildning osv. Man måste fråga sig om det är bra. Även de utbildningarna har fjärrat sig från verkligheten. Jag tror att t.ex. lärarutbildningar skulle må bra av att hamna närmare skolmiljön och ha erfarna lärare som lärare i utbildningen, som också kunde vara bra yrkesförebilder. Det gäller i sanning väldigt många yrken.

En viss ovilja att organisera utbildning bottnar i föreställningen att yrkesutvecklingen på arbetsmarknaden sker så snabbt att yrken blir omoderna. Man talar om att yrkesutbildningar skall ersättas med flexibla utbildningar som håller många vägar öppna, etc. Det tror jag är tveksamt. Jag tror att vi överskattar snabbheten i utvecklingen.

Man kan se efter hur det ser ut i vardagen när man går i butiken, åker med bussen, ser bilar osv. Det är ungefär samma typ av arbeten vi ser nu som för 20 år sedan. Så stor är inte skillnaden för alla dem som arbetar i hemtjänsten och sjukvården och som målare, byggnadsarbetare, frisörer, busschaufförer, kassörer, affärsbiträden, hantverkare osv. Vissa av yrkena har försvunnit och andra har ändrats, men jag tror att yrkeskaraktären finns kvar. Trögheten är påfallande.

Med hänsyn till det som jag har sagt här borde kanske just lärlingsutbildningar och yrkesutbildningar i företagsmiljö vara ett bra alternativ. Vi har från Miljöpartiet begärt att man skall utreda möjligheterna att frigöra och effektivisera yrkesutbildningar som förlagts till universitet och högskolor.

Jag skall avslutningsvis väcka ytterligare en tanke när det gäller vårt sätt att betrakta yrkesutbildningar. Kanske måste man i skolan mer se till de arbetsmöjligheter som samhället erbjuder. Vi ser en förändring i riktning mot mindre traditionellt lönearbete. Arbetslösheten är stor, och ingenting tyder på att den i framtiden kommer att minska om vi håller fast vid den typ av lönearbete som vi har. Antalet industrijobb, t.ex., kommer ingalunda att öka igen.

Samtidigt får vi antagligen ställa in oss på en tillvaro där arbetstiden kommer att förkortas. Vi ägnar mindre tid per capita åt lönearbete och får mer fritid. Vi kommer under den fritiden att kunna ägna oss åt en mängd

olika saker. Man kan hjälpa varandra, delta i socialt arbete, ideellt arbete och göra småreparationer. Vi kommer att ägna oss åt miljöarbete av alla de slag. Allt detta fordrar naturligtvis också utveckling av goda egenskaper för att det skall ske på ett bra sätt. Kanske skall den kompetensen värderas litet högre och näringslivets krav litet mindre med tanke just på hur den framtida vardagen kommer att se ut för flertalet människor.

Nästan alla talare här talar om gymnasieskolan som en nödvändighet med tanke på näringslivets ökade krav på arbetskraften. Visst är det så, men gymnasieskolan har så många andra uppgifter. Om nu hela svenska folket skall passera gymnasieskolan, vilket ju är tänkt, är det nog bra med en mer mångfacetterad syn på den utbildningen. Vi skall vara försiktigare med att utsätta eleverna för ett värdesystem som så ensidigt värderar vissa intellektuella färdigheter och i stället låta de värderingar som gäller i samhället i ett litet vidare perspektiv få genomsyra också gymnasiet. Jag tror faktiskt att vår syn på yrkesutbildning måste ändras i takt med att vår syn på arbete också ändras.

Anf. 171 INGRID NÄSLUND (kd):

Herr talman! Det känns onekligen litet märkligt att vara tillbaka i utbildningsutskottssammanhang här i kammaren. Det känns också roligt. Det som är speciellt märkligt är att höra att Socialdemokraterna har en annorlunda ton jämfört med vad vi upplevde under förra perioden, när allt var eländes elände när det gällde utvecklingen inom skolan. Jag minns en hearing där vi talade om tillståndet i skolan. Det är kanske fler som drar sig den hearingen till minnes och vad det var som åstadkom den.

När detta är sagt vill jag komma in på gymnasieskolans område. Vi talar om en skola som har genomgått flera stora förändringar de senaste åren. När vi ser på måloppfyllelsen för den nya gymnasieskolan kan vi konstatera att den är god när det gäller att erbjuda många ungdomar upp till 20 år ett allsidigt utbud av gymnasieprogram. Hösten 1995 gick 98 % av alla elever som slutat grundskolan vidare till gymnasiet. Det är oerhört glädjande. Vi kan jämföra med att det 1979 endast var 79 % som gick vidare. Hösten 1995 kom 79 % av eleverna in på sitt första val, vilket också är ett glädjeämne. Vi kan konstatera att den nya gymnasieskolan i flera stycken fungerar bra och enligt de intentioner som riksdagen hade vid beslutet 1991, men vi kan inte heller blunda för att det finns en hel rad problem. Det är problem som är av så grundläggande art att man utan tvekan kan säga att det behövs en hel del justeringar.

I den officiella utvärdering som Utbildningsdepartementet svarat för ser det mest ut att vara frid och fröjd. Det verkar mest vara små finjusteringar som krävs för att komma till rätta med mindre skevheter. Men riktigt så enkel är verkligheten kanske inte. Främst är det utformningen av kurssystemet som har väckt kritik. Valet av en modell som bygger på ett antal gemensamma kurser i de s.k. kärnämnen är något som man kanske måste diskutera. Vi är tveksamma till att kursplanerna är desamma oberoende av i vilket program kursen förekommer, men därmed har jag inte sagt att det utan vidare måste skrotas. Jag tror att man ändå måste ta litet längre tid på sig att överväga detta. Som det nu är utsatts lågpresterande elever och lärare för en stor press, då alla elever ändå inte har förutsättningar att klara av kärnämnen, som det har visat sig ute i verkligheten.

Det måste ändå finnas plats också för elever med kanske inte fullt så goda intellektuella förutsättningar som en del andra och för dem som har bristande studiemotivation i gymnasieskolan. Utvecklingen av pedagogiken kan förbättra situationen, men begåvning av annat slag måste också få ett större utrymme och värderas lika högt.

När detta är sagt kan jag inte nog betona betydelsen av tillräckliga förkunskaper. Det har berörts av många här, och jag vill verkligen understryka detta.

En av de saker som kanske blev fel när reformerna gjordes var att förändringarna i läroplanerna för grund- och gymnasieskolan genomfördes samtidigt. Kanske borde grundskolan ha kommit några år före och fått ett försprång för att man på det sättet lättare hade kunnat se till att eleverna hade de förkunskaper de behövde när de kom till gymnasiet. Utan tvekan har de inte det i dag, utan många saknar tillräckliga förkunskaper. Jag vill inte vara den som i första hand lastar lärarna för detta. Förutsättningarna har faktiskt blivit sämre på grund av de mycket stora nedskärningar som har skett i kommunerna. Under ett par års tid har 20 miljarder kronor tagits från kommunerna.

Vi hörde här förut att barnomsorgen prioriteras. Vilka är det då som får betala för det? Det är väl äldreomsorgen och skolan. Man måste ju ta pengarna någonstans ifrån i kommunerna. Det har blivit större klasser, och färre lärare som kan ge stöd åt de elever som är svaga och även åt mellangruppen, vilket vi hörde redan under den hearing jag nämnde här förut.

Att eleverna kommer med så olika förkunskaper till gymnasiet gör naturligtvis att det blir väldigt svårt att klara av de gränser som finns för betyget Godkänd. Det blir en nästan omöjlig uppgift för en del elever och för deras lärare att hjälpa dem fram till detta.

Betygssystemet har också diskuterats. Man har nu kommit fram till att det kan fungera väldigt olika, t.ex. i olika Stockholmsskolor. Jag tror kanske inte att man skall hänga upp sig allt för mycket på att det står litet olika saker i beskrivningarna av vad som skall till för att uppnå ett betyg, t.ex. att ett antal böcker nämns. Det är ju inte det som ligger till grund för själva bedömningen sedan, utan det är en ganska ytlig sak. Att läsa ett par böcker – som det står i vissa skolors krav – bör man göra redan på låg- och mellanstadiet enligt mitt sätt att se.

En faktor som under de senaste åren har påverkat utbildningen är den s.k. informationstekniken. Det är en trend som lär förstärkas i framtiden. Vi kristdemokrater ser positivt på de nya förutsättningar för innehåll, pedagogik och arbetssätt i skolan som IT skapar – inte minst när det gäller individualiseringen.

Vi har tidigare i höst fått larmrapporter från Statistiska Centralbyrån som säger att knappt hälften av alla ungdomar har jobb sju år efter grundskolan. Detta kan jämföras med 1986 då sju av tio ungdomar var i samma situation. Då blev det ett förskräckligt liv omkring det. Men nu är det inte samma oro som det var på den tiden, och *det* tycker jag är oroväckande.

Vi kristdemokrater har länge pläderat för ett lärlingssystem för att ge ungdomar möjlighet att få in en fot på arbetsmarknaden. Att utveckla detta tillsammans med näringslivet är en viktig åtgärd för att få ned ungdomsarbetslösheten. Vid en träff med Västsvenska Handelskammaren nyligen togs som ett gott exempel upp den verkstadsskola som SKF dri-

ver. Jag känner väl till den sedan förut. Där står minsann inga platser tomma, utan där är det ständig kö. Mångdubbelt fler vill komma in än de som kan få det. Det samma gäller Volvos skola i Skövde. Vi skulle behöva mer av det slaget. En idé man hade på Västsvenska Handelskammaren var att man kanske från småföretags sida kunde gå ihop om någon typ av skola som anknyter till flera mindre företag. Det kanske vore en idé för att få större variation i utbudet.

Den lärlingsutbildning som nu finns har inte kunnat dra till sig så många elever. Jag talar nu inte om den som Ulf Melin nämnde, utan om den som har funnits på vissa program, främst de individuella. 1996 fanns det bara 25 lärlingar, medan det 1987 fanns ända upp till 3 000 lärlingar. Det måste alltså ha skett en försämring. Man måste se till att reformera detta, och det verkar som att man är inne på ett lyckosamt spår som behöver utvecklas i stor utsträckning.

När det gäller satsningen på vuxenstuderande har vi under det gångna året sett prov på ett märkligt bergochdalbaneförslag. Å ena sidan har regeringen haft storstilade planer på tusen och åter tusen nya platser, å andra sidan har den i nästa andetag meddelat kraftiga neddragningar på komvux och framför allt folkhögskolorna. Sedan aviseras att det i nästa runda skall byggas ut igen. Man kan fråga sig var helhetssynen och det långsiktiga tänkandet har funnits. Med gemensamma krafter lyckades vi dock i våras få regeringen att ta tillbaka en del av sina märkliga förslag, och därmed har det blivit en litet jämnare och mer genomtänkt takt i arbetet.

Anledningen till att Kristdemokraterna har något lägre totalvolym än regeringen vad avser studieplatser på komvux är att de platser som fanns tidigare inte kunnat fyllas upp. I höst är faktiskt 25 % av platserna inte besatta. Som vi har hört är det ingen nysatsning som görs nu, utan ett varv till med ungefär samma 60 000 platser. Dock är de inte längre tillfälliga, vilket är en fördel.

Vi kristdemokrater har hela tiden velat betona de olika studiemodellernas kompletterande funktion. Vi ser värdet av att komvux, folkhögskolor respektive studieförbund och privata utbildningsföretag finns med som förmedlare av utbildning och kunskap. Dessa aktörer står för litet olika arbetsformer, och det är mycket värdefullt. Det är viktigt att det finns olika alternativ att välja mellan då livsvillkoren för den enskilde kan se så väldigt olika ut.

Anf. 172 AGNETA LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag börjar med att be om ursäkt för att jag inte fanns med i början av debatten. Jag satt fast i en hiss, men nu är jag här.

Varför behöver vi kunskapslyft? Vi socialdemokrater anser att för att bevara och utveckla vår välfärd måste Sverige utvecklas som ett kunskapssamhälle. I dagens och morgondagens kunskapssamhälle är den mänskliga kompetensen den strategiska konkurrensfaktorn. I Sverige har vi valt att konkurrera med kompetens och inte med låga löner. För att Sverige skall fortsätta att utvecklas som ett kunskapssamhälle krävs omfattande satsningar på ett livslångt lärande som ger alla människor reella möjligheter att vidareutvecklas. Därför vill vi socialdemokrater göra den kraftfulla satsningen på vuxenutbildning. Det är en djupt ideologiskt satsning.

Det livslånga lärandet är en demokratifråga. Ett kunskapslyft för alla är det främsta medlet att förhindra uppkomsten av ett två tredjedelssamhälle och lägga grunden för en god ekonomisk utveckling. Utbildningspolitiken är ett av de viktigaste och mest verksamma fördelningspolitiska instrumenten. Att göra det möjligt för alla människor att bli kunskaps-samhällets vinnare är samtidigt att erbjuda möjligheten att höja den egna kompetensen.

En god grund- och yrkesutbildning är rötterna till kunskapens träd. Hur rikt grenverket sedan skall utvecklas är till stor del beroende på i vilken omfattning man får delta i återkommande utbildning och livslångt lärande. Samspelet mellan formell utbildning och lärande i arbetet och på fritiden är en god grund för en sådan utveckling.

En förutsättning för att kompetenshöjande insatser skall leda till verklig utveckling i arbetslivet är att dessa går hand i hand med arbetsorganisatoriska förändringar som främjar lärande och kräver ny kompetens. Det handlar om en önskvärd maktförskjutning där framtidens arbetsplats kännetecknas av plattare organisation, mer inflytande och ansvar för dem som arbetar där, ett utvecklat lagarbete, bredare arbetsuppgifter osv. Än så länge utförs bara en del av alla arbeten på arbetsplatserna med en arbetsorganisation som möjliggör en kompetensutveckling i arbetet. Visionen om det goda arbetet är ännu ej förverkligad.

Där den lärande organisationen praktiseras visar den sig vara mycket framgångsrik både för den anställda och för arbetsgivaren, såväl i offentlig som i privat sektor. Den ger ett naturligt och kontinuerligt intresse för kompetensutveckling och den skiljer inte deltagarna i processen från produktionen på det sätt som sker vid traditionell personalutbildning. Herr talman! Vid Kunskapslyftskommitténs senaste sammanträde redovisades en 55-årig longitudinal studie av svenska kvinnor och män med titel *Återkommande utbildning, förvärvsliv och inkomster*. Rapportens syfte är att studera den återkommande utbildningens betydelse för en population på 1 542 personer som samtliga gick i årskurs tre i Malmö folkhögskolor och privata skolor under 1938.

Den grundläggande och mycket viktiga erfarenhet vi kan få utifrån undersökningen är hur oerhört betydelsefull den sociala bakgrunden och den formella utbildningen är för den fortsatta livsutvecklingen. De individer som har det väl förspänt från barndomen har fortsättningsvis möjlighet att dra fördelar av detta. Redan från början är det stora skillnader mellan olika grupper, och under livets gång förstärks denna tendens. De grupper av individer som väljer att inte delta i återkommande utbildning karakteriseras främst av låg socialgruppsstillhörighet, svag kognitiv förmåga och låg formell utbildningsnivå.

Malmöundersökningen visar även de skillnader som föreligger mellan kvinnor och män. Kvinnor deltar i mindre utsträckning än män i återkommande utbildning, både när det gäller den allmänna och när det gäller den yrkesinriktade återkommande utbildningen. Kvinnornas orsaker till att delta skiljer sig från männens i att deras deltagande i mindre utsträckning än männens är knutet till yrkeslivet.

Det finns positiva samband kopplade till socioekonomisk ställning samt samband som visar att individer som deltagit i återkommande utbildning har bättre löneutveckling än dem som inte deltagit. Tendenserna gäller både den allmänna och den yrkesrelaterade återkommande utbild-

Prot. 1996/97:43
11 december

*Anslag till utbildning
och forskning*

*Vuxenutbildning och
gymnasieskolan*

ningen. För att få en ändring till stånd vad gäller tillkortakommanden och orättvisor krävs att åtgärderna är starkt riktade, så att de som fått minst får mest och att man känner att utbildning lönar sig för både individen och samhället.

Rapporter från förberedelserna för att starta kunskapslyftet ger besked om att samtliga 288 kommuner har kommit in med en intresseanmälan för att få starta kunskapslyftet. Bristen verkar vara att önskemålen om resurser är större än ramen. Mot bakgrund av vad jag tidigare sagt är det mycket positivt att detta intresse finns, och min förhoppning är att man också målinriktat satsar på att nå dem som fått minst, att utbildningen får hög kvalitet med nya arbetssätt och arbetsformer och att vi får en möjlighet att utveckla vår vuxenutbildning.

Ett nationellt kunskapslyft och ett livslångt lärande för alla kan låta som en ouppnåelig vision. Ingenting kan vara mer felaktigt. Det enda realistiska är att föreställa sig att vårt land skall kunna fortsätta att vara ett välfärdssamhälle utan en sådan utveckling.

Anf. 173 ULF MELIN (m) replik:

Herr talman! Jag skulle vilja ställa ett par konkreta frågor till Agneta Lundberg när det gäller det s.k. nationella kunskapslyftet, kring vilket Agneta Lundberg hade en del visioner. Vi hörde tidigare Ylva Johansson och Carl Tham göra kraftfulla attacker på Moderaterna i just den här frågan. Det var så att man trodde att båda två hade fått en adrenalinchock eller något liknande.

Det talas om 100 000 platser. Enligt den statistik som finns i budgetpropositionen finns det innevarande budgetår 60 000 tillfälliga platser för vuxenutbildning inom kommunal vuxenutbildning, folkhögskola osv., men bara 40 000 är tagna i anspråk. Min konkreta fråga till Agneta Lundberg är: Hur skall ni skaffa fram de 60 000 resterande platserna? Var finns de? Det är precis som Britt-Marie Danestig-Olofsson nämnde tidigare: Detta är en ekonomisk bluff, eftersom man får sämre resurser från regeringen i den här frågan.

Agneta Lundberg sitter ju med i Kommittén för kvalificerad yrkesutbildning. Därför känner hon väl till att vi har en stor brist på platser inom den kvalificerade yrkesutbildningen. Det finns en väldigt stor efterfrågan på platser, och man har en kvalitativt bra utbildning. Där räcker platserna inte till. Hade det inte varit en förnuftigare och klokare politik, Agneta Lundberg, att föra över platser från de 100 000 till de knappt 3 700 som kommer att finnas för kvalificerad yrkesutbildning nästa år. Där vet vi att platserna förmodligen kommer att leda till arbete för väldigt många människor, människor som i dag är arbetslösa.

Sedan skulle jag vilja säga något om gymnasieskolan. Tyvärr satt Agneta Lundberg fast i en hiss förut. Jag ber om ursäkt för att jag var litet ironisk över att hon inte var här. Jag tar tillbaka det och ber som sagt om ursäkt.

Men regeringen sitter ju tyvärr också bokstavligen fast i en hiss. Jag skulle vilja fråga: Vad skall ske med gymnasieskolan? Kvaliteten på gymnasieskolan skall höjas, men på vilket sätt? Ylva Johansson var här förut i dag, men nu skulle jag vara tacksam om Agneta Lundberg kunde ge mig svar på den frågan.

Anf. 174 AGNETA LUNDBERG (s) replik:

Herr talman! Jag kan börja med Ulf Melins fråga om KY-platserna. Jag är mycket medveten om att det finns behov av ytterligare platser, och ingen är gladare än jag över att de har rönt en sådan positiv uppmärksamhet. Jag är alldeles övertygad om och vet att regeringen följer den här utvecklingen och att man kommer att ta hänsyn till det behov som finns av KY-platser vid nästa tillfälle.

Vad gäller platserna till kunskapslyftet tycker jag inte att vi skall börja sortera i timmar och platser. Kommunerna har ju varit väldigt positiva till att söka detta. Man söker, och sedan får man efter en förhandling en summa. Sedan får vi väl se. Det är min förhoppning att man också skall kunna använda de här platserna på ett mer flexibelt sätt och att man skall samordna väldigt mycket så att man får ut mer av resurserna. Det här tycker jag är ett av de mer spännande inslagen i kunskapslyftet: Hur kan vi få ut mer av resurserna?

När det gäller kvaliteten i gymnasieskolan är en viktig sak att titta på hur vi skall få kvalitet i kärnämnenä även för de elever som går de yrkesförberedande programmen. Där är det inte fråga om att vi skall sänka nivån. Det handlar om att vi bör se över stoff, arbetssätt och arbetsformer. Det är ju inte meningen att vissa program skall ha en nivå och andra program en annan.

Anf. 175 ULF MELIN (m) replik:

Herr talman! Agneta Lundberg nämnde förut att kunskapslyftet var en ideologisk fråga, och det är det möjligt att det är. Men man får väl inte vara så bunden av ideologin – vilket jag upplever att Socialdemokraterna trots allt är – att man inte kan föra över platser från de 100 000 till de stackars 3 700 som rör just kvalificerad yrkesutbildning. Där vet vi ju att det finns ett faktiskt behov. Det andra är ju bara ett löst antagande.

I dag finns det 60 000 tillfälliga platser för vuxenutbildning. Enligt den statistik som Agneta Lundbergs regering redovisar i budgetpropositionen är 40 000 besatta. Det fattas alltså 20 000 platser i dag som inte är besatta. Jag har svårt att få den ekvationen att gå ihop. Försök tänka om litet grand, och för över platser. Det räcker inte med ett ”Vi följer utvecklingen” etc., det är ju allmänt svammel. Se till att föra över platser i stället till kvalificerad yrkesutbildning, så kommer vi ganska snabbt att få ett resultat.

Sedan har vi det Agneta Lundberg säger om gymnasieskolans kvalitet. Det är lika tomt prat som det Ylva Johansson kom med förut. Hon hade inget svar på frågan. Det enda ni har gjort för att så att säga höja kvaliteten i gymnasieskolan är att ni för det första ser till att man inte behöver vara behörig i engelska eller i svenska. Man kan alltså vara icke godkänd när man lämnar gymnasieskolan och ändå få komma vidare till högskolan. För det andra likställer man svenska med Svenska 2. Det kallar inte jag för kvalitetshöjande åtgärder. Det är kvalitetssänkande åtgärder.

Det finns också en hel del andra saker som ni borde se över. Det gäller framför allt den arbetsplatsförlagda utbildningen som inte fungerar. Där måste man tänka till och försöka få bättre samverkan mellan skola och arbetsliv. Man får inte vara så rigid. Man måste ha ett mer flexibelt system, t.ex. en modern lärlingsutbildning, så att vi får kvalitet också när det gäller de yrkesförberedande programmen. Det gäller då yrkesämnena.

Prot. 1996/97:43

11 december

*anslag till utbildning
och forskning*

*vuxenutbildning och
gymnasieskolan*

Anf. 176 AGNETA LUNDBERG (s) replik:

Herr talman! Som jag ser det är det viktiga i den nya gymnasieskolan att vi får kvalitet i kärnämnen. Det är inte något svammel, utan det är oerhört mycket allvar i detta.

När det sedan gäller kvaliteten i de yrkesförberedande programmen i övrigt delar jag Ulf Melins uppfattning om vikten av APU. Jag har haft förmånen att leda en arbetsgrupp som har tittat på industriprogrammet. Även ungdomarna har sagt att det är mycket angeläget med APU. De riktar kritik mot att det inte fungerar så bra, men de säger att det är viktigt även om det inte fungerar bra.

I arbetsgruppen har vi sagt att vi vill att det skall finnas en styrelse för de yrkesförberedande programmen, där parterna är i majoritet. Man bör där ta ett gemensamt ansvar för APU och även för utbildningen i övrigt.

Den 17 december skall det genomföras en hearing, till vilken man har inbjudit många olika intressenter för att höra vad de tycker om de olika förslagen och om de har tillkommande synpunkter på hur vi skall kunna få en bättre kvalitet på t.ex. APU.

Anf. 177 INGRID NÄSLUND (kd) replik:

Herr talman! Jag vill ta upp tråden om det livslånga lärandet. Jag har inga invändningar mot livslångt lärande. Jag tror att det är en nödvändighet som allesammans skriver under på. Utvecklingen av arbetslivet, med de byten av jobb som många människor i Sverige måste tänka sig att få göra under loppet av sitt yrkesliv, gör att det är nödvändigt att hela tiden lära nytt. Men det livslånga lärandet får inte bli en ersättning för det som man missade därför att den vanliga skolan inte kunde ge en det som man hade rätt att kräva. Det är det som är litet grand av mitt bekymmer i dag.

Det har här talats om att så många i gymnasiet inte förmår nå upp till godkänd nivå. Som tidigare nämnts här beror det på att de kommer in i gymnasiet med för dåliga kunskaper. Redan när vi antog läroplanen pläderade jag mycket ivrigt för att man redan i ettan eller tvåan skulle ha den första kollen på om eleverna hänger med. Jag vet inte om man verkligen följer upp detta i grundskolan, men det är oerhört nödvändigt. Det som man förlorar på detta tidiga stadium får man lägga ned oerhört stor möda på att senare i livet ta igen.

Som jag har sagt sviker vi nu grundskolan genom att den inte får tillräckligt med resurser. Det finns inte tillräckligt med stödlärare som på ett tidigt stadium kan ta itu med de brister som finns. Nu sitter man på gymnasiet och lär barn att läsa. Det kommer att behövas ett nytt kunskapslyft när nästa generation lämnar skolan, om vi inte åtgärdar skolans problem nu.

Anf. 178 AGNETA LUNDBERG (s) replik:

Herr talman! Självklart upplever vi brister, och vi kan inte koncentrera oss enbart på *en* front. Vi måste naturligtvis se till att grundskolan klarar sitt uppdrag. Jag ser det som självklart – och det vet jag att de flesta lärare gör – att man ständigt följer elevernas utveckling, hur de lyckas och vilken nivå de ligger på. Jag tycker att det skulle vara allvarligt om lärarna inte gjorde det. Hur skulle de annars veta var eleven ligger t.ex. när de skall sätta betyg?

Är man till yrket lärare, är det meningen att man skall lära ut någonting. Det handlar då också om att kolla upp om eleverna har förstått.

Prot. 1996/97:43
11 december

Anf. 179 INGRID NÄSLUND (kd) replik:

Herr talman! Nu tycker jag nog att det blir litet förenklat här. Det är faktiskt inte så att alla som lämnar grundskolan i dag ens kan läsa. Vi hör att det kanske rör sig om att bortåt 10 % inte har den läskunskap som krävs för att de sedan skall kunna gå vidare och klara uppgifterna på gymnasiet. Då kan man verkligen fråga sig om kontrollen har varit så ingående som den hade behövt vara.

Vi har från vår sida pläderat för att Skolverket skall ta sin tillsyns- och inspektörsuppgift också inom den vanliga skolan på större allvar. Vi vet att friskolorna år efter år utsätts för inspektioner, och jag har ingenting emot dem, men 98 % av våra barn går i den vanliga skolan. Det är oerhört viktigt att man där har en mera grundlig tillsyn, där uppfyllandet av skolans krav följs upp redan från andra klass. På detta sätt kan man hjälpa eleverna och se till att de får möjlighet att när de sedan går vidare nå upp till de krav som är inskrivna i kurs- och läroplaner.

Detta försummar man grovt. Det är inte minst fråga om att man inte har tillräckligt med resurser. Hur kan man tro att man skall kunna upprätthålla kvaliteten när man skär ned så oerhört mycket? Kom inte med några fabler om att det går lika bra med mindre resurser, även om man inte alltid kan sätta likhetstecken mellan resurser och kvalitet!

Anf. 180 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik:

Herr talman! Jag ställde i mitt anförande en fråga till Agneta Lundberg om hur hon ser på gränsdragningsfrågorna i den uppsökande verksamheten. Vad kan räknas in i denna, och hur definieras den? Hur kommer den in i finansieringssystemet?

Min andra fråga ställdes med anledning av det som Agneta Lundberg sade om att de som har minst skall få mest eller komma först. Någonting som oroar mig efter kontakterna med kommunerna är hur det går för de människor som inte har avslutat grundskolan eller som har avslutat grundskolan för ganska länge sedan eller med relativt svaga betyg. De behöver för att klara en gymnasiekompetens kanske repetera vissa moment och vissa kurser, speciellt i det som vi kallar kärnämnen.

Jag vet att kommunerna har en lagstadgad skyldighet att anordna utbildning på grundskolenivå genom Grundvux, men hur kommer det här att gå till? Kommer också de här personerna att kunna inlemmas i detta system, eller kommer man att uppmana kommunerna att göra extrainsatser för dessa personer, som jag tror annars kan komma i kläm?

Den tredje frågan gäller delegationen för kunskapslyftet. Det finns två pottar: en kvalitetspott och en kvantitetspott. Jag har förstått att kvantitetsspotten har samband med hur många arbetslösa som finns inom kommunen, men jag skulle gärna vilja att Agneta Lundberg berättade litet mer om efter vilka kriterier som man bedömer kvaliteten.

Anf. 181 AGNETA LUNDBERG (s) replik:

Herr talman! För att ta det sista först: Man är inte alldeles färdig med att bestämma hur de kriterierna skall se ut. Det finns en diskussion om att

*Anslag till utbildning
och forskning*

*Vuxenutbildning och
gymnasieskolan*

kanske 50 % av resurserna skall fördelas med utgångspunkt i antalet arbetslösa utan gymnasieutbildning, men kriterierna för kvalitetsaspekten är inte fastlagda.

När det sedan gäller personer som inte har en fullständig grundskoleutbildning eller som har en gammal sådan är det enda svar som jag kan ge att det är kommunernas ansvar att se till att de får den. Men självklart skall man kunna, om den studerande själv tror att det är möjligt, kombinera de bägge systemen. Det är viktigt att man då man får den här potten verkligen försöker nå de studerande som har fått minst.

Jag är också oerhört intresserad av att hitta nya metoder både inom uppsökeriet och vad gäller var man bedriver undervisningen. Denna skall kanske inte ges i traditionella skolor, utan måhända skall en hel del ske på arbetsplatsen. Man skall vara flexibel också när det gäller lokalerna.

Anf. 182 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik:

Herr talman! Jag kan hålla med Agneta Lundberg om att det fordras mycket av kreativitet och fantasi för att göra någonting oerhört positivt av det här. Det är väl bra att vi experimenterar och hittar nya vägar. Men till syvende och sist är en av ambitionerna i hela den här satsningen på vuxenutbildning att få så många som möjligt att klara av en kompetens motsvarande treårigt gymnasium just i kärnämnen. Då fordras det längd på studietiden och det fordras mycket stöd.

Jag är fortfarande oroad över dem som vi kan säga är korttidsutbildade. Jag ställer frågan en gång till: Vet Agneta Lundberg om regeringen kommer att försöka påverka kommunerna att göra några extrainsatser just för dessa människor?

Anf. 183 AGNETA LUNDBERG (s) replik:

Herr talman! Jag är också oroad för de korttidsutbildade. Det är ju därför vi har gjort den här satsningen.

En viktig sak är att det finns en kontaktperson för varje region. Jag vet att de har varit ute i de olika regionerna ganska ofta redan nu, och man följer det här väldigt väl.

Dessutom syns det också i de ansökningar som finns hur många man har begärt resurser för och hur man har tänkt bedriva det hela. Då är det lätt att få i gång en diskussion.

Man ser om det här inte verkar gå bra, vilket jag betvivlar. Det är nämligen en stor utmaning för kommunerna att lyckas med det här. Det kommer ju inte kunskapslyft på kunskapslyft. Nu har kommunerna sin chans att utbilda sina invånare.

Överläggningen var härmed avslutad.

Beslut

Mom. 2 (ett miljötekniskt institut)

1. utskottet
2. res. 1 i motsvarande del (mp)

Votering:
295 för utskottet
15 för res. 1

39 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 70 m, 22 c, 23 fp, 19 v, 14 kd

För res. 1: 15 mp

Frånvarande: 14 s, 10 m, 5 c, 3 fp, 3 v, 3 mp, 1 kd

Prot. 1996/97:43

11 december

*Anslag till utbildning
och forskning*

Mom. 4 (MIMER, det nationella nätverket för folkbildningsforskning)

1. utskottet

2. res. 1 i motsvarande del (mp)

Votering:

283 för utskottet

15 för res. 1

13 avstod

38 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 71 m, 22 c, 23 fp, 6 v, 14 kd

För res. 1: 15 mp

Avstod: 13 v

Frånvarande: 14 s, 9 m, 5 c, 3 fp, 3 v, 3 mp, 1 kd

Mom. 7 (universitetsbegreppet)

1. utskottet

2. res. 2 i motsvarande del (m)

3. res. 3 i motsvarande del (fp)

Förberedande votering:

73 för res. 2

22 för res. 3

215 avstod

39 frånvarande

Kammaren biträdde res. 2.

Huvudvotering:

218 för utskottet

72 för res. 2

22 avstod

37 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 23 c, 19 v, 15 mp, 14 kd

För res. 2: 71 m, 1 fp

Avstod: 22 fp

Frånvarande: 14 s, 9 m, 4 c, 3 fp, 3 v, 3 mp, 1 kd

Mom. 9 (kvalitetsaspekter på en utbyggnad med fasta forskningsresurser)

1. utskottet

2. res. 5 i motsvarande del (m, fp, kd)

Votering:
204 för utskottet
108 för res. 5
37 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 147 s, 23 c, 19 v, 15 mp
För res. 5: 71 m, 23 fp, 14 kd
Frånvarande: 14 s, 9 m, 4 c, 3 fp, 3 v, 3 mp, 1 kd

Mom. 10 (kvalificeringstrappa för högskolan)

1. utskottet
2. res. 4 i motsvarande del (c)

Votering:
289 för utskottet
22 för res. 4
38 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 147 s, 71 m, 1 c, 23 fp, 18 v, 15 mp, 14 kd
För res. 4: 22 c
Frånvarande: 14 s, 9 m, 4 c, 3 fp, 4 v, 3 mp, 1 kd

Mom. 15 (forskningsenhet med miljöprofil)

1. utskottet
2. res. 1 i motsvarande del (mp)

Votering:
297 för utskottet
15 för res. 1
37 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 147 s, 71 m, 23 c, 23 fp, 19 v, 14 kd
För res. 1: 15 mp
Frånvarande: 14 s, 9 m, 4 c, 3 fp, 3 v, 3 mp, 1 kd

Mom. 17 (principer för fördelning av forskningsresurser mellan mindre och medelstora högskolor)

1. utskottet
2. res. 7 i motsvarande del (kd)

Votering:
230 för utskottet
15 för res. 7
66 avstod
38 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 147 s, 4 m, 23 c, 22 fp, 19 v, 15 mp
För res. 7: 1 fp, 14 kd
Avstod: 66 m
Frånvarande: 14 s, 10 m, 4 c, 3 fp, 3 v, 3 mp, 1 kd

Mom. 26 (lärarbrist)

1. utskottet

2. res. 9 i motsvarande del (v)

3. res. 7 i motsvarande del (kd)

Förberedande votering:

24 för res. 9

15 för res. 7

272 avstod

38 frånvarande

Kammaren biträdde res. 9.

Huvudvotering:

278 för utskottet

20 för res. 9

14 avstod

37 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 70 m, 23 c, 23 fp, 15 mp

För res. 9: 1 m, 19 v

Avstod: 14 kd

Frånvarande: 14 s, 9 m, 4 c, 3 fp, 3 v, 3 mp, 1 kd

Mom. 27 (återinförande av kvalitetspremien)

1. utskottet

2. res. 5 i motsvarande del (m, fp, kd)

Votering:

204 för utskottet

107 för res. 5

1 avstod

37 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 23 c, 19 v, 15 mp

För res. 5: 71 m, 23 fp, 13 kd

Avstod: 1 kd

Frånvarande: 14 s, 9 m, 4 c, 3 fp, 3 v, 3 mp, 1 kd

Mom. 31 (statligt stöd till lärarutbildningen vid Rudolf Steinerhögskolan)

1. utskottet

2. res. 10 (s)

Votering:

163 för utskottet

145 för res. 10

2 avstod

39 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 1 s, 71 m, 22 c, 23 fp, 19 v, 13 mp, 14 kd

För res. 10: 145 s

Avstod: 2 mp

Frånvarande: 15 s, 9 m, 5 c, 3 fp, 3 v, 3 mp, 1 kd

Prot. 1996/97:43

11 december

*Anslag till utbildning
och forskning*

Bodil Francke Ohlsson (mp) anmälde att hon avsett att rösta ja men markerats ha avstått från att rösta.

Mom. 45 (åtgärder för att komma till rätta med läs- och skrivsvårigheter)

1. utskottet

2. res. 1 i motsvarande del (mp)

Votering:

296 för utskottet

15 för res. 1

1 avstod

37 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 71 m, 23 c, 22 fp, 19 v, 14 kd

För res. 1: 15 mp

Avstod: 1 fp

Frånvarande: 14 s, 9 m, 4 c, 3 fp, 3 v, 3 mp, 1 kd

Mom. 49 (resurstilldelningssystem i grundskolan)

1. utskottet

2. res. 7 i motsvarande del (kd)

Votering:

226 för utskottet

14 för res. 7

71 avstod

38 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 23 c, 22 fp, 19 v, 15 mp

För res. 7: 14 kd

Avstod: 70 m, 1 fp

Frånvarande: 14 s, 10 m, 4 c, 3 fp, 3 v, 3 mp, 1 kd

Mom. 51 (utbyggnad av den kvalificerade yrkesutbildningen)

1. utskottet

2. res. 4 i motsvarande del (c)

Votering:

217 för utskottet

23 för res. 4

72 avstod

37 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 22 fp, 19 v, 15 mp, 14 kd

För res. 4: 23 c

Avstod: 71 m, 1 fp

Frånvarande: 14 s, 9 m, 4 c, 3 fp, 3 v, 3 mp, 1 kd

Mom. 58 (anslag under utgiftsområdet 16 Utbildning och universitetsforskning)

1. utskottet

2. res. 1 i motsvarande del (mp)

Kammaren biföll utskottets hemställan med acklamation.

Mom. 59 (anslagsbelopp för budgetåren 1998 och 1999)

1. utskottet

2. res. 1 i motsvarande del (mp)

Kammaren biföll utskottets hemställan med acklamation.

Mom. 60 (återförande till staten av myndighetskapital hos lärosätena)

1. utskottet

2. res. 3 i motsvarande del (fp)

Votering:

217 för utskottet

22 för res. 3

72 avstod

38 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 23 c, 1 fp, 19 v, 13 mp, 14 kd

För res. 3: 22 fp

Avstod: 71 m, 1 mp

Frånvarande: 14 s, 9 m, 4 c, 3 fp, 3 v, 4 mp, 1 kd

Övriga moment

Kammaren biföll utskottets hemställan.

9 § Anslag till Anslag till studiestöd studiestöd

Föredrogs

Utbildningsutskottets betänkande 1996/97:UbU2

Anslag till studiestöd (prop. 1996/97:1 delvis)

Anf. 184 ULF KRISTERSSON (m):

Herr talman! Insikten att Sveriges långsiktiga konkurrenskraft alltmer bygger på kunskap och kompetens leder mycket ofta i den politiska debatten till ett ytligt resonemang om kompetensutveckling. Ganska många människor önskar nu se att den gamla modellens materiella omfördelningspolitik nu snabbt skall överföras till det samhälle som inte så mycket handlar om att fördela pengar och materiella ting som om att fördela kunskap och kompetens.

Om det förra projektet var att rättvist fördela de frukter som kom efter en långvarig och hög tillväxt till de många människor som inget hade, så är det nya projektet att få människor att investera i sin egen kunskap. Det låter sig inte alls lika lätt göras av politiker som i det förra. Resonemang om rätt till kompetens antyder ofta att vi har litet fel utgångspunkt när vi talar om detta. Det ger ingenting som vi kan fördela på det sätt som vi

Prot. 1996/97:43

11 december

*Anslag till utbildning
och forskning*

önskar. Det här är någonting som människor kan förkovra sig och investera i, lära sig och utveckla sig själva med.

På lång sikt är utbildningens kvalitet och bredd helt avgörande för Sverige. På kort sikt tror jag inte alls att våra möjligheter att göra så dramatiska insatser är särskilt goda. Det blir väldigt ofta totalt sett någonting vi gör för att hantera akuta sysselsättningsproblem. Jag tycker att mycket i det betänkande som vi har framför oss andas precis detta. Att stoppa in människor i utbildning, med aldrig så goda avsikter, kommer inte att lösa problemen.

Vi spenderar stora resurser på det vi kallar kompetensutveckling. Vi fattar de lätta och kortsiktiga besluten i stället för de svåra och långsiktiga. När utbildning blir en sysselsättning och kunskapslyft manifesteras i ett planlöst utnyttjande av skola, högskola och universitet förbrukar vi större resurser än vi skapar. Livslångt lärande är ett personligt förhållningssätt. Det är inte en livslång promenad genom utbildningssatsningar som staten förser oss med.

I lågkompetenssamhället kunde politiken göra stora insatser genom att tillhandahålla de infrastrukturer som vi behövde. Högkompetenssamhället ges inte alls ett meningsfullt innehåll bara därför att dessa blir dyrare och fler. Vi kan helt enkelt inte administrera fram dem.

Jag har några punkter där jag tycker att betänkandet avviker bestämt från vad som skulle kunna vara en ansats till en långsiktig strategi.

För det första tror jag att vi totalt sett har för få akademiker i Sverige, framför allt för få med långa avancerade examina.

För det andra har vi en extrem koncentration av akademiker i offentlig sektor och därmed väldigt få akademiker i privat sektor.

För det tredje har vi en lönebildningstradition i Sverige som under de senaste åren har sänkt det vi kallar för utbildningspremien ganska radikalt. Många traditionella akademiker har sett sin reallön sänkt med 10–30 % från 1970 fram till 1990.

För det fjärde är många av studenterna i Sverige äldre än studenter utomlands och drar ut på sina utbildningar längre tid än i andra länder.

För det femte har vi, i takt med att den seriösa utbildningsdebatten mer och mer handlar om ett livslångt lärande, fått ett fundamentalt problem i det att vi inte har några institutioner eller traditioner som hjälper människor in och ut i lärande på det sätt som kommer att behövas. Enskilda människor kommer inte att ha råd att lösa detta själva. Staten har inte, som vi alla vet, råd att fixa det åt oss.

För det sjätte har koncentrationen på bidragsformer och system i debatten förvrängt synen på utbildning som någonting som i grund och botten är en personlig investering, inte i den krassa simpla ekonomiska meningen utan en investering i sitt eget kunnande, något som ger någonting tillbaka och som inte i första hand går att besluta fram här i riksdagen.

Jag tror att det är de långsiktiga frågorna som vi i grund och botten måste koncentrera oss på. Med all respekt för kortsiktiga försök tror jag att de är dömda att misslyckas.

Konsekvenserna av våra budgetförslag när det gäller kortsiktiga förändringar för utlandsstudenter, natur- och teknikutbildningar och basutbildningar finns beskrivna i ett särskilt yttrande. Det jag vill peka på är det långsiktiga behovet av ett system för livslångt lärande som tar själva

utgångspunkten i att kunskap är någonting som var och en förkovrar sig och investerar i. Det kan vi möjligen ge förutsättningar för här, men vi kommer inte att kunna fatta beslut om det i dag.

Därmed ber jag att få yrka bifall till reservation 1.

Prot. 1996/97:43

11 december

anslag till studiestöd

Anf. 185 KARIN ISRAELSSON (c):

Herr talman! Ett studiestöd som medger att alla som så önskar skall kunna bedriva högskolestudier utan en alltför tung skuldbelastning i det fortsatta yrkeslivet borde vara målet för det förslag som regeringen håller på att utarbeta när nu remisserna har samlats efter utredningen om ett sammanhållet studiestöd. Centern har tidigare presenterat ett förslag i den riktningen. Förhoppningarna på ett stabilt studiestödssystem finns fortfarande hos Centerpartiet. Vi önskar dessutom ett stödssystem där studenterna får sina studiestöd i sådan tid att de slipper skuldsätta sig de första månaderna av studieperioden. Roland Larsson har i en motion visat på de problem som uppstår i dagens studiestödssystem på det området. Vi skall noga följa vad som sker när nu utskottet lovat att CSN skall klarar detta inför nästkommande termin.

I dag saknas grundkunskaper hos stora delar av befolkningen. Ca 1,5 miljoner människor i vårt land i åldern 16–65 år har endast genomgått folk- eller grundskoleutbildning. En stor del av dessa människor saknar även funktionella kunskaper i svenska, matematik, engelska och naturvetenskap. En särskilt utsatt grupp i detta hänseende är våra invandrare.

Ytterligare en miljon vuxna saknar utbildning motsvarande kärnämnen i svenska, engelska, matematik och samhällskunskap på gymnasienivå. Övergångsfrekvensen från gymnasieskolan till högskolan är i dag för låg. Trots detta står sig Sverige väl i jämförelse med andra länder när det gäller lägre utbildningsnivåer. Vilka hinder finns det då som gör att inte fler söker sig till vidareutbildning inom högskolans ram?

När man studerar rekryteringsförhållanden finner man också stora skillnader mellan olika socialgrupper. De som har mest utbildning är också den grupp som får störst del av vidareutbildning som bedrivs i arbetslivet. Detta innebär att vi inte tar till vara alla människors möjlighet till kompetensutveckling.

Många människor upptäcker först efter några år i arbetslivet att deras utbildning är otillräcklig. Man har familj och försörjningsansvar. Ordinarie studiestöd är inte tillräckligt för att trygga försörjningsbehovet. Skulle det finnas ett sådant studiestödssystem som kunde täcka de behov man har, skulle även fortsatta studier vara tänkbara. Studieorten behöver ju med nuvarande och kommande teknik inte längre betyda så mycket, då delar av utbildningen kan ske på hemmaplan med kortare eller längre perioder vid högskolan.

För många som varit yrkesverksamma en längre period saknas alltså ekonomiska möjligheter, som man ser det, att höja sin kompetens genom högre studier. Vi talar ju ofta som politiker om behovet av kompetenshöjning för att kunna följa arbetslivets nya krav och förutsättningar. Men de senaste årens utveckling har visat på brister i den tänkta positiva utvecklingen.

Morgondagens stora studiesatsning måste avhjälpa den snedrekrytering vi har till högre studier. Där måste även de med den lägsta utbildningen kunna finna möjligheter till kunskapsinhämtning. Vi anser därför

från Centerns sida att det finns starka skäl för att utveckla nya tankegångar runt ett studiestödssystem lämpat för de krav som ställs i dag. Lönesystemet borde kunna ställas om så att det där skapas utrymme för utbildning och kompetensutveckling. Det är alltid lönande för ett företag att arbetskraftens kunskaper ökar.

Centern anser därför att en del av löneutrymmet skall kunna avsättas på ett utbildningskonto eller till en kompetensförsäkring. Här borde både facket och arbetsgivaren med en stimulans från staten kunna medverka. Statens roll bör vara att denna avsättning blir skattemässigt gynnad. För företagen innebär det att de är med och finansierar och förfogar över den del de finansierar. För den enskilde innebär det en möjlighet att förfoga över detta löneutrymme som en enskild avsättning.

Detta förslag borde kunna stimulera till en avhållsam löneutveckling. Systemet förutsätter dock samarbete och samförstånd där arbetsmarknadens parter får ett stort ansvar för att dessa medel finns avsatta.

Det finns många former för en framtida utbildning som man kan lyfta fram för att möjliggöra en ökad kompetensutveckling. En modell är s.k. öppna universitet, som prövas med stor framgång i Finland. Till blygsamma avgifter har många människor lyckats ta del av det öppna universitetets erbjudanden. Flera sådana universitet borde finnas i vårt land. Satsningen på de små högskolorna ger också ökade förutsättningar för många att delta i högskolestudier. Flexibla studiesystem kan även ge andra förutsättningar. Yrkeshögskola och lärlingsutbildning är andra komplement som bör kunna få utvecklas.

Alltfler satsningar görs för att stimulera till att starta egna företag. Att utbilda sig i entreprenörskap bör i allt större utsträckning ingå i våra universitets- och högskoleutbud. Många universitet prövar detta med stor framgång. Jag kan bara nämna Luleå tekniska högskola som på detta sätt bidragit med att utbilda människor som passar den lokala arbetsmarknaden.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till Centerns reservation nr 6.

Anf. 186 OLA STRÖM (fp):

Herr talman! Att komma till rätta med den sociala snedrekryteringen har varit en av huvuduppgifterna för alla studiemedelssystem som vi har haft i Sverige hittills, ända sedan det första, 1965. Frånsett det första studiemedelssystemet har de varit föga framgångsrika, får man säga. Jag och Folkpartiet tror att mycket talar för att orsakerna till den sociala snedrekryteringen grundläggs betydligt tidigare.

Ett syfte med gymnasiereformen var bl.a. att göra gymnasieprogrammen högskolemässiga. Emellertid har de högre kraven i gymnasieskolan inneburit problem för de elever som inte har haft tillräckliga baskunskaper med sig från grundskolan. Slutsatsen utifrån det resonemanget och många andra konstateranden är ju att för att komma åt den sociala snedrekryteringen till högre utbildning måste man i första hand rikta in sig på kvalitetsarbete i grundskolan och gymnasieskolan och kanske inte tro att det är högre bidragsnivåer som hela tiden kommer att hjälpa.

Folkpartiet har bl.a., vilket vi har tagit fram tidigare i debatten, föreslagit att vi inför en obligatorisk tioårig grundskola med start vid sexårsåldern och att det pedagogiska inslaget i förskolan skall kunna öka. Det skulle kunna skapa bättre förutsättningar för de barn som inte får tillräck-

lig stimulans hemifrån, alltså de barn som när de sedan växer upp väljer högre utbildning i mindre grad än barn från hem med studietradition.

Utbildning är normalt sett lönsam för både individen och samhället. Det är därför rimligt att risktagandet delas mellan stat och individ. För att det livslånga lärandet skall kunna bli verklighet krävs att studiestödet anpassas efter de krav på kontinuerlig kompetenshöjning och kompletterande utbildning som nu är en realitet i arbetslivet.

Betydelsen av högre utbildning och forskning blir allt tydligare och kunskap en allt viktigare faktor för länders konkurrenskraft och därmed för befolkningens möjligheter att öka eller behålla det välfärdssystem vi tycker är rimligt. Även genom internationaliseringen och informationsteknikens genombrott förändras de villkor som hittills gällt för Sverige som kunskapsnation.

Kunskap och kompetens måste prioriteras och premieras. Arbetsmarknadspolitik och trygghetssystem har inte alltid de inbyggda drivkrafter till arbete och utbildning som en sund ekonomi kräver. Det finns också ett allmänt värde i en hög utbildningsnivå med stor bredd i befolkningen. Kunskap ger bl.a. större förmåga att ta till sig och värdera information. Bildning är också nyckeln till ett bredare kultur- och sällsliv. Värdet av att kunna läsa och förstå en dagstidning, hinna med att läsa textade TV-program eller förmåga att kunna läsa en sagobok för sina barn går naturligtvis inte att mäta i pengar, men har trots detta ett oerhört värde.

Studiemedelssystemets funktion spelar stor roll för att detta skall kunna bli möjligt. Men nuvarande studiemedelssystem har en lång rad brister, därom råder bred politisk enighet. Höga räntenivåer och ofta låg återbetalningstakt kommer att leda till att alltfler inte kommer att hinna betala tillbaka sina studieskulder och dessa kommer att avskrivas vid 65 års ålder. Det här kommer att leda till att staten i framtiden, om ingen förändring görs, kommer att drabbas av avskrivningskostnader och budgetbelastningar i miljardklassen.

Dessutom leder nuvarande system till ett oacceptabelt godtycke, eftersom somliga får sina studielån avskrivna och andra får återbetala sina lån fullt ut. Nuvarande samlade studiestöd är också behäftat med andra brister. Eftersom de ekonomiska villkoren varierar kraftigt mellan de olika studiestödssystemen uppstår ofta orättvisor mellan enskilda studenter. Studenter vid samma utbildning kan ha helt olika ekonomiska villkor för sina studier. Så får det naturligtvis inte vara.

I juni i år överlämnade Studiemedelsutredningen sitt betänkande till regeringen. Utredningen föreslår ett mer generellt och sammanhållet studiemedelssystem. Jag och Folkpartiet tror att det kan bidra till att undanröja problemet med de hittillsvarande orättvisor som rått mellan olika studenter vad avser studiefinansieringen.

Det är den enskildes motivation som i första hand skall avgöra valet av utbildning. Studiemedelssystemet måste vara ett medel för att denna studieambition skall kunna förverkligas. Utbildningssystemet får aldrig i första hand bli en arbetsmarknadsåtgärd för att kortsiktigt dölja en hög arbetslöshet, utan måste grundas på långsiktiga utbildningspolitiska mål, rättvisa och sunda incitament. För den enskilde måste valet att studera i största möjliga utsträckning byggas på motivation och fritt val.

Det är utifrån den utgångspunkten som Folkpartiet när det gäller det här utgiftsområdet har en lägre ram. Vi avvisar stipendier vid genomgången basutbildning, vi avvisar vuxenstudiestödet vid genomgångna YTH-utbildningar och vi avvisar vuxenstudiestödet vid NT-utbildningar, allt sådant som med ekonomiska medel försöker få människor att genomgå viss utbildning. Vi tror att det i grunden är felaktiga incitament. Det måste vara den personliga motivationen och möjligheten på arbetsmarknaden som är avgörande för att man väljer en utbildning.

Ett helt nytt system tror jag dessutom behövs för att människor skall kunna finansiera sin vidareutbildning. Ulf KristerSSon var inne på det tidigare i den här debatten. Ett sådant system som man ibland kallar kompetenskonto, ibland utbildningskonto, innebär att människor skulle kunna ges en möjlighet att på gynnsamma villkor spara och låna pengar för att vidareutbilda sig. Den anställde skulle då kunna komplettera sin utbildning även på andra sätt än de som arbetsgivaren är beredd att räkna med som personalutbildning.

Dessutom borde det nuvarande avdragsgilla pensionssparandet kunna breddas till ett pensions- och utvecklingssparande, där det blir möjligt att upp till en viss gräns ta ut pengar före pensioneringen för att t.ex. finansiera en utbildning. Människor mellan 30 och 55 bör också ges möjlighet att låna av det allmänna pensionssystemet för att använda pengarna till kompetensutveckling eller för att kunna starta ett eget företag. Förslagsvis kan man få ta ut 60 % av sin årslön. I gengäld reduceras ålderspensionen med motsvarande belopp. Den som har tagit ut ett pensionsår i förväg kan återvinna denna pensionsrätt antingen genom sparande i privat pensionsförsäkring eller genom ökade avgifter i det reformerade ATP-systemet.

Det råder en rätt stor enighet om att kompetens- och utbildningskonto är något som är värt att prova, men i betänkandet avvisas förslaget mer eller mindre med att man avvaktar en utredning. Det är litet märkligt. Jag tycker nog ändå att man kan ha litet synpunkter på förslaget, även om man avvaktar en utredning. Det skall bli intressant att höra om Tomas Eneroth kan komma med några positiva besked vad gäller möjligheten att få se ett förslag om ett kompetens- och utbildningskonto på riksdagens bord.

Herr talman! Jag vill med det yrka bifall till Folkpartiets förslag under mom. 8 och 11, som återfinns i reservation 2.

Anf. 187 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v):

Herr talman! De senaste årens utbildningssatsningar har inneburit att antalet studerande markant har ökat och därmed naturligtvis också antalet personer som får studiestöd i någon form. De administrativa problemen med att ha många olika former av studiestöd har blivit allt tydligare. Det är viktigt att den ökande tillgängligheten till studier på olika nivåer kombineras med möjligheter att finansiera studierna som är rättvisa, lättadministrerade och som ger god rekryteringseffekt.

Enligt vår uppfattning bör de olika studiestödsformerna samordnas i ett enda sammanhållet studiestöd, ett studiestöd som är utformat så att det motverkar den sociala snedrekryteringen till högre utbildning och också underlättar för kvinnor att studera.

Studiestödet är relaterat till andra förmåns- och trygghetssystem. Vi anser att dessa system i princip bör möta särskilda behov av olika slag. Ersättningsnivån i det nya studiestödet måste alltså vara sådan att det går att klara försörjningen på ett tillfredsställande sätt under studietiden utan andra bidrag. Vi vill därför höja ersättningsnivån och öka bidragsdelen i ett framtida studiestöd.

Studerande med föräldraansvar bör kunna klara av ekonomin med studiestöd i kombination med barnbidrag och bostadsbidrag i de flesta familjesituationer. I likhet med arbetsgruppen bakom ensamföräldrapporten anser jag att det mest träffsäkra medlet för att förbättra det ekonomiska stödet till ensamföräldrarna är en utökning av bostadsbidragssystemet.

I det här sammanhanget vill jag ta upp en sak som är både orättvis och diskriminerande, nämligen att ensamstående studenter över 29 år som inte har några barn i nuläget inte har rätt till bostadsbidrag. Deras levnadsomkostnader skiljer sig naturligtvis inte från andra yngre studenter. De befinner sig i samma situation, oavsett ålder.

I dag behöver många barnfamiljer fylla ut studiestödet med socialbidrag, särskilt under sommarledigheten, eftersom studiestödet inte utbetalas då. På grund av den utbredda arbetslösheten är det svårt att hitta sommarjobb, både för dem som har barn och för dem som inte har barn. Om socialbidrag skall utbetalas till den som studerar är en fråga för varje enskild kommun att fatta beslut om. Praxis varierar också mellan olika kommuner. I en del får de studerande socialbidrag, och i andra anses de ligga utanför socialbidragssystemet och bedöms kunna försörja sig inom det studiebidragssystem som finns. Det här är en orättvisa. Det borde finnas en möjlighet att få kompletterande socialbidrag, så att ensamstående föräldrar med låga inkomster får reella ekonomiska möjligheter till utbildning och en förbättrad levnadssituation.

Som ett led i det s.k. nationella kunskapslyftet kommer ett särskilt utbildningsbidrag för främst arbetslösa att införas den 1 juli 1997. Det ligger i linje med vad Vänsterpartiet tidigare har föreslagit. Det särskilda utbildningsbidraget är av temporär karaktär och gäller fram till dess riksdagen har beslutat om ett nytt studiestödssystem. Vi är positiva till utbildningsbidraget som sådant men menar att stödet inte enbart får begränsas till ett studieår. En sådan tidsbegränsning gör det omöjligt för många korttidsutbildade och studieovana att uppnå en kompetensnivå motsvarande treårigt gymnasium. Att fortsätta studierna enbart med svux eller svuxa är för många familjeförsörjare helt omöjligt.

Nu har regeringen aviserat att man under 1997 kommer att lägga fram en proposition om ett nytt studiestödssystem. Jag förutsätter att förslaget läggs fram så tidigt att det nya studiestödssystemet kan träda i kraft den 1 juli 1998. Om inte det sker kommer vi att lägga fram förslag om rätt för den som beviljats särskilt utbildningsbidrag under 1997 att erhålla stödet under hela den studietid som krävs för att uppnå avsedd kompetens. Jag är rädd för att vi annars kommer att få en stor mängd studieavbrott, vilket skulle vara synnerligen olyckligt.

Med detta yrkar jag bifall till Vänsterpartiets reservation 3 under mom. 8 och 9.

Herr talman! Jag delar Ola Ströms uppfattning att den sociala snedrekryteringen börjar betydligt tidigare än i skolan. Jag skulle vilja säga att man redan på barnavårdscentralen kan se vartåt det kan barka hän vad gäller ett barns framtida möjligheter. Men nu är det studiestödet vi skall ta upp.

Mått med traditionella mått, i ett internationellt perspektiv, är Sverige ett välutbildat land. Expansionen av eftergymnasial utbildning under 60-talet, utbyggnaden av gymnasieutbildningen under 80-talet och återkommande vuxenutbildningsinsatser samt den pågående kraftfulla expansionen av högskoleutbildningen är faktorer som påverkar resultatet vid sådana traditionella mätningar.

Men det finns också en annan verklighet. Studiestödsutredningen skriver:

”Trots utbildningssatsningarna har dock utbildningsklyftorna närmast vuxit i och med ungdomsskolans expansion. År 1995 hade ca 27 % av landets befolkning mellan 24 och 65 år, eller 1,2 miljoner människor, en kortare utbildning än tvåårig gymnasieskola. Risken är att stora grupper lågutbildade slås ut från arbetsmarknaden om det inte ges goda möjligheter till fortbildning och vidareutbildning.”

Själv skulle jag vilja uttrycka mig litet mer kraftfullt än utredningen. Jag skulle vilja säga att den sociala snedrekryteringen fortsätter att öka. Jag råkade gå på universitetet då den första låginkomstutredningen presenterades i början av 70-talet, och det var ett sådant drastiskt siffermaterial att utredaren fick svårigheter i sin pågående karriär. Alltmer pengar har sedan dess satsats på utbildning i Sverige, medan utbildningsklyftorna växer. Omfattande förändringar behövs för att bryta mönstret: högre bidrag, minskad skuldsättning och enklare system.

Studiestödsutredningen tar också upp behovet av utbildning och utveckling utanför den reguljära utbildningen. Sådan kompetensutveckling, som det populärt brukar kallas, beskrivs i utredningen som en angelägenhet för i huvudsak arbetsgivare och arbetstagare. NUTEK konstaterar också i *Näringslivets tillväxtförutsättningar till år 2010* ”att en utveckling av humankapitalet, som är mindre rörligt än företag och kapital, ger en mer stabil konkurrensfördel än investeringar i det materiella kapitalet. Mycket tyder därför på att vi måste skapa och utnyttja komparativa fördelar framför allt vad gäller arbetskraftens utbildning och kompetens för att få en mer avancerad produktion.”

Ja, det finns många sätt att uttrycka behovet av mänsklig tillväxt på. Jag är besviken på att utbildningsutskottet inte uttrycker en egen positiv inställning till olika tankar som framförts i olika motioner om t.ex. framtida utbildningskonton. Man hänvisar motionärerna endast till Studiestödsutredningen och till kunskapslyftet.

Jag måste säga att Studiestödsutredningens förutsättningar, herr talman, att just se över och föreslå ett samlat studiestöd minskades drastiskt när kravet var att göra det inom samma budget som i dag. Det finns nämligen mycket pengar att hämta inom arbetsmarknadspolitiken, där i dag reguljär utbildning finansieras. Men de pengarna kommer vi inte åt, trots att vi skulle vilja föreslå ett samlat stöd. Utredningen har nu försökt höja bidragsdelen av stödet så mycket att pengarna räcker till för att på så sätt minska de studerandes skuldbörda. Återbetalningen är som bekant det största problemet med dagens studiestödssystem. Men föreslagen återbe-

talningstakt är så hård att den kan verka avskräckande i sig. Det är ett problem som vi kommer att få hantera när regeringen lägger sitt förslag.

När det gäller stimulansstipendier för dem som genomgår basutbildning på komvux i naturvetenskapliga och tekniska utbildningar är det tragiskt att den typen av medel måste till för att öka antalet sökande. Herr talman! Det borde i stället vara så att utbildningens innehåll bättre anpassades till dagens verklighet. Jag menar då inte mer datorer, utan kunskapens värde i sig.

Naturorienterade utbildningar som t.ex. lockar med miljökunskap får många sökande att villigt plugga in kemiska formler, fysiska relationer och matematiska mysterier. För att inte tala om elteknisk linje, som lockar med kunskap om hur kärnkraften skall avvecklas. Det blir formligen rusning av kvinnor som vill. Det är bättre med morot än piska.

Några gymnasieskolor är på gång med insikten om ungdomars kvalitativa helhetskrav. Jag tycker att vi skall lyfta fram så många exempel vi kan. Det behövs många positiva exempel. N-linjen på Kungsholmens gymnasium har t.ex. musik som specialämne. Och alla vet ju att musik och matematik hör ihop – eller hur? Svensk arkitektutbildning har tidigare rationaliserat bort bilden som ämne, men är nu på väg att ta den tillbaka till sitt hjärta.

I det här resonemanget kan även det särskilda vuxenstudiestödet till YTH-utbildningen hänföras. Att just den utbildningen skulle ha prioriterad ställning för den enskildes utvecklingsmöjligheter kan verkligen diskuteras. Det kan ses som en ren industrisubvention också. Vi tar upp den diskussionen också i Studiestödsutredningen, eftersom vi där föreslår ett samlat stöd.

Herr talman! Jag vill också nämna de 9 000 högskoleplatser inom naturvetenskap och teknik om vilka det beslutats att de skall erhålla särskilt vuxenstudiestöd från våren 1995. "Panik igen", skulle jag vilja kalla åtgärden. Vad görs i dag för att hjälpa utbildningsanordnarna att utveckla sin kvalitativa helhetssyn i utbildningen, så att intresset finns kvar för naturvetenskapliga och tekniska studier när de tre panikårens penningpåsestimulans är slut? Miljöpartiet vill gärna hjälpa till att sprida kunskap om båda hjärnhalvornas betydelse i kunskapssökandet inom alla fakulteter. Då har den gröna ekologiska och kulturella evolutionen större möjlighet att bli av. Och många hantverkare – för att förverkliga Göran Perssons nyväckta kunskap om att miljö ger jobb – kan komma framtida samhällsbyggen till godo.

Jag och Miljöpartiet vill med skärpa påtala det fullkomligt idiotiska med att först ta bort barntillägget för svuxastuderande och sedan tillsätta en utredning. Jag vill passa på att säga det igen. Många har tvingats avbryta sina studier – studier som de så väl behövt. Det är en mycket demokratisk politik som förs när man gör på det här sättet, därför att den enskilde individens egen planering undanrycks drastiskt. Först skulle vi naturligtvis ha utrett förutsättningarna för ett samlat studiefinansieringssystem och sedan föreslagit förändringarna. Den enskilde skulle då haft tid att planera sin egen ekonomi.

Rent generellt kan sägas att det är rimligt att inte bedriva familjepolitik med studiestöd utan att familjepolitiken sköts via socialförsäkringen, och att arbetsmarknadspolitiken inte sysslar med reguljär utbildning utan att det överläts till studiestödssystemet och utbildningsutskottet. Men vi

måste gå varligt fram vid förändringar, ta tid på oss, så att alla delar i ett i dag mycket komplicerat system hänger med. Det skall inte vara så att förändringarna sker på bekostnad av de små.

När det gäller de särskilda vuxenutbildningssatsningar som skall genomföras under fem år, med start nästa sommar, ser Miljöpartiet det som en akut parentes igen. Det är en parentes som inte har underlättat arbetet i Studiestödsutredningen, som just hade som målsättning att samla stödformerna. För att göra det möjligt för alla i reguljär utbildning att söka studiestöd behöver vi höga selektiva bidragsnivåer. Det har utredningen också föreslagit, men mer pengar, t.ex. från AMS, måste ingå för att i alla fall vi i Miljöpartiet skall bli helt nöjda. Koppla bort a-kassan från reguljär utbildning och ge i stället 100 % bidrag till dem som inte har genomgått nioårig grundutbildning! Ge 80 % bidrag för vanlig gymnasiekompetens! Det blir ett mer rättvist system, anpassat till dagens verklighet, där alltför aldrig kommer in på arbetsmarknaden och en del har arbetslivserfarenheter med sig från andra länder som inte ger a-kassepoäng i Sverige.

Regeringens föreslagna särskilda utbildningsbidrag för grund- och gymnasiestudier skall motsvara arbetslöshetsersättning eller kontant arbetsmarknadsstöd. Det innebär att beloppets storlek kan variera från 12 400 kr ned till 5 060 kr per månad. Det är en grymt stor skillnad. Och sedan gäller det bara studier i nio månader! Vad händer sedan? Ja, jag hoppas innerligt att det då har fattats beslut om ett nytt studiestödssystem och att det finns på plats, med en hög bidragsdel, så att t.ex. påbörjad gymnasieutbildning kan fullföljas.

Jag och Miljöpartiet vill hellre ha en kvalitativ helhetslösning än en snabb, snuttifierad lösning. Trots att regeringen valt att snuttifiera de olika ekonomiska finansieringsformerna i flera olika kommittéer och föreslagit panikåtgärder under resans gång, hoppas vi ändå fortfarande på en helhetslösning.

Till slut vill jag, herr talman, nämna att det i regeringsuppdraget till Studiestödsutredningen saknades ett område inom studiestödet, nämligen studiehjälpen. Det var en besvikelse för många. Skall det vara helhet så skall det. Det finns flera frågor att ställa sig där, t.ex. om kopplingen till barnbidraget, uteblivet bidrag under sommarmånader, extra tillägg och inackorderingstillägg.

Det kan inte vara rimligt att den som är mellan 18 och 20 år och inte kommer in på eftergymnasial utbildning eller högskola efter avslutad gymnasieutbildning, utan väljer att komplettera sina studier på komvux endast erhåller studiehjälp. En jämnårig som inte väljer att komplettera sina studier utan erhåller en kommunal ungdomspraktikplats får däremot drygt 2 000 kr i månaden.

Herr talman! Miljöpartiet yrkar därför att regeringen snarast tillsätter en utredning som kan utvärdera dagens studiehjälpssystem och föreslå förbättringar.

Vi vet inte om regeringen kommer att ta till sig de skrivningar i Studiestödsutredningen där det talas om ökade möjligheter att söka studiemedel före 20-årsåldern, men vi hoppas naturligtvis på det.

Utskottet väljer även här att inta en avvaktande hållning. Vi undrar nu om vi skall tolka det så att regeringen kommer med en reform utan att föreslå en utredning, men vi är inte riktigt säkra.

Anf. 189 INGER DAVIDSON (kd):

Herr talman! Nu har vi diskuterat utbildningsfrågor i snart tio timmar i sträck, och därför är risken stor att den här debatten inte blir någon egentlig debatt utan att det blir litet avslaget. Det är synd, därför att studiestödssystemet betyder väldigt mycket för många, både det som är i gång nu och det som vi hoppas skall komma.

För att intresset för högre studier skall främjas maximalt måste studiestödssystemet vara utformat så att det uppfattas både som rimligt och som förutsägbart av presumtiva studenter. Dagens system, som leder till maximalt höga studieskulder, avskräcker många ungdomar, och särskilt de som kommer från studieovana hem är rädda för att påbörja en högre utbildning bara av den anledningen. Följden blir att själva utformningen av studiestödet ökar den sociala snedrekryteringen – någonting som Studiestödsutredningen också konstaterar.

Ett av de viktigaste målen för studiestödsreformen måste därför vara att minska skuldsättningen, och där stöder vi förslaget om att öka bidragets andel av totalbeloppet, så att studenterna inte skall behöva ta så stora lån. Om en större del av subventionerna läggs på bidraget i stället för på lånedelen blir subventionssystemet tydligare. Den enskilde studentens lånebehov blir också mer förutsägbart liksom uppläggningsavbetalningen.

Ett i stort sett osubventionerat lån signalerar dessutom tydligt att lånet är en kompletterande finansieringskälla, som endast bör utnyttjas vid behov och användas med återhållsamhet. För övrigt anser vi kristdemokrater att det s.k. fribeloppet, dvs. det belopp som man får tjäna under ett år utan att bidraget minskas, borde höjas rejält eller avskaffas helt för att ge studenterna möjlighet att påverka sin ekonomi genom sidoinkomster.

Det krävs också betydande reformer för att ett framtida studiestödssystem skall ge den enskilde studenten den ekonomiska och sociala trygghet som andra samhällsgrupper åtnjuter. Vid sjukdom, föräldraskap, vård av sjukt barn, arbetslöshet, etc. anses rätten till ekonomisk trygghet vara en självklarhet, men eftersom trygghetsförsäkringen ofta anknyter till anställningsförhållanden står studenterna utanför. För att ge studenter rätt till i princip samma grundtrygghet som förvärvsarbetande krävs att man upprättar generella system som även omfattar studenterna. Exempel på områden där studier inte kvalificerar för trygghet är pensionssystemet, föräldraförsäkringen och sjukförsäkringen. Vi har tidigare motionerat om en översyn av samtliga de här frågorna, och det kravet upprepar vi nu.

Vi har också flera gånger tidigare utvecklat idén om personliga utbildningskonton som också flera andra har tagit upp. De skulle kunna användas för att vid återkommande tillfällen vidareutbilda sig och utveckla sin kompetens. Det kommer att bli nödvändigt för alla i framtiden. Finansieringen bör dock ske gemensamt av den enskilde individen, arbetsgivaren och staten. De belopp som genom förhandling förs upp på kontot skall berättiga till full avdragsrätt och skall bara kunna användas för just den individens egen kompetensutveckling. Genom att gemensamt ansvar och individuell drivkraft kombineras gynnas alla parter. Vi har

Anslag till studiestöd

utvecklat det här i ett särskilt yttrande som finns med i det betänkande som vi debatterar här.

Men, herr talman, det räcker inte med att ha visioner om hur ett framtida studiesystem skulle kunna se ut. Det system vi har i dag har en rad brister som tyvärr drabbar dagens studenter och vuxenstuderande. Jag anser att studiefinansieringen är utbildningssatsningens akilleshäls. Det gäller inte minst osäkerheten om den framtida utformningen och det glapp som uppstår innan det nya systemet träder i kraft.

Vi kristdemokrater anser att alla som studerar på en viss nivå inom utbildningsväsendet bör ha rätt till likvärdigt stöd. Följaktligen fortsätter vi att avvisa det särskilda studiestöd som enbart gäller gruppen vuxenstuderande inom högskolans naturvetenskapliga och tekniska utbildningar, NT-stödet. Det är inte bara djupt orättvist – det antyder också att regeringen betraktar andra utbildningar, t.ex. inom vård och undervisning, som mindre nyttiga. Det kan vi kristdemokrater inte ställa upp på. Trots den ganska stora satsningen vad gäller pengar på det här området har det inte blivit någon succé – platserna har inte gått att fylla.

Speciella stipendier till studenter som genomgått basårutbildning inom kommunal och statlig vuxenutbildning säger vi också nej till. Det är varken rättvist mot andra studenter eller ekonomiskt försvarbart i den statsfinansiella situation vi befinner oss i.

Studiestödets utformning spelar en särskilt viktig roll för den som redan etablerat sig och bildat familj och alltså har ett försörjningsansvar för fler än sig själv. Det kan man inte fransäga sig under studietiden. Sedan regeringen tog bort barntillägget i svuxa med kort varsel inför höstterminen 1995 tvingades många familjeförsörjare att omedelbart avbryta sina studier, som det i många fall krävts en verklig viljeanstängning för att påbörja. Många var ensamstående föräldrar, oftast kvinnor. Kristdemokraterna menar att det var helt fel att avskaffa barntillägget innan det nya studiestödet trätt i kraft och har hela tiden hävdade att det bör återinföras. Det kravet upprepar vi nu.

Regeringen borde ha tagit lärdom av det som hände när barntillägget i svuxa togs bort. Det särskilda utbildningsbidraget skall nu ges på akassenivå under ett år, men hur resten av utbildningen skall finansieras är inte klarlagt. Det duger inte om man skall våga satsa på en treårig utbildning, särskilt inte om man är förälder.

Jag yrkar bifall till reservation 4 under mom. 8.

Anf. 190 TOMAS ENEROTH (s):

Herr talman! Jag skall börja med att yrka bifall till betänkandet i dess helhet, så är det gjort.

Under dagens debatt har man flera gånger poängterat vikten av höjd utbildningsnivå och ökade möjligheter för fler att studera. Argumentationen för det behöver jag inte utveckla mer här i dag. Studiestödet är ju i det här sammanhanget en mycket viktig del i förverkligandet av utbildningspolitiken.

Den kraftiga expansionen av den högre utbildningen, en ny kvalificerad yrkesutbildning och hela vuxenutbildningssatsningen förutsätter en fungerande studiefinansiering. Regeringens budgetförslag på studiestödsområdet är i det sammanhanget en tydlig spegling av vad som händer inom utbildningspolitikens område. Särskilt tydligt syns detta när det

gäller införandet av det särskilda utbildningsbidraget, en studiefinansiering som ger vuxna arbetslösa mellan 25 och 55 år möjligheter att studera upp till gymnasiekompetens på ersättning som motsvarar a-kassenivå. Det är givet att ett sådant generöst stöd ökar förutsättningarna för fler vuxna att studera. Betänkandet är i detta sammanhang lika väl som när det gäller det övriga studiestödsområdet en viktig del av den samlade utbildningspolitiken.

Oppositionen har ju som bekant avvikande uppfattningar i en del frågor. De redovisas i särskilda yttranden och i reservationer. Jag tänker här beröra en del av de frågor som tas upp i betänkandet, men jag tänker också avslutningsvis mer allmänt beröra studiestödssystemet mot bakgrund av den reformering som nu står för dörren.

I början av betänkandet upprepar fyra partier sina tidigare ställningstaganden att stipendiet vid basårstudier skall bort. Det ger en besparing på 40 miljoner kronor, men det innebär också en risk att färre väljer naturvetenskapliga och tekniska utbildningar, och det är det perspektivet vi vidhåller.

Vi ägnar ju mycket tid och kraft åt att i andra sammanhang diskutera olika åtgärder för att öka intresset för NT-studier. Genom att ge möjligheter till basårstudier även på komvux ökar ju rekryteringsmöjligheterna, och med det stipendium som ges efter avslutad utbildning ges en stimulans som i stort sett motsvarar den avskrivning på studielånet som basårstuderande på högskolorna faktiskt får. Samma argumentation – om vikten av att öka intresset för naturvetenskapliga och tekniska studier – kan ju föras när det gäller NT-svux, och det står inte i motsats till andra insatser, Ewa Larsson. Det är givetvis nödvändigt också med pedagogiskt utvecklingsarbete och motivering.

Under anslaget Studiemedel är det inte så stora skillnader mellan de olika partiernas förslag, men Kristdemokraterna har ju en annan uppfattning än utskottsmajoriteten. Här vill man minska anslaget med 1,6 miljarder kronor på ett mycket anmärkningsvärt sätt. Över 500 miljoner skall sparas in genom ökade krav på studietakten redan nu i budgeten. Studiestödsutredningen föreslog en del förändringar när det gäller ökade krav på studietakten, och det gav en besparing på 160 miljoner kronor om året. Redan de förslagen har kritiserats mycket hårt i remissomgången just för att de anses slå mycket hårt mot just de studenter som kommer från hem med dålig studietradition. Hur skall då Kristdemokraterna kunna ta hem över 500 miljoner på det här området? Vilka effekter kommer det att få? Inger Davidson sade ju att hon vill värna dem som kommer från studievaga hem. Jag är mycket nyfiken på hur en halv miljards besparing på det här området kommer att slå.

Lika nyfiken är jag på Kristdemokraternas andra besparing på detta område, där över 700 miljoner skall sparas in genom att man inför en lånedel i utbildningsbidraget. Hur når man den volymen? Och skall det gälla även doktorander som har utbildningsbidrag eller det särskilda utbildningsbidraget för vuxenstuderande? Om det inte skall det, varför skall då bara de som går arbetsmarknadsutbildning drabbas? Samma resonemang och samma argumentation gäller även de andra partier som gjort motsvarande besparing på arbetsmarknadspolitikens område.

Det särskilda utbildningsbidraget införs ju med start i juli 1997, och det ger goda förutsättningar för en bra rekrytering till de utbildningsinsatser som vi nu skall genomföra.

Det faktum att konstruktionen enkelt låter sig kombineras med arbetsmarknadspolitiskt stöd ger också ökade förutsättningar att kombinera de olika insatserna, där praktik kan varvas med studier. På det sättet ges utbildningen den flexibla och individanpassade utformning som så väl behövs.

Samtidigt skall vi vara medvetna om att studiestödet endast tar bort en del av de hinder som vuxna har för att studera. Tidigare dåliga skolerfarenheter, för mycket traditionell pedagogik i vuxenutbildningen och en dålig flexibilitet i utbildningssystemet har i lika stor utsträckning varit hämmande för viljan att studera vidare hos många vuxna.

Det studiestöd som nu införs, det särskilda vuxenstudiestödet, införs i avvaktan på det nya studiestödssystem som vi avser att införa.

Avslutningsvis vill jag säga följande inför den kommande reformeringen av studiestödssystemet.

Det studiestödssystem vi lever med i dag har sina fel och brister. Tydligast syns detta när man studerar skuldsituationen för högskolestudenter: stora skulder som aldrig kommer att betalas av och stora avskrivningskostnader för staten som konsekvens av ett mindre bra återbetalningssystem, för att nu vara snäll. Dessutom har vi en svåröverskådlig flora av studiefinansieringssystem för vuxna, som till skillnad från när de infördes inte längre har samma träffsäkerhet när det gäller målet att nå dem med störst utbildningsbehov. Det var mot den bakgrunden som Studiestödsutredningen tillsattes och utformade ett förslag till ett nytt, sammanhållet system.

De flesta partier har i detta sammanhang passat på att skriva ganska omfattande motioner med anledning av budgetpropositionen. Det är i och för sig välkommet. Samtidigt är den formella hanteringen av frågan att remisstiden på utredningens betänkande precis är avslutad, att frågan nu bereds på departementet och att regeringen kommer att återkomma med en proposition under 1997. Detta begränsar i viss mån min handlingsfrihet i dagens debatt, men jag vill ändå ta upp några utgångspunkter som jag tror att vi måste ha med oss.

När det för det första gäller Ola Ströms diskussion är det viktigt att ha klart för sig att studiestödssystemet inte kan lösa alla problem. I debatten om social snedrekrytering får man ibland intrycket att bara studiestödssystemet är tillräckligt generöst kan alla studera vidare. Jag tycker att Robert Erikssons utmärkta utredning om utbildning och socialt ursprung tydligt visar att det inte är så enkelt.

Visst är studiestödet mycket viktigt, men minst lika viktigt är tillgången till utbildningsplatser, avståndet till högskolor eller vuxenutbildningsplatser, uppläggningsenheten av utbildningen etc. Vuxenutbildningssatsningen är i det här sammanhanget ett tydligt exempel på hur vi med en kombination av ett bra studiestöd, en flexibel utformning och god tillgänglighet faktiskt kan nå dem med störst utbildningsbehov och också minska den sociala snedrekryteringen.

För det andra är det oerhört viktigt att vi har ett tydligt studiestödssystem. Det skall så långt det är möjligt ge en klar bild av vilket stöd man är berättigad till och vilken skuldsättning det leder till. I det perspektivet är

principen om ett sammanhållet system mycket viktig. Dagens mångfald skapar stora problem och osäkerhet om vilka regler som gäller. Dessutom ger ett sammanhållet stöd större förutsättningar för tydligare prioriteringar. Ett exempel på detta är det ställningstagande vi som var aktiva i utredningen gjorde om att tydligt prioritera höjd bidragsnivå för vuxna som vill läsa in grund- och gymnasienivå.

För det tredje tror jag att principen om ett renodlat system är att föredra framför olika lapptäcksmodeller. Eftersom vi med stor sannolikhet kommer att vara studenter i någon mening vid flera tillfällen i livet blir det i längden ohållbart att bara därför byta bostadsstöds- eller familjestödssystem. En modell som inom studiestödssystemet bygger in olika behovsprövade tillägg leder osvikligen till en väg där inte bara taket utan även golvet i systemet ifrågasätts. Vi skulle därmed glida över i en mer europeisk modell, där föräldrars inkomster och frågan om man bor hemma hos sina föräldrar eller i egen lägenhet kommer att styra den studiefinansiering man får. För mig vore det ett kraftigt steg tillbaka.

Det är inte frågan om man är student eller inte som avgör behovet av bostad, familjestöd eller andra ersättningar. Rimligtvis bör samhällets stödssystem i dessa sammanhang vara generella, inte selektiva.

Till sist vill jag, med anledning av både Moderaternas reservationer och Ola Ströms vädjan, säga något om utbildningskonton. Jag har inget emot olika varianter av individuella eller kollektiva avtalslösningar som syftar till att ge ökade förutsättningar för kompetensutveckling, livslångt lärande eller hur vi nu skall uttrycka det. Kunskapslyftskommitténs expertgrupp har för bara någon vecka sedan presenterat en mycket bred genomgång av alla varianter av det här som redan finns på arbetsmarknaden, och jag kan försäkra att frågan är mycket aktuell inför arbetet med det kommande studiestödssystemet.

Däremot är jag också helt övertygad om att ingen av dessa varianter av utbildningskonton kan ersätta ett generellt studiestödssystem. Arbetsmarknadens parter får mycket gärna finna lösningar – och det gör de i dag – på kompletterande studiefinansiering genom avtal, trygghetsfonder eller avtalsförsäkringar. Men jag inbillar mig inte att sådana lösningar kan klara behovet av tillfredsställande finansiering för grundläggande vuxenutbildning, särskilt inte för alla som står utanför arbetsmarknaden eller har så låg inkomst att det inte ges förutsättningar att fondera utbildningsmedel.

Till skillnad från Folkpartiet, Centern och Kristdemokraterna innebär Moderaternas modell på det här området att vi faktiskt avskaffar vuxenstudiestödet och ersätter det helt och hållet med personliga konton. Moderaternas modell innebär att man hänvisar vuxna med stort behov av grundläggande utbildning till studier på fritiden – en milt uttryckt mycket tveksam väg att motverka de kunskapsklyftor som vi redan i dag ser inför det kommande kunskapssamhället.

Vi socialdemokrater vill att kunskapslyftet skall omfatta alla – att hela landet får en generellt höjd utbildningsnivå. För att vi skall nå detta mål krävs ett generellt studiestödssystem som möter dessa behov på ett betydligt bättre sätt än dagens system.

Det var några utgångspunkter från min sida. Jag har all anledning att tro och misstänka att frågan om ett nytt studiestödssystem kommer att engagera oss vid åtskilliga tillfällen framöver.

Anf. 191 EWA LARSSON (mp):

Herr talman! Jag måste ha missat någonting när jag läste igenom betänkandet. Vem är det som har föreslagit att utbildningskonton skulle ersätta all studiefinansiering? Det har jag missat. Var står det?

Sedan skulle jag önska att utbildningsutskottet hade uttryckt sig lika positivt i den här frågan som Tomas Eneroth gör.

Men: Anser Tomas Eneroth att de här olika, akuta, snuttifierade parenteserna för olika nivåer inom NT-utbildning har underlättat Studiestödsutredningens arbete, eller har de möjligen försvårat det? Och ställer Socialdemokraterna nu upp på ett samlat stöd utifrån en helhetssyn på människan, eller skall vi fortsätta att ha det så här snuttifierat?

Kommer ni att klara av att nå målet? Ja, det kan Tomas Eneroth inte svara på i dag. Men anser inte ni att det är osmakligt att man i dag har en inkomstskillnad på 7 000 kr i månaden för människor i samma utbildning, beroende på om de haft lyckan att hela tiden ha varit bosatta i Sverige, kunnat ha ett jobb och samla a-kassepoäng? Är inte det här osmakligt, Tomas Eneroth – 7 000 kr?

Anf. 192 TOMAS ENEROTH (s):

Herr talman! Jag börjar med första delen av Ewa Larssons fråga. Det här är inte något som föreslås i betänkandet, men i Moderaternas reservation står det ganska tydligt att man vill att ett system med utbildningskonto införs och ersätter vuxenstudiestödssystemet. Man hänvisar i stora delar vuxna människor med behov av grundläggande utbildning till att genomföra studier t.ex. på fritiden. Det är en modell som jag tycker är helt obegriplig med tanke på de utmaningar vi står inför och de en och en halv miljon människor i det här landet som redan har stora brister i grundläggande kunskaper.

Det var den ena delen. När det sedan gäller arbetet i Studiestödsutredningen är svaret i viss mån ja – jag tycker att arbetet försvårades av de förändringar som gjordes efter hand. Jag hade givetvis önskat att man redan under den borgerliga regeringen eller ännu tidigare hade gjort en bred utredning. Men vi har ju den arbetstakt vi har i riksdagen.

Det enda jag kan konstatera är att den slutsats vi kom till i utredningen – som Miljöpartiet ställer upp på, som Folkpartiet ställer upp på i stora delar och som alla övriga partier utom Moderaterna också ställer upp på – faktiskt ger ett mycket brett sammanhållet studiestöd där man utjämnar skillnaderna som är baserade på inkomstbortfallsprincipen och i stället ger ett bredare stöd till de människor som har störst utbildningsbehov.

Anf. 193 EWA LARSSON (mp):

Herr talman! Det var bra att höra. Då har jag inte missat någonting i det betänkande som vi diskuterar nu. Det känns bra.

Jag frågade också om den helhetssyn på människan som vi eftersträvar. Jag vet att vi är många partier som verkligen önskar att vi når målet. Tror Tomas Eneroth att vi kommer att nå målet, eller kan de olika delreformer ni har infört under resans gång vara hinder? Kommer ni ge oss tillräckligt med tid för att vi skall klara av att göra det på ett riktigt bra sätt, eller måste det forceras fram så att vi tappar viktiga bitar på vägen?

Anf. 194 TOMAS ENEROTH (s):

Herr talman! Det är möjligt att jag missförstår Ewa Larsson, men jag tycker att det är underligt att å ena sidan säga att vi måste agera snabbt för att få ett brett sammanhållet system och å andra sidan, i andra repliken, begära att vi skall få litet mer tid för att få ett genomtänkt system.

Jag tycker att det är oerhört viktigt att vi får ett brett sammanhållet studiestödssystem. Samtidigt får jag ändå medge att jag inte tror att det löser alla problem. Det är därför vi diskuterar utbildningskonto, t.ex. Det är givetvis så, att ett sammanhållet studiestödssystem inte löser alla behov av vidareutbildning och kompetensutveckling inom arbetslivet. En stor del av det ansvaret måste faktiskt andra än vi politiker ta, t.ex. arbetsmarknadens parter. Det stora systemet som löser alla problem tror jag inte på, men vi kommer en mycket bra bit på vägen om vi lyckas – låt säga genom ett förslag i riksdagen om ett sammanhållet studiestödssystem.

Anf. 195 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v):

Herr talman! Jag tänker bara utnyttja en av mina repliker.

Även studerande behöver ett mått av förutsägbarhet. Studiestödssystemet, som det har sett ut för vuxna, har innehållit en viss ryckighet. Det har varit svux och svuxa med och utan barntillägg och nu det särskilda utbildningsbidraget. Vi kommer kanske tillbaka till svuxa igen. Jag skulle vilja ställa en fråga om det som jag tog upp. Kommer socialdemokraterna att verka för att det presenteras ett nytt studiestödssystem som kan sättas i verket den 1 juli 1998, så att vi inte får ytterligare ett brott? Om inte – kommer man då att verka för att förlänga det särskilda utbildningsbidraget till dess att ett nytt studiestödssystem kan införas?

Anf. 196 TOMAS ENEROTH (s):

Herr talman! Med respekt för den institution vi just nu står i och riksdagens behandling av den kommande studiestödspropositionen blir det svårt för mig att utlova att ett nytt system skall gälla fr.o.m. den 1 juli 1998. Jag tycker att det är oerhört viktigt att vi inte får glapp mellan systemen, men jag kan med tanke på att en minoritet av de socialdemokratiska ledamöterna finns i kammaren i alla fall inte utlova att det skall bli precis som regeringen tänker.

Anf. 197 INGER DAVIDSON (kd):

Herr talman! Det är bra att Tomas Eneroth bekymrar sig om hur vi kristdemokrater har gjort våra bakgrundsberäkningar när vi har föreslagit besparingar på olika områden. Jag kan försäkra Tomas Eneroth om att de är välgrundade. Det finns erfarenhet att luta sig emot eftersom dessa system har funnits och man kan gå tillbaka och se hur de verkade då. I detta sammanhang är det dock inte de som är intressanta. De är redan nedröstade. Våra förslag är nedröstade i riksdagen av Socialdemokraterna och Centerpartiet och kommer alltså inte att träda i kraft. Om vi skulle ha räknat fel på en eller annan krona spelar det ändå ingen roll i detta sammanhang.

Däremot spelar det roll hur det särskilda utbildningsbidrag som regeringen har fått igenom och som skall träda i kraft nästa år är utformat. Det

skall ge ersättning på a-kassenivå under ett år, men vad kommer sedan? Vad svarar Tomas Eneroth en ensamstående mamma som förra året, fram till sommaren -95, studerade med svuxa plus barntillägg, blev fråntagen det och avbröt sina studier? Vågar hon påbörja en treårig utbildning nästa höst utan att veta hur åren därefter blir? Hon vet att hon får ersättning på a-kassenivå under ett år, men sedan vet hon ingenting. Vad svarar Thomas Eneroth henne?

Anf. 198 TOMAS ENEROTH (s):

Herr talman! Jag måste säga att jag finner Inger Davidsons argumentation något märklig: Med anledning av att förslaget ändå faller i samband med budgetdebatten är det inte så viktigt hur ni räknar. Jag antar att de förslag man lägger på riksdagens bord läggs fram under förutsättning att de faktiskt skall kunna genomföras. I detta fall talar ni inte bara om att ni skall göra en besparing på 500 miljoner genom att öka studietakten, ni skall också ta 700 miljoner från de unga som skall delta i arbetsmarknadsutbildning med utbildningsbidrag. Dessutom skriver ni i era motioner att ni vill ta bort fribeloppet, vilket kommer att öka kostnaderna med upp till en miljard kronor, eftersom en massa deltidsstuderande då får möjlighet att utnyttja det studiestödssystem de i dag inte utnyttjar. Jag tycker att det är ett mindre seriöst sätt att agera i budgetbehandlingen.

Jag måste säga att Kristdemokraternas representant i Studiestödsutredningen var betydligt mer ansvarsfull i detta sammanhang. Han redovisade helt andra ståndpunkter än vad Kristdemokraterna motionerar om. Det tycker jag är något besynnerligt. Jag får hoppas att det är hans åsikter som är tongivande och inte motionärernas i den fortsatta behandlingen av frågan om studiestödssystemet.

Anf. 199 INGER DAVIDSON (kd):

Herr talman! Om Tomas Eneroth hade lyssnat på vad jag sade hade han hört att jag sade att vi hade kunnat stå för dessa förslag om vi hade fått genomföra dem. Tyvärr får vi inte genomföra dem, och i det läget är de inte längre intressanta.

Argumenten tryter tydligen så till den grad för Tomas Eneroth att han måste börja dra in vem som satt i Studiestödsutredningen för Kristdemokraterna. Då tycker jag att det har gått ganska långt. Använd nu den andra repliken till att tala om vad jag skall svara den ensamstående mamma som hade påbörjat sina studier, fick lov att avbryta dem med en månads varsel och nu erbjuds att påbörja treåriga studier igen, utan att veta hur finansieringen skall lösas.

Anf. 200 TOMAS ENEROTH (s):

Herr talman! Det är inte en fråga om att argumenten tryter. Jag tycker bara att det är något besynnerligt att man har en uppfattning i en parlamentarisk utredning och en annan när frågan skall behandlas i riksdagen. Det tycker inte jag är att argumenten tryter.

Dessutom tycker jag, även om era förslag har fallit, att det är ganska viktigt att ni redovisar på vilket sätt de förslag ni hade tänkt genomföra slår. Ökade krav på studietakten, som skulle innebära en besparing på en halv miljard, kommer osvikligen att slå ganska hårt mot de studenter som

Anf. 201 ULF KRISTERSSON (m):

Herr talman! Tomas Eneroth är en gedigen intellektuell. Därför är det litet förvånande, måste jag säga, att inte ens Tomas Eneroth kan börja prata om fullvuxnas livslånga lärande utan att omedelbart hamna i en diskussion om arbetsmarknadens parter – detta spännande begrepp – eller de kollektiva avtalen – denna entusiasmerande form av lärande. Detta mantra av floskler radas alltid upp så fort ett problem skall lösas av någon utan att vi skall ta initiativ här i riksdagen för att göra det på ett seriöst och individuellt sätt.

Vi kan satsa pengar. Vi kan skapa platser. Vi kan införa extra bidrag, och vi kan skapa de mest fantasifulla bokstavsförkortningar för olika utbildningssatsningar, men varken Tomas Eneroth eller Göran Persson kan ta studenten åt folk. Detta gör man var och en för sig. Det finns inga system för detta. Vi kan uppmuntra det. Vi kan underlätta det. Vi kan bevisa för människor att detta lönar sig i Sverige, men vi kan inte göra det åt människor.

Den gamla tidens formel för resursjämlighet i Sverige och för frimodighet på marknaden var land och pengar. Så skapade man jämlika människor som kunde ta för sig. Den nya tidens resursjämlighet heter kunskap. Den är problematisk, för den kan inte fördelas. Man kan tillägna sig den själv. Man kan få hjälp att tillägna sig den, men den kan inte skapas eller fördelas. Därför fungerar inte de vackra idéer som Tomas Eneroth är så förtjust i. Därför har han fel.

Anf. 202 TOMAS ENEROTH (s):

Herr talman! Jag har inte fel; jag tycker annorlunda. Som god sociolog tycker jag det är viktigt att ha det perspektivet.

Det är sant att vi inte kan ta studenten åt folk. Jag är den första att erkänna politikens begränsningar på det området. Jag tycker också att det är ganska skönt att den har sådana begränsningar. Det vi kan göra – det sade Ulf Kristersson själv – är att uppmuntra. Vi kan på olika sätt uppmuntra människor att utbilda sig för att vi utifrån våra politiska åsikter tycker att det är viktigt. Det är klart att vi vill uppmuntra genom att öka antalet utbildningsplatser i högskolan och genom att öka antalet utbildningsplatser i vuxenutbildningen. Vi vill uppmuntra genom att införa ett generösare studiestöd. Vi vill uppmuntra genom att ge de studerande möjligheter att slippa stora skuldsättningar i framtiden när de utbildar sig.

Moderaterna vill uppmuntra genom att ha färre utbildningsplatser i högskolan och vuxenutbildningen. Moderaterna vill uppmuntra genom att införa ett lägre studiestöd med större skulder och lägre bidrag. Moderaterna vill uppmuntra till studier genom att införa rena annuitetslån. Moderaterna vill uppmuntra till studier genom att inte ens avskriva lånen efter 65 års ålder. Man skall dras med studieskulder även efter pensioneringen.

För mig är det ett obegripligt sätt att möta alla de stora behov av vuxen- och grundutbildning som vi har inför det framtida kunskapssamhället. I mitt perspektiv är detta inte bara att låta bli att ta politiska ini-

tiativ, utan också att nonchalera de stora behov av grundläggande utbildning som många människor har.

Överläggningen var härmed avslutad.

Beslut

Mom. 8 (utformningen av ett nytt studiestödssystem)

1. utskottet
2. res. 1 (m)
3. res. 2 i motsvarande del (fp)
4. res. 3 i motsvarande del (v)
5. res. 4 (kd)

Förberedande votering 1:

25 för res. 3
14 för res. 4
271 avstod
39 frånvarande
Kammaren biträdde res. 3.

Förberedande votering 2:

25 för res. 2
19 för res. 3
268 avstod
37 frånvarande
Kammaren biträdde res. 2.

Förberedande votering 3:

75 för res. 1
24 för res. 2
213 avstod
37 frånvarande
Kammaren biträdde res. 1.

Huvudvotering:

183 för utskottet
72 för res. 1
55 avstod
39 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 145 s, 23 c, 15 mp

För res. 1: 1 s, 71 m

Avstod: 23 fp, 18 v, 14 kd

Frånvarande: 15 s, 9 m, 4 c, 3 fp, 4 v, 3 mp, 1 kd

Marianne Jönsson (s) anmälde att hon avsett att rösta ja men markerats ha röstat nej.

Mom. 9 (tidpunkt för genomförande av ett nytt studiestödssystem)

1. utskottet
2. res. 3 i motsvarande del (v)

Votering:

290 för utskottet
19 för res. 3
3 avstod
37 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.

Prot. 1996/97:43
11 december

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 68 m, 23 c, 23 fp, 15 mp, 14 kd

För res. 3: 19 v

Avstod: 3 m

Frånvarande: 14 s, 9 m, 4 c, 3 fp, 3 v, 3 mp, 1 kd

Annika Jonsell (m) anmälde att hon avsett att rösta ja men markerats ha avstått från att rösta.

Mom. 10 (utredning om studiehjälp)

1. utskottet

2. res. 5 (mp)

Votering:

297 för utskottet

15 för res. 5

37 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 71 m, 23 c, 23 fp, 19 v, 14 kd

För res. 5: 15 mp

Frånvarande: 14 s, 9 m, 4 c, 3 fp, 3 v, 3 mp, 1 kd

Mom. 11 (kompetens- och utbildningskonton)

1. utskottet

2. res. 6 (c)

3. res. 2 i motsvarande del (fp)

Förberedande votering:

34 för res. 6

24 för res. 2

253 avstod

38 frånvarande

Kammaren biträdde res. 6.

Huvudvotering:

218 för utskottet

35 för res. 6

58 avstod

38 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 146 s, 36 m, 19 v, 15 mp, 2 kd

För res. 6: 23 c, 12 kd

Avstod: 35 m, 23 fp

Frånvarande: 15 s, 9 m, 4 c, 3 fp, 3 v, 3 mp, 1 kd

Övriga moment

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Anmäldes och bordlades
Försvarsutskottets betänkande
1996/97:FöU1 Sveriges försvarspolitik mot sekelskiftet

11 § Anmälan om frågor för skriftliga svar

Anmäldes att följande frågor för skriftliga svar framställdes

den 10 december

1996/97:166 av *Sonja Fransson* (s) till arbetsmarknadsministern
Diskrimineringslag för arbetshandikappade
1996/97:167 av *Lennart Klockare* (s) till näringsministern
Tillståndsgivning enligt minerallagen
1996/97:168 av *Lennart Klockare* (s) till näringsministern
Barentsområdet

Frågorna redovisas i bilaga som fogats till riksdagens snabbprotokoll
tisdagen den 17 december.

12 § Anmälan om skriftliga svar på frågor

Anmäldes att följande skriftliga svar på frågor inkommit

den 10 december

1996/97:135 av *Inger Davidson* (kd) till inrikesministern
Medborgarkontor

den 11 december

1996/97:138 av *Carina Moberg* (s) till statsrådet Ylva Johansson
Skolundervisningen i svenska
1996/97:139 av *Carina Hägg* (s) till utrikesministern
Lätta vapen till barnsoldater
1996/97:142 av *Patrik Norinder* (m) till jordbruksministern
Jordbruksverket
1996/97:143 av *Ola Ström* (fp) till statsrådet Ylva Johansson
Gymnasieexamen
1996/97:145 av *Lars Hjertén* (m) till inrikesministern
Medel till kommuner med en särskilt stor andel flyktingar
1996/97:146 av *Nils Fredrik Aurelius* (m) till kulturministern
Kyrkoval
1996/97:147 av *Marianne Andersson* (c) till kommunikationsministern
Postservice på landsbygden

1996/97:148 av *Jan-Olof Franzén* (m) till statsrådet Thomas Östros
Bilar köpta i annat EU-land
1996/97:149 av *Sonja Fransson* (s) till socialministern
Habiliteringsverksamheten
1996/97:150 av *Inger Davidson* (kd) till socialministern
Sexuella övergrepp mot barn
1996/97:151 av *Barbro Andersson* (s) till kommunikationsministern
Järnvägstrafiken mellan Hargshamn och Nystad
1996/97:152 av *Jan Backman* (m) till kommunikationsministern
Arkeologiska undersökningar vid utbyggnad av vägar och järnvägar
1996/97:153 av *Per Lager* (mp) till utrikesministern
Arresteringar av utländska ledamöter i Turkiet
1996/97:155 av *Birgitta Hambræus* (c) till näringsministern
Vattenfall AB
1996/97:156 av *Margitta Edgren* (fp) till socialministern
Stödet till funktionshindrade
1996/97:158 av *Ulf Kero* (s) till statsrådet Thomas Östros
Den röda finska dieseln
1996/97:159 av *Lennart Fremling* (fp) till inrikesministern
Kommunernas parkeringsavgifter
1996/97:160 av *Erling Bager* (fp) till kulturministern
Göteborgsoperan

Svaren redovisas i bilaga som fogats till riksdagens snabbprotokoll
tisdagen den 17 december.

13 § Kammaren åtskildes kl. 22.19.

Förhandlingarna leddes
av förste vice talmannen från sammanträdets början t.o.m. 7 § anf. 10
(delvis),
av tredje vice talmannen därefter t.o.m. 8 § anf. 46 (delvis),
av andre vice talmannen därefter t.o.m. anf. 95 (delvis),
av talmannen därefter t.o.m. anf. 133 (delvis),
av förste vice talmannen därefter t.o.m. 9 § anf. 185 (delvis) och
av tredje vice talmannen därefter till sammanträdets slut.

Vid protokollet

TOM T:SON THYBLAD

/Barbro Nordström

1 § Justering av protokoll.....	1
2 § Meddelande om kammarens sammanträdesplan	1
3 § Meddelande om komplettering av kammarens samman- trädesplan	1
4 § Hänvisning av ärenden till utskott och beslut om förlängd motionstid	1
5 § Förnyad bordläggning.....	1
6 § Beslut rörande utskottsbetänkande som slutdebatterats tisdagen den 10 december.....	2
JuU1 Anslag till rättsväsendet Budgetåret 1997	2
7 § Forskningspolitiken	6
Utbildningsutskottets betänkande 1996/97:UbU3	6
Anf. 1 RUNE RYDÉN (m).....	6
Anf. 2 ANDREAS CARLGREN (c).....	9
Anf. 3 RUNE RYDÉN (m) replik	11
Anf. 4 ANDREAS CARLGREN (c) replik	12
Anf. 5 RUNE RYDÉN (m) replik	12
Anf. 6 ANDREAS CARLGREN (c) replik	13
Anf. 7 MARGITTA EDGREN (fp).....	14
Anf. 8 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v)	16
Anf. 9 GUNNAR GOUDE (mp)	19
Anf. 10 TUVE SKÅNBERG (kd)	22
Anf. 11 BENGT SILFVERSTRAND (s)	25
Anf. 12 RUNE RYDÉN (m) replik	29
Anf. 13 BENGT SILFVERSTRAND (s) replik	29
Anf. 14 RUNE RYDÉN (m) replik	30
Anf. 15 BENGT SILFVERSTRAND (s) replik	30
Anf. 16 GUNNAR GOUDE (mp) replik	31
Anf. 17 BENGT SILFVERSTRAND (s) replik	31
Anf. 18 GUNNAR GOUDE (mp) replik	31
Anf. 19 BENGT SILFVERSTRAND (s) replik	32
Anf. 20 TUVE SKÅNBERG (kd) replik	32
Anf. 21 BENGT SILFVERSTRAND (s) replik	33
Anf. 22 TUVE SKÅNBERG (kd) replik	33
Anf. 23 BENGT SILFVERSTRAND (s) replik	33
Anf. 24 MARGITTA EDGREN (fp).....	34
Anf. 25 BENGT SILFVERSTRAND (s)	34
Anf. 26 MARGITTA EDGREN (fp).....	35
Anf. 27 BENGT SILFVERSTRAND (s)	35
Beslut	36
8 § Anslag till utbildning och forskning.....	40
Utbildningsutskottets betänkande 1996/97:UbU1	40
<i>Allmänt</i>	<i>40</i>
Anf. 28 BEATRICE ASK (m).....	40
Anf. 29 ANDREAS CARLGREN (c).....	43

Anf. 30	BEATRICE ASK (m) replik	46
Anf. 31	ANDREAS CARLGREN (c) replik	46
Anf. 32	BEATRICE ASK (m) replik	47
Anf. 33	ANDREAS CARLGREN (c) replik	47
Anf. 34	MARGITTA EDGREN (fp).....	48
Anf. 35	BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v).....	50
Anf. 36	TREDJE VICE TALMANNEN.....	50
Anf. 37	BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v).....	50
Anf. 38	ANDREAS CARLGREN (c) replik	52
Anf. 39	BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik	53
Anf. 40	ANDREAS CARLGREN (c) replik	53
Anf. 41	BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik	54
Anf. 42	MARGITTA EDGREN (fp) replik	54
Anf. 43	BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik	54
Anf. 44	MARGITTA EDGREN (fp) replik	54
Anf. 45	BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik	55
Anf. 46	GUNNAR GOUDE (mp)	55
Anf. 47	MARGITTA EDGREN (fp) replik	58
Anf. 48	GUNNAR GOUDE (mp) replik	58
Anf. 49	INGER DAVIDSON (kd)	58
Anf. 50	JAN BJÖRKMAN (s)	60
Anf. 51	BEATRICE ASK (m) replik	63
Anf. 52	JAN BJÖRKMAN (s) replik	63
Anf. 53	BEATRICE ASK (m) replik	64
Anf. 54	JAN BJÖRKMAN (s) replik	64
Anf. 55	INGER DAVIDSON (kd) replik	65
Anf. 56	JAN BJÖRKMAN (s) replik	65
Anf. 57	INGER DAVIDSON (kd) replik	66
Anf. 58	JAN BJÖRKMAN (s) replik	66
Anf. 59	MARGITTA EDGREN (fp) replik	66
Anf. 60	JAN BJÖRKMAN (s) replik	67
Anf. 61	MARGITTA EDGREN (fp) replik	67
Anf. 62	JAN BJÖRKMAN (s) replik	68
Anf. 63	BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik	68
Anf. 64	JAN BJÖRKMAN (s) replik	68
Anf. 65	BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik	68
Anf. 66	JAN BJÖRKMAN (s) replik	69
Anf. 67	Statsrådet YLVA JOHANSSON (s).....	69
Anf. 68	BEATRICE ASK (m) replik	72
Anf. 69	Statsrådet YLVA JOHANSSON (s).....	72
Anf. 70	BEATRICE ASK (m) replik	73
Anf. 71	Statsrådet YLVA JOHANSSON (s).....	73
Anf. 72	ANDREAS CARLGREN (c) replik	73

Anf. 73 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s).....	74	Prot. 1996/97:43
Anf. 74 ANDREAS CARLGREN (c) replik	74	11 december
Anf. 75 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s).....	75	
Anf. 76 GUNNAR GOUDE (mp) replik	75	
Anf. 77 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s).....	76	
Anf. 78 GUNNAR GOUDE (mp) replik	77	
Anf. 79 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s).....	77	
Anf. 80 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik.....	78	
Anf. 81 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s).....	78	
Anf. 82 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik.....	78	
Anf. 83 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s).....	79	
Anf. 84 MARGITTA EDGREN (fp) replik.....	79	
Anf. 85 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s).....	80	
Anf. 86 MARGITTA EDGREN (fp) replik.....	80	
Anf. 87 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s).....	81	
Anf. 88 INGER DAVIDSON (kd) replik	81	
Anf. 89 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s).....	82	
Anf. 90 INGER DAVIDSON (kd) replik	82	
Anf. 91 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s).....	83	
Anf. 92 Utbildningsminister CARL THAM (s).....	83	
Anf. 93 BEATRICE ASK (m) replik.....	86	
Anf. 94 Utbildningsminister CARL THAM (s).....	86	
Anf. 95 BEATRICE ASK (m) replik.....	87	
Anf. 96 Utbildningsminister CARL THAM (s).....	87	
Anf. 97 ANDREAS CARLGREN (c) replik	88	
Anf. 98 Utbildningsminister CARL THAM (s).....	88	
Anf. 99 ANDREAS CARLGREN (c) replik	89	
Anf. 100 Utbildningsminister CARL THAM (s).....	89	
Anf. 101 INGER DAVIDSON (kd) replik	89	
Anf. 102 Utbildningsminister CARL THAM (s).....	90	
Anf. 103 INGER DAVIDSON (kd) replik	90	
Anf. 104 Utbildningsminister CARL THAM (s).....	90	
Anf. 105 GUNNAR GOUDE (mp) replik	91	
Anf. 106 Utbildningsminister CARL THAM (s).....	91	
Anf. 107 GUNNAR GOUDE (mp) replik	92	
Anf. 108 Utbildningsminister CARL THAM (s).....	92	
Anf. 109 MARGITTA EDGREN (fp) replik.....	93	
Anf. 110 Utbildningsminister CARL THAM (s).....	93	
Anf. 111 MARGITTA EDGREN (fp) replik.....	95	
Anf. 112 Utbildningsminister CARL THAM (s).....	95	
<i>Högre utbildning</i>	95	
Anf. 113 HANS HJORTZBERG-NORDLUND (m).....	95	
Anf. 114 ANDREAS CARLGREN (c).....	97	
Anf. 115 MARGITTA EDGREN (fp).....	98	
Anf. 116 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v)	100	
Anf. 117 GUNNAR GOUDE (mp)	101	
Anf. 118 INGER DAVIDSON (kd)	103	

Anf. 119	MAJLÉNE WESTERLUND PANKE (s)	105
Anf. 120	BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v)	
	replik	107
Anf. 121	MAJLÉNE WESTERLUND PANKE (s) replik	108
Anf. 122	INGER DAVIDSON (kd) replik	108
Anf. 123	MAJLÉNE WESTERLUND PANKE (s) replik	108
Anf. 124	INGER DAVIDSON (kd) replik	109
Anf. 125	MAJLÉNE WESTERLUND PANKE (s) replik	109
Anf. 126	MARIETTA DE POURBAIX-LUNDIN (m)	109
	<i>Förskola och grundskola</i>	110
Anf. 127	TOMAS HÖGSTRÖM (m)	110
Anf. 128	TALMANNEN	112
Anf. 129	MARIE WILÉN (c)	112
Anf. 130	TOMAS HÖGSTRÖM (m) replik	114
Anf. 131	MARIE WILÉN (c) replik	114
Anf. 132	TOMAS HÖGSTRÖM (m) replik	114
Anf. 133	OLA STRÖM (fp)	115
Anf. 134	CHARLOTTA L BJÄLKEBRING (v)	116
Anf. 135	OLA STRÖM (fp) replik	118
Anf. 136	CHARLOTTA L BJÄLKEBRING (v) replik	118
Anf. 137	OLA STRÖM (fp) replik	118
Anf. 138	CHARLOTTA L BJÄLKEBRING (v) replik	119
Anf. 139	GUNNAR GOUDE (mp)	119
Anf. 140	INGER DAVIDSON (kd)	121
Anf. 141	NILS-ERIK SÖDERQVIST (s)	122
Anf. 142	OLA STRÖM (fp) replik	124
Anf. 143	NILS-ERIK SÖDERQVIST (s) replik	125
Anf. 144	OLA STRÖM (fp) replik	125
Anf. 145	NILS-ERIK SÖDERQVIST (s) replik	125
Anf. 146	TOMAS HÖGSTRÖM (m) replik	126
Anf. 147	NILS-ERIK SÖDERQVIST (s) replik	126
Anf. 148	TOMAS HÖGSTRÖM (m) replik	126
Anf. 149	NILS-ERIK SÖDERQVIST (s) replik	127
Anf. 150	MARIE WILÉN (c) replik	127
Anf. 151	NILS-ERIK SÖDERQVIST (s) replik	127
Anf. 152	MARIE WILÉN (c) replik	127
Anf. 153	NILS-ERIK SÖDERQVIST (s) replik	128
Anf. 154	CHARLOTTA L BJÄLKEBRING (v) replik	128
Anf. 155	NILS-ERIK SÖDERQVIST (s) replik	128
Anf. 156	CHARLOTTA L BJÄLKEBRING (v) replik	129
Anf. 157	NILS-ERIK SÖDERQVIST (s) replik	129
Anf. 158	INGER DAVIDSON (kd) replik	130
Anf. 159	NILS-ERIK SÖDERQVIST (s) replik	130
Anf. 160	INGER DAVIDSON (kd) replik	131
Anf. 161	NILS-ERIK SÖDERQVIST (s) replik	131
	(forts.)	131
	Ajournering	131
	Återupptagna förhandlingar	131

8 § (forts.) Anslag till utbildning och forskning (forts. UbU1) 132*Vuxenutbildning och gymnasieskolan..... 132*

Anf. 162	ULF MELIN (m)	132
Anf. 163	MARIE WILÉN (c)	134
Anf. 164	ULF MELIN (m) replik	135
Anf. 165	MARIE WILÉN (c) replik	136
Anf. 166	ULF MELIN (m) replik	136
Anf. 167	MARIE WILÉN (c) replik	136
Anf. 168	MARGITTA EDGREN (fp)	137
Anf. 169	BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v)	138
Anf. 170	GUNNAR GOUDE (mp)	139
Anf. 171	INGRID NÄSLUND (kd)	142
Anf. 172	AGNETA LUNDBERG (s)	144
Anf. 173	ULF MELIN (m) replik	146
Anf. 174	AGNETA LUNDBERG (s) replik	147
Anf. 175	ULF MELIN (m) replik	147
Anf. 176	AGNETA LUNDBERG (s) replik	148
Anf. 177	INGRID NÄSLUND (kd) replik	148
Anf. 178	AGNETA LUNDBERG (s) replik	148
Anf. 179	INGRID NÄSLUND (kd) replik	149
Anf. 180	BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik	149
Anf. 181	AGNETA LUNDBERG (s) replik	149
Anf. 182	BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik	150
Anf. 183	AGNETA LUNDBERG (s) replik	150

Beslut 150**9 § Anslag till studiestöd..... 155**

Utbildningsutskottets betänkande 1996/97:UbU2	155
Anf. 184 ULF KRISTERSSON (m)	155
Anf. 185 KARIN ISRAELSSON (c)	157
Anf. 186 OLA STRÖM (fp)	158
Anf. 187 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v)	160
Anf. 188 EWA LARSSON (mp)	161
Anf. 189 INGER DAVIDSON (kd)	165
Anf. 190 TOMAS ENEROTH (s)	166
Anf. 191 EWA LARSSON (mp)	170
Anf. 192 TOMAS ENEROTH (s)	170
Anf. 193 EWA LARSSON (mp)	170
Anf. 194 TOMAS ENEROTH (s)	171
Anf. 195 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v)	171
Anf. 196 TOMAS ENEROTH (s)	171
Anf. 197 INGER DAVIDSON (kd)	171
Anf. 198 TOMAS ENEROTH (s)	172
Anf. 199 INGER DAVIDSON (kd)	172
Anf. 200 TOMAS ENEROTH (s)	172
Anf. 201 ULF KRISTERSSON (m)	173
Anf. 202 TOMAS ENEROTH (s)	173

Prot. 1996/97:43

11 december

Prot. 1996/97:43
11 december

Beslut	174
10 § Bordläggning.....	177
11 § Anmälan om frågor för skriftliga svar	177
12 § Anmälan om skriftliga svar på frågor	177
13 § Kammaren åtskildes kl. 22.19.	178

Gotab, Stockholm 1997